

Wambola.

Jutustus wanast Eesti ajalooft.

(1209—1212)

Kirja pannud A. Saal.

Tartus.

Hermann'i trükikoja trüft ja kirjastus.

Lugejale.

Gesseiswa jutu kirjutamist on see mõte sünnitanud, et selle läbi Gesti wana aja ja ajaloo tundmist edendada. Sellepärast on ka ta kirjutaja hoolega selle pääle waadanud, et ta nii õiget ajaloo wärwi kannaks, nagu seda sarnase jutu juures iganes wõimalik on. Gesti keeles on ju wana Gesti ajaloo kohta kõige osawamatest sulgedest häid raamatuid, millede najal igaiks isegi selle jutu ajaloolist ja rahwateadlist külge wõib wõrrelda. Kirjutaja eesalgne mõte oli igasse kohta, kus ta arwates põhjendust waja oleks olnud, hallikad juurde tähendada. Aga see jäi sellepärast tegemata, et tähendused jutu lugemises ainult ekstitajaks on ja raamatu asjata kirjaks teewad, kuna lugejal tähendatud raamatuid ja kirjasiid, mis paraku enamiste kõik wõerakeelelised on, järele otsimiseks käepärast ei saaks olema. Kes ise wanast Gesti ajaloost midagi on kirjutanud, see teab misugune ülesanne see on,

ajaloolist juttu kirjutada. Tal puuduvad iga sammul
 pääl tarvilised teadused, millede kättesaamiseks kün-
 ned wana aja uurijate kirjad tihti weel ei mõju. Prae-
 gu ei ole üht ainust kirja ega raamatut olemas, kust
 tarwilisi teadusi kõik korruga saaks. Kui mõnele lu-
 gejale siiski mõni asi wiltu peaks näitama olema, siis
 oleks kirjutaja talle selle teada andmise eest väga tä-
 nulik. Kes aga kõne wiisil midagi iheäralikku leiab,
 mis talle mitte küllalt tutaw ega harjunud ei ole,
 seda palun mitte ära unustada, et jutu kirjutajal ikka
 see aeg juhatuses on olnud, millest lugu räägib.

Kirjutaja.

1. Wend ja öde.

— Waite, mu ella dieke, ära kurwasta oma wenna pärast. Ma tean, et sa mind armastad nagu öe kohus. Isamaa on häädas, waenlased tungiwad maale, murupinda punastab wenna weri, külade asemele asuwad tuhahunikud, mehi tapab tugewa waenlase teraw raud ja naisi ning lapsi ootab wangi põlw! Ma lähen sõtta, püha kohus kutsub mind. Ära nuta! Sa ei aima, kui suurt walu su pisarad sinu õnnetumale wennale teewad — — —

— Õnnetumale wennale! wastas sale piiga ja waatas sääl juures pisaril filmil noore sõjamehe otsa, kelle näost täna mitte see waimustus ja julgus ei paisinud, nagu ta öde nägema oli harjunud. Noor sõjamees kohmetas selle waate ees wähe ära, mis nii tähtsa rõhuga üteldud sõnadele imelist mõju andis. — Wend, mis ajast saadik teeb isamaa kaitmine, Taara püha hiiede hoidmine ja sinu rahwa wabaduse peastmine, sind õnnetumaks? See on siamaale iga Gesti wanema auu ja õnn olnud, kui ta maa waenlastest wdis peasta.

— See on ka minu õnn, aga — — — aeg on otsas, päike wajub õhtule ja minul on weel pikk tee ees, kõneles ta kogeldamise järele jälle elawalt edasi. — Taara wägew käsi kaitsku sind kodus, kuni ma kui wõidumees tagasi tulen ehk wapra sõjamehena isamaa ja omaste eest wõideldes lahingus langen. — Öde, kas sa siis mulle ka sõjalaulusi lahkumiseks ei laula? Miks ei laula sa mulle, nagu kõik teised öed oma wendadele neid sõtta saatess:

- VRE, 207
- Wennakene, noorukene,
  - Pane selga surma särki,
  - Pane jalga surma sukad,
  - Pane kaela kalmu rätti,
  - Võta kätte koole kindad j. n. e.

Meid sõnu rääkis noor sõjamees mureliku naeratusega ja waatas sääl juures nii soojalt piigakese otsa, et see üsna segaselt filmad maha löi.

— Ma näen küll, et ma sind õe wiisil kodust ära ei wõi saata, wastas ta tasa. Mu meel on nii kurb, ma ei jaksa lahkumise laulu laulda, ma ei tea, kust see tuleb. Sa näed kallid wend, ma olen halb õde! Ma ei tea isegi, mis mul on — mu süda aimab paha — mu meel on segane.

— Ella õeke, ja kardad et ma enam sõjast tagasi ei tule? Kui see wägewa Taara tahtmine on, siis ei wõi meie surelikud selle wastu midagi. Waenlane on terwele Ugaunia maale õnnetust külwanud. See oleks patt, kui meie siin mitte ühel meelel wälja ei astuks. Elawatest sõjameestest tahame talle walli ette ehitada. Minult meie külmaks saanud kehade üle wõib ta meie maale saada. Ma usun, et Taara meid kõiges asjas kaitseb ja wõiduga koju tagasi saadab. Palu sina ka meile wõidu õnne!

— Ma tahan seda teha —

— Pühad hiie waimud kaitsku sind! Päike lähed loodele, ma pean ruttama. Kuulus wanem Lembit ootab mind wahest. Pigista weel kord oma wenna kätt — kuitwata oma pisarad — anna mulle weel kord suud! Kui Taara tahab, siis wõin ma weel tagasi tulla. Ära karda surma, oma usu ja rahwa eest sureb iga sõjamees rõõmuga.

— Ma ei karda surma, wastas õde waewalt kuul-dawa, rõhutud häälega — ma kardan —

Sõnad jäid talle keele pääle kinni.

— Mis ja kardad? räägi räägi!

Ja sõjamehe hääle wärises.

— Et Taewaisa meid nuhelda tahab.

— Mis oleme meie siis kurja teinud?

— Sina wahest mitte, aga mina, sofiistafid piiga lõ-
kendawad roosihuuled.

— Marjameelne õefene! Sina ei ole kellegile ilmas
paha teinud, mis eest Taaral sind õigus oleks nuhelda.
Käägi kõik oma südame pääst ära, mis sind koormab.
Wõib olla, et meie wahest siin ilmas enam kokku ei saa.
Sa wõid ju julgeste kõik oma truu wenna kõrwadele usal-
dada. Ilma wastu on mu huuled ju saladusest tummad. ✓
Käägi!

Piiga näis enesega kangesti wõitlema. Siis ütles
ta häkiste pool lämmatanud häälega: —

— Ma armastan sind enam, kui õde wenda armas-
tada wõib. — —

Kendel sõnadel oli määratu mõju. Noor sõjamees tun-
dis, kuidas ta wärisewad käed jõu kaotasid ning piiga eneste
wahest maha tahtsid pillata. Aga ta katsus ernast walitseda.

— Õnnetu õde! sai ta waewaga weel kõneleda. Sinu
wend ei ole ka õnnelik. Jää jumalaga. Sinu eest tahan
ma wõidelda, — sinu õnnetus annab mulle jõudu ja jul-
gust — aga lahingust ei tohi ma tagasi tulla ega sind oma
wõiduhinnaks pärida. —

Wiimseid sõnu rääkis ta nii tasa, et õde neid ei kuul-
nud, sest fifemised tundmused nõudsid enese awaldamist wal-
jus nutmises.

Kui ta ennaft oli wähe waigistanud ja filmad üles
tõstis, ei olnud wenda enam kuskil näha. Ta oli ära läi-
nud ja õe üksi oma õnnetuse fisse jätnud, ilma ainfa troosti
sõnata! Piiga oli selle üle wäga ehmatanud. Ta õi
wist oma ettewaatamata tunnistusega õiglase wenna südant
haarawanud ja ennaft selle läbi tema filmis alandanud —
nõnda mõtles piiga iseeneses. Siimaale oli ta küll oma
tundmufti warjanud ja häwitawat armutulust oma rinnas
üksi oma teada põlelda lastnud, aga sel filmapilgul, mil ta
wend lahkus ja wahest igawesti ära wõis jääda, ei suut-
nud ta enam oma teeldud tundmustele piiri panna, waid
awaldas neid sõnades, mida wend tegudest ennegi oleks pi-

donud mõistma. Ta ei olnud seda asja mitte enne hoolega järele mõelnud, sellepärast ei võinud ta ka ette arvata, misjulgune tagajärg ta tunnistusel võib olla. Nüüd nägi ta, et ta sellega wistist suurt õnnetust oli sünnitanud. See teadmine tegi teda weel kahewõrdselt õnnetumaks.

Päike oli aega mööda metsa warju wajunud, õh^k ja he-
daks läinud ja tuul waitinud. Puude ladwad särasid küll
weel kulla hiilgusega weerewa päikese paistel, aga nad ei
sahisenud enam. Pühad hiiepuud ei kõnelenud enam Ta-
raga ega wastanud palwetajale piigakesele aastasadade wa-
nuste tamme all pühal hiiel midagi. Kõik oli wait kui
hauas.

Pikkamisi tõusis Waite ühe määratu tamme alt üles.
Kartlikult waatas ta enese ümber. See koht oli talle tut-
taw Salumäe hiis. Siin oli ta ikka hää meelega wiibi-
nud, rõõmus ja kurbtuses lapselikka palweid kõrgete wai-
mude ette saatnud ning iga kord kergitust kurbtusele ja
waigistust walule leidnud. Kui ta oma lapseliku palwe
ära luges ja ohwri suure Uku kivi juurde maha pani,
siis rääkisid kolm suurt tamme, mis lageda kingu otsas
wanast ajast saadik kaswasid, iseeneses tasa ning noor sara-
puu ja kase mets kaugemal ümber ringi sahisest waitset
ühes. Neis häältel kuulis ilmasüüta piiga kõige kauni-
maid troostisõnu. Täna oli ta küll ka kuulatanud, pau-
nud, nutnud ja jälle kuulatanud, aga puud ei kõnelenud
midagi! Wistist oli Taara wihane. Kartus käis ta hin-
gesse. Ta tõstis oma silmad kullatud metsa latwade poole
ja hüüdis sügawa õhkamisega:

— Taara, oh Taara, miks ei anna sa mulle wastust!
Miks ju püha hiiepuud ei sahišta enam troosti mu
kurwasse südamesse! Ära lasse mind selle tundmuse koor-
ma all surra, mis sa ise sureliste rinda oled istutanud
Ma tean küll, et ma selle taewalise andega meeletumalt
olen mänginud ja oma lihast wenda armastama hakanud.

Ma ei wõinud selle wastu midagi. Ma olen wõidelnud, kuidas nõrk neiuke iganes oma tundmuste wastu wõib wõidelda, nagu sa ise tead. Ma töotan sulle, et ma oma patuste tundmuste wastu kõigest jõust tahan wõidelda, aga hoia sina oma hiiši häda ja rahwast õnnetuse eest. — — Kas sa, wägew waim, oma sõnumi kuulutajad, hiiepuud, tummaks oled teinud, et wäest Waiket meele ärakeitmises siit lahkuda lasta? Wõi ei kuule sa mu sõnu? Tule sinagi õrn tuule õhuke, pane püha puude lehed jälle lehisema ja kanna nende läbi mu õhkamised ja palwed wägewa Taara ette. Ta ei wõi mind abita jätta.

2. Wõeras wanake.

Jälle tõstis neiu filmad üles hiiepuude poole ning ootas, mis need wastawad. Ses olekus oli ta ära rääkimata ilus. Priisketest põskedest paistis õitsew noorus ja selgetest filmadest puhas süda ja neiuilik õrnus. Ta ei wäsinud wastust ootamast. . . Ta lehed sahisesid. Neiu kuulas terawamalt. Oli ta palwe kuulda wõetud, wõi oli see paljas kahisemine ta ärritatud kõrwades? Ei, tasane sahin tungis uuesti ta kõrwu, aga mitte kõrgelt püha puude päält, waid alt eemal seiswate pöõsaste wahelt. Kui ta filmad sinna poole löi, ehmatas ta ära. Noorte sarapuu pöõsaste wahelt astus üks wana mehike hiie legendikule, suur must koer käis temaga ühes. Waike waatas terawalt. Tal olid harwad hallid juuksed pääs ja sügawad kortjud otja ees, nagu oleks ta ilmas palju walupäiwi näinud, Ta nägu oli wäga wana, aga filmadest paistis weel nooreea erkus ja julgus.

Piiga oli ära ehmatanud. Wärisedes hüüdis ta wiimaks:

— Wõeras, kes sa oled? Inimene wõi waim? Kas on sind waenlased mere wete tagast wõi Taara taewastest kodadest siia saatnud?

Hall wanake waatas enese ümber* ja kui ta piigatest natuke aega oli silmitsenud, siis kõneles ta :

— Laps, ära kardada mind. Ma ei ole waenlane mere wete tagast ega waim Taara taewastest kodadest, waid wana, wana inimene, kes enam kellegile kurja ei tee.

Nende sõnadega oli ta tüdruku juures ohwrikivi pääl aset wõtnud. Ta lahked filmad ja mahe tasane hääl kaotas neiu südamest kartuse jäljetuks ära. Ürda ja osawõtliku meelega waatas ta wanakese pääle.

— Mis sa siin üksi teed? küsis wanake.

Neiu ke punastas ära ja lõi häbelikult filmad maha. Siis ütles ta :

— Ma saatsin oma wenda sõtta ja palusin siin sõjameestele taewaliste õnnistust. Siin on püha Taara hiis —

— Ma tean. See on ilus laps. Sõjameeste eest peab itka paluma ja sõjajumalale ohwrid tooma.

— Hõbedane hallpääkene, ütles neiu imestades, sa oled ju üsna wõeras, kust wõid sa seda kohta tunda?

— Ei, lapsuke see koht on mulle wäga tuttav, ehk ma küll mõnda kümmend suwe ega talwe enam siin pole olnud, wastas wanake lahkelt. Ma olen kaugel käinud ja palju waewa näinud. Müüd on jõud otsas. Siin pühas paigas, mille külles mu nooruse rõõmude mälestused ripuwad ja ka wanas rinnas ilma tormide ja marude käes ära ei ole kustunud, siin tahan ma puhata ja kadunud õnne maitseada. Muud õnne mull ilmas pole. Kõik on kadunud. Minu hiilgaw nooruse aeg ja õnnelised päewad on mu'ist kaugel nagu õhtune eha sääl kaugel Taara taewa serwal.

Osawõtliku neiu silma tikkusid pisarad tulema, nii liigutas teda wanakese kõne. Wanamees oli wäga ta meele pärast.

— Aeg on juba õige hiline, rääkis neiu osawõtlikult, ilm läheb jahedaks ja wanadele kontidele on puhkamist waja. Kus on su õomaja?

— Kus ohtu, jää! öömaja, oli lähite vastus. Minul ei ole siin lähedal kuskil pärispaika. Pühad hiiepuud võivad mind oma varju alla võtta.

— Pühad hiiepuud ei või sind aga kiskjate metsloomade eest kaitsta, rääkis neiu vastu. Tule minuga ühes, ma tahan sulle hää öömaja muretseada.

— Kuhu tahad ja mu siis viia? Siin ligidal ei ole ühtegi peret.

— Soontaganasse. See ei ole mitte kaugel.

— Soontaganasse! Mispärast just siina? küsis wanake imeks pannes.

— Ma olen Soontaganalt ja viin su oma isa linna.

— Sina Soontaganalt — ja see on sinu isa linn?

Wanakese nägu oli korruga õige kortsu läinud ning tasane õhtamine tungis ta huultelt. Ta vahtis pimedalt enese ette maha, just kui oleks hääkiste ta rõõmukarikasse tibatud sappi walatud.

— Mine koju, laps, ütles ta wiimaks. See Soontagana linna on pikk ja kardetaw. Ole ettemaatlik! Õnnetus varitseb igal wildakal sammul. Tõtta, et weel eha-kahmakul üle soo saad. Öö küünal tõuseb alles esimesel kutelaulul taewa wõlvile. Mina ei tule Soontaganasse; ma jään siia!

Imeks pannes küsis neiu: — Kust tead sina, kes ja siin hoopis wõeras oled, Soontagana teed? Seda teed käiwad üksi wanemad ja Soontagana rahwas ilma juhita. Teised ei tunne seda mitte. Ja sind ei ole ma weel iialgi Soontaganas näinud.

— Ma olen Soontagana teed niisama tunnud nagu kõiki kohti siin ümberkaudu. Aga mis see siia puudub? Mine sina oma koju!

Wanakese juunurgad liikusid hoopis iseäralikult, kui ta Soontagana nime kuulis ehk seda ise suhu võttis. See näis igakord nagu teraw mõõl walustaste ta südamesse tor-kawat ning jää mälestusi äratawat, mis walusjad olid. Neiukene tundis iseäralist ärdust aruldase wõera vastu.

Ta ei oleks sugugi temast tahtnud lahkuda, aga wanakese sõnad olid korruga karedamaks ja nägu waljumaks läinud, ning ta lahke waade wäga tõsiselt muutunud. Waljumalt ja pea käskides kõneles ta siis:

— Ütle kodus, et kõik walwad oleksid. Waenlased otsiwad Soontagana teed. Mina ei wõi magada. Ma tahan walwata — isamaad teenida, ehk isamaa küll mind ära tõuganud. — —

Wiimased sõnad surid taha ta keele pääle. Meiuks ei julgenud enam wasta rääkida, ehk ta küll sellega sugugi harjunud ei olnud, et keegi wõeras talle käskiwat nägu oleks julgenud näidata. Ta oli kõrge ülema tütar, kelle soowisid juba filmadest ära püüti lugeda ja sõnalausumata täita. Selle wanakese näost paistis aga iseäraline wõimus, mis sõnakuulmist nõudis.

— Taara õnnistagu sind, isake, ütles Waibe ja kadus nagu kergejalgne hirw noore lehtpuu metsa all, mis kauni hiekingu ümber kaswas, wanakese filmist. Kruua waatas hallpea kena lapse järele. Tema filmad olid talle mitmed kenad mälestused wanast ajast meelde nõidunud. Nooruse tulukene wälkus ta julgest filmadest, mis tunnistas, et ta waim praegu 30 aastat minewikus wiibis. Kuis oli siis kõik teisiti! Kas ei olnud tema siis kui wägew wanem terwel maal siin ümberkaudu esimene ja waenlastest igalpool kardetud mees! Ja nüüd uitis ta kapi najal kui kõigist tundmata wanakene ilmas ümber, ilma koduta, ilma omaksita! Soontagana linn oli ta eluase olnud, kuhu keegi waenlane sisse ei pääsenud. Oma wahwuse eest Rootsi sõjas oli ta Gestimaa kõige kaunima piiga, Nurmegunda wanema tütre Linda, enesele wõiduhinnana abitaasaks pärinud ning temaga õnneliku elu elanud. Aga õnnetus ei hüüa tülles, ta hüüab ära minnes. Üks tema nurjatu alam Panda, kes ammuigi oma peremehe pääle wihane oli, meelitas Saaremaa wägewa wanema Wahtula suure sõjawäega Soontagana alla ja wiis ühel pimedal ööl terve sõjawäekitsast jooteed mööda Soontaganasse. Enne kui Soontagana

wanem äraandmist oleks aimatagi mõistnud, oli ta malewa maha löödud, linn wõidetud ning wanem, kes keegi muu ei olnud, kui halli pääga wanakene hiemäel, kinni seotud ja wangi wiidud. Mõne aasta järele tuli Saaremaal suur sõda Rootslastega, kes küll wõitjaks ei jäänud, aga siiski hulga Saarlaste wara ära riisusid ja inimesi wangi wiisid. Sõjawangide seas oli ka tema, endine Soontagana wanem, olnud. Sellest ajast oli juba 30 aastat mööda. See oli raske aeg, täis waewa ja wiletsust olnud. Higitilgad tõusid ta kortsus otsaesise ja palgede pääle, kui ta selle aja pääle tagasi mõtles. Säält oli ta oma näo pääle need sügawad kortsud saanud. Wabaduses sündinud mees, waba ja julge rahwa würist — ja siis waenlaste ori — seda jõudis ainult üks nii tugew mees, nagu Soontagana walitsejate wõsu ja wanem, wälja kannatada. Wiimaks läks tal korda ära põgeneda ning jõudis ka otjatamate hädade ja waewade järele õnnelikult isamaale tagasi. Aga kuidas oli kõik selle aja sees teisiks läinud! Ta ei leidnud enam üht ainustki tuttawat nägu, kõik olid temale ja tema kõigile wõeras. Keegi ei mõistnud arwata, et see wana hallpea endine kuulus kangelane ja suur sõjamees Soontagana wanem oli, keda rohkem kui weerandsaja aasta eest igalpool auustati ja kardeti.

See ei teinud talle sugugi pääwalu, sest nüüd oli ta ilmas õppinud inimesi teenima ning käsuandmisest hoopis ära woerdunud. Ta tahtis ka täitsa wõeraks jääda ning iialgi enam oma õigust pärima hakata. Nüüd ei olnud aega isekeskes tülitsema, kus waenlased isamaa pinda tallasid ja hukatust külwasid. Kui ta järeltulejad Soontaganas tugewad ja waprad sõjamehed olid, kes waenlase wastu julgeste wälja astusid, siis oli kõik korras. Ta oli oma naise ja lapse järele kuulanud, aga keegi ei teadnud neist sõnakestki kõnelda. Wiimaks kaotas ta nende jälleleidmise lootuse üsna ära, sest naine wõis wanaduse ja tütar mingisuguse õnnetuse läbi surunud olla. Ta pidi siis üksi oma elupäiwi lõpetama. Nooreea mälestused olid ta kolmekünni-

ne pita orjaaasta järele jälle pühale Salumäe hiiele tut-
sunud. Ta ei saanud praegugi weel aru, kas selle waitse
noorepõlwe mälestuste maal wõi tõesti kena neiu filmadel
see imelik wõim oli, mis temale ta kurba minewikku aru-
saamata kombel nii elawalt filmade ette tõi. Nii kena oli
ford ka tema Linda olnud, kui ta temale kui kõigist auus-
tatud sõjamehele lille pärja pähe pani ja awalikult tema
mõrsjaks sai, — nii kaunilt ja pehmelt oli ka Linda hääl
temale helisenud, nagu nüüd selle wõera neiutse õrn hää.
Ta oleks hää meelega kena lapsjega weel kauem kõnelenud,
aga ta oli ju Soontaganast ja Soontagana isand oli ta
kõige suurem waenlane. Nii pidi piigake siis tema waen-
lase tütar olema, kellele tal mingisugust põhjust ei olnud
ligineda.

— Aga kas meie siis igawesti wiha peame pidama
ja üksteisele waenlaseks jääma? küsis ta iseeneses. Mis
waenlane mina ka weel wõin olla? Mul ei ole ju enam
mingit wäge ega wõimust — ja wõimetu waenlane ei ole
kellegi waenlane. Ei tea, kuidas Wahtula enese käsi selle
pita aja sees on käinud, mil mina wangipõlwes elasin ja
ilma mööda hulkusin. Kas ei ole ajad hoopis muutunud
ja endised waenlased sõpradeks teinud? Sel ajal käis rah-
was ülemeelsuses oma suguwendi riisumas ning üks üle-
meelne wanem käis teisega sõdimas. Nüüd on aga wäljast-
poolt wägewad waenlased maale tükkinud ning tule ja mõd-
gaga mitmed maakonnad logedaks teinud, Kas wõib nüüd
siis weel wend wenna wastu taperit tõsta? Ei, see ei
wõi olla, nii tõeste kui ma siin Taara pühal hiiel seisin.
Nüüd ei ole enam wend wenna waenlane. Ma tunnen
wäga hästi oma esiwanemate kindlat meelt, mis weel mi-
nulgi wanal inimesel were kärmemalt liikuma paneb. Ma
olen wõeral maal palju näinud, palju õppinud, millest
meie rahwal nüüd kasu oleks, aga mu kurb saatust on
minu oma isamaa ja rahwa wastu tuimaks teinud. See
ei ole õige, see ei tohi enam nii edasi minna. —

Nega mööda olid ta mõtted nii elavaks läinud, et keel neile sõnu laenas. Noorepõlve waimustus oli nagu imewäl jälle ta hingeisse tagasi tulnud ja ta silmad säten-dasid, mis nii wäga kustawa küünla wiimast loitnemist meelde tuletas. Ta oli oma käe kõrgele ülesse tõstnud ja seisis sirgelt, nagu ford oma wahwa malewa eesotsas, ning kõneles pühalikult kõrgete hiiepunde poole waadates:

— Teie, suure Taara pühad puud, kuulge mu sõnu! Mina olen wana, mu juuksed on walged — mis ma lu-ban, seda ma ka pean. Teie all olen ma lapse põlwes ohwerdanud. Müüd mul seda ei ole. Ma tean aga, et ülemere mehed meie rahwa orja ikkesse tahawad panna ja ja tema pühad hiied ära häwitada. Taara, ma töotan sulle su tammikus, et mina nii kaua, kui mul hinge rin-nus on, oma õnnetu isamaa kasuks kõit oma jõu tahan ohwerdada. Meie mehed ei pea enne puhkama, kui maa ja rahwa waenlased jõuetumaks on tehtud ehk meie ise oma werega enese kallist maa pinda kaetnud ning kalmule kolletanud. . . .

Widewit oli ammugi ilma oma waibaga katnud ning ehakumagi hiiepuu latwadelt ära kustunud, kui wanake kind-lal ettewõtmisel hiiemäelt lahkus ning oma suure koera seltsis soo serwa mööda juurema metsa poole sammus. Ta astus ettewaadates edasi ja kadus wiimaks pimedada metsa alla ära, mille oksade wahelt tähed selgest taewast maha sirasid.

3. Waenlased.

Tuttawast Hiiemäest umbes üks sööma uni*) põhja poole seisis keset suurt Awasti**) sood Soontagana maa linn ühe umbes 1000 sammuga pita ja 500 sammuga laia

*) Kui werstasid weel ei tuntud, siis mõndeti maad aja järele, nagu Saksamaal praegugi weel liht rahwa juures tunni järele.

**) Mõistli kihelkonnas paremal Kasari taldal.

saare pääl. Salumäelt***) käis ainus tehtud tee läbi põhjatu soo kindlasse Soontagana linna. Muijalt ei olnud ainsalgi elawal hingel võimalik Soontaganašse saada. Seegi ainus tee oli nii kunstlikult otseti soo sisse löödud postide otša tehtud, et wõerad inimesed ilma juhita seda teed mööda ei mõistnud käia. See tuli sellest, et teda sugugi näha ei olnud, waid põlwist saadik fogase soowee all warjul seisis. Kes tee otša pääle sai see ei olnud ammugi weel julge, et ta Soontaganašse sai. Salatee oli kitsas ja kõwer. Kes ta kõwerdusi hästi ei tunnud, see astus ühe hätilise käänu pääl kõrwa ning uppus põhjatuma mudasoo sees pääsemataalt ära. Isegi Soontagana elanikud pidid hoolega sammusi lugema ja mitmeid märkisid tähele panema, kui mitte surma ei tahtnud saada. Niisugust teed oli umbes kakš wersta. Siis tuli weikene saarekene kena metsaga. Keset saart käis tee suure tugewa müüri alt pikuti mööda, mille pääl arutumad wirnad kiwa ja palka seisis, et neid ülevalt waenlase pääle loopida, kui tal korda pidi minema läbi soo tungida.

Terwest Soontagana linnast paistis ainult selle ees- saare mets üle auruse soo Salumäele ära. Pimedus oli juba ammugi kätte jõudnud, kui Waike Salumäelt selle musta fogu poole soo pääle hakkas sammuma. Ta oli Salumäe tammede all natuke aega wiitnud, sest siin puh- kasid kõikide Soontagana wanemate luud. Kõik oli ümber- ringi wait ja waga ja isegi pehme rohuke piiga jalgade all ei teinud kahinat. See surma waikus tegi ta üzna kartlikuks, nii et temagi seda ei julgenud segada. Ta as- tus hinge pidades kintu mööda wõsa metsa poole, et oma kardetawa tee otša üles otsida ja siis ettewaatlikult läbi wee kodu minna. Juba hakkasid tänase sündmusriika päe- wa mälestused endid mõtetesse koguma, kui häliste tasane juttukõmin ta kõrwu kostis. Ohmatades targas ta ühe pimedada sarapuu põõsa taha uing jäi hinge pidades kuulama.

***) Praeguse Miskli kiriku juures.

— Tee hakatus on käes, rääkis keegi taja.

— Täm paikö enim äb tundö¹⁾, wastas teine hääl wõeras murdes. Niisugust keelemurret oli kuulaja ühe Viivi sõjawangi käest kuulnud.

— Waenlased, mötles Waike hirmuga, sest ta oli palju sellest kuulnud, et Viivlased Sakslaste ja Lätlastega üheskoos Gestlaste wastu sõdimas käisid. Edasi minemise pääle ei wõinud ta mötelbagi, tagasi minnes oleks teda ka wahest wõidud kuulda ja kinni wõtta. Sellepärast polnud tal mingit muud nõuu, kui oma warjupaika ootama jääda, kuni tee lahti saab.

— Ta on nmbes põlwini wee all.

— Kas ja mõistad minu mehi öösel salaja linna wiia, kui ma ford sõdima tulen? küsis wõerast murret kõneleja mees.

— Tee on wäga kõwer ja sellepärast kardetan, wastas teine hääl hääs Gestti keeles. Mitme aasta eest käisin ma küll ford seda teed, aga olen ta ära unustanud, kui mitu sammu ükski kään teisest kaugel on. Täna sain aga jälle mitu saladust wälja. Soontagana noor wanem Wambola tuli ühe piigaga seda teed. Ma panin siitsamast wõsastikust nende käiki hoolega tähele, lugesin liikumise ja aja järele sammusid ning arwan, et nüüd mitte palju ei puudu. Kui ma tagasi minekut ka oleksin näinud, siis wõiksin ma ükena julgeste teenäitamise enese pääle wõtta.

— Soontagana noor wanem? ütlesid ja. Ja ta ei ole weel tagasi läinud?

— Ega wanem ise tagasi ei lähegi. Ma aga ootaksin piigat tagasi tulema.

— Kuhu tema siis läks?

— Sõtta Sakslaste wasta.

— Ja kus ta malewa on?

— See on juba Sakalasse fогutud.

— Siis on ju rutt taga. Kes oli see tüdruk?

¹⁾ Tema kohta ei ole weel mitte tunda.

- Wistist tema õde, Soontagana wanema tütar.
- Ja see tüdruk ei ole weel tagasi läinud?
- Ei ole.
- Ega Geesti wanemate tütreid ometi meestega ühes sõtta ei lähe?
- Kõrge würst, sa armastad nalja heita. Meiu tuleb weel tagasi, kui ta tema õde oli.
- Kuhu ta siis läks?
- Seda ma ei tea.
- Iuva lemdiks ümises wõeras, keda ta seltsilane würstiks nimetas. — Miks ja teda filmas ei pidanud! Tema oleks teed wõinud näidata.
- Seda ta ei oleks teinud, waigistas alandlik seltsimees.
- Ha, sa kops, fina ei mõista naistega ümber käia, naeris teine. Too see tüdruk minu kätte. Küll ja näed, kuidas sõna kuuldas. Ma tean, kuidas naised mu ees wärisewad. Kas ja seda kindlaste tead, et ta weel tagasi ei ole läinud?
- Seda tean ma selgeste.
- Aga kus ta wõiks siis olla?
- Wahest on ta Hiimäel. Sääb käib ta tihti.
- Kui kangel see siit on?
- Umbes lesthommiku une tee.
- Siis oleks pidanud ta ammu juba tagasi olema.
- Wõib olla, et ta pea tuleb.
- Ja siit läheb tee soo sisse?
- Jah, just siitjamaast.
- Et —! Siis jääme waikselt ootama.

Rahisewad hääled ehmatanud tütarlapse lähedal waiksid. Waike oli esialgu nii ära hirmunud, et talle midagi paremat mõtet pähe ei tulnud, kui waikselt seisma jääda. Tema ise see ohwer oligi, keda nüüd walwati ja wägiwaldsel wiisil linnatee näitajaks ja rahwa äraandjaks taheti sundida. Ja kes pidi see hirmus äraandja olema, kes teda ütles tundwat, tema käikusid ennegi juba luuranud ja kord

ta Soontaganaski käinud? See ei tulnud tal praegu meelde ega polnud tal ka siin aega tema üle rohkem järele mõelda. Teda piinas praegu niisugune nurjatu äraandmine hirmsal viisil. Ta ei kartnud mitte enese elu pärast; tema wärises ainult selle pääle mõeldes, et waenlased juba nii ligidal. Mis tema elu kaotamisest suurt oleks olnud, kui aga rahwas waenlastest oleks pääsenud. Ta nägi, et ta pidi põgenema, ennast päästma ja rahwast ja ülemaid ettewaatamisele manitsema. Aga praegu ei olnud ju võimalik kuulmata ära kaduda. Mehed kuulafid liig terawalt. Nad oleksid teda wõinud kuulda, taga ajada, kinni wõtta. Oma jalgade wileduse pääle ei wõinud ta loota. Aga ometigi ei jäänud tal muud nõuu üle. Kuu oli juba ülesse tõusnud — kui ta metsa ladwasse jõuab, siis läks siin kõik walgeks, nii et teda näha wõidi. Natuke aega ootas ta weel põksuwa südamega, siis oli tal otsus tehtud: ta hakkas taha edasi astuma.

— Et! kuulis ta pöödsastikust. Ta weri tahtis joontes ära tarretada. Ta ei julgenud ennast enam liigutada.

— Kas see ei olnud astumise kabin?

— Mina ei kuulnud midagi. Kõik on wait.

— Jah, nüüd küll, aga natukesel aja eest oleks nagu keegi siin astunud. Jää sina siia, lase ma lähem tasakesti selle rakju pöösa taha.

Waite oli waewalt neid sõnu kuulnud, kui ta kõigest jõuust jooksema pistis. Nüüd ei wõinud ta ennast enam nõuga, waid jõuga aidata.

Higi tilkuma otsaesiselega oli ta soo äärde jõudnud, kust tee Soontaganasse läks. Kartlik pilk enese ümber näitas, et kedagit ta ligidal ei olnud. Nüüd oli aeg ennast wee taha ära päästa. Oli ta kord tüki maad ära sohu jõudnud, siis ei wõinud waenlased teda enam kätte saada. Ta tee wiis läbi wõsade. Häliste kuulis ta ähkimist enese ligidal. Ta jooksis, mis jalad andsid. Hirm laenas talle küll wiledaid, aga ka niisama wäärduwaid jalgu. Ta ko-

mistas ühe pöösa pääle maha, ning enne kui ta üles sai tõusta, pidasid teda juba kats tugemat kätt finni.

Piiga karjatas hirmu pärast ja katsus ennast lahti rabada, aga see ei läinud forda. Ta filmade ees tantfis kõit : kats pimedat hirmust fogu, puud Salumäel, pöösad. . .

— Ara kard, lapsuke, rääkis mõera murdega mees. Meie ei tee sulle midagi. Wii meid ilufaste mööda salateed Soontagana linnani ja too jälle tagasi, nii et teega tutawaks saame. . .

-- Kes teie olete ja mis teie Soontagana teest tahate? sõnas piiga ennast uhkelt firgetz ojaades. Digeid inimised käiwad päewaajal oma asju ajamas ning ei tarwita wägivalda nende wastu, kes neile wastu ei jõua panna.

Ühwardawalt wahtis mõera murde kõneleja tüdrukut otja ja ta käsi mängis sõjakirwe külles.

— Wali tüdruk, hüüdis ta toleda häälega. Sa näitad meile Soontagana teed ehk lõpetad siinsamas oma elu. Aga ma ei ihalda naise werd, sellepärast tule lohe. Neg on kallis.

— Enne kui ma ei tea, kellele ja mis tarwis ma teed pean näitama, ei liigu ma paigast, kostis neiu julgeste. Oma werejänu wõite ühe abita tütarlapse kallal kustutada — aga teadke siis ka, teie wiletsad ja nurjatamad isamaa äraandjad, et üks wanem oma tütre werd teile mitme wõrra kätte saab tasuma. Selle pääle wõite julged olla. Wajutage finni need filmad, mis teid põlastusega waatawad, tehke waikseltz see suu, mis teile ütleb, et te nurjatamad kurjetegijad olete, raiuge maha see pää, mis teie ees ei painu — tehke seda, kui teil julgust on ühe Gesti ülema tütre külge oma käsa panna. Lugemata tähed kõrges taewas ja kuu püha hiiemetsa pääl on teie nurjatuse ja minu truuduse tunnistaja.

— Jää wait oma suurustamisega, kähises wihane Liivi keele rääkija. Ma tahan sinuga teist wiiji teha. Surm on sulle liig wähe. Sa pead oma fangekaelsuse eest kannatama. Küll ma kohta leian, kus ja oma tegu

wõid kahetseda. Wanda, seo ta käed kinni ja too ühes. Wõi tema julgeb ühele wüürs — —

Wiimased sõnad neelas ta wihas alla.

Wärsti olid wästurabelejad käed kõwasti kinni seotud ja abita tütarlaps pidi nende tahe öökoguga tagasi Salumetsa poole sammuma.

Nad ei olnud weel sadat sammugi edasi astunud, kui häkiste üks pikk mehe kogu täies sõjamundris nende wastu tuli.

— Pidage, hüüdis ta mürisewa häälega. Kes teie olete ja mis te sellest naisterahwast tahate? Wastust!

— Appi, appi, palus Waike. Need öökujud sunniwad mind enestele Soontagana teed näitama ja tahawad mu ei tea kuhu wangi wiia. Nad on isamaa waenlased, nurjatunud salakuulajad. Päästa mind, wõeras kui sa ka nende seltsist ei ole.

Tugewa krega wirutas uus wõeras mõlemad kurjategijad piiga juurest eemale ning kiskus kõwad sidemed ta käte ümbert kaiti. Teine neist tahtis praegu oma sõjatirwega kutsumata külalise kallale tormata, aga hiilgaw oda wõera mehe tugewas käes ehmatas ta nii ära, et ta oma seltsimehe juurest põgenema pani.

— Tänu, tuhat tänu sulle, ütles tütarlaps suure rõõmuga, kui ta enese jälle waba tundis olewat. Kes oled sa ja mis on su nimi, et ma su wasta tänulik wõin olla?

— Minu nimi ei puutu asjasse, wastas wõeras; aga et sa rahule wõiksid jääda, siis ütlen sulle, et ma üks isamaa sõjamees olen. Aga kes on need mehed ja kuidas said sa nende küüsi?

Waike jutustas talle kõik lühidalt ära. Sääli juures waatas ta tänuliku waatega wõera sõjamehe otsa, kes näoga wastu kuupaistet seisis. Tema mehine jume ja julge nägu ning läbitungiwad silmad olid wäga neiufese meelejärele. Ta tundis omas südames nii imemagust hääd tundmust, nagu woolaks talle neist wõerastest filmadest hoopis iseäralik, peaaegu nõidlik waim wasta. Ta tänas weel wõerast südamest, kes tema tee otsale saatis, lord ise ka

Soontaganasse lubas tulla, kui neiu ära oli õpetanud, kuidas linna saab ja Salumäe metsa poole sammus, kui neiuke juba nii kaugel oli, et waenlased teda enam kätte ei wõinud saada.

Kuu oli juba kaunis kõrgele tõusnud, kui Waite saalateed mööda tüki maad soo pääle oli jõudnud. Tee oli tõesti kunstlik. Kes temaga vähem harjunud oli, ei oleks öö ajal wistist üle soo julgenud minema hakata. Ta oli kitsas, pea põlwist saadik wee all ning lõwer. Kes kõiki käänusid selgesti ei tunnud, oleks kergesti wõinud kõrwale astuda ja põhjatuma soo pori sees halastamata surma leida. Waite siim oli aga nende märkidega, mis tee käänude pääl olid, nii tuttam, et ta ta paksu öö udu seest kergesti kõik tähtsad kõrkjatutid ülesse leidis ning ilma wiiwituseta ja kartuseta edasi astus. Teda ei kohutanud kardetaw tee ega külma weji, mis jalad walutama pani; ta mõtted ei olnud üleüldse tee käänude wäljaurimise ega sammude lugemise juures tööl, waid need olid tänase päewa juhtumiste juures. Sääli lahtus wend temast, tuli imelik wanake ohwrimäele, siis waenlaste arupidamine, tagaajamine, kinniwõtmine, päästmine — kõik pakilt üksteise järele sündinud, see tegi ta üsna segasaks. Kuidas mahtus üleüldse nii palju mõtteid ta pähe, nii palju tundmuusi südamesse?

Korraga äratas teda neist mõtetest üks iseäralik hääl. Ta jäi kuulama. Ta liikmed läksid lödwaiks, jalad hakkasid wäärsuma. Aga ta kogus oma mõtteid ning hoidis ennast kindel kardetawal teel. Salumäe metsast kostsid talle selgesti need samad hirmsad häälled kõrwu, mis ta juba tundis. Sõnadest ei wõinud ta kauguse pärast aru saada ega paksu uduteki sisse ka midagi näha — aga süda ütles selgesti, et ta päästja ise waenlaste kätte on langenud. Oh, kuidas oli tal ometi meelest ära läinud oma päästjat nende kurjategijate eest hoiatada! Muidugi peitsid need endid metsa warju ära ja maksid nüüd talle ta kutsumata wahetulemise hirmsaste kätte.

Hääled olid küll ammu juba waitunud, aga Waike süda wärises ikka weel. Ta kõrwus kohas wahet pidamata nende hirmsate inimeste kole naer.

Koit oli juba wiimaks taewa serwa palistama hakanud, kui ta wäsinult ja külma ning kartuse pärast wärisedes saarele jõudis.

4. Sureja ema sõnad.

Saarewaht oli oma wahimajast juba ammugi tulejat tütarlast näinud, aga pimedas ei wõinud ta teda ära tunda. Enne kui Waike saarele metsa warju jõudis, seisis waht häkiste täies sõja mundris tema ees.

— Kes siin on? küsis ta waljusti.

— Kottafilm, ära pea mind kinni, ma pean ruttama, wastas Waike saarewahile, keda ta terawa nägemise pärast Kottafilmaks hüüti. Ole walwas, waenlased otswad linna teed. Keegi meie tuttawatest on äraandjaks saanud. Kas palju mehi weel linnas on?

Kottafilm lastis oma oda otsa alla poole wajuda ja kumardas sügawalt kõrge piiga ees.

— Waenlased otswad linna teed? Äraandja meie meestest? küsis ta pool kohkunult. Meil on wähe mehi linnas. Kõrge neitsi teab isegi, et terve malewa noore kangelasega Sakalamaale sõtta on läinud.

— Sellepärast pead sina linna kahetordse hoolega walwama, ütles Waike. Aga see on arusaamata, et wanim ise nii kaua sel kardetawal ajal kodust ära jääb. Kas sa ei ole temast sõnumid saanud?

Saarewahil jäid sõnad keele pääle. Ta jättis ütlemata, mis ta teadis ja tegi nagu poleks ta seda küsimist kuulnudki. Waike aga kordas oma küsimust.

— Täna tuli temast sõnumid.

— Täna! Kas ta tuleb warsti koju.

— Nii pea küll wiist mitte, wastas waht wiivitades.

-- Mits siis mitte? Kus ta on?

— Neid küsimusi vastatakse julle linnas.

— Aga ma tahan nende pääle juba siin wastust saada, ütles neiu kindlasti.

— Ma ei wõi seda teha. Ma kardan, et ma neid sõnumeid dieti ei kuulnud.

— Kottafilm, sa ehmatad mu ära. Näägi, minu isaga on õnnetust sündinud. Ma aiman sinu olekust seda. Näägi, ära piina mind! Ma tahan kõik kuulda. Da ta haigeks jäänud, wangi sattunud ehk —

— Surnud, jah! wastas saarewaht tasakesti, sest ta nägi ära, et salgamine siin ei aidanud.

— Kõrged waimud, teie karistus on kange! õhkas tütarlaps pea hääletult. Mis peab Soontagana nüüd pääle hakkama? Oh, mu meel läheb nii wäga segaseks! Kottafilm, mu teha on nõrk, aita!

— Waene Waike! hüüdis saarewahi osawõtlik ja südamlik hääl. Tröösti ennast, waene lapsuke, su isa on ausat surma surnud — palawas tapluses waenlase wastu wõiduteel. — Jää rahule, waene Waike. Täna ei wõi sa enami koju saada. Ma tahan julle oma majakeses aset walmistada. Tule, õõ on wilu ja sina oled märg ja külmetad!

— Sa oled hää, Kottafilm, aga ma pean koju saama. Mis teeb mu haiglane emake. Temale ei oleks seda mitte häliste pidanud ütleva. Ta on nõrk ja iga häfiline meele liigutus wõib talle kahju teha. Lase mind minna! Ma tunnen jälle enese sees tugewust. Jää sina siia. Siin on sind nüüd tarwis. Kui üks uhke Gesti sõjamees kord Soontaganašse peaks tulema, oma oda otseti paremas käes hoiab ja sinu esimese küsimise peale wastab: „Kahju ei tule kell kaelas,“ siis lase ta linna. See on meie sõber. Aga wistist on ta waenlaste kätte langenud ja ei saa iialgi siia tulema.

Nende sõnadega jättis ta wahi üksi ja hakkas edasi minema. Kottafilm waatas kurwalt ta järele. Tal oli

südamest sellest kenast lapsest kahju. See ei olnud veel kõik, mis tal temale ütelda oleks olnud, aga seegi oli korraga ta õrnale südamele liig. Külap kodus ta haawatud südant uued haavad ootavad.

Nõnda mõtleks hää saarewaht kahetsedes. Ta ei aimanudki aga, mis see eürõõmus lapsuke täna juba kõik ära pidanud kannatama ja mis ta süda kõik läbi tunnud. Waikeit astus neitsike saarelt jälle sooteele, mida mööda eeslinna, Päewamäele, wõis saada. Tänaise päewa juhtumised käisid nagu äraseletamata unenäod üksteise järele ta waimufilmade eest mööda. Neid juhtumisi ja meeleliigutusi oli nii palju, et ta neid kõike sugugi tõsiselt sündmusteks ei jõudnud pidada. Ette ta põlew armastus oma lihase wenna wastu, selle awaldamine ja wenna imelik peaaegu ähwardaw äraminek — siis üks imelik mõistatuse sarnane wanake — salakuulajad, kurjategijad, kelle käest teda üks tundmata sõjamees ära päästis — siis need toledad hääled metsa warjus ja wiimaks isa surma sõnum! See oli liig! Seda oli liig palju! Niipalju ei wõinud ühel ainsal päewal ega ööl sündida! Muist pidi sellest unenägu olema. Nii trööstis waene murtud südamega kõigest sugust neitsi ja solistas läbi wee Päewamäele.

Ka Päewamäel oli kena ohwri paik suurte kiviude lähedal wanade tammede warjul. Tähelepanemata läks Waike sellest kohast mööda, mis ta muidu veel ialgi polnud teinud. Keset Päewamäge seisis riisti kõrge müür tee pääl ees, ning Waike pidi mööda müüri äärt nii kaua kuni saare otjani käima, kust teda veel tükk lagedat wett Soontagana linnast lahutas. Walli pääl walitses sügaw waietus ja keegi ei takistanud ta kiiret käiki, kui ta Päewamäelt üle wee oli jõudnud ja nüüd mööda wallialust teed ümber linna hakkas edasi töttama. Soo tee käis pehme soo ja kõrge kiviimüüri wahelt linna saarel enne wärawasse jõudmist terve keeru ära. Ta oli waenlaste jässetungimise pärast nimelt nii keeruliselt ehitatud, et neile terve pika tee pääl ülewalt walli päält kiwa, palka ja keewa wett

kaela wõis laduda. Sellepäraft oli Soontagana linn üsna ära wõitmata.

Koit oli juba kumamas, kui Waike tähendatud teed mööda kõrge wallitorni alt wärawast maalinna jõudis. Waht oli teda äratundes waike auupakkumiseega läbi lastnud ja ühe suure uhke maja ette saatnud. Säält pööris ta sõnalausumata tagasi. Waike oli niisugust olekut küll imeks pannud, aga ta ei suutnud kurbtuse ja wäsimuse päraft ta waikimise põhja järele pärida.

Läbi lahtise ukse nägi Waike toas tulewalgust ning naesterahwa kogud käisid toas ruttu edasi tagasi. Ilma pikema järele mõtlemiseta, miks täna nii wara tuli toas üleweel oli, astus ta uksest sisse.

Ka see, mis ta kartagi ei teadnud, oli sündinud. Tema ema oli raskestest haigets jäänud ja oli nüüd woodis walwata maas. Ta teraw film ja kartlik aimamine nägid warsti ära, et siin midagi hääd loota ei olnud. Tema ema oli hätilise wihaga inimene olnud, keda nii hästi rõdm kui kurbtus tugewaste liigutas ning liig hätilisel meele liigutusel rabanduse wõis saada. See oli nüüd ta mehe surmasõnumi saamise juures sündinud. Oma hätilise meelega oli ta ka Waikele küllalt ülekohut teinud, aga tasane tütarlaps oli keda kõik waikselt ära kannatanud ning armastas teda weel päälegi tõsise lapse armastusega. Ruttu läks ta haige woodi juure. See jampsis palawikus ning kõneles mõistmata sõnu waenlastest, oma mehe surmast, Waikest ja mitmest tundmata nimedest. Kõne seisis Waike turwalt ta woodi ääres. Põetajad naised ütlesid, et ta suure igatsusega Waiket koju oodanud; tal olla temale väga tähtsaid asju kõnelda. Nüüd ei tunnud ta oma tüdart enam ära, ega rääkinud muud kui jampsi sõnu. Nii kestis see terve päewa.

Waike oli küll wäsinud, aga und ei tulnud talle fiiski filma, kui ta oma ema ümmardajate järelandmata nõudmise pääle asemele heitis. Siig elawad mälestused ja

ärritatud tundmused võitsid leha väsimuse ära, aga väsitafid teda ometigi veel rohkem.

Wasta ohtut jäi haige kaunis rahuliste magama. Waite oli rõdumus, et ta ema paremaks hakkab saama ning süda läks kergemaks. Pääle tuletaulu, pärast poolööd, ärkas ta üles ja küsis kohe Waiket taga.

— Siin ma olen, kallid emake! vastas Waite, kes weikeste raswalambiga sängi kõrwal istus.

— Hää, mu laps! Mul oli sulle tähtsaid asju rääkida, enne kui ma siit ära toonelasse lähen, ütles ta tasase häälega. Lase teised ära minna. Ma pean sinuga üksi olema. . .

Sõna lausumata läksid kõik teised wälja. Kui Waite nende taga uft kinni tahtis panna, ütles haige: — Äta üks wäheks lahti. Kukk on laulnud ja koit üles tõusnud. Lase mind weel taewase koidu kuma waadata, sest ärkawat päewa ei saa mu filmad enam näha. Ma tunnen seda ära . . . Ära nuta, lapsuke. Sääit ei pääse teegi surelik. Näe, kuidas koit kumab! Ta kullased lained loidawad taewa all . . . Seda ei ole ma enne weel näinud . . . Oh kui ilus . . . Taara, ju taewas on kaunis . . . pea tulen ma sinu pimeduse kodadesse, kus seda ilu enam näha ei ole . . . Waite, lase mind weel wälja waadata.

Ära jampsi, emakene, wäljas pole muud kui pime öö ja pilwes taewas, wõstas kurb tütarlaps filmi kuiwatades. Koitu pole kuskil.

— Waata wälja, rääkis haige waewaga.

Waite pööris filmad lahtise ukse poole ja nägi ka tdeeste loitnewat kuma kaugele pimedada taewa all. — See ei ole koit, waid kauge tulekuma, ütles ta uurides.

— Tulekuma? küsis haige kohkudes. — Do, siis on ta minu abikaasa furnutule paistus Lihula mäel. Sääit pannakse ta tuhht mulda puhkama . . . Dodate, surma waimud, siin on weel üks teine leha, mis pea pimedada ööküünlaks saab, et wiimase walgustuse järel püha hiie puude all furnuriigi rahu leida . . .

Ohmatades ja wärisedes kuulis tütarlaps ta juttu päält. Ta ei saanud aru, kas haige jampsis wõi selge meelega rääkis.

— Istu siia, Waike, üsna mu ligidale, kõneles haige nõrga häälega. Anna oma käsi siia ! So!

Nüüd waatas ta natukene aega wait olles Waike pääle. Ta silmist paistis haledus ja nagu kartlik kahetsus. Ta juu seadis mõnda korda rääkimisele, aga jäi ikka wait — oli, nagu ei leiaks ta sündsaid sõnu. Waike waatas kurwa imestusega oma haige ema otsa. Wiimaks hakkas ta kõnelema :

— Waike ma ei wõi surra, enne kui ma sulle ühe saladuse ära olen rääkinud. Enne pead ja aga ütleva, et sa mulle kõik andeks annad, mis ma sulle ülekohtu olen teinud. Kas lubad seda ?

— Emake, ära räägi nõnda, nuutsus Waike. Mul pole sulle midagi andeks anda.

— Küll jul on, aga sa ei tea, õhtas haige iseeneses tajakeste.

Jälle oli ta natukene aega wait. Siis rääkis ta edasi :

— Kuule hoolega, mis ma sulle kõnelen ja ütleva siis salgamata, mis sina sellest arwad ?

— — — Kõrd elas ühes kuulsas linnas kuulus wanem oma naese ja weikese tütreaga õnnelikku elu. Sääal tuli ta wäenlane ja wõitis tema äraandja abiga ära ja wiis ülema ise wangi. Sellest ajast jaadik pole ükski neist enam üks-teist näinud. Wanem ise sattus wõerale maale wangi, naine suri mure pärast ära ja lapsuke jäi wõera wanema juurde ümmardajaks, kus temaga wäga halvaste ümber käidi. Uue wanema juures käisid mitmed teised wanemad ning üks kuulus noor wanem, kes endise wüürsti kenat tüdart nägi, hakkas teda armastama ning warastas ta ära. Seda pidasid wanem ja tema abikaasa enestele nii suureks teotuseks, et seda käredate töötasid kätte maksja. Wiha tuli sellest, et wanemal enesel ka tütar oli, kes kuulsale külasijele kõigest hingest mehele tahtis minna, ning wanemad lootsid

koit, et noor kangelane ülema tütre ära kofib. See teotus sai raskest kätte maksetud. Kui talle kaks kena tütar oli sündinud, lastis petetud tütre ema mõlemad ta lapsed ära varastada. Kurja naise kättemaksmise himu oli nüüd kustutatud. Ta mõttis teise lapse pärast enese juurde, nimetas ta enese tütreks, aga ema armastust ei olnud ta südames waeselapse vastu mitte, ning oli sellepärast tihti tema vastu ülekohtune. Laste wanemad otsisid küll kõik kohad läbi, aga ei leidnud lapsi mitte enam. Ema suri kurvastuse kätte . . .

Siin peatas kõneleja ja tõmbas sügavaste hinge. Kõnelemine oli ta väga ära wõsitanud. Waite, kes suure osawõtmisega haige kõnet oli kuulnud, küsis hinge pidades :

— Mis on lastest saanud ?

Haige waatas iseäralise pilguga Waite pääle ja ütles siis : — Üks laps elab küll weel ; teisest ei ole ma kaua enam midagi kuulnud.

— Kas isa on neid ka otsinud ?

— Seda ma ei tea. Aga ma usun, et ta oma lapsi ära ei ole unustanud.

— Kas ta peaks nad üles leidnud olema ?

— Ei ole ! Teist vähemalt mitte.

— Kas ja seda selgeste tead ?

— Väga selgeste, lapsute.

— Kas ja siis tunned neid ?

— Jsa ja teist kadunud last väga hästi.

— Siis on see päris sündinud lugu ja mitte mõni muinasjutuke ?

— Ei, kes peaks niisugusel filmapilgul, kus surm juu ääres ootab, muinasjuttusid kõnelema ? Teine tütar elab weel tänapäewani oma kasuema juures kes teda ta wanemate käest ära lastis warastada.

— Oma kõigesuurema kurjategija juures ? hüüdis Waite juure imestusega pool kohkudes.

— Tema juures jah ! Ta on hää laps, kõnelesid haige huuled waewalt kuuldawalt.

- Kuidas on see võimalik?
- Lapsukene, ta ei tea ise seda.
- Hirmus!

Rohkudes vaatas haige wanakene piigakese otsa ning küsis siis põksutva südamega: — Kuule, Waike! kui see naine talle nüüd ütles, et ta tema kõige suurema wihaaluse laps on, keda ta kättemaksmise pärast on ära lastnud warastada ja salajas üles kaswatanud ning wanemaid asjata otsida lastnud — üttele, Waike, kas ta võiks seda oma kõlwatumale kasuemale andeks anda.

— Seda ei võiks ta ialgi andeks anda, ütles Waike kindlaste.

Haige ehkas häliste walju häälega. Ta näis väga ära lohtunud olema. Tema filmad pilkusid ruttu, rind tõusis ja wajus kramplikult ning käed langesid jõuetult maha. Waike ehmatas seda nähes ära, kargas istmelt üles ja hüüdis hirmuga. — Ema, ema, mis sul on? Kas sul valu on.

— Kedagi! Ole rahul laps! Deh! . .

Ja siis hakkas ta jälle edasi kõnelema.

— Aga kui ta kõlwatu kasuema weel surma tunnil oma tegu südamest kahetses ja tema käest andeks palus, kas ei võiks ta ka siis andeks andmist saada, ei rahuga toonelasje minna?

— Ühe inimese käest mistist mitte, wastas Waike ilma pikema järele mõtlemiseta, sest ta ei saanud ikka aru, miks pärast ta ema weel wiimisel elu filmapilgul niisugust asja nii suure hoolega pärib.

— Aga kui sina see õnnetu oleksid? Mis sina siis teeksid? küsis haige juure ägedusega.

— Ma ei mõista ennast küll hästi niisuguse oleku siisse mõelda, wastas Waike, aga ma küsitfin kõige päält: Anna mu wanemad ja mu õde mulle enne tagasi, siis küsi andeks andmist.

— Neid ei wõi enam keegi tagasi anda, hüüdis haige südant lõhkewa walusa häälega. — Oh ja õige Taara, ja

maksjad kõik ülekohtu kätte! Mina ja mu mees peame oma ülekohtu eest ühel ajal surema! Meie poeg on sõtta läinud mulle on ette kuulutatud, et ta jääb enam tagasi ei tule! Meie ülekohtune jugu saab otja! Ja seda olen mina oma tigeda meelega ära teeninud. Taewane Taara on õige! Õige,

Ta katsus veel rääkida, aga jõud o'i otja lõpnud. Ehmatades vaatas Waite tema pääle — Surm oli tal juu ääres.

— Mis sul on, kallid ema?

— Ära hüia mind emaks . . . mine minust ära . . . Ma ei ole wäärt ühe armsa tütarlapse kätte wahel surra . . . Mina olen see tige naene — — —

— Sina! Suured jumalad, halastage! Ja kes on siis see warastatud laps? Küsis Waite hinge tinni pidades.

— Sina! kähises sureja hää.

— Mina! — — —

Wali nutuhää lammastas ta sõnad ära.

— Sina oled selle wanema warastatud tütar . . . Soontagana õige pärandaja . . . kaitse linna waenlaste eest . . . mu warakambri on üks sõlg . . . see on sinu ema oma . . . ja oled mu waenlane . . . mine ära mu surmasängi juurest . . . ja ei anna ühele süüdlasele andeks, kes kahtleb . . . südamest . . . matja ka sina mulle kurja kätte . . . ma olen seda teeninud . . . ma suren oma kustutamata wõlgades . . .

Rääkija langes tagasi — ta oli surnud. Poolpimedas toas oli kõik wait kui hää. Alles tüki aja järele pääsivad ehmatusest kange tütarlapse silmis pisarad ja suus sõnad walla. Ararääkimata waluga langes ta oma kasuema teha pääle ja hüübis temale palawate pisarate woolei:

— Ema, mu kallid ema, sina ei pea minu käest midagi andeks paluma! Kõik on hää, mis taewased wäed minust sinu armu hoole alla on lasknud saada. Wiha pidamine on inimeste nõtrus, mille wastu keegi ei wõi parata. Ütle mulle veel, kus on mu isa, et ma teda wõin leida.

Uga ema keha oli juba külm ja kange ning ta juu pääle oli surm oma waitoleku tattestatmata pitsari waju-
tanud. Küll katsus Waike teda weel äratada, aga surnud
ei ärata ka armastaja lapsi õrn käsi üles! Nüüd oli waes-
Waike rohkem mõtteid, kui tema õnnetumasse pähä mahtus.
Soontagana ei olnud ta päris kodu — need, keda ta siia-
maale oma wanemateks pidas, ei olnud muud kui ta waen-
lased — aga ta armastas neid siiski südamest. Tal oli
hale meel oma kasuema õnnetuse ja tema kahetsuse pärast,
aga niisama südamest kahetses ta ka oma mõtlemata kange-
kaelsust, mille läbi ta kasuema temast lepitamata süütund-
muses surnud. Kuis wõis ta seda aimata, et see jutt kõit
temasse enesesse puutus? Hirmu wärin käis tal üle keha,
kui ta selle pääle mõtles. Wistist ei oleks ta kasuema nii
ruttu ära surnud, kui ta teda oma ettewaatamata ja tead-
mata wastustega mitte nii wäga ei oleks ärritanud ja
ehmatanud. Siis oleks ta weel oma ija elukohta wõinud
teada saada. Uga nüüd oli kõit hilja. Nüüd oli ta üksi
ilmas ilma wanemateta, ilma sugulasteta, ilma abita ja
nõuandjata. See oli noore tütarlapse kohta liig.

Kõige selle kurwa oleku sekka segas ennaft aga ka üks
trööstlikum pilt, mis talle jõudu andis kõike seda ära kanda,
mis tal kannatada oli. See trööstim pilt tema peajus
oli ta endise wenna, Soontagana noore wanema Wambola
kuju, nii kaunis ja taewalik! Siis ei olnud ta armastus
mitte ülekohtune! Nüüd wõis ta ju teda julgeste armastada
ning kord weel tema omaks saada! Uga ka selle rõõmsa
ja õnnelise troostimõtte sekka langesid kohe mitmed libedad
kahtluse tilgad.

— Kas tuleb ta wend weel sõjast tagasi? Kust saab
ta teada, et ma tema lihane õde ei ole? Ja kui ta seda
ka kuulda saab, kas ta põlga ta mind siis kui oma wane-
mate waenlase last, kui alatut wanemateta waest last ära?
Ja kus on mu wanemad? Kust leiab ma oma õe ülesse?
Kes teab mulle nende küsimuste üle otsust anda?

Niisugused mõtted tormasid wälgu kiirusel läbi ta wäsinud pea. Siis kõneles ta iseeneses edasi:

— Siit pean ma ära minema, üks kõik kuhu! Siin ei ole mu koda, siin ei leia ma oma isa ega õde. Ma pean nad üles leidma, seda ütleb mulle mu süda. Ja oma wennale oma südamest armastatud peiule pean ma ütelda saama, et meie mitte õde wenda ei ole, et ta mitte minu pääle ei pahandaks. Siis ei saaks ta wistist oma hirmust ähwardust täitma ega sõjas enesele surma otsima, nagu ta Hiimäel ütles — — —

Raua jäi ta niisuguste mõtetega surunud kasuema kõrwale waitfelt istuma. Silmist woolasid waigistamata walupisarad — huultelt haledad õhkamisid.

5. Wanema matusel.

Sel ajal, kui Waite oma haige kasuema woodil istus ja pisaraid walas, oli Soontaganast hää tükk maad õhtu pool, Sihula linnamäel, hoopis teistsugune liikumine. Pääle päikese loodet kogus linnamäele kaugelt ja ligidalt rahwast koku. Mehed ja naised, ühed wanast wäetid, teised noorest nõrgad, neind ja peid — kõik, kõik olid koku tulnud. Siia mäele tuli ümbert kaudu rahwas muidu itka suurtele pidudele, nagu suwe pidudele kõige lühemal ööl ja lõikuse pidudele sügisele öö ja päewa ühepikkusel, koku õhwrud tooma, noored pidul ilutsema ja wanad pidu ilu päält waatama. Täna aga ei olnud kumbki neist pidudest pühitseta, sest esimene oli juba tükk aega möödas ja teine alles kaugel ees. Siis pidi midagi iseäralist ees olema, mis ka juba koosolejate nägudest näha wõis. Kuna tähendatud pühadel rõõm noore ja wana filmist järeas, paistis täna kõikide nägudel, nii palju kui seda õppimedes weikeste tulewalgel näha wõis, sügaw tõsidus ja mure.

Inimesed olid warsti salga wiisi koku astunud. Noored kõnelesid noortega, wanad wanadega. Sääl juures waatasid

aga kõitide filmad aeg ajalt ühe suure tamme poole, mille all mitmed mehed poolringis istusid ja isekestis taja kõnelesid. Nende keskel seisis üks tugew ja sirge sõjamees, uhkete sõjariistadega ehitatud ning kuulab vaikset päält, mis ümberistujad rääkisid. Matyke eemal seisis üks kande-raam lillede ja pürgadega ehitatud. Sääl näis riide all üks inimene puhkama Neli sõjameest haljaste odadega pidasid ta juures wahti.

— Kõlwanemad, rääkis püstiseisja uhke sõjamees oma seltsimeestele, Soontaganast ei ole ikka weel ühtegi sõnumikku tulnud. Kas wanema surmasõnum on sinna wiidud?

— On wiidud! wastas üks kõlwanematest.

— Aga kust see siis tuleb, et keegi säält pole tulnud?

On kuulda, et e m a n d haiglane olla, ütles üks eemal seisjatest. Wististe ei wõinud ta tulla.

— Aga kus on siis poeg ja tütar?

Poeg on juba oma malewaga ära Sakalasse reisinud, auus päält, wastas seesama eemal oleja. — Tütrest ei tea ma midagi.

— Soo, siis ei ole meil säält enam midagi oodata, rääkis päälitaks nimetatud uhke sõjamees tugewa häälega. Mehed, tehke tuli walmis! Meil ei ole aega wiita. Tähtsad asjad on läbi rääkida. Naabrid on juba sõtta läinud. Meie peame ka minema. Kas Sakalamaa jaadid on siin?

— Ei ole, kõrge wanem! anti mitmelt poolt ühtlasi wastuseks.

— Aga ta widi findlaste tulema. On talle õnnetust juhtunud, ehk kellegi läbi sõna saatnud.

Keegi ei teadnud selle pääle midagi wastata.

— Kui ta wiimati mõni petis ei olnud? ütles wanem kahewahel olles.

— Ma olen kuulnud, et ta Lembit ise olnud, wastas üks hääl ümberseisjate tagast. Kõik waatasid sinna poole, kust hääl tuli. Poolpimedas seisis üks wana meheke kapi najal ja tema kõrwal suur must koer.

— Lembit!

— Tule lähemale, sõber, ütles wanem lahkest.

Wanake astus meeste ringi. Koikide filmad waatasid terawaaste tema otsa, aga keegi ei tunnud teda. Ta oli wõõras. Tema riidedki olid wõõrad. Siiski äratas ta olet usaldust ja osawõtmist enese wanadusest, mis üsna wäsimusets näis muutunud olewat. Tema selged filmad waatasid lahkest, aga pea auukartusele sundides enese ümber.

— Kus on siis see Sakalamaa saadik, keda sina Lembituks enesets pead? küsis wanem, kui ta tülikse aega wõõrast oli, filmitsenud.

— Ei tea. Ma ei ole teda näinud. Ma kuulsin neilt, kes teadsid. Sa sina, kes sa wanem oled, ei tea seda?

— Ta ei ole ütelnud, kes ta on.

— Siis ei olnud ta Lembit, sest suur sõjamees ei hakkaks oma nime salgama, päälegi weel niisugusel korral, kus terwet rahwast sõtta waja kutsuda.

— Nime salata wõib ta küll, sest on tal ka põhjust, wastas wanem. Ta ei elanud Soontagana wanemaga mitte sõpruses. Wõib olla et ta sellepärast oma nime ei tahtnud nimetada, et mitte wana waenu uuesti ülesse õhutada. Nüüd aga on see mööda.

Wanakese näo üle lendas iseäraline joon, mis ta näo kurblikeks ja walusaks muutis. Wanema sõnad näisid temasje iseäraliselt mõjuwat.

— Räägi selgemalt, auus wanem, ütles ta elawamaks minnes. Mispärast elab Lembit Soontagana wanemaga waenus ja kuidas on see waen nüüd kustunud?

— Kes sa siis oled, wanake, et sa neid sündmusi ei tea?

— Wõeras, nagu näed. Ma ei tunne ükskiid sündmusi, aga kuuleksin neid hää meelega.

— Lembit oli Soontagana wanema hää sõber, rääkis wanem, aga ta warastas tema kena tütre ära. Sellest ajast saadik ei olnud nad enam sõbrad ega läbilaidawad. Nagu mõnel pool kõnelakse, olnud see Soontagana wanema kasu-tütar, kelle seisusest ega wanematest midagi selgemat ei teata.

— Nende kasutütar! hüüdis wanake ja ta filmad hiilgasid iseäralikult. Wanem ja ka teised juures olejad waatasid imestusega tema pääle. Keegi ei saanud aru, mis wõdraft wanakeft nõnda sügawaste liigutas.

— Kus on see kasutütar nüüd? küsis ta elawusega. Kas ta elab weel? Mis on temaga sündinud?

— Wõdras wanake, wastas wanem, sinu uudishimu näitab, et sa mitte siin hoopis wõdras ei ole — ehk et sa mõne arusaamata põhjuse pärast asjade järele nõuad, mida igal wõdral waja ei ole teada. Sellepärast küsin ma weel kord, enne kui edasi räägin, kes sa oled, wõdras?

— Kui sa küsiskid, mis ma siin otsin, siis ütlesin ma: Isamaad teenida.

— Kuidas tahad sa isamaad teenida?

— Sa näed mu wanadust. Ma ei wõi muud teha, kui ütelda; Olge walwsad! Waenlased on walmis. Minge nende wasta ja päästke oma maa ja rahwas!

— Meie ei taha aga niisuguse teenistust, keda meie ei tunne.

— Et ma wana mehike olen, seda näed sina niisama hästi kui teised. Mis muud sul weel tarwis on. Wõi usud sa et nende hõbehalli juuksete all walwkus aset on?

Selle juures waatas ta nii läbitungiwast wanema otša, et see enam tema üle ei kahtlenud ega rohkem ta elu üle järele ei pärimud. Wanake aga nägi ära, et ta enese hoopis ära oli unustanud ning liig palju nõudnud . . . Kas ei olnud wõimalik, et see kasutütar wähest tema tütar oli, kes mingil wiisil Soontaganasse oli saanud? See mõte läis kui nool ta pääst läbi, nii et ta isegi selle üle ära ehmatas. Ta ei wõinud enesele ära seletada, kuidas see mõte talie häliste päha tulnud. Oli see üks sõrmenäitus taewalise saatuse poolt, wõi inimliku ärrituse petlik lootus? Uga see lootus oli liig kallis maha jätmiseks. Ta wõttis kindlaste nõuaks, järele kuulama ja uurima hakata. Esimene asi oli nüüd Lembitut üles otsida, sest tema käest wõis ta wähest kuulda saada, mis ta süda nii igatses

Ta ei olets isegi rskunud, et wana süda nii noorelt tufsuma wõib hakata, kui mõni lootuse jädemekene kustunud lootusi häkiste põlema ütkitab. Waewalt jõudis ta oma isemisi tundmusi warjata ning rahulist olekut alal hoida. Siawamalt kui ia!gi enne, tuli noorepõlwe õnn ja hiilguš ta hingesse tagasi ning kutsus kõik armsad mälestused meelde. Nende kõrwal seifid aga ka kõik kurwad sündmused kui kohutawad tondid ja tibe wiha asus ta hingesse nende wastu, kes ta õnne olid rikkunud, teda ta suurusest ja hiilgušest põrmusse tallanud. Põrmusse wõifid aga ka kõik ta lootused langeda, pidiwadki langema, kui ta mõistusega selle asja pääle mõtles, mille kohta tufsum tundeline süda nii palju põhjujeta lootust andis.

Heledad tuleleegid, mis wirwendawat walgušt kõrgele pilwis taewa alla saatsid, äratasid ta neist mõtetest. Ta ei olnud midagi enese ümber kuulnud ega näinud ega ka inimeste imestawaid nägusid tähele mõifinud panna.

Kui ta nüüd filmad üles lõi, nägi ta suure tule leegi ümber hulga inimesi — sõjamehi, kelle kirwed ja õdad tulewalgušel jätendasid. Wanem oli kõrgema koha pääle üles tõusnud ja rääkis säält walju häälega:

— Dõ lõpeb ära, Soontaganast ei ole furnu omafseid ega saadikuid siia jõudnud, ja mere ei wõi enam codata. Kandke wanema keha tulesse!

Tuleleek loitis kõrgele, tuul puhus tasase mihinaga puu ladmus, peenikest wihma tibas maha ja neli sõjameest asusid raami kallale. Nüüd alles märkas wõeras furnukeha lillewanikute ja wahtralehe pärgade koorma all. „Soontaganast ei ole furnu omafseid ega saadikuid siia jõudnud,“ need sõnad tungisid wägewa mõjuga ta kõrwu.

— Kes on see furnu säääl raami pääl? küsis ta tugewa häälega ja ta keha läts nooremehe jõuus firgetš.

— Soontagana wanem! Ta on auusaz wõitluses surma leidnud. Täna saab ta tuht Taarale pühendatud ning hing toonelasze saadetud. Maana andku talle hääb aset!

— Soontagana wanem! hüüdis wanate ja ta ülesse tõstetud käsi wajuš tagasi. Taara ja oled õige! Sa lased mind oma waenlase surnukeha ees seisra. Mõne aja eest oleksin ma seda filmapilku õnnistanud, aga nüüd — nüüd ei tunne ma sellest rõõmu. Nagu sina tuhats saad, nii saagu meie waenlus suitsuks, mida tuul laiali kannab ja ilmast ära kaotab. Olgu sulle kalmu kungas terge ja Maana toonelas armuline. Pea saawad ka sinu lepitatud wihamehed kondid kokku langema ja ta hing sulle järele tulema. Olgu meie jälleägemine siis sõbralik ja pääsemine warju-riigi tasasest ja igawast elust rutuline! Taara on eile juba kuulnud, et ma sinuga ja kõige ilmaga olen lepitust teinud. Ja oma halli juuksete juures pean ma sõna! Minu wiha on kustunud — meie oleme sõbrad elus ja surmas!

Ümberringi olid kõik wait kui hauas. Keegi ei saanud wõõra wanamehe kõnest aru.

Pragisedes lendasid leegid ja sädemed üle pühade hiiepuude latwade. Surnukeha lasti pikkamisi raudse raami päält tulesse. Leegid löid kiunudes ja wilistades tema üle kokku. Nad paisisid kaugele — walgustasid ka Soontaganas sureja kambrikest.

Kuue teise laulu ajal oli wanema kehast raudse raami pääl weel tuhka ja põlenud luid järele jäänud. Need koristati ühe sawise nõuu sisse kokku ja maeti ta suguwõsa kalmule ühes ta sõjariistadega maha. —

— Soontagana wanem on kõigi sureliste teed toonelasse läinud, kust ta nii pea enam tagasi ei saa, kolas wanema hääl läbi wagusa rahwahulga. Meil on sõjakäik ees. Enne kui Taarale ohwerdame ja sõjakäigu üle otsust palume, küsiti ma teilt: Kes peab uueks Soontagana wanemaks saama? Tema poega ei wõi meie sõjawäljalt tagasi kutsuda, teda on jäänud rohkem waja. Praegu on sõnum tulnud, et surnud wanema abikaasa rabanduses haige on ning weel enne kui päew koidu sülest püha hiie pääle waa-

tab, hinge wõib heita. Surnud wanema suguwõsal ei ole Soontagana linna pääle, mida ta ülekohtusel wiisil endise wanema käest ära on wõitnud, pikemalt pärandamise digust kui wõitja surmani. Kui endise wanema sugust enam pärijat ei ole, siis saab uus wanem w a l i t u d. Minu teada ei ole endisel wanemal ühtegi pärandajat järele jäänud; wanemast enesest ei ole ammugi enam midagi kuulda olnud. Wististe on ta surnud. Wõi teab keegi teie seast endisest wanemast ehk tema jugulastest.

— Mina tean, hüüdis üks peenike läbilõikaw hää teiste hulgast.

Kõik jäi wait kui haras. Wanakese käed wärisefid. Ta waatas terawalt sinna poole, kust hää tuli. Üks lüheldane mehike tungis rahwahulga seast wanema poole, kes täega näitas, et talle teed antaks.

— Mis sa tead siis wanemast Wotelest?

— Waadake mu otja, siis näete isegi.

— Mina ei tunne sind. Sinu leerlemaid filmi ja wastait nägu ei ole ma ilalgi weel näinud. Kes sa oled?

— Mina olen Soontagana wõidetud wanem Wotele, hüüdis mees, kes keegi muu ei olnud, kui Siimlase seltsimees Panda, keda auus lugeja juba Soontagana tee juures tundma õppis. Mina olen linna sääduslik pärandaja.

— Kes seisab selle eest et sa digust kõneled? küsis wanem, imestades.

— Kes wõib siis selle eest seista, et ma mitte Soontagana linna õige pärandaja ei ole? küsis mees uhkelt wastuseks.

— Mina, mina! hüüdis üks teine hää rahwa hulgast. Kõik waatasid sinna poole ja nägid, et wõõras imelik wanake oma kätt kõrgel üleweel hoidis ja wäga ärritatud wiisiga selle otja waatas, kes ennast endiseks Soontagana wanemaks nimetanud. — See mees waletab — Taara pühal hiiel — ta roojastab seda püha paika. Tema ei ole Soontagana pärandaja. Ta on wana auusa Wotele

sugu teotaja — walelit — petis! Ara niisugune pühk hiielt wõi muidu nuhelgu jumalad teda!

Wihaga waatas teotatud mees wanakese oisa. Ta filmist wälkus wiha tuli. Tükil ajal ei tulnud tal sõna juust wälja. Wiimaks kiskus ta oma taskust ühe kuldsõle wälja ja hoidis seda kõrgel ülemel. Waata, kelle kaelaraha see on? Mis märk see ta pääl seisab? Aeh? — Noh!

Dihula wanem wõttis ehteasja oma kätte ja waatas seda lähemalt. See oli puhtast kullast tehtud ja ta pääl seisis Soontagana wanema maja kuju.

— Märk on õige. Selle järele oled sa küll Soontagana õige pärandaja. Aga kus oled sa nii kaua siis elanud.

— Näita seda sõlge siia! hüüdis wanake. Tükike aega tunnistas ta teda oma wanade filmadega. Siis lendas häkiste rõõmu läige üle ta näo.

— Sõlg on Soontagana endise wanema Wotele oma. Seda on ta oma abikaasale teha lastnud. Aga kust ja ta said?

Wastased waadasiwad teineteisele terawalt filmi. Sõle omanik tuitus häkiste jalgade pääl, ta kõikus tagasi, nägu näitas isegi tñle paistusel waha karwa — ta oli Soontagana endise õige wanema ära tunnud. Warsti sai ta aga oma ehmatuse peremeheks. Wotele ei olnud teda mitte tunnud. See andis talle jälle julgust.

— Wanake, anna mu sõlg siia!

— Walelit, see ei ole sinu! Kust oled sa ta wõtnud?

— Sa oled pääst hull, mis see sinusse puutub?

— Täna on küll keegi teine hull. Selle sõle wõtan ma enesele. Ta on mulle kallis. Minu õnnelised mälestused —

— Waadake, inimesed, hüüdis wõdras kawala wihaga, tema on tõeste pääst nõder. Ta ütleb wiimaks, et see weel t e m a sõlg on.

See on minu jah!

— Et te näe! Noh, nüüd ütle ka weel, et j i n a see Soontagana wanem oled, hüüdis wihane mees ja rõõmustas isegi oma korda läinud kawaluse üle.

Wanakene nägi küll mis kuusaw külg neil sõnadel oli. Tema wastane oli kui uss kawal. Oleks ta nüüd oma seisust awaldanud, siis oleks rahwas, kes teda ei tunnud, muidugi wõinud wälja naerda ja nõrgameelseks pidada, nagu waenlane ütles. Päälegi oli see tema südametunnistuse ja kindlaste ettewõetud nõuu wastas. Kui ta ennaft kadunud wanemaks oleks tunnistanud, siis ei oleks ta enam wagusi oma kadunud omaste järel wõinud kuulata, sest nende endine seisus hoiti ju muidugi hoolega salaja. Sellepärast ei wastanud ta midagi, eht küll tundmata waenlane juba omale iga wastuse jaoks loikawad sõnad walmis oli otfinud, mis juba ta pilkawast näoift wälja paistis. Aga kust oli see tundmata inimene tema tütre sõle kätte saanud? Ta pidi sellest asjast midagi siis ifka teadma.

— Ära pahanda, wõõras, ütles wanake pehmelt. Jääme jälle hääks. Hoia see sõlg emale, päri Soontagana enesele — mina ei taha sulle mitte takistust teha, — aga ütle mulle, kas see inimene weel elab, kes seda sõlge ford kannud ja kelle oma ta alguseft olnud? Ütle, ütle armas mees, kui sul ühe õnnetuma wanakese wastu wähegi õrnust ja kaastundmust on.

Sõle omanik rõõmustas ifeeneses wäga, et wõit nii fergelt tema poole jäänud. Aga nagu see mõte, et ennaft Soontagana kadunud wanemaks tunnistada, häkiste talle päha oli tulnud, nii tahtis ta nüüd selleft ka kindlaste kinni pidada ja iga hinna eest kõrget auuametit kätte saada. Wanakese oleks ta tema soowi täitmise eest wistift oma nõusse saanud, aga kas siis mitte uued takistused teele ei oleks tulnud, kui õige wanem Wotele oma abikaasa ja wahest ka lapsed üles oleks leidnud! Ei, niisuguseid takistusi tema tulewik ei sallinud ja sellepärast ei pidanud wanake seda ka ialgi teada saama, kas sõle õige omanik elab. Nii mõtles ta ruttu ifeeneses, ning siis wastas ta lahke näoga.

— Pärast poole, wanake, nüüd pole sets paras aeg ega loht. Inimesed saawad meie tüli siin pühäs paigas imeks panema. Rõik, mis ma tean, pead sa kuulda saama.

Ma pean esiti veel paremine asja järele kuulama. Tule ületunahomme õhtul siiasamasse paika tagasi! Hoia ennast aga minust halba kõnelemast! Teed sa seda, siis ei pea sa minult midagi kuulda saama.

Meid sõnu oli ta tafa kõnelenud, et ümberolejad mitte kuulda ei saaks. Siis astus ta ruttu rahwa sekka ja jättis wanakese üksi, kellel uuesti taunis lootuse tiir südant soojendas. Mitmed rudishimulised küsijid temalt, kuidas uue Soontagana wanemoga lugu olla, aga ei saanud wanakeselt ühtegi selget wastust. Ta lootis wõõra lubamise pääle ja tegi sellepärast, mis see talt oli nõudnud. Mitmedki wangutafid tema üle kaastundmuses pääd ja uskusid peaaegu, et ta wanadusest juba segane on.

Surnupõletamise tuluke oli juba kustumas ning ühe teise hiiepuu alt tõusis hele ohwrileek pimedada taewa poole. Märk oli hääd, ohwriloom oli paremale poole kukkunud ning wanem kuulutas sellest hõiskawale rahwale sõjaõnne ja jumalate nõuu, Sakalamaale abi saata.

— Tänu suurele Taarale, rääkis wanem wainustusega, et sa meie poolt oled ning meie teekonda tahad õnnistada. Näita siis waenlastele, et sa wägew oled oma maad ja rahwast, oma püha mägesid ja hiisa kaitsema . . . Aga kuhu jääb siis Sakala saadit? Tema ei ole ikka veel siia jõudnud. Neg on kallid, meie ei wõi kauem oodata. Kutaku nüüd igamees koju, pangu kõik walmis ja andku ta neile külades teada, kes praegu siin ei olnud. Puhkamiseks on lõuneni aega. Pärast lõunat kogume kõik siia mäele kokku ning hakkame minema sest wastu ööd on wilum teed ääia. Taara kaitsku meid!

— Taara kaitsku meid! kõlas mitmest kümnest juust korraga wasta.

— Kas mina oma rahwaga ka ühes pean tulema? küsis sõleomanik, kes ennast wanaks Soontagana wanemaks nimetas.

— Soontagana malewa on juba ära läinud, negu sa isegi kuulsid, wastas wanem, keda nii ussak küsimine oli pahandanud. Meie ei wõi praegu veel selle üle mingit

otsust teha. Kui ja õige pärandaja oled, siis paneb wanemate maja pärast sõja lõpetust muidugi su ameti pääle. Enne tahame aga asja hoolega järele kuulata. Nüüd sellest küllalt! Sõtta mõid ja ühes tulla.

Wihaga pigistas wanema kandidaat sõrmed rusikasse. Ta teadis küll, mis see tähendas, kui otsustamine m a j a kätte anti. Majas olid ainult kuuljad wanemad koos, kes uue wanema walimise juures suurt ja kuuljate tegude pääle waatasid, mida temal ei olnud. Ja neid sõjast teenima minna, oo, see oli liig kardetaw.

Wanem ei pannud teda enam tähele. Tema pööris ümber ja wanakese poole, kes ühe puu alla maha oli istunud jalgu puhkama. Natuke aega waatas ta wait olles wäsinud wanakese pääle siis kõneles ta lahkest:

— Wanakene, sina ei ole meile ütelnud, kes sa oled ja kust sa tuled. Kui sa seda ei taha teha, siis ei nõua meie sinult seda; su kuluwalgest pääst ja selgetest filmadest pean ma õiglast ja pettufeta meelt nägema, sest kuidas mõiks sääl walistus asuda! Kui sa nüüd oma sõnadega ise üles oled näidanud, et sulle mitmed sündmused siin tuttawad on ja südame pääl seisawad, siis ei ole seda mitte meie uudishimu wälja uurinud. Ole sa, kes sa oled, aga sa tunned meie rahwast ja wanemaid. Wasta mulle nüüd ühe ainukese küsimuse pääle: — Kas sa tunned seda meest, kes ennast Woteleks tunnistas?

— Ei tunne.

Uga weel teine küsimine: — Kuidas mõisid sa talle siis ütelda, et ta mitte Wotele ei ole? Kas sa oled Woteled tunnud?

— Olen tunnud ja tunnen weelgi.

— Tunned weel nüüdgi! Ja see ei ole mitte Wotele? küsis wanem juure tähelepanemisega wastust oodates.

Wanakene waatas ülesse ja nägi juure tamme tagast oma imelise waenlase ahwardawat nägu. Meist filmadest

wälfus tuld ja wiha. Wanake arwas ka ta wehklewaid rufikaid ähwardades ülesse ja alla liikumas nägema. Ja ometi oli ta terve elu õnn selle nurjatuma käes, mida see ära wõis purustada, kui temale midagi wastu meelt sündis.

Ta ei wõinud sellepärast wanema küsimuse pääle wastust anda.

— Nende küsimuste pääle ei wõi ma sulle, auus wanem, wastust anda, kostis ta wiimaks ruttu, et selle jutu päält ära saada.

— Need küsimused on aga tähtsad ja wõiwad isamaaliiste asjadele palju selgust ja kasu saada. Ja sina ise lubasid weel wähe aja eest isamaad teinida. Teeni teda siis nüüd! Pea sõna!

— Nõua mult, kõrge wanem, misjuguft teenistust muidu ial tahes — mis ma teha wõin seda tahan ma ka truieste täita — aga see lord jäägu Soontagana wanema taga uurimine.

— Olgu siis seekord pääle, aga kui waenu wanker jälle seisma jääb ja sõjajumal meid jälle kodu saadab, siis kõneleme edasi. Kui ju wanad kondid weel suudawad liikuda, siis ole sina see mees, kes Soontagana emandale wanema matusest sõnumid wiib ning temale meie töikide sügawat leina tunnistab. Wanake, ja armastad oma isamaad ja rahwast, wõta enese hooliks meie noortsugu waprusele ja tugewusele harjutada, neile sõjalaule õpetada ning igas asjas neid nii kaua juhutada, kuni nende isad ja wened sõjateed tallawad! Tahad sa seda teha, wanake!

— Wägew wanem peab ühe kulupäatesega rahul olema, wastas Wotele.

Sellega lahkusid wiimased matuselised mäelt. Hommik oli warsti kätte jõudmas, aga pilwed ei olnud taewast lahkunud. Tuul oli kargeks läinud ja puhus wihma maha puistates wilult läbi purde. Wanakese liikmed wärisid külma pärast. Ta südames helkis aga kene loptuse tähele. Ta filmad otsisid wõderast taga aga teda ei olnud enam kuskil.

6. Metsawaim.

Hoopis teistsuguste mõtetega sammus wale Wotele Soontagana linna poole. Tema südames oli veel juurem torm kui looduses, mille ees loomad ja inimesed warju ot-
 fifid. Tema see äraaandja oligi, kes enam kui kolmeküm-
 ne aasta eest oma isanda Wotele waenlase kätte oli annud,
 sest et ta uuelts wanemalt suuremat auu lootis. Ta pet-
 tus oli aga awalikult tulnud ning rahwas ei sallinud teda
 filma otšastki. Ta pidi põgenema, et ennast rahwa põlga-
 mise ja wiha eest päästa. Keegi ei teadnud, kuhu ta jää-
 nud. Kui ta mõne aja eest jälle Soontagana maakonda
 tagasi tuli, siis ei tunnud teda keegi enam. Ta elas nüüd
 oma naisega ühes weikeses üksikus metsa majakeses, kes kuu
 aega nõidumise, käewaatomise ja tulewitu täheandamisega
 oma pääd oli toitnud ning seda ametit weel nüüdki pidas.
 Naine ei teadnud tema endisest elust Soontaganas midagi,
 sest et ta alles hiljem temale oli läinud. Ta ei julgenud
 seda ka naisele kõnelda, sest temast liikusid rahwa seas wa-
 nastele niisugused jutud, mida ta iialgi ilma wihafets saa-
 mijeta ei wõinud kuulda. Tema ei olnud sündimise poolest
 Gestlane ega waba mees, waid ühe Leedu sõjarwargi poeg,
 kes Kurmegunda maal enesele naise oli wõtnud ja üht ta-
 lupoega surma tunnini orjanud. Poeg oli küll lapsest saa-
 di wabasest seisusest tõstetud ning tõusis oma terawa wai-
 mu pärast isamaa malewas kaunis kõrgele; aga kui keegi
 talle seda meelde julges tuletada, siis läks ta ikka hirmus
 wihafets ning katsus iga wiisi wastasele libedasti kätte ma-
 ja. Sellepärast aga ei saanud ta iialgi enesele seltsimeeste
 seast diget sõpra ega olnud ka ise kellegi wastu õiglane
 ega truu. Pärast Soontaganast ära kadumist oli ta hull
 aega mööda Läti ja Leedu maad ümber hulkunud, aga ka
 wist säältkki midagi paremat leidnud, et wiimaks jälle Gesti-
 maale tagasi tuli, oli kord fiin, kord säääl ning wõttis kõige
 wiimaks Soontagana lähedal eluaset. Oma endise nimegi
 Wando, oli ta ärawahetanud ja ennast eht Gesti nimega

Metsawaimuks nimetama hakanud. See nime wahetamine oli wäga forda läinud tükk. Oma reisidel oli ta Siimi ja Läti wanematega tuttawaks saanud ning neile Eesti maad ja kindlusi kirjeldanud ning teesid juhatanud. Sellepärast oli nüüd ka Siimi würst Raupo oma wäimehe Wane tema juurde salakuulajaks saanud, et ta kõik teed ja käidawad kohad üles otsiks ning linnad läbi uuriks. Sel wiisil oli aga Metsawaimul kardetaw elada, sest rahwa film waatas tema kui wõera pääle terawamalt kui tuttawate pääle. Nüüd oli õnneks Soontagana wanem surnud, endine wanem kadunud — ja tema wõis wäga hästi ennast kadunud wanemaks tunnistada — ning ka wiimaks wanemaks saada walitud. Aga nüüd just tuli ka dige omandaja. See ei annud talle rahu. Pojast wõib ennem lahti saada, mõtles ta iseeneses, tema on weel palawa werega noormees, kelle süda wahwade tegude jänus suure sõja järele igatses, et aripärga teenida ja wõidutäheks mõnda ilusat wanema tüttart rinnale wajutada. Ta saab liig suure julgusega waenlaste wastu tormama ja säääl juures oma elu kaotama. Aga ta wõib ka tagasi tulla, kui õnn temaga on ja siis hüüab terve maja ta ühel häälel wanemaks! Aga, see ei wõi nii minna. Mu süda ütleb, et ta sõjast enam tagasi ei tule. . . . Mõnda oleks siis üks wastane mul kaelast ära. — Aga teine ja weel kardetawam oli wanake. Kui ta teda nüüd wiimaks weel ära tunneks, siis saaks ta ilma kahklemata enese ja tema seisust ilmale awaldama, ning siis wõiks ta käsi halvasti käia. Wistist wõis neid mehi weel elada, kes terawama tunnistamise järele mõlemaid tundsid. See mõte ajas ta leha wärisema. Siinamaale ei olnud wana Wotele tema kohta weel midagi halba ütelnud, aga et ta seda pärast tõesti saab tegema, kui ta teda oma lubamisega petab, seda wõis ta niisama kindlasti ette ütelda kui jeda, et ta wanakest ninapidi tahab wedada. See oleks ju tema arust otse pöörane olnud, kui ta oma kõige suuremale waenlasele hääd oleks teinud ning enesele seega auku kaewanud. Ei, seda ei tohtinud olla. — Tahad sa, et ju

käsi hästi käib, siis muretse selle eest, et teise käsi halvasti käib ehk muidu käib sul enesel halvasti, mõtles mees oma sugurahwalt päritud wanaaja tarkusega. — See wanake ei pea mulle kahju tegema — ta ei tohi minu õnne rikkuda — ta peab mind ise Soontagana wanemaks Wotseleks tunnistama — ma woin teda sundida seda tegema, ah, ah, selleks on mul ju see sõlg! — Alga parem on kui ta waihib — waihib igawesti — ära kaob maa päält — kes otsib rauka taga — kel on teda tarwis — jah, nii olgu —

— Mis ja ümised siin iseeneses? küsis hätiste üks tuttav hääl ja natukene kohkunult ümber waadates nägi ta oma seltsimeest Siwlast naeratades puude warjust enese poole astuwat.

— Kõrge würst, ma ei oodanud sind sugugi siit leida, ütles Metsawaim. Mis on sind nii halwa ilmaga ulu alt wälja ajanud, päälegi nii wara?

— Ah ah, kas ja siis arwad, et Siwi sõjamees sinu maa metsadesse magama on tulnud, kus waenlased teda iga sammuga pääl wõiwad waritseda! See oleks ilus! Meie wang on wäga kangekaelne ja ei taha mingi lubamise eest sõjawäe seisju ära rääkida. Kas wahest hirmutamise ei aitaks?

— See oleks asjata. Mis hää ei suuda, seda ei jaksu kuri ammugi. Laseme teda weel oodata. Küll ta aegamööda teised mõtted saab, kui minu naene oma nõialunstid appi wõtab. Kui meie ta mõistuse wiimaks pääst ära ei peksnud!

-- Ah, kas sinu naine nõid on?

— Jah. Ta wõib meile ka muud kasu saada.

— See on wäga hää. Kas ta ka tulewikku tähendab ja tähti loeb, nagu Gesti tarkadest räägitakse?

— Kõik, kõik, wastas Metsawaim, ilma et ta küsimist oleks kuulnud. Tal oli oma mõtetega nii palju tegemist, et ta aegagi ei saanud seltsimehe kõnet kuulata. Ta ei teadnud praegu, kas ta oma seltsimehele enese uuest

ettevõtmisest pidi rääkima ehk ei. See oleks teda wähest wõinud aidata, aga oleks niisama hästi ka tema käest jälle ta saagi ära wõinud wõtta. Ta wõttis nõuks parem rääkimata jätta. Wähest tuli mõni parem filmapill.

— Kas sa ohwrimäel midagi uudist kuulsid? küsis Siimlane Wane, kes oma alatu seltsimehe waitolekut imeks pani.

— Muud midagi, kui et malewa täna pärast lõunat wälja läheb. Jumalad on tema poolt, õnn saab hää olema. Mehed on kõik wõidu pääle julged.

— Paha lugu! Meie peame ruttama, et ma weel parajal ajal sõnumiga koju saan. Kui ma mööda merd Metsapoolle randa saaksin, jääb mul laew walmis, mis mu koju wiib. Aga enne lubasid ja mulle Sinnuse linna ja Trnimäge näidata. Millal sõidame sinna?

— Niipea kui enese wälja oled puhunud ja ilm waiksemaks jääb. Selle tormiga ei julge keegi weikse lootsikuga merele minna. Kui märgid tõtt kuulutawad, siis on warsti torm waikimas ning ilus ilm tulemas. Nüüd aga puhkama!

Kui mõlemad mehed ühe weikese maja ette olid jõudnud, mis weikese mäekinguga otsas kena metsa salgu all seisis, saatis Metsawaim wõera lauda. pääle wärskete heinte sisse magama ning läks ise, kui see juba waljusti norstas, oma naise juurde lehma lauta. Kui naine meest nägi, pani ta piima lüpsiku käest ja küsis tasase peaaegu üsna kohtunud häälega:

— Kes see wõeras mees on? Mina ei saa ta keelest dieti aru. Ta on üsna hirmus näha ma kardan teda kui mõrtsukat. Millal ta ära läheb?

— Et, taha, lase mind ikka wastata, ära küsi korraga nii palju. See on meie sõber, ta on fuur mees, käib siin ainult liht riietes. Aga ära sa seda kellegile ära kõnele. Ta ei taha seda, see maksaks minu pää. Kui ta enese wälja on maganud, siis lähme ära. Ma saadan teda tüki maad ja pööran siis jälle tagasi. Sina tee taile

Hää jõot ja loe sõnu sisse, et ta meie vastu ikka armuline oleks, siis võime suureks tõusta, naine, väga suureks, ütlen ma sulle.

— Käägi selgemini, ma ei saa sinust hästi aru.

— Ise oled ja tark tulewiku tähendaja ja läbinägija, miks ja siis sellest acu ei saa. Teine lord kõneleme rohkean. Kas wang ikka rahuline on?

— Mina pole teda vaatamas käinud. Aga miks pärast hoiate teie teda nii halastamata südamega wangis? Kes tema siis on? Ma kardan üksi kodu olla. Mis ja wead nihkufesi inimesi siia kokku. Tuleb wiimaks mõni võeras siia ja leiab minu majast wangi, mis ma siis teen?

— Ole mureta, küll meie ta su kaelast enne ärareimist ära muretseme. Müüd aga kõneleme mõnest muust asjast, mis meile palju tähtsam on. Kas ja tead weel, kelle sõlg see on?

Mende sõnadega tõmbas ta kuldsõle põuest wälja ja näitas seda naisele. Naine tundis teda ilmr waatamatagi, aga siiski tegi ta nagu tunnistaks ta ilusat ehteasja suure hoolega. Mees waatas terawalt naise otsa ja nägi küll, kuidas see kohmetanud ja ehmatanud oli.

— Käägi aga julgesti, armas naisukene, ja tead, ma näen, ja tead — ära salga midagi. See ei tee meile kummagile kahju waid kasu.

Naine teadis küll, et tema mehel wähe õigust ja auhat meelt oli ning sellepärast ei olnud ta tema ta vastu õiglane. Mehe kõne läbi nähtawalt julgustatud ütles ta õige õiglase näoga:

— Selle sõle omanikku ei ole enam elawate seas liifumas.

— Kelle käest said ja tema?

— Selle käest, kelle oma ta oli.

— Käägi selgemalt, ägas mees.

— Ühe walitseja suguwõsa käest.

— Kes see walitseja mõsukene oli.

— Ühe kõrge walitseja tütar

- Tütar? Ja kus on see tütar?
 — Teda ei ole enam kuiskil.
 — Räägi selgemalt!
 — Küsi selgemalt!
 — Noh, kus oli siis see kõrge walitseja tütar?
 — Teda ei elagi enam.
 — Ah siis on ta surnud?
 — Surnud jah!
 — Ammu juba?
 — Wiisteistkümmend suwet.

— Kas sina tundsid teda?
 — Wäga hästi. Ta oli hää inimene. Ma kahetsen tänini ta surma. Kurjad inimesed on ta enneaegu hauda kannud. Meid sõnu rääkis naisute raske õhtamisega.

- Kelle walitseja soost oli selle sõle omanik?
 — Soontagana Wotele tütar Linda.

Uudishimulise küsija nagu läks wäga rahutumaks. Talle tuli wanake meelde, kes sõlge enese päranduseks tunnistas.

— Kas see Linda surnud on! Ta oli kena laps. Kus on ta surnud?

— Kas sina ka teda tundsid? küsis naine imeks pannes. Sind ei ole ma iialgi weel Soontaganas näinud. Metsawaim naeratas tawalalt. Naine oli selle naeratusega rahul ja rääkis siis edasi:

— Ta sai Sakalasse Leola wanema Lembitule mehele. Sääal suri ta kurwastuse kätte.

— Lembitule? hüüdis mees imeks pannes. Mis mure tal sääal siis oli?

Naisute se suunurgad tõmbasid kokku. Ta ei tahtnud sellest hää meelega kõneleda.

— Miks ja siis täna nii wäga lõit järele pärid? ütles ta wiimaks ja tahtis ära minna. Enne pole sa iialgi niisuguste asjade üle minuga rääkinud ja täna tahad sa ometi reiji wastu puhata.

- Kas tal lapsi oli? küsis mees sellest hoolimata.
 — Oli, vastas naene lühidalt ja hakkas minema.
 — Temal oli lapsi ütlesid sa. Jää seisma, ära mine ära. Küügi mitu last oli tal?
 — Kaks!
 — Pojad või tütreid?
 — Tütreid!
 — Kas nad veel elavad?

Naine kahvatas ära. Ta ei jõudnud oma ehmatusst enam varjata. Ta süda aimas kurja, sest mis päris ta mees nüüd nii hoolega selle järele. Mees nägi naise kohmetust ja see kihutas teda veel suuremale uudishimule. —

— Naine, mis sa ei räägi, mis sa ära kahvatab, — mis on nende lastega? nõudis Metsavaim äritusega.

— Ära päri wanu asju nii pikalt järele. Need äratavad minu sees halbu mälestusi üles, mis kui wanad haavad uuesti lõhkedes valu teevad. Jätame selle jutu.

— Aga armas naisuke, ma ei tea, mis sääl siis nii valus võib olla. Küügi ometi selgemalt.

— Ah, sina oled ka üks halb inimene. Sa ei jäta kord järele. Kui ma Lindast ja ta lastest pean rääkima, siis tuleb mulle ikka nende isa õnnetus ja hirmus Banda meelde, kes mitu hinge õnnetuse siisse saatis ja nii mõndagi kurjateole ärritas.

Nüüd oli aga ehmatus ja kohkumise kord Metsavaimu kätte tulnud. Esmesel silmapilgul ei näinudki naine seda, aga pärast märkas ta seda suure imekspanemisega.

— Mis sa selle juures siis nii imelise näo teed, küsis naine rõõmustades, sest nüüd nägi ta et ka tema mehel selles asjas saladusi oli, mida ta wististi hää meelega kuulda ei tahtnud. Seda kergemini võis tema oma jutustamisest pääseda. Ja ta lootus näis ka täide minemat. Mees jäi rahulisemaks ning ei tunginud enam oma küsimustega nõnda tema pääle.

— Mis kurja on siis Banda Soontaganas teinud? küsis ta wiimaks wiivitades.

— Sa oleks pidanud inimestelt kuulma, kuidas igaüks teda saajata. Inimeste õnnetusesse saatja — kahekeelne, walelik, petis — —

— Aga kas need inimesed siis ka digust kõnelemad? rääkis Metsawaim ärritatud wiisil wahela. Kas need inimesed ei ole ise kõik walelikud?

— Kui hulk ühe üle otsust teeb, siis on see ikka õigem kui üks hulga üle otsustab.

— Kas sa oled seda Pandat näinud?

— Olen küll. Tal oli otse äraandja nägu. Ta näost wõis juba näha, et ta kellegi Gestrane ei olnud. Rahwas räägib weel täna päewani, et ta ühe Leedu orja poeg olnud ning oma inetu töö järelle Soontaganast ei tea kuhu ära jooksnud.

Metsawaimu suured weresooned näo pääl läksid punaseks, silmist wälkus wihatulute ja põsed lõtkendajid tumepunaseks. Naine tundis neid eestähendusit väga hästi ning kartis neid ka niisama. Ta oli wihane ja kui ta oma wiha wälja puistama hakkas, siis pidid metsaloomadki warisema. Wihatujus oli ta oma mõistuse täiesti ära kaotanud. Nüüd näis tal aga weel imelisel kombel mõtteid olema. Ta jäi rahulikult seisma ja waatas metsliku naeratuslega enese ümber. Tema ise see Panda oligi, kellest ilm nii palju halba kõneles. Ja nüüd tahtis ta selle rahwa isandaks saada, mitte, et neid wennalikult juhutada, waid et nende laimust kangesti kätte maksa. Kui tema tegu ka õige ei olnud, aga kas siis inimesed selle üle tohtisid nuriseda! Tema oma nainegi oli ta naerjate poolt. See oli liig! Aga mis wõis ta parata! Oleks ta omas wihas selle üle temaga tülitsema hakanud, siis oleks ta ise enda ära annud. — Ei, nii see ei lähe, ümises ta iseeneses, mu naine ei pea seda mitte teada scama. Õige Wotele peab kaduma — tema suud ei pea mul waja karta olema. — — Ha — — see on hää nõu — — tubli, tubli — nii on hää — ja säääl juures naeris ta koledasti — Oh sa õnnelik mees, et sul nii tark pää on!

— Naine, hüüdis ta waljemini, kes wahel ajal lehmad ära oli tallitanud ja nüüd piimalüpsifuga üle aia aida poole tahtis minema hakata.

— Tule siia! Mul on sulle weel mõni väga tähtjas sõna ütelda. Aga tee, et sa suund pead! Ükski neist sõnadest ei tohi üle su huulte tulla, mis meie siin oleme kõnelenud. Kas sa tundsid Wotelet?

— Tundsin küll, wastas naine kartlikult, sest ta ei teadnud, mis ta imelik mees täna jälle pärima hakkab.

— Kas sa teda nüüd ka weel tunnesid?

— Miks sa seda küsid? Ta ei ole ju sugugi enam elus. Taewas teab, kus tema luud luituvad.

— Aga kui ta elus oleks? Sa selle juures naeratas ta ise weidralt.

— Ilma nägemata ei võiks ma teda ometegi mitte tunda.

— Seda ma ka ei nõuagi. Ütleme, kui ta sinu ees oleks.

— Too ta esiti mu ette, küll ma sulle siis ütlen. Mul on häa mälestus.

— Waata terawasti minu otsa!

— Mis see mõistatus peab tähendama?

— Kas sa siis mind tõesti ei tunne?

— Miks mitte! Sina oled Metjawaim minu mees.

— Ma näen, et sul waene mälestus on. Sa ei tunne mind enam. — Mina olengi Soontagana wanem Wotele.

— Sina! Sina Wotele! hüüdis naine imestusega. Ei, ei, sina ei ole mitte Wotele. Ära heida nalja.

— Nali kõrwale . . . mina olen Wotele. Ma esin siia maale wale nime all, et ma tüli ei tahtnud tõsta. Nüüd on Soontagana wanem surnud ja mina wõin tema asemele astuda.

— Ära kõnele nii, mina mäletan väga hästi, mida nagu Wotele oli, wastas naine kindluslega. — Ta oli ilusa näo ja auja moega wees, kes pea iialgi wihaseks ei saanud.

Ta kõne oli tasane ja kõlaw ning waade wainne ja armas — finistest filmadest waatas lahtus ja heldus — oi, ma tunneksin ta praegugi weel ära — mul on ta nägu weel elawalt meeles ehk mu filmad teda küll üle kolmekümne sume enam pole näinud. Sina ei ole sugugi tema nägu, sa oled peaaegu — —

— Mitto enam edasi, hüüdis mees wihaga wahela. Mina olen Wotele ja sellega on lori otsas. Kui sa peatsid teijiti julgema rääkida siis häda sulle. Nüüd ei pea sa sellest weel kellegile midagi rääkima, aga kui lord tarwis on, siis pead sa mind Woteleks tunnistama ja ka weel teisi tunnistajaid muretsema. Pane seda hoolega tähele! Nüüd jäta mind rahule; ma tahan ka puhutama minna.

Kui ehmatanud naine ära oli läinud, wiskas Panda ehk nüüdne Metjawaim enese pikali heinte sisse. Ta oli küll wäsinud, aga uni ei tulnud talle mitte filmi. Asi näis igapidi väga halb olema. Tema naine oli ta pettust ära tunnud. Ta ei pidanud teda mitte Woteleks, waid armas teda ühe teise — wistist Panda näoliseks. Oi, see wihastas teda hirmsasti. Ta näis ka Pandast väga palju halba teadma ning teda põlgama ja ometi oli ta ise selle põlatud inimese naine. Kui ta nüüd wiimaks ta ära tunnets, siis saaks ta tõesti tema juurest ära jooksema ja kõigile ilmale teatama, kes ta mees on. Aga mispärast oli ta siis tema mees! Kas ta ei wõinud oma naist walitseda! Jah, seda wõttis ta kindlasti ette. Ja kas lootuse äratused auuivaldaja naise meelt ei muuda! — Hm, naisega saan ma lorda! pomises ta iseeneses. Aga selle eest pean ma hoolt kandma, et ta Wotelega kokku ei saa. Ta tunnets tema tõesti ära, sest tal näib ta nägu hästi meeles olema ja wanake on tõesti weel ära tunda. Oma naise saladused tahan ma ka pärast wälja pärida . . . Aga Wotele . . . ei, muudu ei lähe . . . tema peab kaduma . . .

Kaua aega wäntsles ta asemel, enne kui wäsinus ta filmad finni wajutas.

Nii kaua kui mehed magasid, mõtles naine viimase päeva juhtumisi hoolega järele. Need olid aga nii imelised, et ta neist midagi aru ei saanud. See võeras mees oli talle otse hirmus, ning ka tema oma mees oli otse kui ümber muudetud — käis päevad ja ööd otsa selle võeraga seltsis kodust ära ning tema küsimiste pääle ei vastanud ta ilalgi otsekoheselt ja diglaselt, vaid püüdis ikka kõik salata. Ja viimaks veel see sõjamees, keda nad minewal ööl kinniseotud kätega koju olid wedanud ja kinni pannud! See oli niisugune mõistatus, millest ta ka oma joolapuhumise ega tähetarkuse kunsti abil aru ei saanud. Selle kohta näitas kõik ta tarkus tühine olema. Ja siis veel tema mehe imeline usutamine ja Botele sugu järele pärimine — tema jalaplaan, wihaseks saamine — selle üle murdis ta asjata pääd. Ta süda ei aimanud kõigest sellest midagi hääd. Ta oli inimestest, kes tema sõnu uskusid, ära harjunud ka ise oma sisse uskuma, ning see usk tegi teda täna jeda kartlikumaks, mida rohkem ta süda arusaamata sündmustest paha aimas.

Kui mehed unest üles ärkasid, oli lõuna käes. Uni oli raske olnud, aga ta oli ka hästi wäsinud teha kosutanud. Ilm oli wäikseks jäänud, wihma pilwed ära kadunud ja päike selgesti ja soojasti paistma hakanud. Ilm oli otse kui mere teekonna tarwis loodud. Metsawaim ütles uhkesti oma seltsimehele: „Näe, seda on mu tark naine teinud!“ mille pääle Liwlane pääd raputas.

Kui mehed teha olid kinnitanud, läksid nad ära.

7. Kaks kalameest.

Järgmise päewa hommikul seadsid kaks kalameest Muihsaare põhja pool otsas oma wenele purjud pääle ning talitasid päält näha dige suure hoolega wõrkude kallal. Ilm oli üle öö hääd olnud ja töötas kauemaks ajaks hääks jääda. Tasane tuule õhuke oli paksu udu ära lahutanud

ning selged päikese kiired mängisid kui sätendavad hõbe litrid peenikestel laenetel, mis enam wirwendamine kui laenetamine oli. Wene lükati kaldaft ära, üks seesoleja wõttis mõlad kätte, teine tüüri ja laewake hakkas õige ruttu Weikese wäina poole sõudma. „Neil kalameestel näitse õige kiir taga olema,“ kõnelesid inimesed rannalt neile järele waadates.

— Need on isegi tublid kalamehed! ütles üks wanake, kes juba kalapüügil ja meresõitudel halli päa saanud. — Misugune kalamees peaks küll hommiku wara merele minema! Ja nagu oleks mõni suurelt merelt sel ajal juba kalapoegagi saanud! Sojasadamast, Matsalu lahest ja Suurest wäinast wõib kalu saada, aga mitte sääst kuhu nemad purjetawad. Aga las' nad lähewad pääle. Olid ju nii toredad, et meie meeste nõu kuulda ei wõtnud.

— Ei tea, kes nad ise ka pidid olema? küsis üks teine.

— Wõi minap jeda tean! küsisin ka, aga kas maidad ütlesid! Teine ikka kõneles kah, aga teine oli kui kurat, kes muud ei mõistnud teha, kui oma wõrka arutada ja otseti wette wahtida.

— Nad ikka wist maamehed olid? usutas uudishimuline feltfimees edasi.

— Tont neist aru sai. Olgu nod, kes nad ou. Mis meil sellega tegemist. Ega nad Rootsi rööwliid ikka ei olnud.

— Kes teab kah! — — Wahest mõned salakuulajad? arwas üks mees wiiwitades.

— Tühja kah! Meid mehi pole pääle Daani piiskop Andreaase enam meie maal nähtud. See oli küll wõrurkael — käis terve Saaremaa ja mere risti põigiti läbi ning kõneles kodus kõik jõhwi päält ära, et siis sõjawäel hää maad wõitma tulla. Sellest ajast on juba neli suwe möödas. Onne pole see Daanlastele siamaale mitte weel toonud. — Aga, mis me nii kaua siin tühjade pärast aru peame. Läki ära suuruksele, et siis tööle minna. Müüd

peab inimene mitme mehe eest hoolas olema, sest noored mehed on kõik sõjateel.

Sellega kadusid kõnelejad mere kaldalt.

Kalamehed olid juba nii kaugele merele jõudnud, et sõrgud sisse oleksid wõinud heita, aga kummagil ei näidanud seda meeles olevat. Kui nad enne ka sõrkude seadmisega olid talitanud, siis wistati nad nüüd hoopis tülinast eest ära wene põhja. Nende silmad ei otsinud ka kalarikast wett, waid wahtisid ümberkaudu randa ja saarefi.

Kalamehed Muhurannas ei olnud asjata nende üle halvasti kõnelejad. Neil oli osalt õigus, sest kalameeste wõnuga sõitjad ei olnud, kalamehed, waid meie tuttawad maa-uurijad Siimlane ja Metsawaim, kes Saaremaa linnasid läksid tundma õppima, et tarwilisel korral otsimisega ajawiitmist ega takistust pole.

— Kui kaugel on weel Saaremaa linnad? küsis tüürimees Siimlane.

— Umbes poolepäewa tee. Kui tuul põhja pööraks, siis wähest saaksite sõõmawahegagi sinna.

— Kas sa usud, et meie teekond korda läheb?

— Saame näha, kõrge würist. Ma loodan, et kõik hästi läheb, sest sõjamehed on kõik kaugemale Sakalamaale kokku wiidud. Linnades on ainult wähe inimesi, ka sõjajadam oli laewadest tühi.

— Käägi, aga ära sa nime nimeta, ütles wõeras walju näoga. Hoia, et seda teiste kuuldes üle su huulte ei tule. See oleks mu äraandmine . . . Kas parem ei oleks ööd ära oodata? küsis ta natukesel aja mõtlemise järele edasi. Päewal wõidakse meid näha ja kinni wõtta.

— Ei, õõsel on wahid igalpool wäljas. Nendest on raske läbi pääseda. Päewal aga ei hakka wististe keegi meid kinnutama, sest meie oleme ju kalamehed. Kes wõib meist paha mõelda.

Siimlane waatas umbusaldusega oma seltsimehe otsa. Wistist märkas ta seltsimees oma peremehe mõtet ja ütles wiimaks wiwitades:

— Mina tunnen neid kohti õige hästi ja wõin sulle üma sinna minemata ära seletada, mis tarwis teada on. Bahemat kätt Muhu saarel on Vinnuse linn ja paremat kätt Maasika linn ning nende ees tükk maad siin pool Saaremaa rannas seisab kui wahiks kõrge Torni mägi wahimajaga — —

— See ei aita — oma film on kuningas — õige sõjamees peab loik oma filmaga ära olema näinud, enne kui midagi tähtsamat asja ette hakkab wõtma. Kuidas saame meie linnadesse sisse ning jälle tagasi?

Sõudja jäi wait. Ta ei teadnud praegu midagi wastata. Ta südames wõitles kahtlus. Pidi ta siis tõesti terwe maa kõige rahwaga ühele tundmota mehele tühja lubamise eest ära andma? Wahest wõis ta ka petta saada. Ning sai ta kord ise wanemaks, nagu ta nüüd kaunis kindlasti lootis, siis oli ju rahwa waenlane ka tema waenlane. Wõi ehk wõis ta wahest teda wanemaks aidata ning seega auu ja rikkuse sisse tõsta.

Tema felttimees wõis wistist ta mõtteid aimata, jesi ta pomises enesele, oma orja põlgliku pilguga uurides mitmed arusaamata sõnad habemesse. Metsawaim ei saanud oma felttimehe mõtetest wuidugi midagi aru. Ta sõudis wait olles edasi. Wene oli juba sinna Muhusaare nina kohta jõudnud, mille ümbert ta Weikse wäina sisse käänis.

— Wasta ometi kord, kuidas sina mind Saaremaa linnadega ja sadamatega tahad tutwustada? küsis Siwlane hulga aja järele rahutumalt.

Metsawaim waatas wähe kohmetult üles ja tahtis praegu wastama hakata, kui kaldalt, mis siit kangel ei olnud, häkisti tugew mehe hääl nende kõrwu kostis:

— Kuhu lähete? Pidage kinni!

Wõlemad sõudjad waatasid wähe kohkudes ümberringi ja nägid rannas mitu sõjameest särawas sõjmundris, mis päikese käes kenasti hiilgas. Üks neist hoidis oma käed suu ümber ja hliüdis, et nad kinni peaksid ning kaldale sõuaksid. Siwlane oli hoopis ära ehmatanud.

— Sõuame nüüd mis võime, ütles ta murtud häälega, et siit ära saame. Meil meestel ei või meiega häänduu olla.

See ei lähe, vastas sõudja. Kui meie põgenema katsumsime hakata, siis teeksime oma võllale ise oma käega töö. Meie ei või ju nende käest pääseda. Meil on ka oma wene ja kui hull mehi sõudma hakkawad, kuhu jõuame meie siis nende eest põgeneda? Nemad jõuawad, rutemine kui meie ja wõtawad meid merel kinni. Sulgust, nüüd ei aita muud enam midagi. Pane wõrk ruttu wette. Nad peawad meid kalameesteks pidama.

Nende sõnadega pani kõneleja wõrgud wette ja jättis sõudmise järele. Selttimees waatas kahtlaselt ta otja.

Kui ta wiimaks ometi äraandjaks saab, mõtles ta wihaga ning ta käsi läks ilma tahtmata sõjakirwe warre külge. Rimbatus oli suur. Kui ta selttimehel üks ainuke sädegi sellest waimustusest weres woolas, mis ta sugurahwast nii wapratele tegudele kihutas, siis oleks ta siin tõesti oma kohuse pääle mõtelnud ja oma rahwa kõige wägewama waenlase ära annud. See mõte pani julge sõjamehe pää üsna wärisema. Aga ilma karistamata ei pidanud niisugune hirmus pettus mitte jääma. Ta seadis enese walmis, et esimesel filmapilgul, mil äraandmise märki nägi, koha ta nurjatust kätte wõiks tasuda. Tema oli ennast küll siamaale ta sõbraks nimetanud ning selle eest truud sõnakuulmist ja abi leidnud, aga ta põlgas ometegi sügawast südamepõhjast niisugust meest, kes tühja töotuste eest oma rahwa äraandjaks tahtis saada. Sel filmapilgul alles nägi ta weel öieti, kui suur ta põlgamine selle nurjatu wastu oli.

Siin pole midagi karta, ütles põlgtud kalamees rahulikult. Mis on sõjameestel kalameestega tegemist! Nemad seadku oma wõrgud waenuväljale, mitte merele. Nad hüüawad ainult ja kui midagi iseäralist ei näe, siis lähewad jälle oma tšed. Dootame aga wähe aega üsna wagusi.

Wõeras tegi ka nagu weaks ta wõrku, aga selle juures ei jäänud üks ainukenegi liikumine kaldal ega paadis

ilma tähelepanemata. Buna tõusis tal palgesse, kui ta märkas, et kaldal paat wette liikati ja nende poole merele sõudma hakati. Otsustaw filmapilk oli tulemas. Kes wõis praegu ette ütelda, kuidas ta mööda wõis minna! Oma seltsimehe ja ühe waenlasega merel wõis ta eht üffi walmis saada, aga pääsemise pääle ei wõinud ta mõeldagi, sest kaldalt pidi seda wõitlust selgesti nähtama ning see waewas ta südant raskesti. Ta seltsilane oli wagusi. Ta arwas tema näost kahjurõõmust tundmust wälja paistma. Bootsi mees jõudis ikka lähemale ning sõudja oli mõlemad mõlad käest ära pannud.

— Ära sa nüüd sõnagi räägi! ütles sõudja wõerale tasakesti. Sinu keelest wõib ta su wahest ära tunda ning nõnda meie kawalad plaanid läbi näha. Siis wõime mõlemad lõksu langeda.

— Ega ma muidu küll ei kõnele, aga kui ta minult midagi küsib, wastas wõeras selle ufaldusega, mis häda ta põlatud inimese kohta awaldab, — mis pean ma siis tegema?

— Siis tee nagu oletsid sa kurtumm. Küll mina sinu eest kõnele. Pea seda meeles, muidu oleme mõlemad kadunud.

Sõjamees oli nii lähedale jõudnud, et kalamehed wenes enam rääkida ei julgenud. Ta oli weel hoopis noorepäraline mees, pika fileda keha ja tugewa kaswuga. Ta filmad waatafid tuliselt enese ümber ning ta waade oli raske wälja kannatada, sest see tungis südamesse. Waesl kalamehel oli niisugune tundmus, nagu näeks need läb'tungiwad filmad kõik ta salajamad mõtted ära. See tegi teda üsna kartlikuks, mille pärast ta iseene pääle pahane oli. Noore sõjamehe riietest oli näha, et ta mõni kõrge ülem wõis olla.

— Mis kalamehed teie olete? hüüdis wõeras sõjamees kalapüüdjaid terawasti filmitsedes, — teil ei ole ju kala poegagi paadis.

— Siin ei ole mitte kalu. Meie tahtsime weel kaugeemale merele sõita, oli lühike ja julge wastus.

— Raugemale merele! hm, kui kaugele?

— Seda ei wõi meie praegu weel ütelda. Meie katsume järele, kus rohkem kalu frame.

— Siis olete väga halvad kalamehed, kui teie koh- tagi ei tea, kust kalu saab.

Rääkija kalamees löi silmad maha. Tema seltsimees wakis tagast hoitud wihaga enese ette.

— Koh, ärge sellepärast jälle wihafets saage, ütles noormees lahkemalt. Nüüd pole minu teades küll kellegi kalapüüdmise aeg, päälegi on praegu ka palju tarwilisemaid tööjid toimetada kui kalapüüdmisega aega wiita — aga teie olete nagu minu tarwis siia saadetud. — Aga kes see teine mees sul on?

— See on minu wend, ütles kalamees rutusti.

— Sinu wend! aga ta ei ole sugugi sinu nägu.

— Ega kõik wennad ühte nägu ei ole.

— Miks ta nii itki silmi wette wahib ja sõnagi ei ei kõnele?

— Ta waeneke on kurt ja tumm. Temaga wõib ainult käte abil rääkida.

— Rahju küll, aga seeford on see hää, sest ma ei tarwita palju kõrwu oma käskude täitmisets. Aga esite ütles mulle, kust ja pärit oled?

Kalamees oli nõuta. Ta ei teadnud, kas küsija ümberkaudse maaga tuttam on wõi ei. Walega oleks ta wõr- ku wõinud langeda, kui ta lohti nimetaks, mida olemas ei ole. Wiimaks ütles ometi:

— Soontaga maalt.

— Wõi Soontaganast siia kalu tulnud püüdma? See on üsna imelik. Kas see on tõsi, et Soontagana wa- nem surnud on?

— Tõsi. Ta on juba mahagi maetud.

— Kes saab nüüd asemele?

See küsimus näis iseäralise jõuga kalamehesse mõju- ma. Siis wastas ta aga rahulifelt ja külmalt:

— Seda ei või praegu veel ütelda.

— Noh, kas seda oled siis kuulnud, et Soontagana maal üks Läti, Leedu või Saksa salakuulaja ümber hulkuda? Võrgumedaja tõmbas kübara sügavamalt päha ja pani käe oma ära peidetud sõjakirve juurde. Seltsimees ütles aga aruldase julgusega:

— Ei ole midagi sellest kuulnud. Kust sina auulit suur sõjamees seda oled kuulnud?

— Üstavate sõprade suust. Temal olewat veel üks teine mees ühes, kes selgesti meie keelt kõnelewat ja linna teesid, metsi, jõgesid ja mereteesid tundwat ja temale näitawat. Ma olen mehed igale poole luurama seadnud, aga need pole siamaale midagi näinud. Kas sina ka midagi sellesarnast silma pole saanud?

Need sõnad mõjusid nähtawalt julgesse kalamehesse. Ta kummardas ennaft maha võrkusid torda jäädma, sest muidu oleks wõeras tema näost ehmatust wõinud näha ja halba aimama hakata.

— Ei ole mina kedagi näinud, sellest niisugust kurja wõiks mõelda.

— Mitte kurjaks, waid nurjatumaks, häbemataks ja jõledaks töötaks nimeta niisugust tegu. See oleks isamaa ja rahwa teotuseks, kui meie oma seast keegi niisuguse põrgulise ühes seltsib. Niisugune kurjategija oleks kolmekordset surma ära teeninud. Unnaks Daara, et meie nad mõlemad kätte saame.

Kes wõib küll nende kalamehe tundmusi ja mõtlemist kirjeldada, mis nende süütundras ja mustas hinges liikusid! Nad oleksid ta ilma kahtlemata säälsamas ära kägistanud, aga rannalt wahis hulk mehi nende poole. Raske oli ka rahulist nägu teha, kui süda nii raskelt peksis. Kõneleja ei olnud neid mitte nii terawasti tähele pannud, muidu oleks ta nende wiltsfatekt nägudelt tõesti kurjateo jälgesid pidanud leidma. Tema oli teiste asjade pärast siia sõudnud, mis tema kohta ka mitte ilma tähtsusetä ei olnud. Need olid ta filmade terawust wähenanud.

— Kas neid on kusagil nähtud? küsis kalamees viimaks sügawa häälega.

— Jah, kõnelemise järele olnud neil niisamasugused riided kui teilgi praegu seljas.

Jälle peatas kalamees kõnelemisega. Võrgu säädja ootas seda filmapilku, mis ta vägiwallaga kutsumata külalise kardetawa suu igawesti kinni wõib panna. Õnneks kõneles sõjamees ise ilma pikema waheta edasi.

— Kuule kalamees! ütles ta lähelt tohtunud kalamehe öla pääle patsutades, kui sa oma tumma wennaga rohkesti kalu tahad saada, siis sõua otse koha sügawamaasse wäina sisse. Miné siis Tornimäel maale ja katju torniwahiga kokku saada — see on weel üks üsna noor tüdruk, nimega Leida. Tahad sa seda asja truiSte talitada?

— Wäga häämeelega, hüüdis kalamees rõõmuga, et kardetaw kõne kord otja oli lõpnud. Selle pääle wõid julge olla, tõrge tundmata sõjamees. Aga mis pean ma sääl tegema? Mis iganes wõimalik, seda tahan ma hoolega jõhwi päält täita.

— Wii see käerõngas temale mälestuseks ning terwita teda saatja poolt tuhat korda. Ma oleksin südamest häämeelega teda weel waatama läinud, aga aeg lõppis otja. Malewa on teel, mull on rutt taga. Nimeta talle laewa õnnetust ja tormist ööd odra külwi ajal, siis aimab ta isegi, kes teda kingituse saatmisega terwitab . . . Kui sõda otjas on ja mina enam tagasi ei peaks tulema ja kui sina siis weel selle ilusa mere laenetel kalu käid püüdmäs, siis mine jälle kord Tornimäele ja ütle talle minu wiimasid terwitusi, mu hinge pühamaid püüdmisi, et ma teda armastan, kustutamata leegiga armastan. Kui ma tema pääle mõtlen, siis tulewad mulle wagad mõtted, pühad tundmused, siis oleksin ma kui pühal hiel Taara pale ees waga-duse ohwrid wiimas. Täida mu palumist hoolega — siin on sinu waewatasumiseks mõned hõbetükid!

Rääkija hääli oli pehme ja wähe wärisew, millest kalamees sifemist liigutust märkas. Rõõmuga pistis ta raha

taske, wõttis uhke käerõnga ettemaatlikult enese kätte ning lubas teda kätte wiia ning kõiki nõudmisi hoolega täita. Kallis käerõngas oli selgest kullast väga ilusasti wälja ni-ferdatud. Häkisti jäi ta imestades kallist ehete wahtima. Sääli nägi ta sedasama imelikku kaju, mis ta kodus naiselt saadud jõe päale oli kujutatud. Kas see midagi ei tähendanud? See ei wõinud kellegi kogemata juhtumine olla. Siin pidi midagi salajat warjul olema, mis ta kodus oma naise wastupuitlemisest oli näinud. Ta uskus kindlasti, et selle saladuse kättesoamine tema plaanidele suurt kasu wõib saata, ehk ta praegu küll isegi ei teadnud, mil wiisil. Aga siin ei olnud aeg neid uurima hakata, waid siin wõis ta kui kalamees kõigi asjade kohta nüridameelelist imestamist näidata ning kasku täita. Nagu ta enne hirmu, nii oli tal nüüd jälle rõõmu tagasihoidmisega tegemist.

— Nüüd on aga naga waljud seadused, ütles ta siis, et wõerastel ja tundmata inimestel niisuguse kohtadesse raske sisse on pääseda.

— Kalameestel on tee igale poole lahti, oli lühikene wastus. Küllap ja nii palju mahti ikka leiad, et oma asjad ära saad ajada. Kui kõik hästi korda saadad, siis ei pea sul palka puuduma.

— Kus sõjamees wõib mureta olla. Kõik peab sinu tahtmise järele sündima. Kuhu wõib ju sulane aga sulle sõnumid tuua.

— Seda ei wõi ma praegu ütelda. Küll ma kuulan ise sinu järele, kui sõjast tagasi tulen. Kus külas ja elad? See küsimus ei olnud kalamehe meele järele.

— Sumel oleme meie igal ajal merelt leida ja talwel käime maal kalu kauplemas, wastas ta.

— Ah, weel üks küsimus, ütles sõjamees rutuga. Kas ja ei ole wast üht tugewat pruunika habemega sõjameest juhtunud nägema? Tal oli kõrge sõjamehe tübar pääs, lai hobepandlatega wöö ja pikk oda ning suur kiwist sõjakirwes.

Mõlemal kalamehel tuli kohe see sõjamees meelde, kes tunaeile öösi Soontagana teel nende käest tüdrukut ära peastanud ning kelle nad siis pärast metsas kinni võtnud, viha lahutusets läbi peksnud ning siis Metsawaimu majasse pool uimaselt wangi toonud.

— Kes see mees pidi olema? küsis kalamees wastuse asemel.

— Sakala wanem ja sõjapäälit Lembit.

— Lembit! hüüdsid mõlemad kalamehed ühest suust suure imekspanemisega.

Sõjamees waatas tumma otsa. See lõi aga kohe filmad maha ja pomises arusaamata sõnu.

— Aga sinu kurt kuuleb ja kõneleb, ütles sõjamees imestades.

— Ta räägib ainult mõnda tuttavat sõna siis järele, kui ta rääkija juhu waatab, wabandas kalamees, kes oma seltsimehe unustamise läbi mitte weiksesse kimbatusesse ei sattunud.

— Aga kust ta siis just Lembitu nime tunneb?

— Mina olen talle selle kuulsa kangelase nime niipalju ette kirjendanud, et see talle meelde on jäänud, ning nüüd kõneleb ta seda ikka järele.

— Oh seda waest meest, ütles sõjamees osawõtlikult. Ta austab oma rahwa aumehi, ilma et ta nende tegusid ja suuri töösid dieti aimakski! Sellest paistab meie rahwa waimu waprus ja isamaalik meel wälja. Kui juba nende sees, kes oma kõrwaga isamaa nimegi ei ole kuulnud, nii soe süda tema käekäigu kohta elab, miks ei pea meie siis wõitu lootma! Aga mis on siis — kas olete teda näinud. Ta on arusaamata wiisil ära kadunud.

— Ei ole kustil sarnast meest näinud.

Sõjamees lükkas oma wene minema ja sõndis tugewal käel kalda poole. Kalameeste nägudel säras rõõm. Hädaoht oli mööda ning kahju asemel olid nad kasu saanud. Tornimäe tee oli neile lahti ning Eesti kuulus sõjapäälit Lembit nende wang. Uraandja südo, mis sa weel igatsed!

— Edasi! õnn on meiega, hõiskasid seltsimehed ühest suust, kui võeras juba nii kaugele oli jõudnud, et ta enam ei kuulnud.

8. Tornivaht.

Veikese väina ääres Saaremaa rannal, sääl kus praegugi veel Tornimägi seisab, oli sel ajal weike linn kõrge torniga. Torn oli kõrge mäekingu otsa ühe uhke maja pääle ehitatud, kust kaugele ümberringi maale ja weel kaugemale merele näha võis. Torni külles üleval seisis üks määratu suur linn, mida Greeklaste puu hobusega Troja linna all võis võrrelda. Teise jala küünate wahel hoidis ta hulga sõjariistu üleval ning teise jala warwaste küüned olid ahwardawalt alla poole wälja firutatud. Tornist läis luuk wälja linnu siiskonda, mis nagu weike kambrike elamise tarwis kenasti wälja oli ehitatud. Siit wahtis tornivaht merele laewade käiki ning andis neile päewal lipu, öösel tulede läbi märki. Suure kõwera noka pääl seisis tats määratumat filma, milledest hele raswatuti iga ööse, päewa loojaminekust tõusmiseni, laewameestele kaugele mere pääle walguft andis ja tormistel ning pimedatel öödel õiget teed näitas. Päewal olid ta filmad küll pimedad, aga siiski uskusid laewamehed säält mööda sõites kaht elawat filma nägema, kes nende terwituste pääle lahkest naeratasid.

Wõerad ei saanud selle mõistatuse sarnasest nähtusest midagi aru, aga Maasika ja Linnuse linna laewamehed teadsid küll, et need kena torniwahi Leida sõstrafilmad olid, kes nagu mõni laewameeste kaitsewaim oma riigi alamatele õnne wastu naeratas. Laewamehed mõistsid seilest waateist küllalt lugu pidada, juhustid oma laewu tugewo käega ning õnnetus ei saanud neid niisugusel korral ialgi kätte. Sel-
leparast hakkasid nad wiimaks koguni uskuma, et torniwahi naeratawad sõstrafilmad neid kahju eest wõiwad kaitseada.

Tornivaht omas ilmsüütuses ei aimanudki, mis laewamehed temast arwasid. Ta nägi röömsaid nägusid merel ja oli röömus röömsatega. Ka kurbu mõistis ta oma lahke olekuga röömuštada, mille eest kõik, kes teda tundsid ja temaga kokku said, temast suurt lugu pidasid. Ta oli alles 16 suwet ära elanud, aga juba lapse põlwest saadik mere ääres lainete laskumist ja maru mürinat kuulnud, ilusat ilma ja hirmust tormi ning wähetawaid laineid näinud ja õnne ning õnnetust tunnud. Ta oli juba sellega nii ära harjunud, et ilma merekohisemiseta tal elu igawaks läks. Päew otsa ei olnud tal muud seltsilast kui mühisew meri, mille tujusid ta waatamast ei wäsinud ega kohaniist kuulmast ei tüdinud. Tihti küll igatses ta enesele mõnda ustatawat seltsilist ja sõpra, aga et see wõimata näis olema, siis pidi ta oma wagad soowid pisaratega hauda kandma. Tema südant ei olnud weel iialgi hella ema ega õe armsojendanud, sest et tal waesekesel ei ema ega õde, isa ega wenda ei olnud. Neid nimesid tundis ta teiste inimeste suust, mille sügawat tähendust ta ainult sel wiisil aimas, nagu mõni keldri taimeke päitese walgust ja soojust. Tema oli waene laps wõeraste majas. Oma emast ega isast, õdedest ega wendadest ei teadnud ta midagi. Neljateistkümnne aasta eest olid mere lained ta ühe wene sees Tornimäe randa ajanud ning Maasika linna wanem andis ta wana Tornimäe wahi kätte kaswatada, kelle najne teda küll hooliga kaswatas ja ka armaastas, aga enda eest ei wõinud ta wõerale lapsele ikka olla. Kes see lapsuke oli ja kust ta pärit, seda ei teadnud keegi ütelda. Tal polnud midagi muud märki ühes, kui weike hõbesõlg kudrustega kaela ümber. Nii kaswas lapsuke, kellele wõerad wanemad Seida nimelised panid, wähitornis üles ja jäi suuremaks saades oma wana kasuwanemate asemele torniwahiks, sest tema film oli palju terawam nägema ja kõrw osawam kuulma kui wanadel. Juba mitu suwe oli ta üksi merewahitaja, tule süütaja tornis, laewade juhataja tornis. Kui meri wihas määsas ja laewameestele õnnetust tõi, siis oli piigake kurb, wiis

kartilikult kurjale merejumalale lepituseks ohvrid, ning kui torm waitis ja lained määsamat wäsisid, siis tundis ta lapselik puhas süda imemagust, hõiskawat rõõmu. Mitu korda oli ta weikese wenega merele läinud, kui torm laewa mõne liiwapanga eht kiwi otja oli wisanud ja merehädalised surmast peastrud. Kui ilmad ilusad olid ning merel midagi karta polnud, siis istus ta oma kasuema kere kõrwal ja kuulas selle laulusid. Kõige rohkem liigutas teda „wae-se lapse laul,“ mida ta üksik olles oma wahitornist imehelijewa hääle ja kauni wiisiga alla waitse ohtuohu sisse las- kis kõlada. Kelle korwu see hääle kostis, see jäi kuulama ja kuulatas, kuni laulja laulu lõpetas. Ta laulis:

- Vk II, 194 m. 286
- Oh sina surma sögeda,
 Oh sina katku kadeda,
 Miks sa wõtsid minu memme?
 Et's wõind murda metsa puida,
 Tappa tamme tüterida,
 Wõtta wahtri wõsuda
 Ennem kui wõtsid minu memme!
 Nüüd ma üksik diekene
 Ilma ema armastusest —
 Ei mul ole armuandjat
 Ega pää silitajat.
 Kellest lähen õnne otsma,
 Kelle hõlmaast armu saama?
 Kiwi juure, kannu juure
 Wäljale wagude juure, —
 Tuleb tuuli, annab armu,
 Tuleb päewa, pead silutab.
 Kui ma teaksin ema hauda
 Hüüaksin ema hauasta:
 O Emakene, memmekene!
 Tõuse üles hauastagi,
 Karga wälja kalmustagi.
 Kui sa kostad kalnu kambriist:
 „Ei wõi tõusta, tütar noori,
- Vk II, 198
- Vk II, 195, 6

- 196
 ○ Muru mul kaswand mulla pääle,
 ○ Aruheinad hana pääle,
 ○ Sinililled filma pääle,
 ○ Kullerkupud kulmu pääle ;"
 ○ Siis toon Wirusta wikati,
 ○ Lembitu linnast luisufese,
 ○ Niidan muru mulla päälta,
 ○ Aru heina hana päälta. —
 Hüüad hanaft, emalene :
 ○ „Ei wõi tõusta ei töota
 ○ Liim mul rõhub rindasida,
 ○ Muld mul muljub mottasida,
 ○ Sõmer litjub filma pääle,
 ○ Kiwikene kulmu pääle.“ — —
 196
 ○ Siis toon linnast liiva sõela,
 ○ Muilta maalta mulla sõela,
 ○ Saarelt toon ma surmasõela,
 ○ Kingu otsast kiviõela :
 ○ Sõelun liiva linna teele,
 ○ Sõelun mulla muile maile,
 ○ Sõelun sõmera soõsse,
 ○ Kivikesed kingu otsa.
 Kui siis kostad kalmusta :
 ○ „Mul on juures mulla haiju,
 ○ Killes on ju koolja haiju,
 ○ Seljas on mul surma haiju —
 ○ Siis wiin Wirusse wihtlema
 ○ Mõsen juurest mulla haiju
 ○ Pesen küllest koolja haiju,
 ○ Wihtlen seljast hana haiju,
 ○ Horin ihust hana haiju.
 Uga sa hanaft hüüad üles :
 ○ Oh mu tütar tillukene,
 ○ Ei wõi tõusta ei töota !
 ○ Kes on jeda enne näinud,
 ○ Enne näinud, muiste kuulnud,
- VK, II
 197

Et mu koolija kodusse,
 Kõlma jalga kambrisõsa.

Kui laulja waitis, weeresid tal palawad pisarad põski mööda alla. Ta ei teadnud sedagi kus tema ema haud oli — wõi kas ta ei olnud wahest mere laenetes surma leidnud, ning kas ses ustawas ja armsas merekohisemises ehk ei helisenud tema ema troosti sõnad — kuidas kõlas see tema kõrwadele siis muidu ka nii meelitaw, nii hell, nii maha! — Nüüd waatafid ta filmad mitmekordse hoolega mere poole, sest säält poolt ootas ta jüda, mis ta rinda imeliselt helisema pani.

9. Tornine öö.

Paar tuud tagasi oli ühel lehekuu ööl hirmus torm. Öhtul oli ilm weel koguni waga. Päike läks punades looja, öhtupoolt ajasid paksud pilwed weripunaste äärtega üles, meri oli tume, aga pilwede kohalt ja päewa alt säras ta mitmesugustes wärwides. Pääsukesed lendasid madalalt maad mööda ja kajakad ning merelinnud piirasid kõrgel õhu sees mere peegli kohal. Torniwahht uuris seda nähtust hoolega ja kuulutas oma ilmatuundmises tormi ette. Ta pani linnu filmadesse päikese merde wajumisega raswapannid põlema ja walmistas kõigipidi maru wasta. Tema aimamine ei olnud ka teda petnud. Warsti hakkas tuul lõõtsuma ja huludes üle lageda mere puhuma. Pimedus tuli ruttu kätte ning temaga ühes kaswis ka tormi jõud. Meri hakkas warsti walgel wahul mühisema ja kõik linnud kadusid pimeduses ära. Wilu tuul ajas ta wahitoruist alla ning kustutas tule ära. Kui ta öösel waatama minnes pimedada torni eest leidis ja nii kanget maru mässamist kuulis, et terve torn praksus ja tugew lind kõikus, tuli talle hirm pääle. Ta katkus küll tuld jälle põlema panna, aga see ei läinud kudagi wiiji korda. Mitmekordse katse järele tuli ta kurwalt alla ja istus oma wana kasuema fangi peat-

sele kõwa puu-istme pääle. Tuul wingus ja hulus wahetpidamata nii waljusti, et wana emake undgi filma ei saanud.

— Laps, kas sa ei kuule ta nagu hüüdmist maru mürina seest? küsis wanake kuulates.

Mõlemad kuulafid hinge pidades. Kumbki ei kuulnud muud kui maru mürisemist ja färgatawat pikse paukumist. Leida ruttas üles wahitorni. Natukesse aja pärast jooksis ta fäält kahwatanud näoga alla.

— Üks laew on randa kalju rahnu otja jooksnud! hüüdis ta hirmuga. Torm on ta ära lõhkunud, mehed on hädas, nad hüüawad surma hädas appi. Sumalad kaitsku mind! Ma pean neile appi minema.

— Ära ole hull, mu laps, hüüdis kasuema ehmatades. Sa lähed meelega hukatuse sisse. Kui taewas ise neid ei peasta, siis on nad waesjed kadunud, — sina ei wõi ühtegi peasta.

Enne aga kui wanake teelda sai, oli tüdruk mõladega juba loast wälja tormanud, meretaldal paadi lahti kiskunud ja osawa lükkamisega laenete sisse tormisele merele tõuganud. Ta tundis enesel tule-kustumisest suurt süüdi. Kui mer: nüüd enesele ohwrid nõudis, siis oli see tema läbi sündinud; ta pidi seda asja hääks katsuma teha. Tema tundis merd ja ta tujusid paremini kui ükski teine Tornimäel. Aga täna oli ta ennast oma osawuse ja jõu pääle lootmisega petnud. Torm ja lained mängisid tema weikesse lootisikuga nagu pilpaga ning wiskasid teda sinna ja tänna, ehk küll piigake kõigest jõust looduse wägede wastu wõitles ja oma mõla osawasti tarwitas. Dõ oli ümberringi pime kui kott ja maru mürises nii waljusti, et mitte aru ei saanud, kust poolt appihüüdmise hääli tuli. Ka tema kiskendas kõigest jõust, et wähemalt enesest õnnetumatele märki anda. Ta ei teadnud isegi, kus ta oli, ehk kuhu lained ta pimedas wiinud. Õnneks löi korra jälle wälku, mis soledat ööd silmapilguks walgustas. Kiwide otja heidetud laew oli näha tema lähedal, ta oli juba pool küllali wajunud ja laewamehed ootasid hinge ahastuses hirmust otja, sest iga

filmapiilk wõis ta põhja wajuda. Röömu hõiskamine helises läbi marumürina ja mere kohina piigakese kõrwa, keda laewa päält oli nähtud. See andis talle jõudu. Ta tõmbas, oma wiimast jõudu kokku wõttes, lootfikuga hukkaminewa laewa poole, aga tuul ja lained olid ta juba säält mööda toonud, ning tagasi sõudmine nõudis rohkem kui neiu jõud. Ta sõudis ja sõudis -- aga jõud oli otsas, ta käed läksid nõrgaks, mõla langes laeneteesse, lootsik pööris esimese otša risti tuult ja — lained löid ta ümber. Wälkwalgustas jälle filmapiilguks merd, pikne pratsus nagu tahaks ta laewa aluse kõituma panna ja wette langenud laewamehed nägid eneste lähedal tühja ümberkukkunud lootsikut laenetest edasi aetama. — —

Wana emake oli wahitornist koit seda hirmust lugu kahe filmapiilguga näinud ja hädakisaga külmale põrmandule minestusesse langenud. Wististi oli see parem, sest ei teatas nõrk wanaake muidu oma kalli kasutütre hirmust surma ära oleks jõudnud kannatada.

Kui ta wasta hommikut jälle toibus, arwas ta ennast unest ärkama. Ta keha oli nii roidunud ja pää segane, et ta seda oma halwade unenägude süüiks arwas. Kui ta tüfikene aega nii pool uimaselt maas oli lamenuud ja koidu kiired läbi luugi wahitorni hakkasid paistma, ajas ta enese waewaga ülesse.

— Seida, mu laps, Seida, kas sa ilka weel magad, hüüdis ta nõrga häälega. Tule siio, aita mind wälja minna, ma olen nõrk — olen halba, hirmust und näinud. Oh kui hää, et see paljas unenägu oli! Seida, Seida! eht ia magad weel maguaststi. Maga siis pääle, sa mu hää laps. Täewas õnnistagu seda tundi, mil meri su mulle tõi. Aga see hirmus unenägu — ei ole õiget und — keha roidub üsna ära — kui filmad kinni lähewad, siis on kohe hirmfad lood filma ees! Oh wanadust!

Sils jäi ta wähe suituma. Päike oli juba poolles keshommikus, kui ta jälle ärkas. Ta waatas imestades enese ümber. See ei olnud ju tema tuba. — Kus ma

olen? ümises ta iseeneses. Kui ta tülikse aega enese ümber oli waadanud, siis sai ta häfisti aru, et ta wahitornis oli. Aga kust oli ta sinna saanud? Seda ei wõinud ta mäletada. Unes oli ta küll tornitammert näinud, aga kuidas see kokku wõis minna! Ega tema unenäost ometi mõni tütt päris ilmsi ei olnud sündinud? Ta hüüdis jälle Leida, aga kuskilt ei tulnud wastust. See oli talle arusaamata. Ta süda hakkas kartlikult peksuma. Ta uskus, et ta raske ja hirmus unenägu mitte hääd ei tähenda. Wae-waga läks ta redelit mööda alla. Altt turba oli tühi. Ta astus õue, hüüdis säält. Wastust kuskil. Ta hakkas weel rohkem paha aimama. Ta oli hirmust tormi, laewa õnnetust, Leida appi minemist ja hukkaminemist unes näinud — ja nüüd ei olnud kasutütart kuskil. Dõsi oli wihma sadanud, seda tunnistas märg maa, tormisiki olid weel mõned märgid järele jäänud — paksud pilwerangad jooksid rutuusti taewa all edasi ja päike waatas ainult mõne filmapiigu nende tagast wälja ja kadus siis kohe tülikse ajaks ära. See läks unenäoga täiesti ühte. Kartes waatas ta mere poole. See wahutas praegugi weel. Laened olid wahtu ja kõntsa tõrgele ülesse ajanud, lootsik oli kaldast ära kadunud ja — oh hirmust lugu! randa mööda seisid lagunud laewa tükid.

— Oh kui see hirmus lugu tõesti oleks sündinud! hüüdis wanake ahastusega. — Oh, ma hakkas aimama! See ei olnud paljas unenägu — see oli ilmsi — see hirmus, kole sündmus! Oh, mu kallid Leida, mu ainus elurõõm, nüüd on sind hirmus meri jälle wõtnud, meri, kes sind minu rõõmuks 16 suwe eest kinkis! Oh ja tige otsata haud! Miks ei wõinud mina parem sinus otsa leida? Miks pidi see hää lapsuke tigidale merejumalale ohwriks langema! — Aga — see ei wõi ometegi tõsi olla! Leida, Leida, ja ei ole mitte uppunud! Hüüa wasta, ütle mulle, et see kõik tühi hirmus unenägu oli, paljas kohutaw tont.

Küll kuulatas ta ja hüüdis ja kuulatas jälle, aga kõik jäi wait. Wäsinult langes ta niiske rohu pääle maha ja ta filmist weeresid suured walu pisarad. — — —

10. Armupaelad.

Paar nädalat pärast seda hirmust ööd istus wana torniwahike enese toakeses haige woodi kõrwal ja ta wäri-fewad huuled ümisesid üht tuttawat palwelaulu. Haige oli juba tüki aega õige rahuliste maganud ja terweks saamise lootus ärkas wanakese rinnas ire jõuga üles. Ta läks wälja lille õisi otjima, et neudest uut rohthu keeta.

Haige lõi filmad lahti. Päike paistis heledaste lahtisest uksest sisse, linnud laulsid rõõmsaste ja waljuste lähedal lepikus ja tasane ning pehme tuule õht kandis armast lille ja die lõhna tuppa. Haige ei aimanud esimesel filmapilgul, kus ta oli. Ta tahtis pöörd üles tõsta, aga nüüd alles tundis ta, et liigutamine hirmust walu sünnitas. Kust oli ta niisuguse pöördwalu saanud ja kus ta oli? Need küsimused tõusid ta pääs küll üles, aga wastust ei leidnud ta nende pääle mitte. Wäsinult lastis ta oma pää tagasi wajuda ja jäi pool lahtiste filmadega oma ümber waatama. Korraga oli tal, nagu liiguks üks noor mees magusalt naeratawa näoga tema ees. Siis hakkas ta kättega wehklema, nagu oleks ta wee põhja wajumas. Haige naeratas õnnelikult ja lõi filmad lahti. Kena pilt oli kadunud. Selle asemel weeresid ta filmade ees suured õhukuulid edasi tagasi, nii et ta pää kumises. Ta filmad wajusid finni. Aga natukeses aja pärast oli jälle feesama noormees ta filmade ees. Ta kõrwad hulufid kangede — see oli maru mühin — ja säääl wahutasid walged laened — tõusid ikka kõrgele ja imelik noormees wajus ikka sügawamale laenetesse. Ta näost oli surma hirmu ja ahastust lugeda, aga ta ei teinud oma suud lahti ega hüüdnud inimesi appi. Ja lähedal oli üks ümber wisatud lootsik — ta sõndis sinna poole, — aga enne kui ta lootsiku juurde jõudis, kadus ta laenetesse ära. Ohmatades kargas neiu üles ja kisendas walju häälega: „Appi, appi!“

— Mis sul on, Leida, mu laps? hüüdis mitmesuguste rohitudega tuppa tuleja emake pool koftudes.

— Ta upub, ta upub! appi, appi!

— Kes upub? Siin ei ole midagi! Jää rahule!

— Kes? Tema! Kas ja ei ole näinud. Mita mind üles. Ma pean appi minema. Sellest kenast sõjamehest on mul kahju.

— Sa jampsid, mu lapsuke. Kus on siis see kena sõjamees?

— Siin oli — ah nüüd on ta kadunud — ta lae-
ned kaowad ära — oga mis see walge sääl on? kas see
ei ole üks laew kaugel mere pääl?

— See ei ole muud midagi kui päikese walgu, mis
uksest põrmandule paistab, wastas wana kasuema ja pani
murelise näoga oma kuiwanud käekese piiga palawa otjaesi-
se pääle. Ta tütar, keda ta tuttawal hommikul surnud
arwas olema, oli wee surmast küll peastetud, aga sellest
oli ta nii haigeks jäänud, et ta kahel nädalal maast ega
ilmast ei teadnud. Ta jampsis wahetpidamata merest, wa-
hitornist, noorest sõjamehest, ning oli täna hommiku alles
esimest korda rahuliste magama jäänud. Hoolega korjas
ta kõik rohud ja juured kokku, mis aga iganes teadis ja
teetis neist ikka uut rohtu sisse anda ja pääle määrida,
aga kõik ta kunst ei tahtnud aidata. Ta oli magamist
paranemise märgiks pidanud, aga nüüd hakkas haige jälle
jampsuma. — Kannata wähe, kallid kasulapsuke, ütles ta
õrnalt, haige pääd silitades. Täna hommiku oli mul hää
õnn; ma leidsin häid rohtusid. Nüüd panen ma nad lohe
keema ja annan sulle juua —

— Aga miks pean ma neid siis jooma?

— Siis saad terweks.

— Kas ma siis haige olen?

— Sa oled praegugi haige. Pool taewa kuud olen
ma juba sind pöetanud, öösi ning päewa walwanud, sulle
surma wastu rohtu keetnud kui sa temaga wõitlesid ning
wahet pidamata soojas tõbes jampsisid.

— Sa oled mu hää emake, minu rohud aitavad ikka. Ah jah, kas wahitornis tuld on olnud? küsis ta ilma kõige wähema jampsimise märgita.

— Ära muretse, lapsuke, selle pärast. Torn on sellest ajast saadik pime, mil hirmus õnnetus sind enesele ohwriks tohtis nõuda. See olgu märgiks, et ta walitseja haige on ning et meremehed teda wõiwad leinata, kes oma elu nende eest on walmis wihasele merele jätma.

— Kasuema, ma ei saa ju kõnest aru. Mis sugusest õnnetusest saadik on torn pime?

— Et sellest ööst saadik ikka, mil Leida minu teelust hoolimata merele laewamehi läks aitama, ise aga wihaste laenete käes ära nõrkes ja wiludesse weewoodesse langes —

— Ah, nüüd tuleb mul meelde. See oli hirmus öö! Mätsawad lained, wahutatw meri — torm — wätk, sõjamehed kattend laewa pääl wihase mere käes — see oli hirmus! Kas laewamehed on ära peasenud?

— Mitte kõik. Õnnetus on suur, aga kuidas tänan ma jumalaid, et nad kõige kallima elu päästsid.

— Kes see oli?

— Sina, mu laps! Kas pean ma seda sulle weel üttelema!

Meiuke naeratas wähje. — Ära tee pattu, ütles ta siis waitfelt tõreledes. Mis on ühe waele tüdrukuse elu sõjameeste elu wastu, kes meie isamaad ja meid kõiti waenlaste eest kaitsewad. Aga kuidas sain mina siis peastetud? Minu lootsit läks merel ümber.

— Sinu oli üks suurtsugu sõjamees surma suust peastnud ja ühe laewatüki pääl kaldasse toonud. Kui ta kaldasse jõudnud, olnud ta nii roidunud, et ta weel wae-walt inimesi jõudnud käskida sind õerumise läbi elusse aratada, sest sul ei ole elumärki enam juures olnud.

— Kes oli see sõjamees?

— Teda ei tunnud keegi.

— Kuhu on ta jäänud?

— Kui ta pool päewa wäsimust puhkas ja find weel waatamas oli käinud, siis sõitis ta uue laewaga jälle merele.

— Oh kuidas peaksin ma küll seda auusat meest oma elu peastmise eest tänama, kui teda kord oma filmaga näha saaksin!

— Sa oled teda küll näinud, aga wistist ei saanud sa oma jampsi tujus midagi aru. Sa oled talle lahkestest wastu naeratanud ja tema on ju kätt oma rinna wastu pigistanud ning sulle ilusaid sõnu ütelnud. Siis oled sa waljuste naerma hakanud ja tema on kirwalt ära läinud.

— Seda rääkisid inimesed, kes ise juures olnud.

— Seda ei mäleta ma mitte, seda ei ole ma teinud ega saaks ka iialgi tegema. Oh kui ma teda kord näha saaksin!

Rasuema läks wälja ja haige jäi üksi tuppa. Ta hakkas oma haiguse üle esimest korda rohkem järele mõtlema ning kõige seda juhtumist meelde tuletama. See oli otse kui raske unenägu olnud, millest ühikud lood järk järgult meelde tulewad. Mis haiguse ajal temaga sündinud, seda ei mäletanud ta enam sugugi. Sellepärast ei uskunud ta mitte, et ta pool kuud juba tõbewoodis oli olnud. Kõik oleks nagu eile sündinud. Üks asi aga näis kõige rohkem arusaamata — kust tuli see kena sõjamehe pilt tema mõttesse, kellest ta unes jampsis ja ülewal olles wahet pidamata wiirastusi nägi? Kes oli see arusaamata ja imelik mõttepilt, millest ta unes ega ilmsi lahti ei saanud? Ta murdis selle küsimusega kaua oma pääd, aga ei leidnud ometi mingisugust seletust. Häliste seisid see ime-lik ja armas nägu jälle ta ees ning waatas, hella õnnelise naeratusega ta otsa.

— Mis tahad sa siit, sa kena ajupilt? kõneles neiu ja uskus isegi, et see jälle jampsijutt ja jampsija wiirastus on. Miks riisud sa mu südame rahu! Oh kui mu peastja pilt oleksid, kes mind mere põhjast randa kandis ja siis ise ära kadus, et ma tänadagi ei saanud! Oh, misjuguft tänu tunneb mu süda sinu wastu! Sa oled mu taewalik

õnn ja mu kaunis elukoidu heikjas täht — kui ja ennaft mulle oma tõsises olekus ei näita, siis wõin ma eluks ajaks õnnetumaks jampsijaks jääda. Wõta kena kaju enesele tõsine teha, et ma sind oma rinnale wõiksin suruda ja oma hõõgawad huuled sinu suu pääle wajutada. —

Ta oli oma filmad kinni lastnud wajuda, sest et ta lahtiste filmadega seda wiirastust liig ruttu ära kartis kaduwat. Ta uskus tundwat, kui oleksid kaks kätt õrnalt ta kätest kinni wõtnud ja nagu wajuks üks nägemata suu ta huulde pääle. Õnnelikult naeratades läksid ta filmad lahti. Aga kuidas ehmatas ta ära, kui ta kaks selget filma nii enese lähedal nägi, elawa inimese hinge õhku tundis ja käega tema teha katsuda wõis! See ei wõinud mitte enam paljas filmawiirastus ega kehata unenäo wõi jampsituju pilt olla, waid siin oli liha ja luu. Tema palwe oli kuulnud. Ta mõttekaju, ta aateline mehekaju oli enesele teha wõtnud ja seisjis nüüd õnnelikult naeratades kohkunud neiuksese ees.

— Hella neiuks, rääkis see imelik kogu pehme häälega. Kas ja neid sõnu täie meele mõistusega rääkisid, wõi oled ja weel haige ja jampsid?

— Oh, ma kardan, et ma haige olen ja jampsin. Tegane minuft, kiusaja filmawiirastus. Sa oled -niisama petlik pilt mu peaaus, nagu kõik teised nägemised, mis mulle filmapilkugi rahu ei anna. Mine minuft! — Oh kui ja tõsine inimene oleksid!

— Oh mu kullake, usu mind, ma olen tõsine inimene. Sa ei jampsid mitte enam. Katsu oma käega — mul on teha nagu igal inimesel, siis hakkad ja uskuma. Waimul ega filmawiirastusel ei ole mitte teha.

Haige katsus teda ning waatas weel tükkese eega kahe wahel olles ta otsa.

— Sa oled inimene. Ma usun nüüd. Aga ära pane mu kõnet tähele — see oli rumal — see oli jampsimine — ma arwasin enese üksi olewat —

— Oh, kui see mitte jampsimine ei oleks olnud, mis ma su suust kuulsin! õhkas noormees. Kui õnnelikuks teeks mind see tund! Oh ütles, ütles, et see mitte jampsijutt ei olnud.

— Kes sa oled? küsis haige järele mõteldes.

— Üks noor sõjamees, nagu isegi näed, muud midagi.

— Kes tõi su siia?

— Tänulik süda. Ma pidin seda neidu nägema, kes oma elu minu eest walmis oli wihasele merele ohwerdama ja selle eest ise tõbewoodil surmaga wõitles.

Neiu nägu läks walgeks. Ta süda põksus kuuldawalt. Waewalt kuuldama häälega sofistos ta siis: — Sind on üks neiu mere hädaft peastnud ja sa lähed teda selle eest tänama! Sa sa ei ole mitte minu elu peastja? Oh petelikku lootust!

— Ei, kuis tohiksin ma seda arwata! Mina ei ole mitte sinu, waid sina minu elu peastnud.

— Sa eksid, sõjamees, mina ei ole sind mitte peastnud; ma ei ole sind eladeski mujal näinud kui oma jampsitujudes. Sa oled eksinud. Ara täna mind, waid otse see õige neiu üles, keda sa tänada wõid.

Neinde sõnade rääkimise juures kõlas haige häälest walu ja kibedust ühes koos. Inimene on ju ikka inimene ja neiu ikka neiu; kui ta ka surma suu ääres seisab, kadetus teeb igal pool selge rõõmukarika kibedaks. Noormees oli wähe kohkunud selle arusaamata kõne üle, millest haiguse mõju kõrwal ka weel wähe naiselikku nõtrust wälja paistis.

— Aga sina oled ju see; ma ei eksin mitte, ütles sõjamees inestawa õrnusega. Kas sina ei olnud see, kes tormisel kewade õöl meie laewale jõudis, kui looduse igawesed wäed mere põhjagi kõituma panid ja meie endid kõit arwamine kadunud olewat. Tuleta meelde, kuidas taewa tulnute meie häda paar korda üksteisele näitas ning meie kõitide hukatuseteed waigustas — --

— Sinnamaale ma mäletan kõik, hüüdis haige elawa tähelepanemisega ja kannatamata põnemisega, aga kes oli siis see sinu peastja neiu?

— See, kes weikse wene sees üksi tormise mere pääl laewale appi tahtis tulla.

Haige neiu punastas kergesti ära. Ta südames naeratas aga õnnelik tundmus. — See ei wõi olla. See tüdruk pidi ise peastetud saama — kuidas wõis ta teisi peasta? Kuidas peasis see hulljulge tüdruk, kes midagi hääd ei suutnud teha, weel eluga ära?

— Ta on palju hääd teinud, muidugi teistele — iseenelele määratumat lahju, mille jälgi weel praegugi näha on, wastas noormees hellalt haige otša waadates. Ilma tema lootfikuta ei oleks mina ega ükski teine mees meist eluga pääsenud. Selle najal saime laewatükide pääle ning wõisime endid kaldasse lasta ajada.

— Aga ma ei saa hästi aru, ütles neiu jälle kahe wahele jäädes, kas tema ehk mõni teine see neiu oli, kellest wõeras kõneles ja keda ta enese peastjaks nimetas. — Kuhu jäi siis see neiu, keda sa oma peastjaks kutsud?

— Mina tõin ta poolsurnult kaldale. Oh kui rõõmus on mu süda sind nõnda leides. Tuhat korda tänan sind su kardetawa teekonna eest. Oh wõiksid sa mu tänulist südand näha ja aimata, mis ta tunneb ja mis õnne ta sulle taewaliste wägede käest palub!

— Siis oled sina mu peastja, sina, keda ma ilmsi ja unes ikka enese ees olen näinud — oh, mis õnn! wastas neiu pisarilmil. Usu mind, see tüdruk, keda sa kui jõetumat abitoijat weesurmast peastsid, kes sinu enese peastemist weel mitu korda raskemaks tegi, on keeletu tänusõnade otsimises. Mu süda lõhkeb — ma ei saa kõnelda —

Haige oli filmad maha löönud. Ta palgeid mööda, mis tahwatanud roosifarma punetasid, weeresid suured selged pisarad alla. Noormees wahtis üksifilmi tema otša. Sel wiisil oleks ta teda igawesti oma ees tahtnud näha. See nägu oli weel palju ilusam, kui talle esimesest korrast meel-

de oli jäänud ja palju armsam, kui unenäod teda olid kujutanud.

— Kuldane neiu, sa minu elu! ütles noormees tormilise tundmusega. Ta südamas mätsas rohkem kui tormisel merel ja see lämmatas ta sõnad ära. Ta tahtis veel edasi rääkida, aga sügav liigutus ei laenanud keelele jõudu. Ta ei kuulnud muud kui tasast nuuksumist ja oma südame walidat peksumist. Ta tahtis siit kuumast õhust wälja minna, et jaheda tuule käes lahutust otsida — siin ähwardas ta süda lõhkeda.

Uga ta ei saanud ära. Raks pehmet, nõrka kätt olid ta ümbert kinni hakanud ja see oli nii tugew side, et terve maailm teda säält lahti ei olesks jõudnud kiskuda. Õnnega waatas ta haige pääle. Selle näos lehwis õnnelik naeratus, ehk küll filmist veel pisarad woolasid. Kas wõiwad siin sõnad veel selgemalt ütelda, mis mõlemad mõtlesid? Raks südant, üks lõõt, kaks meelt, üks mõte!

Uga kui üürikefjed on õnne ajad! Enne kui kumbgi veel oma õnne ta täies suuruses jõudis aimata, oli õhtuke kätte jõudnud ning noore sõjamehe seltsimees kadunud meest otsima tulnud. Tema hüüdmine tõi armastajate mõtted õnne taewast maa pääle tagasi. Noor sõjamees tundis oma kohut — ta pidi seda täitma, kui see ka talle kui taht raske oli.

— Jumalad kaitsku sind, mu kuldane Leida, ütles ta rõhutud häälel, ma pean minema. Mõttele mõnikord ka minu pääle, nagu mina sind ikka meeles tahan kanda.

— Kuhu ja lähed? küsis haige nõdralt.

— Pikk tee on mul käia, ma pean minema.

— Tule mind ikka jälle vaatama.

— Sind, mu Leida, tahan ma nii pea vaatama tulla, kui aeg iganes lubab.

Kui Leida õhtul esimest korda wälja läks, waatasid ta filmad läbi pisarate kawa, kawa ühe laewa poole, mis kui ütsil luul kaugel sinawal weewäljal ikka eha poole purjutas ja sinna wiimaks õhtu hämarikul waataja filmist kadus.

11. Suuramise päät.

Wiimaseft juhtumiseft saadit oli taewakuu teiftforda täiel palgel ööfid walgustamas. Haige piiga oli jälle tornis wahi ametis ning linnufilmad näitafid igal ööl laewameestele õiget teed. Raske ja pikaline haigus näis piiga olekus väga palju muutnud olema. Ta usinus ja lapselit meel olid küll weel jäänud, aga endine lustilik ja rõõmus meel oli ühes nõoruse-priiske palgepunaga kadunud. Wanaema kandis küll igapäi lapsi termise eest rohtude ja häärdüga hoolt, aga ikka ei tahtnud ta endine lustilik meel, mis enne wanaema kurwail tundidel rõõmustas, enam tagasi tulla, ega puna-põskesid roojamaks märwida. Ta ei taebanud küll enam haiguse üle ja püüdis koit teha, mis kasuema aga iganes joowis, aga fiiski uskus tarf wanate, et köit enam endises korras ei ole. Mis ta kasulapsel aga dieti puudus, seda ei teadnud ta mitte; sellepärast pidas ta tütarlast haiglaseks ja käis temoga nagu mõne haigega ümber. Seida ise teadis aga küll, mis ta nii waitseks oli muutnud — aga ta ei julgenud sellest hääle kasuemale sõnagi lausuda. Lehkawa lehekunga oli ta süda kui pahkew diepung ennaft awanud ning nende tundmustega täitnud, mis mõtteid ja meeli wangistawad; puna palgetest riisuwad ja lustiliku ja rõõmsa meele sügawa waituse ja saladuse hoidmise wastu wahetawad. Nii pea kui ta üksi oli, jäi ta sügawasse mõttesse, milledest teda wana kasuema tihti äratas. Ta wahtis wahitorni luugist wälja sinetawa mere pääle, aga ta filmad ei näinud midagi. Ta süda oli kui määsaw merepind, kust rahu kadunud. Ta igaltjes kena sõjamehe järele, kes tagasi oli lubanud tulla, aga nüüd kaua aega ennaft mujal ei lasknud näha, kui ärritatud mõttekujutuätes ja unenägudes. Ilmsi ei saanud neiu teda kuskil näha. Ta tundis, et ta wõrast noortmest armastas ja tema armastus oli nii palaw, et ta igatsuse fätte ära tahtis lõppeda. Misjuguse õnnega mõtles ta selle aja pääle tagasi, mil ta weel haige oli ja kallis sõjamees

tema juures viibis. Seledad pisarad weeresid tal selle mõtte juures mööda põskesid alla. Nii ei olnud veel keegi inimene tema käsa pigistanud, nii hellasti ei olnud keegi surelik temaga rääkinud ja — ah, nii ei olnud keegi talle juund annud, kui see imelik mees, keda ta nii palawalt oma waitse wahitorai juurde igatses.

Aga säääl ujub üks walge purjute kaugel sinise weewälja pääl. Meinkese süda hakkab rahutumalt tuffuma, weri kärmemalt käima. Kas sääält ei tule wahest tema õnn, wõeras sõjamees? Kawa wahib ta ükssilmi selle walge koha poole. Aega mööda tõuseb lootjil hõbedaste laenete seeft üles, sõuab rutusti lähemale ja juba wõib ta film kahte inimest lootsikus näha. Õrn puna tõuseb ta palgile, süda põksub itka waljumui, ärarääkimata magus tundmus toob talle pisarad filma, ta katsub tormi oma rinnas waigistada, mis ülisuur õnn säääl liikuma pannud.

— Kalamehed! hüüab ta wiimaks, kui sõiduriist juba nii ligidale oli jõudnud, et sees istujaid ära wõis tunda. Oh, kuis oli ta oma lootustes ennast petnud. Ta ei tahtnud selle pääle enam midagi näha ega kuulda, toetas enese ühte nurka tõwa puu pingi pääle ja hakkas libedasti nutma.

Kalamehed ei olnud wahitorni ka mitte wähem wahitinud, kui torniwaht neid. Nad armasid ka linnusilmast päris elawaid filmi nägema, mis neile mitte armas ei olnud, seft kuri südametunnistus usub igas elawas loomas enese tagakiusajat näha.

— Kas sina ka linnusilmast luurawaid filmi ei näe? Küüsis taga paadi otjas istuja kalamees, kes wõrku wette laskis, et nägijad neid kalamehes peaksid pidama.

— Minule näitas küll sedamoodi olema, wastas sõudja. Müüd ei ole aga säääl midagi näha. See oli wistift torniwaht.

— Kui ta meid waritseb! Wahest on see kära laiali läinud, et salakuulajad ümber hulguwad ja wahid meie järele igale poole wälja seatud.

— See oleks halb, vastas sõudja kuiwalt.

— See oleks päris põrgutükk, ütles teine vihaga ja waatas umbusklikult oma seltsimehe otsa.

— Kes peaks seda wälja lorisenum olema?

— Ma ei saa sugugi aru, kust see wõib wälja tulnud olla, sest pääle sinu ei tea keegi surelik minu siin olemisest.

Kalamees märkas, mis nende sõnadega temale oli tahetud ütelda. Seltsimees pidas teda oma äraandjaks! See pani ta näo-lõkendama.

— Minul on ka see arusaamata. Kui wahest pagana Soontagana tüdruk asja wälja ei ole lorisenum, rääkis ta järele mõeldes. Aga nüüd wait — säält tulewad inimesed — sina pead jälle tumm olema. Sata kõik minu hoolets, küll siis kõik hästi korda läheb.

Õppinud kalamehe osawusega lükkas ta siis lootliku kaldasse ja hakkas kalu pakkuma, mis nad sõidu pääl olid püüdnud. Luus lugija on isegi juba aru saanud, et need kalamehed keegi muud ei olnud kui Wiimlane oma juhtija Metsawaimuga.

Tükk aega olid nad kaldal rahwaga ära wiitnud, aga midagi tarwilist teadust weel kätte saanud. Wiimaks taitis Metsawaim ka wahitorni kalu wiima minna. Üks wana emake teelis teda tagasi ja ütles, küll Leida isegi nad siit ära wiimat. Ta kadus ära ning natulise aja järele tuli tena noor neiu merekaldale kalameeste lootliku juurde.

— Kas teil, hääd kalamehed, ka weel minu jaoks kalu on? küsis ta lahkest ning waatas säält juures lootlikusse.

Kalamehed waatasid ehmatades tütarlapse otsa ja nagu kommandu järele tõmbasid mõlemad oma laiad kübarad sügawamalt filmade pääle.

— See on ju seesama tüdruk, keda meie üleela õõsi Soontagana teel taga ajasime, sõjistas Metsawaim oma isandale hirmuga kõrwa sisse. Kui ta nüüd meid ära tunneb! Mundetud häälega vastas ta: — Wähe küll on, aga sinule, ilus laps, peab ikka saama.

— Miks te siis niisugusel ajal kalu lähete püüdma, mil neid saada ei ole? küsis tütarlaps lahkest.

Kalameeste kartus kadus. Tüdruk ei olnud neid mitte ära tunnud. Näis, nagu oleks neil ka kõge kitsikumus oleks õnne. Metsawaim rääkis julgemalt edasi:

— Hää laps, kas sa tunned tornivahti Leidat.

— Kas teie siis wõerad siin olete, et ise teda ei tunne? küsis neiu imetelledes. Leidat tunneb siin ligidal iga kalamees.

— Wii meid tema juurde. Meie tasume su waewa aujasti ära.

— Mina ju see tornivaht olengi.

— Sina! See on hää! Kas sa wõid meie linna näidata? Ta oleks hää meelega rohkem järele pärinud, aga kartis sellega Soontagana juhtumist meelde tuletada, mis siin väga kardetaw näis olema.

— Wõerastele ei tohi ma midagi näidata. See on juba neljast aastast saadit, mil Daani piiskop siin kalamehe riides linnasid vaatamas käis ja äraandjats sai, kangesti ära keelatud. Kust oled sina pärit ja kes on su seltsimees?

Natuke segaselt wastas mees: — Ma tulen ühe mehe saadetusel, kes sulle kallid on ja see jääb on mu waene kuritumm wend.

— Kes on sind saatnud? küsis neiu elawalt.

— Kas sa mäletad weel iht lehekuu tormist ööd?

Neiu ke punastas ära. — Mäletan küll. Aga mis peab see siis tähendama?

— Noh, see noor sõjamees, kes sel korral mere hädast torniwahi läbi õnnelikult eluga peasenud, saadab sulle palju terwisid ja selle käerõnga.

Nende sõnadega kiskus ta taskust ehteasja wälja ja hoidis seda tüdruku filmade ees. Neiu riind tõusis ja wajuks tormiliselt. Ta tundis seda käerõngast väga hästi. Ta oli seda juba oma armastatud sõjamehe käes näinud. Kalamees märkas küll, mis mõju sel käerõngal oli.

— Kas sa tunned seda sõjameest? küsis neiu filmi maha lüües. Walega ära harjunud kalamehel ei olnud wastuse andmisega mingit waewa, waid wastas julgesti:

— Tunnen wäga hästi.

— Ja sina tuled oma tumma wennaga tema juurest? Mis ta rääkis sinuga?

Metsawaim ei wastanud kohe. Ta oli jälle uue kawaluse pääle mõtelnud ja hää nõuu leidnud. Nuttu kaalus ta iseeneses järele, kas ta uus mõte ka hästi teoks võib saada ja siis ütles ta:

— Ta rääkis oma palawast armastusest sinu wastu. Ta ei wõida ilma sinuta elada. Kas sina ka teda ei armasta?

— Sõjamehi peab ikka kalliks pidama, sest nemad kaitsewad meie maad ja meid endid waenlaste eest. Kui sa tagasi lähed, siis ütle talle, et tema kingitus mind südamest on rõõmuistanud. Aga miks ta ise siia ei tulnud?

— Temal on pikk tee ees ja peab warsti ära matkama. Ta oleks hää meelega tulnud, aga see ei olnud wõimalik. Ta tahab sinuga enne äraminemist rääkida, ta ei wõi ilma sind nägemata minna, ta ootab sind enese juurde, on minu mu tumma wennaga su järele saatnud, et keegi surelik seda teada ei saaks. Ta jäi üle wäina ootama. Tule ühes, kui see noormees sulle armas on?

Neiuke ei mõistnud selle kõne pääle midagi ütelda. Armastus oli ta pimedaks teinud ja ta uskus peaaegu kawala kalamehe juttu. Kõik näis ju õige olema, mis ta rääkis.

— Aga, mis sa siis nii rvtulise teekonna pääl weel kalu hakkasid püüdma? küsis ta wiimaks kahewahel olles.

— Kõmal laps, kas sa siis aru ei saa, et ma seda kõik salaja pidin toimetama. Inimesed ei pea teadma, et meie siiu järele oleme tulnud ja et sina oma armusest käisid waatamas.

— Aga nad saavad ometegi teada, kui ma siit ära lähen. Ei, ma ei wõi mitte tulla. Mis on tol siis ka minuga kõneleda?

— Wäga tähtsaid asju. Ta peab wanemate käsu pääle naist wõtma.

Need sõnad mõjusid neiuksse rohkem, kui kawal petja loota mõistis.

— Keda peab ta siis enesele wõtma? kogeldas neiu-
ke ära punastades.

— Üht wanema tüdart Sakala maalt, oli lühike ja päält näha väga awalik wastus.

Piigakese keha hakkas wärisema.

— See ei wõi võimalik olla. Sa ei räägi õigust. See sõjamees ei wõi mitte üht teist armastada.

— Ta ei armasta ka teist kui ainult sind. Aga mis wõib ta wanemate sunni wastu? Sellepärast ta ka sinuga rääkida tahab. Kui sina temale lubad minna, siis tahab ta kodust põgeneda ja sind enesele wõtta. Ta peab seda aga sinu enese suust kuulma. Tule sellepärast ühes! Sõ pimeduses tuled ja jälle tagasi. Keegi ei tea, et sa ära oled olnud. Selle weikse reisi eest ootab sind aga õnn terweks eluajaks!

Neiu rind tõusis ja wajus tormilikult. Ta wõitles iseenesega. See silmapilk oli tähtjas — elutee rajaja. Läks ta ühes, siis wõis ta wähest weel kõi hääks pörda, aga sellega ei oleks ta kohusetruu süda rahule wõinud jääda. Ja kui selle kalamehe jutt õige ei olnud! Ta nägi nii petliku näoga wälja ja tema tumm seltsimees oli weel koletum, et ta juba kahtlema hakkas. Metsawaim, kes neiuksese wõitlemist väga hästi mõistis, rõõmustas juba oma kordalainud kawaluse üle. Oli neiu kord nende käes, siis oli kõi korras. Tema käest wõisid nad kõi teadused, mis neil waja oli, kätte saada, ning wiimaks weel hää hinna eest wõderal maal ära müüa, sest ülema tütre eest pidi ka hääd lunastusehinda maksetama.

— Mine tagasi, hää mehike, kogeldas neitfi wiimaks kindla nõuga ja ütles oma sõjamehele, et ta minu pärast seda võib teha, mis talle parem ja kasulikum on. Mina saan oma tundmuse waigistama. . . Tema on kõrgest sugust neidude wääriline. . . wõtku ta siis ka nende seast enesele naine ja ärgu muretsegu ühe waele tüdrukutese pärast, kel-
 lel isa ega ema, ega ühtegi omast ei ole. Mine, mine, wii talle ka see käerõngas tagasi.

Pisarad lämmatasid ta sõnad ära. Sõegi Metsawaimu kõwas südames loitis filmapilguks kaastundmuse sãde. Aga see andis ta nurjatumatele walesõnadele ainult ustawa tõla, mis weel seda kahjulisemalt tema ohwri päãle wõis mõjuda, mida rohkem see teda uskus.

Mõtke, lapsuke, oma õnne päãle! Miks ei taha ja teda wasta wõtta, kui ta sul nii saadawal on? Ma usun kindlasti, et sinu tena sõjamees eladeski enesele teist tüdrukut naiseks ei kosi, kui ta sinu armastust näeks. Ta on otse meele ära heitmisel. Tule ometegi teda waatama! Sa õnnistad eluaja weel seda filmapilku, mil minu nõu järele tegid.

— Ma pean oma kohust täitma, ütles torniwaht kindlasti. Mis Jumalad tahawad, see sünnib ikka ilma, et nõdrad inimesed endid nende plaanide sekka segawad. Minu kohus on merd wahtida ja seda tahan ma ka truiste täita. Praegu ähwardawad hädad maad igast küllest ning iga inimene peab oma isamaale midagi hääd tegema. Igal pool rãagitakse, et meie oma sugulased Siwlasedki juba meie ja nende eneste weriwaenlaste poole on heitnud ning Sakslaste ja Lãtlaste seltõis juba kindlal maal riisumas käinud. Oh, mis hirmus on see! Kõige jäledam olla weel nende würist Kaupo oma wendadega. Kui mina sõjamees oleksin, ei jääks ma enne rahule kui nende rojane weri murupinda on punastanud.

Waimustuse wiha pani nende sõnade juures neiu kahwatanud palged lõkendama ja sõstrafilmad imeliselst läikima. Tumm kalamees mängis oma mõõgapãraga. . Kes terawa-

malt ta otsa oleks waadanud, see oleks küll näinud, mis-
sugust sifemist tormi ta päewatanud nägu näitas. Tema
kuulsa Siivi wüürsti Kaupo wäimees Wane, kes ainult aus-
tamist oli harjunud nägema ja kiitust kuulma — nüüd teo-
tas üks tühipaljas tütarlaps teda ja tema kuulust sugu.

— Daps, ära räägi sellest, mis ja ei tea, waigistas
Metsawaim, kes oma isanda rahutust küll märkas. Sa
kõneled, mis laimajad keeled sulle Siivlaste ja nende wüürsti
suguwõsast ette on arutanud. Mõttele, et ja teistwiisi rää-
giksid, kui see mees ise siin oleks ehk ka sinu paha laim-
dust kuulda saaks.

— Wõib küll olla, et ma siis sugugi ei räägiks ja
ma usun, et keegi aus inimene niisuguse äraandja rahwa
liikmetega sõnagi ei kõneleks. Mul oleks selle maa pärast
kahju, mis ühe niisuguse kõlwatu äraandja wüürsti ehk tema
meeste jalg ära rojastab. Meri wõiks niisugused inimese
sugu teotajad ühe korraga ära neelata ja kui ta siis nende
surrukahasid ka suwed ja talwed läbi ühejt ilma äärest teise
loksutaks, ei jõuaks ta neid fiiski äraandmise patust puh-
taks pesta.

Metsawaim pidi teotatud Siivi wüürsti jala-märtide
läbi keelama rahule jääda, kellel mõte näis olema, palja
möögaga neiu kallale tormata ja enese teotust kätte maksta.

Mis suured kohused sul siis siin nii täita on, et poo-
leks päewaks ja ööks ära ei wõi tulla? küsis Metsawaim
pool kuiwalt, nagu ei oleks see küsimus temale sugugi tähtjas.

— Ma ei tohi üht ainustki laewa mööda lasta, kui
ma mitte kohe Linnuse ja Maasilta linna wanematele seda
teada ei anna. Kui ka mõni laewake ennast kangel merel
peaks näitama, kohe pean ma teatust saatma. Kui nüüd
selle aja sees mõni laew, wahest koguni waensase laew,
wäina peaks tulema ja minu poolt mitte sõnumit linna ei
lähe, siis oleks ma ühekorraga kõikide filmis kõlwatu teenija.
Ei, seda ei tee ma. Ütle seda sellele, kes mind ootab —
ja ta saab mind wabandama. Siin wõin ma isamaale
tasulikum olla, kui salasoitudel sõjameeste järele. Kui isa-

maa waenlased wõidetud saawad, siis on aega weel küll niisuguste asjade pääle mõelda.

— Kas meie siia tulekut ka on teatatud?

— Jah, ka teie tulekut olen ma teada annud.

Kalamees läks rahutumaks.

— Kas Maasika ja Linnuse linn siit kaugel on?

— Ühe keshommiku une tee Maasikale maad mööda ja jäält üle wäina teist niipalju Linnusele.

— Kas neis linnades palju malewat on?

— Praegu mitte. Malewa on maal laiali.

— Kas lõunapoolt ka sõjalaewad sadamasse käiwad?

— O jah! Linnuse on ju päris sõjasadama linnise. Suuremate laewadega peab aga väga ettevaatlik olema, kui terawate kaljude otja laewa puruks ei taha ajada. Aga mis tarwis peame niisuguste asjade üle kõnelema, mida ainult sõjamehed peawad teadma?

Enne kui kalamees wastust sai anda, jäid ta filmad ühe tolmusamba pääle seisma, mis kaugelt lõuna poolt üle weikse wõsametsa üles tõusis ja itka lähemale tuli. See näitas nõnda wälja, nagu ajaks keegi ratsa tuhatnelja Tornimäe poole. Kawal Metsawaim ei ootnud jellest nähtusest midagi hääd. Nuttu hakkas ta purjusid korda seadma, et merele sõita. Leida soowis neile hääd teed ja saatis wõderale sõjamehele tuhat terwisid. Tema oli sellega väga rahul, et nad kord ära läksid, sest ta oli juba kaua aega kodust ära olnud, kus kasuema teba taga hüüdma hakkaks.

Leida oli ohtuse sõõgi parajalt tulele pannud, kui Maasika linna kästjalg uksest sisse tormas ja suure rutuga hüüdis: — Kuhu on see lootsik jäänud, millest ja natuse aja eest teatasid?

— Sõitis üürise aja eest ära.

— Kes olid lootsikud?

— Kalamehed.

— Mitu meest jäl oli?

— Kaks. Aga miks pärast pärid ja neid nii suure hädaga järele? küsis Leida imets pannes kästjala higise

näo pääle waadatez. See aga ei lastnud ennast oma uurimises eksitada.

— Kas sa tundsid neid kalamehi? küsis ta edasi.

— Ei tunnud. Nad olid mulle hõopis wõderad.

— Siis on nad nemad, siis on nad nemad, hüüdis kästjalg käsi wehkeldes. Kuhu nad läksid?

— Kes nemad nad peawad olema? küsis Leida ära punastodes, sest ta arwas, et kästjalg tema saladuse jälgile oli saanud. — Nemad olid igapäewased kalamehed; nüüd on nad merele tagasi sõudnud.

— Igapäewased kalamehed! Sa eksid raskesti, mu lapsuke. Kalamehed ei lähe mitte wastu böd merele kalu püüdma. Kas see nende lootsik oli, mis täies purjus Muhu ranna poole purjetas?

— Seesama jah. Mühumaal ootab neid keegi.

— Seda on nad waletanud. Kas on mõni lootsik wõi laew prii ja kas on mehi kodus, meie peame neile järele sõitma ja nad kinni püüdma.

— Aga miks pärast siis? päris tüdruk, kes asjast ikka weel aru ei saanud.

— Need ei ole kalamehed, waid äraandjad, salakuulajad — üks suur Siiri wäepäälis ja ta nurjatu sulane. Oh, oleks ja nad siin kinni pidanud! Nüüd ruttu järele — nad ei tohi meie käest peaseda.

Metsawaim oli kõige aja terawa filmaga kaldale wah-
tinud ja ära näinud, et nad weel wiimasel filmapilgul säält
ära tulnud. Ta oli kõik teatused kätte saanud, mis tema
seltsimehel tarwis läks ja nüüd oli tarwis terve nahaga
kindlale maale tagasi peaseda. Tema teraw film nägi küll
ära, mis teisel pool kaldal sündis. Ruttu pandi säält üks
laew purjele, kolm meest astusid kisse ja hakkasid tugewasti
nende järele sõudma. Ta ei oleks oma isandale sellest sünd-
musest sõnagi lausunud, kui see mitte ise ära ei oleks mär-
ganud, et neil tagaajajad kannul. Arusaamata näitas neile
olemo, kust siin nende luusimisest sõna oli saadud. Mui-
dugi ei teadnud kumbgi, mis nende järele sõitmine tähen-

das, aga ometi uskusid nad oma kurja südamete tunnistusel, et järele sõitjad nende tagaajajad olid. Kõikude andmisega harjunud würst võttis ka mõlad peosse ja nüüd tõmbasid neli tugewat kätt, nii et weele wagu taha jäi.

— Kuhu peame nende eest põgenema? küsis würst wähe nukra ja nõutu häälega.

Metsawaim wahtis taewast ja merd ning ütles siis pikalt: — Meie võime rahuga tultud teed tagasi sõuda. Ilm jääb vaikseks, udu tõuseb paksumalt üles ja katab meid öö-hõlmas tagaajajate eest hästi ära. Nüüd peame otse maa poole sõudma ja kui udu meid juba nende eest ära warjab, siis pöörame häkisti õhtu poole suure mere pääle. Sel wiisil ehitame nad oma jälgist ära ja peaseme ilma hädaohuta.

See oli Siwlaste meelest hää nõuu. Warsti laotaz widewik ja sellega ühes ka pakis udu oma warba merepinnale ja mõlemad laewad kadusid udu sees teineteise silmaringist.

Wagu ilm ümberringi udune ja pime, nii oli ka tahe kalamehe süda. Nende pääs pesitasid kõige mustemad mõtted. Siwlaste tegi plaanid, mil wiisil ta Sakala kuulsat ja kardetawat wanemat Lembitut kõige paremini oma inetumate plaanide kordasaatmiseks wõib tarwitada, ning siis oma seltsimehe, kes oma kohtu oli täitnud ja nüüd wähest äraandjaks wõis saada, kõrwale wõiks saata. See jälle mõtles järele, kuidas ta Soontaganana wanemaks wõiks saada, ning sellepärast oli tal waja õigest wanemast lahti saada.

12. Dotamata õnu.

Waike kasuema oli maha maetud, kasuwend meestega fõtta läinud ja kasuisa surunud. Tal ei olnud Soontaganas enam ühtegi omaist, kes teda sääl sugulaste armusidemega finni oleks hoidnud. Minult see koht, kus ta oma lapsepõlwe rõõmus ja turbtuses ära oli elanud, oli talle nii sü-

dame külge kaswanud, et säält lahkmise mõte ta südamele walu tegi. Aga siiski liikus ta südames üks waigistamata igatsus, mis teda siit kodusest elupaigast kaugele, kaugele ajas. Siin ei olnud tal mingit õnne loota, wäljas wõis ta oma kasuwenna kätte saada ja temale ära seletada, et nad mitte lihaft õde wenda ei ole — wäljas wõis ta ka oma isa ja õe üles leida, kui nad weel mitte ema järele toonelasse ei olnud läinud.

Waike oli kindla nõuu ette wõtnud Soontaganast ära minna. Ta pani tarwilisemad asjad kokku, andis linna järelwaatamise truu saarewahi hooletks ja sammus ühel ilusal päewal mööda salateed läbi soo Salumäe poole. Tema ei olnud weel ialgi kodust kaugel wäljas olnud ning ei tunnud sellepärast ka ilma. Oma noores lootuserikkas rinnas tundis ta ütlemata julgust tundmata inimeste sekka minna ja tundmata maid ja metsi mööda ümber rännata ning omakseid otsida. Oh kui mitmele noorele inimesele on niisugused lootused õnnetuist ja häda, waewa ja walu toonud, kes elu tema tõsisest ja karedast küljest weel tundma põlnud õppinud! Nooruse waimustus kujutab enesele roõsised teed ja peab ilma emasülets, mis teda kaitswal armukätel wastu wõtub. Niisuguste lootustega oli Waike Soontaganast lahkunud. Ta oleks wõinud kui walitsejanna surres auus ja hiilguses oma linna jääda, mille õige pärandaja ta ilma ees oli, aga ta ei igatsenud hiilgawat auu, ta jüda ihaldas armastuist, otõis armukest.

Salumäel peatas ta kinni. Nuukartuses waatas ta nende tammede pääle, millede ladwad ei tea mitu sada suwe ja talwet tasaste tuulte ja tugewate tormide käes olid kohisenud ning inimestele troosti ja kartuist südamesse toonud. Täna liikusid nende lehed tasase sahinaga õrna tuuleõhu käes. Noor piiga ei teadnud isegi, kust see tuul et tal täna siin pühas paigas nii arusaamata tundmus rinda tuli, mida ta milgi wiisil ära ei suutnud seletada. Kodused haljendamad kingud kaugel lageva soo keskkel, laia õksteega põrn ta siinamaalse isamaja ukse ees, mille õkstes linnud

laulsid ja pühad hiiepuud Ohwrimäel, kus ta oma wennaist oli lahkunud, et teda ialgi enam oma wennaiks nimetada — need tulid kõik elawalt ta filmade ette. Ta süda hakkas waljuste tufsuma, pisarad weeresid filmist, lahkumine läks raskemaks kui ta ette oli aimonud. Ta süda ütles talle, et ta neid kallid kohti enam näha ei saa, ja et mõõrsil ka nii armas ja ilus on, seda ta ka ei mõtelnud. Nüüd alles hakkas ta arusaama, kui ormsad ja kollid kodu niidud ja nurmed, hiied ja harud on ja kui suurt valu see teeb, neist teadmata oja pääle lahkuda. Ta läks nüüd siit ära — aga kuhu? See küsimus tarwitas eesmärki ja seda noorel tütarlapsel ei olnud. Ta tahtis aga edasi rännata, kuhu jalad kannawad. Üks ainuke tutaw elas tal siin lähedal, see oli Metsawaimu naine. See oli tihti tema juures käinud, kui ta üksi oli ja temaga lahkest kõnelenud. Selle juure tahtis ta weel enne nõuu küsima minna kui ta siit täitsa ära läks. Ta mõttis oma asjod jälle koftu ja tahtis minema hakata, kui talle see ilus hõbesõlg filma puutus, mis ta kasuema warakirstust üles oli otsinud. See oli ta ema ainus mälestus ning seda hoidis ta nüüd hoolega omal kaelas südame ligidal. Oli ju kord tema ema seda kaunist ehet temoga ühtlasi rinnal kannud. Oh kui ta nüüd seda kohtagi oleks teadnud, kus ta ema luud puhkafid! Kallist kohest lahkudes pühkis ta küll pisaraid filmist, aga kurwastust südamest ei mõinud ka kuiwatatudgi pisarad kaotada. Siin õppis Waite esimest korda kodumaad armas-
tust tundma.

Wäike oli juba ligi lõunas kui Waite oma sõbranna maja juurde jõudis. Ühes oli kõik wait kui hauas. Imets pannes leidis ta, et toa üks finni oli pandud, mis ta muidu ialgi talumajades polnud leidnud. Ta koputas ja raputas ja hüüdis tükk aega usse toga enne kui inimese häält kuulda sai.

— Kas sa inime oled, wõi on sul üksi inimese hääl? küsis üks tume madal hääl toast. Kas tahab mõni teist kurjategijatest oma wangile pääsemise lootust teha, et siis

tema petetud lootuste üle hirwitada. Inetumad õeluse orjad, ärge teotage inimese ausat kaju. Ärge lootke et mina teid kardan. . .

Waike kohkus tagasi. Mis kõne see oli? Seda häält oleks ta nagu enne kuskil kuulnud, aga kus, seda ta enam ei mäletanud. Natuke aega seisis ta ilma nõuta paigal, siis küsis ta julgust võttes:

— Kes on toas finnise ukse taga?

— Kui sa tõesti inime oled, ja seda ei tea, siis tee üks lahti ja peasta mind, enne kui äraandjad mind siia nälga suretavad.

Waike lükkas kõigest jõust, sidemed andsid järele ning üks läts lahti. Päikese türed tungisid neitsiga ühtlasi uksest pimedasse tuppa ja nende varal nägi Waike imekspannes, et toa nurgas üks sõjamees lamas. Ta käed olid selja pääle kinni seotud ning sel wiisil seina külge kinnitatud, et ta ise ennast liigutada ei saanud. Hirmuvarinaga wahtis Waike wangi wähe aega ligemalt ning kargas häliste karjatades tagasi. See wang polnud keegi muu kui seesama sõjamees, kes teda Soontogana teel waenlaste kühjast peastis. Ilma seletamata läts tal asjalugu selgeks. Kurjategijad olid öösi salaja ta pääle langenud, kinni sidunud, siia wedanud ja wangi pannud. Seda olid nad kõik ainult sellepärast teinud, et sõjamees temale appi oli tulnud. Üksi seda ei mõinud ta mõista, kuidas ta just tema hää sõbranna majasse saanud.

Mõne filmapilgu järele olid kõik sidemed läte ja jalgade ümbert katki kistud ning wõdras sõjamees mõis Waike najal maja uksest wälja õue tulla. Tal olid mitmed haavad pää sees, millest palju werd oli jooksnud ning ta jõuu ära lurnanud. Ka nälg ja jänu oli omalt poolt tugevat teha aidanud nõrgestada. Täna des pani ta oma sidumiseft üles paistetanud kae neiu pää pääle, silitas ta kuldseid juukseid ning ütles talle mahedaste: — Sina mu hää waim, mu haldjas, kes on sinu siia mõrtsuka pesasse juhatanud?

— Ma tahtsin oma ainust sõpra vaatama tulla.

— Jumalad olgu tänatud, et nad find mu peastjaks on saatnud. Sinu läbi saab terve rahvas hukatuse eest hoitud, sest sa oled tema sõja pääliku äraandjate wäewallast wabastanud. Kas saad ise ka aru, mis hääd sa oled teinud?

— Mina olen ainult kurja teinud ja hääd teiste käest saanud, aga mitte ise teinud, ütles neiu nukralt.

— Kuidas nii? Kas sa mu peostmist kurjaks teoks arwad?

— Taewas hoidku selle eest! See ainult trööstib mind weel, et sa jälle waba oled. Mis sa aga nende inimeste ja äraandjate läbi oled kannatanud, see on kõik minu süüd, sest sellepärast ongi nad sinu waenlaseks saanud, et sa mind peastma tulid.

Mis need sõnad tähendawad?

— Kas sa ei tunne enam seda tütarlast, keda sa üle-eila öösi Soontagana teel kaehe kurjategija käest peastisid?

— Ah sina oledgi see weike näkineid! Jah, jah nüüd tunnen ma find. Mu pää on uimane ja keha nii nõrk, istume puhkama! Ma ei tea kust ma siia olen saanud. Kurjategijad langesid salaja selja tagast mu pääle, ma ei saanud wasta hakata. Ma ei mäleta muud enam midagi — kui ma jälle ärkasin, tundsin ma hirmust pääwalu, suurt jänu ja arusaamata nõrkust oma liigetes. Kõik oli mu ümber pime ning tundsin enda kinni seotud olema. Üks naisterahwas tõi mulle paar korda juua ja süia, aga ta ei kõnelnud mu küsimiste pääle midagi ega lastnud mind ka wangist lahti. Oh, kuidas tänab mu süda find, mu weike haldjas, et sina kui jumalate saadik mind peastma tulid!

Waike tahtis praegu wastata, kui jalaastumine selja taga kuuldawale tuli. Mõlemad waatasid tagasi. Metsa-waimu naine tuli kõikfuguseid metsarohтусid põlle sees hoides nende poole. Aga kuidas kohkus ta ära, kui ta tütarlast tema wangiga üksi wäljas nägi seiswat. Nuttu kargas ta tagasi nagu tahaks ta ära põgeneda.

— Seisa paigal! hüüdis sõjamees walju häälega.

Wärisedes jäi naine seisma. Waike oli ta juurde jooksnud ja tema käest õrnalt kinni hakanud.

— Mis sul on emake, et sa nii wärised? ütles ta osawõtlikult.

— Lapsuke, mis on sul niisuguse naisega tegemist? küsis sõjamees karedalt.

— Ta on minu hää emalik sõbranna olnud.

— Niisugune nõid, kes isamaa äraandjatega ühe kätte all mängib!

— Kas tema ka sinu wangitsejate seas oli? küsis neuu kohkunult.

— Mind on sunnitud! Ma ei wõinud teifiti olla, ägas naine suure hirmuga.

— Kes on sind sundinud? küsis sõjamees karedasti.

— Üks wõeras . . . üks tundmata mees . . . kogeldas ta.

— Kes oli see wõeras?

— . . . Üks wõeras . . . ma ei tea . . .

— Aga siin ei olnud ju mitte üks, waid kaks wõeraft. Kes oli teine?

Naiste wärises kõigest kehast.

— Ja, kes oli see teine! hüüdis tütarlaps wahela. Ütle, ütle, kes need mehed olid, kes selle sõjamehe siia tõid? Need olid isamaa kõige suuremad waenlased ja ta äraandjad.

— Isamaa äraandjad! kõnelesid naise huuled hääletult. Kust ja seda tead?

— Ma olen kõik nende sala nõupidamisi oma kõrwaaga kuulnud. Teine neist rääkis Siivi keelt, teine Eesti keelt. Ta hääli oli mulle nagu tuttav, aga näost ei saanud ma pimedas mitte aru, kas ma teda enne iialgi olen näinud.

Naine oli näost walgeks läinud ja ei saanud sõnagi suust. Ta südames tormasid hirmsad mõtted. Tema mees käis siis ühe äraandjaga ja isamaa waenlasega ümber, oli Waike kallale kippunud ja selle sõjamehe wangi toonud.

See oli hirmus. Aga seda ei tohtinud ta ometi kellegile avaldada. Siis oleks mees talle rängasti kätte maksanud ja oleks ta ära põgenenud, siis oleks ta maailma naeru ja põlgatuse alla langenud, weel seda enam, et ta ise ta pimeduse tegudest, mis päewa walget ei falli, puhast ei olnud. Ta wõttis kindlasti ette, mitte oma mehe musta ajaladuse äraandjaks saada.

— Lapsuke, ära kõnele selle nõiaga, ütles sõjamees neitjile, sa näed ju ta näost, et ta äraandjate seltsiline on. Nende tööd peawad aga nurja minema nii tõesti kui ma sõjamees olen.

— Tema ei wõi äraandja olla, ütles Waike kindlusega. Ta on ikka mu hää nõuandja sõbranna olnud ja peab ka nüüd, kus mul ema ega isa ega ühtegi lihast sugulast ilma pole, minu emaks jääma.

— Kuhu on siis sinu isa ja ema ja sugulased jäänud? Soontagana wanema suguselts on ju suur.

— Jah, on küll. Ehk Soontagana wanem ja ta emand nüüd surnud on, siiski on neil suguseltsi, aga oma waesteest wanematest ja sugulastest ei tea ma midagi. Ma tahan neid otsima minna, kuhu jalad kannawad. Sellepärast on mul häid ja ustawaid awitajaid waja.

— Mis, kas sina siis Soontagana wanema tütar ei ole, nagu sa weel üleila õõsi ise malle ütlesid? küsis wõeras imestades.

— Ei ole! Soontagana emand, keda ma siiani oma emaks pidasin, ütles mulle weel surmawoodi pääl, et ma mitte tema tütar ei olla, waid üks waenelaps, kes oma wanematelt ära warastatud.

— Ära warastatud! hüüdis sõjamees juure tähelepanemisega. Kust oled sa warastatud?

— Seda ma ei tea. Surm lubas mu kasuema ainult niipalju kõnelda, et ta oma ülekohut waewalt südame päält ära jai ütelda. Ta olla seda kättemaksmise pärast teinud. Üks naine olla mind mu wanematelt ära warastanud. Ka seda nurjatumat naist ei tea ega tunne ma.

— Üks naine sind kättemaksmise pärast oma wane-
matest ära warastanud! rääkis sõjamees järele mõteldes.

Metsawaimu naine oli nii ära ehmatanud, et tal jõud
ära tahtis lõppeda. Ta jalad wäärdufid ja keha tuius,
nii et ta ennast ukse piida najale pidi toetama. Ta wah-
tis ükshilmi wõera sõjamehe otsa. Suured higitilgad tõu-
fid ta otsa ette.

— Lembit, Lembit, sai ta wiimaks suure waewaga
suust wälja. Müüd ma tunnen sind. Sina'p see oled, sa
suur sõjamees, kõrge wanem.

— Mis sul on naisuke? küsis sõjamees imestades.

— Midagi! . . . ma tunnen sind . . . ma olen
sind . . . ma olen sind näinud . . .

— Kus oled sa mind näinud?

Küsitaw oli uues kimbatuses. Ta oli ise ennast wõr-
tu mäsfinud. Pidi ta üles tunnistama, mis ta süüdlase
südametaga warjul seisis? Hirmus!

— Armu, armu, suur ülem! ägas ta wiimaks.

— Ega ma sellepärast weel sinu pääd ei taha, et sa
mind siin wangis hoidsid, wastas Lembit põlglikult.

— Minu süüd ei ole üksi see . . . oh, see on hirmus!

— Mis siis weel . . . mis on hirmus! Näägi!

— Sa mäletad weel seda tormist ööd: . . . täna 16
juuret tagasi. . .

— Kas sa sellest tormisest ööst kõneled, mil mu lap-
sed mult ära warastati? Seda ma küll mäletan. Ta
oli minu südametormisem kui looduses. Aga miks tule-
tab sa mulle seda hirmust sündmust meelde? Ära mõis-
tata nii pakku, waid räägi nii, et ma aru saan. Tead sa
sellest loost midagi?

Naisuke nikutas pääga. . . Sõnad ei tulnud tal üle keele.

— Kes on nad ära warastanud? Kas nad elawad
weel? küsis Lembit nähtawa liigutusega tormiliselt.

— Mina — oli tume kostus. Siis ei jõudnud ta
enam midagi kõneleda. Sügaw waikus walitjes wähje aega
kõige kolme tselkel.

— Sina, sina minu laste waras, sai Lembit wiimaks
 omas wihas sõnadele mahti anda. Kas on nad weel elus?

— Teisest ei tea ma midagi, wastas wanake hääletult.

— Aga teisest küll?

— Jah!

— Kus ta on?

— Siin! Waite siin on sinu laps! Siin on see
 sõlg, mis temal lapsena kaelas oli. See on selge tunnis-
 tus, et ma tõtt kõnelen.

See tunnistus tuli liig hälisti. Isa ja tütar seisid
 kui kiwikujud liikumata paigal. Sõlg oli õige.

— Sina, hää waim, sina minu laps! hüüdis sõja-
 päälit liigutuslega ja laotas oma käed laiali, et teda kaenlasse
 wõtta. — Kas on see tõsi, kas on see wõimalik? Jah,
 see ja oled, ja oled minu Linda nägu, sul on tema silmad,
 süü, põsed — ja oled tema tõsine noorendatud kuu —
 sellepärast olid ja mulle esimesest nägemisest saadik nii ar-
 mas. Sa oled mu kadunud tütar, mu waluga leinatud
 ja taga otsitud laps . . .

— Ja sina mu isa! Kiitus ja tänu jumalatele,
 kes nii hääd minu wastu on olnud ja mind nii ruttu lei-
 da lasknud, keda mu süda nii soojalt igatses leida. Minu
 õnn on ära rääkimata suur!

Nuttas seletas Metsawaimu naine ära, et ta Soon-
 tagana emanda käsu pääle Lembitu tütreid ära warastanud.
 Et ta oma tegu südamest näis kahetsema ja et õnnelik
 Waite ka tema eest palus, jättis Lembit, kes oma tütre
 ülesleidmise üle ärarääkimata rõõmus oli, ta karistamata
 ning tõttas oma tütre seltsis Sakala maale minema, kus
 teda juba sõjawäed ammugi igatsusega ootasid.

13. Tühi pesa.

Hää ja kuri wõitlesid Metsawaimu naise südames
 kangesti. Ta kahetses, et ta ennast Lembitu laste wargaks
 oli tunnistanud ning seega suurt wastutamist ilma ees enese

päale koormanud. Teise lapse oli Lembit küll kätte saanud, aga kus oli teine? See mõte pani ta wärisema. Ta oli wäetima mõrtsukas. Kus oli nende ema, Lembitu kalliskäsi? Kas selle oli ta oma kergemeelse teoga hauda saatnud! Ja mis kaju oli tal nüüd sellest? Tema emand ja palga maksja oli ise ka surnud, oli surmawoodil oma tegu kahetsenud ja kõik üles tunnistanud. Oh, mis hirmus! Ta hirm tõusis weel suuremaks, kui ta selle pääl mõtles, et tema mees ühe isamaa äraandjaga ümber käib ning temaga ühes lõhku võib langeda. Kas ta ei pidanud mitte parem siit ära põgenema, sest see koht oli talle wiimaste juhtumiste järele hirmsaks läinud, maa oli ta jalge all kui kõrwetaw tuli. Ja kui ta mees koju tuli, mis pidi ta temale siis weel wastama, kui see wõera mehe ja selle kõle järele pärima hakkas, mis temale nii tähtjas näis olema ning mille ta nüüd ära annud. Ta ei leidnud mingit nõu. Ta rahutu süda ähwardas rinnas lõhkeda. Ta tundis kui kõlwatu ta oli. Ta ei wõinud ühegi inimesele ilma pääl julgesti silma waadata ega kaastundimust enese wastu nõuda. Ta mõtles oma noore ea pääl tagasi, mil ta weel süüta neitsike oli, kellest kõik lugu pidasid — aga nüüd — ära põlatud käetark — ühe nurjatu isamaa äraandja naine — lapse waras — ema tapja . . .

Ta ei julgenud enam edasi mõelda. Ta pähe tulid ikka hirmsad pildid, ikka hirmutawad kogud. Ta oleks hää meelega nutnud, aga ta nutust wõerdunud filmadest ei tulnud pisaraid, mis walu waigistawad ja rahutumasse südamesse jälle rahu ja troosti toowad.

Kuna naine nii kurtis, pidas Metsawaim ise oma Diivi isandaga selle üle nõu, mis Lembituga teha. Pime õõ oli nad tagaajajate küüsfist peastnud, aga sellegi pärast ei olnud nad weel julged. Wistist hakati neid nüüd igalpool taga otsima ja sellepärast oli waja rutata ning jälgesid ära kaotada. Kuna ei tohtinud nad enam ühte jääda. Diivlane pidi oma maale katsuma saada, enne kui ta siin kiini püüti. Aga Lembit ei tohtinud enam walla saada.

— Kõige parem on kui meie ta kohe wagaiks teeme, sest ühes ei wõi meie teda wõtta, ütles ta oma seltsimehele, kes mõrtsuka mõttega mitte rahule ei tahtnud jääda.

— Mina küll oma kätt tema külge ei taha panna, rääkis Panda wiivitades. Wangi tapma hakata — see ei ole ühegi auusa sõjamehe wääriline töö.

— Sa oled küll wäga auus sõjamees, wastas Siwlane libedasti. — Aga mis meie temaga teeme?

— Kui sa tahad, wõin ma teda enese juures wangis pidada.

— Kui kaua?

— Nii kaua kui sõda otsas on. Siis ei wõi ta enam kahju teha. Ma usun, et ta wahest isegi oma haawade kätte warsti ära sureb. Ta oligi juba päält juhmitš jäänud. Mõttele, kus nende hoopide ots, mis ta pähe langetsid. Mis sa selle kohta arwad?

— See pole mitte halb nõu. Aga kas ja pead ta ka hästi finni?

— Misjugune küsimus! Kas Metsawaim on siin ilmas sõna annud ja mitte pidanud?

— Siis on hää. Teeme nii!

— Aga kuidas siis palgaga on?

— Palk saab aujasti maksetud, aga enne töö!

— Töö saab tehtud. See on julge. Aga kui ma kohe wõiksin palga kätte saada, siis oleks asi weel juigem. Meie ei tea ka, millal jälle tokku juhtume. Sina — —

— Wõta siis, sa palga nälgane, rääkis Siwlane wiha ja wiskas talle mõned hõbetükid jalgade ette.

Metsawaim pistis nad hoolega kulidesse ja juhatas nüüd seltsimehele tee kätte, kuhu ta seniks pidi minema, kui ta kodust läbi läheb, wangi järele waatab ja teemoona ühes toob, sest kahetseti käimise tahtsid nad külade wahel maha jätta, et keegi neid taga otsitawateks kurjategijatel ei hakkaks pidama.

Kes aga wõib ta imestust ja ehmatust kirjeldada, kui ta kodust tühja toa eest leidis. Esimene asi oli kohe naist

üks otsida ja sellelt järele pärida, kuhu wang jäänud. Naine oli kohmetanud ja ei tahtnud hää asjaga sõnagi suust välja saada. Ta ei olnud veel saanud järele mõtelda, mis ta peab vastama. Digust kõneleda oli tal siin ilmsõimata.

— Ta on enese hullus meeles lahti kiskunud ja ära jooksnud, kostis ta wiimaks mitmekordse küsimise pääle.

— Üksi?

— Üksi jah!

— Kuidas võis ta enese üksi lahti kiskuda? See ei ole võimalik. Sa lastsid ta lahti, naine, kõnele!

— Mana jõuu juures, ma ei ole seda mitte teinud. Ma ei näinud enne, kui ta lahti oli ja mis võisin mina hulluga teha?

— Ah, see on hirmus rumal tükk! Nüüd läheb ta ometi oma malewa ette otja.

— Mis sa temaga siin tahtsid teha?

— Ah, kes võib naistele kõig kõnelda! Sellest ei saa enam midagi. Meie peame siit hoopis ära kaduma, siin on kardetaw elada. Tee ruttu natuke teemoona minu seltsimehe jaoks. Ma pean kohe tema juurde minema. Enne hommikut ära oota mind koju, mul on veel kaunis pikk teekäik ees, mis väga targiline on. Pane seniks kõik asjad kokku ja katju maha veel enne õhtut ära müüa. Homme peame teele minema. —

— Miks peame siis siit ära minema?

— Teine kord, kui aega, kõneleme sellest. Nüüd too mu sõlg siia?

Naine kohmetas ära. Sõle oli ta ju ära aanud. Mis pidi ta ütleva?

— Ah veel üks küsimus, kõneles Metsawaim wastust ootamata edasi. Kas sa tunned veel Wotele sugulasi? Tema tütre lapsi. Kas see sõlg ei ole wäheff nende kellegi käest?

Naine oli kimbus. Sõlest ja selle omanikust ei tahtnud ta midagi rääkida. Aga siin ei mõinud ta vaikida.

— Teine kord kõneleme sellest pikemalt, ütles ta viimaks nõu leides. Sa ütlesid enesel rutu taga olema. Ma toon moona koha.

— Rutt küll mirna, aga niisama rutt on mul ka teada saada, kas Wotelel, see on minul, weel sugulasi elab ehk ei ja kelle käest see sõlg on saadud?

— Sinul sugulasi elab! Mis see tähendab?

— Mina olen ju Wotele, Soontagana wanem. — Et — mitte üht sõna selle wasta rääkida, kui sa õnnetuse sisse ei taha sattuda. Kas elab mul weel sugulasi? Sina tead ütle, ütle!

Naine naeris selle pääle.

— Kuidas woin ma seda teada, kas sinul sugulast weel elab, kui ma sedagi ei tea, kas sul neid üleüldse on olnud.

Wanda weresooned hakkasid jälle näo pääl sinetama. Tema naine ei tahtnud teda ikka Woteleks pidada.

— Naine, hüüdis ta ähwardades. Sa kuulsid, mis ma sulle ütlesin. Pea seda meeles! Seda on meil mõlemil tarwis.

— Kas sa Soontagana siamaalse wanema tüdart tunned? uuris Wanda edasi.

Ka see küsimus näis väga kahtlane. Miks päris ta mees seda nii terawalt järele? Kas ta ei tunne wähest tema saladusi? See wõtte pani ta kohkuma.

— Tunnen! Ta on siin ka käinud.

— Siin käinud! hüüdis Metsawaim kohkudes. Kas ta mind ka ei ole näinud?

— Miks sa seda nii imeks pannes järele pärid?

— Midagi! see tuli muidu nri jutusse. Kas sa tead, kus Soontagana praeguse wanema tütar praegu on?

— Ei tea! Naise jüda põksus pea kuuldawalt seda walet wälja rääkides.

— Kas ta linnas ei ole?

— Kus linnas?

— Soontaganas muidugi.

- Ma ei usu mitte, et ta praegu sääl on.
- Hm, siis oli ta tema ise. Paganan õnn, et ta meid ära ei tunnud, ümises ta iseeneses.
- Mis sa pomised? Kes tema ise ta oli?
- Soontagana wanema tütar. Mis ta nimi jälle oli?
- Waife.
- Waife! Ei, ta nimi on Leida.
- Soontaga neiu nimi on Waife, wastas naine kindlusega. Kus sa teda nägid?
- Saaremaal.
- Millal?
- Eila selle ajaga. Aga mis sa sellest siis nii hoolega järele pärid?
- Ma ei usu mitte, et Waife eile Saaremaal wõis olla.
- Miks mitte?
- Ta ei ole kodust üleüldse nii kaugele wälja saanud.
- Aga ta on ka ometi kewadel sääl elanud?
- See pole wõimalik.
- Noh, mina nägin teda eila oma filmaga. — Aga mis me ilma asjata tühja jutuga aega wiidame. Pane moon walmis — ma pean kohe minema. — Aga pea meeles, mis ma sulle ütlesin.

Natukeste aja pärast oli Metsawaim teel. Ta oli iseeneses rõõmus, et ta Lembitust, sellest kardetawast mehest nii hõlpsasti lahti oli saanud. Tema wangis pidamine oleks wäga kardetaw olnud. Õnneks ei olnud Lembit teda ka mitte täie meele mõistuse juures ega päewa walgel weel näinud mis talle suureks kasuks wõis olla. Muudugi ei tohtinud ta seltsimees sellest midagi teada. Mis sellest siis oli, kui ta wõrukaela pettis?

— Kas Lembit on kindlasti warjul? küsis Siimlane, kui Metsawaim tema juurde jõudis.

— Lembit on niihästi kui kadunud, wastas ta kawala naeratusega.

See oli Liivlasele väga meele järele. Ta jäi sellega üsna rahule. Kui Metsawaim talle kõik teed kätte oli juhatanud, mida mööda ta Emajõe äärde Metsapoolse maakonda jõudis, kus ta laew warjul seisis, siis lahkusid mõlemad sõbrad teineteisest. Kumbki lubas oma töötust täita ja sõna pidada, Metsawaim Lembitut waltwata ja wangis pidada ning waenlastele Gestimaale teed juhutada ja Liivlane jälle tubliste tasuda. Täitmise pääle aga ei mõtelnud kumbki. Liivlane tõttas lõuna poole, Metsawaim pööris siis, kui sõber filmist kadunud oli, otse õhtu poole. Täna õõsi pidi ta Wotelega weel kokku saama, täna pidi ta tema juu weel kinni panema, et siis ilma kartuseta kui õige Wotele Soontaganat enesele pärida. Tema peas keerlesid sajasugused hirmsad mõtted. Ükski teine plaan ei näitnud nii julge olema kui see, et ta õige Wotele siit ilmaft ära seadab. Kes teadis teda taga otsida? Keegi polnud teda siin näinud, keegi ei teadnud teda taga pärida! — Nende mõtete juurde jäi ta wiimaks kindlaks. Siis waatas ta ülesse. Päike oli madalasse wajunud pikk tee seisis weel ees, ta kiirestas sammusid, et ta ohwer wahest ootamisest ei wäsiks ja ära ei lähets.

Naine kodus ei mõistnud aimatagi, mis hirmust teed mehe jalad kõndsid. Ta ei olnud üleüldse tema talitustest ja wäljas-käimistest midagi mõistnud. Need olid talle niisama arusaamata kui ta kõnedki. Wiimaseft kõnest näis talle aga midagi tarwilikku filma paistma. Tema mees ei tunnud Waitet mitte hästi. Ta oli Saaremaal, kui ta õigust kõneles, wistift ühe Waite nagu tütarlapse näinud ning pidas seda Waiteks. Nagu wälk ldi talle üks hele mõte pähe. Kas see tütarlaps wahest ei olnud Waite kadunud kaitfide? Ta oli teda ju ise mere rannale wiinud, hommitu tuulega pimedal ööl lootfikusse pannud ja katdast minema tõuganud. Kas ei wõinud merejumal teda wihastel lainetel kaitfeda ja torm lookitut Saaremaa randa ajada? See wõis wõimalik olla. — Oh, kui see nii oleks! õhtas ta südamest. — Siis oleks hirmus mõrtsuka töö

mu hinge päält ära võetud ja mu patune süda leiaks jälle rahu, mida ma enam kaua aega pole maitanud!

Ta võttis kindlasti ette, mehe käest selle üle selgemaid teatusi pärida ning kui iganes võimalik, teda otsima minna. Igatsusega ootas ta sellepärast meest koju. Ohtu jõudis kätte, pime öö tuli pääle, vastu ööd läks tuul kangemaks, tõusis tormiks maruks — aga meest ei tulnud ikka veel koju. Raua wäntsles ta uneta asemel, kuulatas tormi mühisemist ja vihma ladinat, mille hääle talle täna nii hirmus oli, et ta kõhe, kui filmad wähe kinni wajasid, kohutawaid unenägusid nägi, mis teda ikka uuesti üles ehmatafid. Tuule winguwate häälele selka kostsid nagu kaebawad hädohääled. Ta uskus kindlasti, et täna öösi midagi hirmust asja sündis — seda tundis ta oma rahutusest sisetult — ta oli ju tark. Tänapäev oli wäga selle öö sarnane, mil ta Lembitu tütrekese paadiga üksi merele saatis. Sellest ajast saadil oli küll juba maa 16 korda haljas olnud, aga siiski mälestas ta seda hirmust ööd wäga hästi. Ta arwas tänapäev veel tuulewingumise sees lapse tšendamisest kuulma, mis kaugemale minnes ikka waitsemaks jäi ja wiimaks veel ainult kõrwus järele kohises. Ta oli sel korral selle hääle eest põgenenud, aga see hääle kostis talle igalpool kõrwu ning ei jäänud kusagil taast maha, kuni ta wiimaks oma südameetunnistuse hoopis ära kustutas. Müüd oli aga see wägew hääle jälle ärganud ja piinas ta süüdlasest südant kangesti. Kull oli kolm korda ju ära laulnud, koidukuma hakkas pilwe serwi palistama — waine ei olnud ikka veel digel wiifil filmi kinni saanud ega ta mees tagasi tulnud.

4 13. Mis sõda tõi.

Kogutud malewa oli wäljamarjimisel, kui Lembit oma tütreka koju jõudis. Sõnum tema kadumisest oli ta su Sakala maale jõudnud ning tema jälle ilmumine tegi selle-

pärast suurt rõõmu rahwa ja malewa seas. Rõdige rõõm'and oli aga Lembit ise, sest tema oli oma furnuks arwatud tütre 16 aasta järele üles leidnud. Tütar Waibe ei olnud mitte üksi ilus kui puhtew roosi õis, waid ka hää südame ja terawa waimuga. Tema seltsis oli igal ühel lõbus wiibida. Tema waimu sädemed ergutafid ja waimustafid kõiki, kellel õnn teda kuulda ja näha oli.

Enne kui ühendatud malewa oma wanemate järele liikrma hakkas, andsid wanemad märki wagusi jääda. Üks uhke riietes wanem ajas ratsa keset malewat ja kõneles tugewa, kaugele kõlawa häälega; „Wennad, isamaa sõdijad! Meie oleme endid wägewa ja tugewa wastu ühendanud ja läheme oma Ugaunia wendade hääks waenu wanfert weeretama. Oleme waprud, nagu meie isad ja isaisad, keda kõik naabrid kartsid ja auustafid! Ohwrid on antud, jumalad on armulised, targad kuulutawad nende ilmutustest sõjaõnne — meie wõime astuma hakata. Hoidkem ikka kokku ja kuulgem oma wanemate õpetust, siis on kõik hää. Ma tean, julgust ja waprust on teil igal ühel küllalt. Meie ei wõi woenlastele armu anda, sest ta on salalik ja tige. Temaga ei wõi inimese kombel ümber käia. Rõõdige seda Otepää wanema käest, kes weel ühe taewakuu eest tema kimbus oli.

— Meeme on hästi kõnelema — Otepää wanem kõnelgu! hüüdsid hääled läbisegamine.

Kõneleja Meeme jäi wait. Üks teine wanem astus ette. Ta oli kaswu poolest Meemest kaugele taga, aga ta hääle kõlas pea weel kaugele.

— Auusad Sakala ja Soontagana sõjamehed! Ma olen wäga rõõmus, et teie meie waele Ugaunia maale appi tulete. Meie üksi enam ei jaks woenlaste wastu panna. Metsi mööda tulewad nad salaja maale, langewad õõtsakul küladesse, tapawad inimesed une pääl, riisuwad wära ja põletawad majad ära. Enne kui meie oma mehed kokku saame, on nad jälle läinud. Pealegi on neid nii palju, et meie oma weikse malewaga neile midagi ei jaks teha.

Sääl ei ole üffi üle mere tulnud raudmehed, waid ta naabrid Liwlased ja Lätlased. Teise kuu sees alles tuli Wönnu meister Bertold suure wäega häkiste Otepää linna alla ja piiras ta ümber. Meil ei olnud linnas kuigi palju sõjamehi. Wönnu Bertold ja piiskopi sulased Siffrid ja Aleksander Riiaft töotafid meie linna rikkumata jätta kui nad fiske laseme, sest nemad tahta rahu tuua ja üht uut hääd usku kuulutada. Meie wõttime nad kui wennad wasta, aga nemad lastfid ta oma sõjamehed salaja linna tulla, kes kõik linna inimesed maha tappid, wara ära riisufid, majad põlema panid ja meie naised ja tütreid wangi wiisid. Kes põgenema sai, see weel peafis palja eluga, et teistele hirmust lugu kuulutada. Kui kõik riisutud ja põletatud oli, läksid nad suure saagiga Liwi maale tagasi. Meie naised ja tütreid on praegu weel nende käes hirwitada ja teotada ja meie peame seda wagusi ära kannatama. Sõjamehed, teil on mitmel enestel naised, mitmel lapsed, teie tunnete abielu pühadust — mis ütlete teie selle kohta, kui need, meie kõige kallim ilma wara, meilt nii tawataval wiisil ära rööwitakse! — — —

Rääkija hääl wärises — ta jäi wait.

— Edasi, edasi! hüüdsid häälled malewast. Need petjad, rööwijad ja naistewargad peawad oma palka saama!

Määratu rong hakkas liikuma.

Ühel ilusal päewal odra lõkuse ajal hakkas Wönnu linn Gesti ühendatud malewale silma paistma. Salk Riia rüütliid, kes Polotski kuningaga juurde Wenemaale pidid minema, et teda Sakste poole meelitada, juhtufid neile teel wastu. Kui nad aga suurt malewat eneste ees nägid, põgenesid nad Wönnu linna. Saadikute päämees oli Rudolf von Jericho.

Kohe piirasid Gessilased linna ümber, wedasid metsast puid kõige juurtega linna müüri ümber kokku, ehitasid neist enestele müüri lähedale fõrged tornid, mille päält linna wõis tuld pilduda ja suitsu ajada ning alt wõidelda, ja sõdisid sel wiisil kolm päewa. Wönnu linna sõjamehed

polnud niisugust päälehaakamist weel enne kuskil näinud ja sellepärast hakkasid nad juba lootust kaotama. Eesti lased olid aga wäsimata. Ühest poolt linna wallilt hakkasid Lätlased ja Sakslased, kes linna kaitsefid, taganema — mitmet Eesti lased olid juba müüri pääle tunginud, sild üleminemiseks oli pea walmis — tuule päält oli linn ka juba põlema hakanud — säääl kolas korraga sõnum läbi laagri: „Kiist tuleb määratu raudmeeste wägi!“ — Eesti wanemad andsid malewale ruttu käsku endid kokku koguda ja üle Roiwa eest ära minna.

Wõnnu linn jäi arawõitmata; Eesti malewa puhkas öö ühe järwe ääres Roiwa metsas. Wanemad olid nõu pidamas, mis nüüd teha tuleb. Teisel hommikul tuli sõnum et Siimi würst Kaupo Siimlaste ja Lätlastega sinna jõudnud ja sellesama järwe äärde metsa puhkama jäänud, Riia raudmehi järele ootama. Nende wägi oli Eesti wäest mitu korda suurem ja tugewam. Müüd oli wanematel hää nõu kallis, et siit wõeralt tundmata maalt weel terwere kontidega peafeda.

Wanemate nõuupidamisel kõneles noor Wambola, Soontagana wanema poeg, kui ta nägi, et keegi häd nõnu ei leidnud: „Kõrged wanemad! Ma ei räägiks mitte wanematele wahela, kui nüüd hää nõnu liiga kallis ei oleks. Lubage minule üks jagu julgeid mehi, ma tahan nendega waenlaste järelekuulamise segada ning neid laiali ajada, et meie nad siis kergeste ära wõime wõita.

— Noormees, sinul on kena mõte, rääkis Lembit rahulikult. Aga kuidas tahad sa seda korda saata?

— Ma sean oma mehed waenlastest tüki maad eemale üles, panen enesele siis Siimlaste riided selga ja lähen Kaupo juurde ning wiin temale selle sõnumi, et terwe Eesti sõjawägi üle. Ümera jõe ära on põgenenud. Et nad seda usufid, sellepärast peab mul neile üht weikest osa põgenejaid näidata olema, milleks ma julgeid mehi tarwitan, kes waenlasti ninapidi mõistawad wedada.

— See on kardetaw katse, noor Wambola, kõneles Lembit, keda nooremehe julgus oli liigutanud. Sind wõidakts ära tunda ja siis oled sa kadunud. Eluga ei pease nende wõrejänuliste käest ükski mehe hing.

— Mina mõistan Siivi keelt ja tunnen neid kombeid. Ma usun, et mu plaan korda läheb. Kui nemad Riia raudmehi ära ootawad siis peame küll tõepoolest ära põgenemo, sest nii suure hulga wastu oleks meil siin tundmata mehfades asjata taplema hakkata.

See oli väga asjalit kõne ja keegi wanem ei rääkinud enam wasta, waid kõik soowisid süamest ta kardetawale ettewõttele kordaminemist. Lembitu süda hakkas sest saadit soojemalt Wambola wastu tufsuma, sest siamaale pidas ta teda kui oma waenlase poega ka enese waenlaseks. Aga pea nägi ta ära, et waper Wambola oma ema kurjusest midagi ei teadnud. Ta oli woiikne ja järeleandja igas asjas, aga waper ja julge sõjas. Tema häälest kõlas iseäraline pehmus ja õrnus, mis nagu hifemist kurbtust ja walu awaldas. Lembitu tart film märkas pea ära, et ta südamest peidetud walu elas, mis temas ojawõtmist noore mehe wastu äratas.

Waenlaste laagris lagunes mõne aja pärast jutt nagu kulutuli laiali, et Gestlased põgenemas on. Lätlased ja Siivilased olid kohe walmis taga ajama minna. Wärsst Raupo aga pidas oma wenna Bertoldi, wäimehe Wane ja Saksa rüütlitega teist nõuu. Tema ütles: „Dotame oma wennad Sakslased esiti ära, kes Riiaist iga filmapill suure wäega siia jõuawad. Siis wõime meie sõbida ja julgeste wahwa waenlaste pääle wõitu saada.“ Sõjawäe sees oli aga nii suur waimustus, et seekord keegi targa Raupo sõna ei tahtnud kuulda. Wiimaks andis see siis ka järele, jagas wäe oma wenna ja wäimehe wahel ära ja läks terve malewaga Gestlasi taga ajama.

— Aga kuhu jäi see noor Liivlane, kes meie Gesti sõjaväest sõnumid tõi? küsis Kaupo teel oma väimehe Wane käest, tema pidi ju meile teejuhatajaks ühes olema.

— Ma ei tea ka, kuhu ta siit kadus.

— Kas meie wahest petta ei ole saanud? Mu süda on rahutu — ma ei aima mitte hääd

— Kes wõiks meid petta! Ma usun, et meie Liivlased mitte oma rahwast ära ei hakka andma, nagu — —

— Nagu Gestlased, tahtsid ja wistist ütelda, mu auus väimees, rääkis Kaupo kogeldawale väimehele. Kas sa oled julge selle pääle, et sind Gestimaal mitte ei petetud?

— Siis ei tahaks ma enam Wane ega kõrge wūrsti väimees olla, kui ma ennast jääl petta oleksin lastnud wastas Wane uhkeste. Kõik on nii julge, nagu päikese tõus ja loojaminek. Kui see lahing wõidetud ja meie sõbrad kõik koos on, wõime warsti Gestlaste pääle minna. Wane tunneb kõik teed ja raad, maad ja mered.

— Ma tean, et mu väimees tubli mees on ja oma wūrstile auu teeb, rääkis Kaupo kiites. Ühes koos tahame wõidu teed läia ja maad ning rahwaid eneste orjadeks teha — —

— Kas sa näed, kus see wihmakull peaks olema, kes siin wihma karjub, rääkis Wane wahale ja waataz ümber ringi.

— Mis sõjamees wihmakullidest wahib, ütles Kaupo uhkesti.

— Wihmakull on wana usu järele õnnetuse märk sõjateel.

— Tühi usk. Meie Saksa sõbrad waatawad sõjandne kandiku wiskamisest karu naha pääl . . . nad on tarwad . . . neid usun ma enam . . .

Ta oli wahete wahel ka kuulama jäänud. Wihmakulli kiinumine kajas mitmelt poolt metsast wastu. Julge Kaupo süda läks kartlikuks, hääled pidid tõeste midagi tähendama, sest karjujaid linda ei olnud ise kuskil näha. Nuttu lastis ta oma sõnumi toojat taga otsida. Teda ei olnud aga kuskil leida. Reegi ei teadnud ütelda, kuhu ta jäänud.

Häliste kajas wihmakulli kiskendamise asemel hirmus kára Liimi, Läti ja Sakste ühendatud wäe ülemate kormu. Seljatagast tungisid Gestlased nii suure kiirusega nende kallale, et mõned oma sõjariistad hirmu pärast maha lasksid kuktuda ja põgenema panid. Kes eest ära ei saanud, see langes pääle tungijate odade ja sõjakirweste alla. Öhtuni kestis hirmus taplus. Gestlased pillasid oma waenlased laiali ja päewa loode ees ei olnud neist enam midagi näha. Kõik sõjamoou oli Gestlaste kätte langenud ja sõjamehed, kes põgenema ei saanud, olid wangi wõetud. Wõit oli suur ja täieline. Gestlaste rööm oli otsata. Malewa loeti üle ja leiti, et mitte palju mehi ei olnud langenud. Dembitu film otsis meeste ridades seda noort meest, kelle läbi öieti suur wõit tulnud, aga teda ei olnud mitte wõitjate seas. Ka kõik järele otsimine oli asjata.

— Meie noor waper söber ja wõitja ei ole wististe waenlaste seast tagasi saanud, ütles Dembit kurwalt. Waenlased on ta wist ära tunnud ja wangi wõtnud ehk ära tapnud. Wõi on keegi teist mu waprast sõdijat, eneste keskel näinud?

— Tema oli sõjas, kostsid mitmed Soontagana mehed. Ta andis meile wihmakulli wilistamise läbi pääle hakkamise märki. Ta oli esimene waenlaste wastu minema, ta sõdis karu jõuu ja päris hullu hundi julgusega. Wististe on ta langenud, sest ta ei hoolinud oma elust sugugi.

Asjata järel otsimised tunnistasid, et Wambola enam elawate seas ei miibinud. Temaga ühtlasi oli ka noor Warbola wanem Maniwalde kadunud.

Öö otsa peeti röömust wõidupidu ja kõneldi neist kahest noorest sõjamehest juure auustusega.

Sõjameeste jutt oli üsna õige. Wambola oli waenlaste wäe ära efsitanud, omastele pääle hakkamise märki annud ning ise surmapõlgamisega mõne waprama seltsilasega suure waenlase falga sekka sattunud. Tema seltsimehed olid juba langenud ning tema üksi oli weel wiie waenlase keskel järele jäänud. Wihaga tormasid need tema kallale. Hullu

Julgusega sõdis ta nende vastu ja jäi ka siis wõitjaks. Haawatult ja puru wäsinult tahtis ta praegu omaste juurde tagasi pöörduda, kui Kaupo wäimees Wane forraga metsapuude wahelt wälja astus. Ta tundis oma sõnumetooja ära ja fargas põlema wihaga tema pääle.

— Nurjatu äraandja! Sure siinsamas, kiskendas ta hirmsa häälega ja tormas wäsinud ja haawatud nooremehe kallale. Oma wiimast jõudu kokku wõttes pani ta wasta. Aga ta käed olid juba suurest were jookstust nõrgaks jäänud, ta ei suutnud enam kaitsta. Suure hooaga wuhies Wane sõjanui läbi õhu, Wambola hoidis küll oma oda ette, aga jõuetult langes see ta wärisewast käest maha ja waenlase hoop trehwas teda nii tugewaste pähä, et ta hingetult maha langes. Hoope oli nii tugew olnud, et õnnelik wõitja ise ka furnukehade üle maha komistas. Nooremehe weri mis suust ja ninast ojana wälja purtskask, wärwis ta käed ja riided punasets. Nagu tiiger, kes werd nähes weel werejanulisemaks läheb, fargas ta rõõmuhõiskamisega maast üles ja tõstis nuiat teist korda, et wastase pääd puruks lüüa. Enne ago, kui ta raske nui täie mehe jõunga maha langes, pani üks müürgaw, tutaw hääl ta seisatama. Ta waatas ümber. Tema ees seisis üks tutaw nagu Gesti sõjamehe riides. Esimesel filmapilgul jäi ta imestades seisma. Wastased wahtisid teineteise otsa. Diwlane hakkas tahtmata wärisema.

— Mis tahad sa siit! müürgas ta siis ja tormas kutsumata wastase pääle.

— Tumm kalamees! Haa, kust oled sa nurjatu teele wõtnud, et sellega auusaid sõjamehi niisuguse sopaga määrada, mille sees sa ise ojud?

Wilets argpüks ja salakuulaja. Puhas päike kõrges taewas ei pea sinu rojast häält enam kuulma ega taewasina su äraandja nagu nägema. Ma kahetsen, et sinu weri seda maad peab rojastama, mis auusa sõjamehe werega on kas-tetud. Sa oled häälts arwanud oma argtuse üle keeletu olla, siis tahan ma ka sinu teele igawesti sõiduda. . .

Nüüd algas võitlus kahe tugewa sõjamehe vahel. Hirmu vihaga, mis kartuse ja mõistuse kaotab ning ainult veel werejānu tunneb, kargas teotatud Viivlane noore Gesti sõjamehe kallale kes keegi muu ei olnud kui seesama, kes hiljuti veel Muhumaalt Saaremaa tornivahile sellesama äraandja seltsimehe läbi ühe käerõnga mälestuselt saatis. Ka tema võitles surma kartmata ja osavaste, aga Viivi võrsti väimees oli temast keha poolest palju tugewam, kes osawa käega oma sõjanuia õhus keerutas, mis ka esimesel puutumisel julgeste wastasele surma oleks toonud. See aga jai ennast veel eest ära hoida ning surmaw hoop wuhises mööda. Kasikärmusega kargas ta nüüd oma tugewa wastase kallale, lõi talle oma oda sügawaste rindu, Wane wajuks maha, nui tulkus käest — ta oli wõidetud. Seltsamal filmapilgul tundis wõitja seljatagast enesele nii tugewa hoobi pihta mööda löödama, et ta tulkus ja uimastelt oma wõidetud waenlase kõrwa werise rohu pääle maha langes.

Wõidetud waenlased kogusid oma ülejäänud mehed koku ja kurtisid langenud meeste pärast. Kaupo oli oma väimehe Wane ja poja Bertoldi ning kaugelt suurema jao kõige wapramaid mehi kaotanud. Rahju oli nii suur, et Sakslasedgi oma wäega enam Gestlasi taga ajama ei ulgenud minna. Nad olid Gestlaste waprust tundma õppinud ja kartsid neid. Aga see rahju pidi kätte saama maksetud, kuhjaga, mitmemõrra. Seda wandusid nad Lätlaste ja Viivlastega. Kohe saadeti saadikud Polotski kuninga juurde teda enaste poole paluma. Ka Bihkwa ja Smolenski wõrstad lubasid nendega ühes Gestlaste pääle tulla. Nüüd kogusid wõidetud Sakslased, Lätlased ja Viivlased uut wäge ja ootasid parast aega, mil suure wäega Gestlastele kätte maksta wõiksid minna.

Gesti wanemad töotasid edaspidi ilka üksteisele kindlasti abiks olla, sest nad olid ühenduse tulu ja tugewust wiimases lahingus tundma õppinud.

— Wennad, oleme edaspidi üks süda ja üks hing! kõneles Lembit waimustuses.

— Jah, seda töotame meie kõik, hüüdsid wanemad
ühel häälel, ning sõjamehed laulsid sinna juurde:

VK I, 142

Ühel meelel, ühel mõttel,
Üks olgu süda üle kõige. —
Seni kui on meestel päida,
Seni kui me' wendel werda.

5 11. Kurb sõnum.

Pikalt wenisid Waike päewad uues kodus ohtuasse. Ta ootas waigistamata igatsusega sõnumeid sõjaplatstilt. Ta süda tõusis ja wajas lootuse wahel. Kas oli ta kasuwend eluise jäänud ning kas tuli ta weel oma õde armuga teretama, nagu wendade wiis oli? Keegi ei wõinud talle nende küsimuste pääle wastust anda. Kes ise lootuse ja kartuse wahel kaua on pidanud ootama, see wõib ka aimata, mis Waike südant koormas ning talle ööd ega päewa rahu ei annud.

Siisuguses rõhutud olekus leidis teda Lembitu saadik, kes eel ruttu koju oli kihutanud, wõidusõnumit kuulutama, et rahwas wõidult tulewat malewat auuga teaks wastu wõtma tulla. Kuidas põksus küll waele Waike piinatud süda seda sõnumit kuuldes! Gestlased on wõitnud, sõjamehed tulewad suure waraga koju — Leolas, tema isa linnas, saab suur wõidupühha pühitsetud — sääl saawad noored ja waprud sõjamehed auuhinda — wanemad annawad oma tütreid kõige wapramatele abikaasadeks — tema kasuwend pidi muidugi kõige wapramate seas olema, kes teda enesele wõis nõuda — — oh, kuidas hüppas neiukese süda seda mõteldes.

Ta mõtles õnnega selle filmapilgu pääle, mil ta temale wõis ütelda, et ta tema lihane õde ei ole. Oh, mis sugused siimad pidi ta siis küll tegema! Õnnega, siiski weel pool uskumata langes ta wiimaks tema rinnale ja jäädawalt wõisid nad ühte jääda ning teine teise oma olla.

Siisugused julged mõtted wõitsid kartuse wiimaks hoopis ära, ta lootis kindlasti, et kasuwend ka teiste wõitjate

seas tagasi tuli. Ta kahetseb juba, et ta mitte enami Soontaganas ei olnud, et wend sõjahobuse seljas isa õue wõits sõita ja temale lahkest wastu hüüda :

VK II, 309,3
 „Oh mu õrna õekene,
 Sõsar sõrmesuurukene,
 Taputilla tillukene!
 Tule, õde, tunne wenda,
 Kes tuli koduje sõjasta
 Sõja keeru keskelta,
 Waenumõõkade wahelta.“

Oh, kuis oleks ta siis suure rõõmuga noorele sõjamehele wastu jooksnud ja teda armuga tuppa kutsunud sõjawäsimust puhkama. Ja kui kenasti oleks wend jääl küsitelenud :

VK II, 309
 „Oh mu õrna õekene,
 Kust sa tundsid wennakesta?“

Ja kui nõidusliku mahedusega ei oleks ta siis wastanud :

VK II, 310
 „Oma surmasärgist ikka,
 Oma kalmu kaelarätist,
 Oma koolekinnastesta,
 Omasi kõrwist ruunast ikka,
 Oma ratsa raketesta,
 Halli hõbe helmestesta.“

Tähed hakasid ehawas taewas hellima ning kuu tõusis metsatuka tagast üles, kui ootaja neiuksesse kõrw wiimaks häälesid kuulma hakkas, mis ta ärritatud rinna kangesti tõusma ja wajuja panid. Kaugelt kuulus sõjasarwe hää, sõjameeste rõõmus lauluheli ja sõjariistade kõlin. Kui ehaneid koidupeiuks oma õrnad huuled suudlemiseks ulatas, jõudis wõidumeeste rong Lembitu linna alla, kus wõidupidu pühitsemine oli määratud. Põhjuwa südamega otsis Waite teraw film sõjameeste seast oma wenda, aga ei leidnud. Tulewalgusel oli raske kaugemale näha.

— Waite, mu laps, meie oleme oma wäenlased wõitnud, uhked kurjategijad laiali pillanud ja nende wara ära

riisunud, kõneles Dembit oma tüdrikut sõjameeste keskest leides. Kas sa oled ka meie võidu üle rõõmus?

— Jah, isake, sinu rõõm on minu rõõm ja sinu õnn on minu õnn, sest et sinu rõõm ja õnn meie terve maa rõõm ja õnn on.

— Meed on ilusad ja õiged sõnad, kostis üks kõrge kaswuga noorealine uhkes riides sõjamees, kes imestades terna neiu otsa wahtis. Nii peab iga õige Eesti piiga kõnelema.

Waike waatas kartlikult kõneleja otsa ja lastis siis jälle omad silmad sõjameeste reas ringi käia.

— Aga mis sa nii kurwalt enese ümber wahid? küsis Dembit tüdrikult. Keda otsib sinu terna sõjafilm sõjameeste seas?

— Kas mu kasuwend ka siin on? küsis ta kartlikult.

— Ah Soontagana wanema poeg Wambola?

— Jah! Seda lühikest sõna kõneles neiu ke niisuguse häälega, et isa talle mitte nii häkisti tõtt ei julgenud ütelda.

— Meie peame päewawalget ootama, et oma mehed üle võime lugeda, wastas ta wiimaks trööstival häälel, küllap siis näeme, kes kodu saanud ja kes oma fondid waras wõitluses waenuväljale jätnud. Täna läheme pidu pidama; kes pimedas otsib, see ei leia enese ümber muud kui pimedust.

Waike aga ei jätnud sellegipärast otsimist, ehk küll isa teda enesega kutsus ja wõeras sõjamees temaga juttu katsus teha, sest neiu ke näis wäga ta meele järele olema.

— Meeme, mu sõber, lähme wõidupidule, ütles Dembit wõerale, kes wastu meelt Waikest lahkus ja Dembituga hõiskawate sõjameeste keskele kauni mäekingule astus.

Waike ei näinud ega kuulnud midagi muud kui oma kasuwenna nägu, mis tal weel elawalt filmade ees seisis. Kehata liikus aga see otsitaw nägu sinna tänna ning ei jäänud kellegi sõjamehe külge seisma, nagu waene tüdruk põksuwal südamel ootis ja lootis. Nagu sügawas metsas effis ta kingul sõjameeste lähedal ümber, käis ühest kohast

teise, wahtis oma terawa filmaga ümberringi, aga jäi pe-
tetud lootuses seisma. Tema lähedal sirutas salt sõjamehi
kaeste muru pääl ja kõneles elawalt sõjast. Waike kõrw-
kuulis jääb ilma tahtmata, mis sõjameeste suud pajatafid.

— Wambola oli ikka üks imelik mees! Kes teine
oleks Liwlaasi ja isegi Saksilasi sel wiisil ninapidi saanud
wedada! kõneles üks maasolejatest.

Waike jäi hinge pidades kuulatama.

— Meie wend kõneleb digust, finnitab üks teine hääl.
Wambola oli mees, kes kedagi ei kartnud. Meie kartsime
juba, et ta enesele meelega surma otsib.

— Ei, tema tarwitas oma tarka pääd ja julget sü-
dant isamaa kasuks. Ma kahetsen kõigest südamest, et ta
praegu meie seas ei ole.

— Kas ta ikka tõesti peaks surma olema saanud?
Küsis jälle üks hääl wahele.

— Selle juures pole mingit kahtlust. Ta seisib ikka
kurwalt iseeneses, nagu aimaks ta oma otsa ette . . .

Waike langes põlwili pehme murumättale. Ta jõud-
kadus liikmetest.

— Mina usun peaaegu, et ta enesele surma otsis,
sest muidu ei oleks ta ometi nii hulljulgelt waenlaste sekka
tormanud, kust tal peasemise lootust ei wõinud olla, kõneles
üks sõjamees. Kas wahest õnnetu armastus teda seda ei
jundinud tegema?

Waike kirjutas nii waljusti, et sõjamehed teda kuulsid.
Poolmeeletult kandfid osawõitlikud sõjamehed teda wanema
majasse. Ta oli pimedas otsinud ja pimedust leidnud.
Kõik ta kallid lootused olid korraga kui ära pühitud. Siis
oli ta hirmus aimamine ometi tõsi. Ta armuke oli sur-
ma otsinud ja — leidnud — —

Reiu südames walitses pimedus, walu ja meele ära-
heitmine.

15. Sõber häda ajal.

Pimedus laotas ennast üle metsa ja maa, pilvede vahelt pilkufid üksikud säravad tähed läbi puude okste ja tuul kohises taha metsa ladwas, kui Maniwalde oma uimastusest üles ärkas. Ta waatas enese ümber, nagu tahaks ta ennast selle kohaga lähemalt tutvustada, kus ta praegu oli. Ta filmad langesid kõige päält oma waenlase surmukeha pääle, mis ta ligidal lamas ning talle ühe korraga kõik hirmsad sündmused meelde tuletas. Ta kuulas wähe aega terawasti. Waikset öörahu ei seganud keegi muud, kui mõne sureja hoigamised ja kaarnate ning kullide kisa, kes oma saaki jagades wist tüüsiise olid läinud. Wärin käis tal üle keha neid südamesse lõikawaid häält kuuldes. Ta tõusis üles ja tahtis ruttu siit koledast kohast ära põgeneda. Mõne sammuga pääl komistas ta hulga surmude pääle maha. Ülesse ajades toetas ta käega kaunis kõwasti ühe sõjamehe rinna pääle, kust tasane hääl kuuldawale tuli. Ta waatas terawasti selle näo pääle, mis sel filmapilgul pilwe tagast wälja tulnud kuupalelt walgust sai. See tahwatanud nägu oli talle tutaw. Pikalt lätsid maasoleja filmad lahti ja taha liikusid ta huuled, ilma et häält oleks wälja saanud.

— Wett, wett, hüüdis Maniwalde ta huultelt sõnu ära lugedes. — Dota wähe, ma tulen kohe jälle tagasi. Nende sõnadega astus ta kiirel sammul järwe poole, mis mitte liiga kaugel ei olnud, wõttis sääl kübara wett täis ja ruttas sellega sureja juure tagasi. Suure waewaga jootis ta haawatud sõjamehele karastawat wett, lastis sellega ta palawat pääd, peses ta haawad tarretanud werest puhtaks ja waatas neid ligemalt. Pää sees oli suur haaw, millest pesemise järele jälle werd hakkas niriisema. Osawasti lõikas ta juuksed eest ära ja sidus haawad rohuga finni. Karastaw wesi oli haiget filma nähtawalt kosutanud, nii et natukesse aja järele juba kõnelema ja meelt märkama hakkas.

— Kus ma praegu olen? küsis ta nõrga häälega.

— Waenuväljal. Kosuta ennast wärskke weega, meie peame põgenema — aega on wähe — waenlased wõiwad tulla ja meid siit leida. —

— Ah jah! Mina olin sõjas, ma langesin ja — nüüd elan ma weel! Ei, mul on surma haaw külles, minust ei saa põgenejat — peasta sina ennast — ja hää mees . . . Terwita mu kallist isamaad . . . mu rahwast . . . mu isa ja ema . . . muud mul ei ole! Mine, wend, enne kui waenlased tulewad . . . mina jään siia . . . Taara kaitsku sind . . .

— Mina ei lähe mitte üksi, hüüdis noor sõjamees Maniwalde liigutatult. Kui saatus meid kokku on juhatanud, siis tahame meie ka kokku jääda . . . ühes peaseda ehk surra, kui see kõrge Taara tahtmine on. Kui sa wähe wõid, siis lase, ma wõtan su enesele selga. Siit peame ära minema — waenlased saawad tõesti waenuväljale riijuma tulema ning siis leiawad nad meid siit üles.

— See ei wõi minna, et sa mind kandma hakkad. Sa näitad isegi nõrk ja haawatud olema . . . Parema on, kui sa iseenele peastad . . . Kui Taara tahab, wõin ka mina weel peaseda . . . Ma tänan sind su abi eest . . . ehk wõin ma ise ennast aidata . . . praegu olen ma weel liiga nõrk . . . Ruttu, ruttu, kallid sõber . . . Uga enne ütle mulle weel, kes sa oled, et ma sind meeles wõin pida-da, kui taewas mulle elu kingib.

— Ma olen Maniwalde, Warbola wanem, kostis noor sõjamees ruttu.

— Maniwalde! Sa mina olen Soontagana wane-ma poeg Wambola, ütles haige wäsinult.

— Sina Wambola! See, kellest terve malewa kõ-neleb! hüüdis Maniwalde imestades. Mis imelik kokku-juhumine! Ma tahtsin sind annugi juba näha saada, sa wapper sõjamees. Sinu ees olen ma kui kuu päikese kõrwal. Sa sind peaksin ma waenlaste kätte jätma! Ei,

feda ei tohi olla, nii kaua kui mu joontes weri woolab ja filma laug liigub.

Wastupanemiseft hoolimata wõttis Maniwalde Wambola ümbert kinni, tõstis ta hiljutefti ülesse ja hakkas temaga rutusti sinawa metja poole minema. Minet oli waewaline. Eft Wambola küll koif oma jõudu kofku wõttes enese jalge pääle toetades katsus kõndida, fiiski pidi ta nõrkufe pärast sõbra najale toetama, kes ka warsti wäsimuft hakkas tundma. Koit oli suureks saanud, kui nad Breweri järwe kaldale pimedasse kuuse metja jõudsid, kus nad puhkama jäid. Siit oli hää wahti pidada. Silm ulatas üle suure weewälja kaugele waatama, mis koidukumast nii imekenaks koidukarwaliseks oli wärwitud ja nagu teine taewas waatajale lahkelt wastu paistis, ainult selle wahega, et ta sügawal jalge all seifis, kuna tõsine taewas kõrgel pää kohal sinas. Kaugel nägi film pikka musta joont weepinnaft ülesse fertima, mis muud ei olnud kui mets teifel kaldal. Maniwalde waatas wäsimata feda wärwikat taewast tõuswas koidukullas weepinna sügawuses, feda kaugel seiswat kalda wiirt, kuulas ümera jõe kofe kohinat, mis oma wett suure Koowa jõe sisse saatis — ja ta südames tõusid mitmesugused igatsused elusse. Kui väga oli see pilt selle maa ja mere sarnane, kus tema kõige kallim ja armsam wiibis. — Oh, kui ma juba jääl oleks! õhtas ta kustutamata ihaldusega ja nii igatsewa mahedusega, nagu oleks ta oma armsa Saarepiiga lähedal. Ta wäsimus oli unustatud, walu meeleft läinud, ta meeles seifis ainult üks imekaunis inglituju, kes teda armastas ja kelle armastuse eest ta maailma ära oleks annud. Aga ta oli ju weel wõeral maal koft waenlasi, weel wõisid need neid mõlemaid leida ning seega tema maapäälsele õnnele otsa teha. — Meie ei tohi mitte ära unustada, et selleaegsed Gestlased paganad olid, kes wagaduse ja hääduse palgast, taewast ega paradiisift pärast surma midagi ei teadnud. Nende taewas ja paradiis oli hää elu maa pääl, mille kättesaamine niifama kõrge ja igatsew eesmärk

oli, nagu ristiusu kõige wagamate soov igawese elu järele. Neil ei olnud pärast surma mingit lõbuduse paika, mingit palka. Nende elu pärast surma oli igaw ja ilma lusti ja rõõmuta maa-aluse riigi walitseja Mana wallas manalas. Kes sinna sai, sel olid juba ilma lustid ja rõõmud selja taga. Sellepärast otsis igamees siinpool surma enesele hädust ja õnne, mida teises ilmas manalas enam ei olnud. See tundmus asus ka Maniwalde rinnas. Tema taewas ja helkiw koidutäht oli Saare piigate, keda ta ühegi hinna eest ei tahtnud kaotada.

— Meie ei tohi mitte enam waerlaste kätte langeda — meie peame eluga koju saama! ütles ta waimustuses enese ümber waadates.

— Ünnelik mees, et sa seda wõid ütelda, rääkis Wambola kurwalt. Ma näen, sinu soostes woolab palju kangem isamaa armastus kui minu sees. Ma pean ütleva, kui ma diglane sinu wasta tahan olla, mind ei meeita mu isamaa mitte tema metsadesse tagasi, ehk ta ka mulle küll armas, üliarmas on.

— Waene Wambola, sa eksid, kui sa minu koju tõtamise tuhinat ainult isamaa armastuseks pead. Ei, sellest ei wõi ma mitte kiidelda. Minul on midagi muud südame pääl, mis mind tuuletiiwul koju kannaks . . . niisamajuguse mere kaldale nagu see järw siin on. Ma ei ole sellest kellegile kõnelelnud, aga sinule wõin ma oma wiimast saladust usaldada, kui sa aga kuulda tahad.

— Sa teed mulle sellega suurt rõõmu, et mind enese usaldusmeheks pead, wastas wäsinud ja haige Wambola.

— Minu koju kutsujad on kats sõstrafilma, mis mulle sügawasse südamesse on waadanud ning mind otsesui ära nõidunud, kõneles Maniwalde soojalt. Neid imesilmi, seda lahketa nagu, neid naeratawaid huuli — oh, neid pean ma jälle näha saama, kui see ka mu elu maksaks. Wend! kas oled sina ialgi niisuguseid tundmusi tunnud, mis minu südames praegu liigub — mis see imeneid minu südames kui nõiduswäel põlema on sütitanud! Näägi, oled sina

ka mõnele nugisfilmale nii sügavasse filma waadanud eht on mõni sõstrafilm ennast sinu poole pöörnud? Räägi, mu saatuse seltsiline ja sõjawend!

Maniwalde sõnad olid pehmed ja hääl nii maha, et ta imejõuga ka seltsimehesse mõjus. Haige sõjames õhtas sügavast südamest ja wastas siis niisama õrnalt:

— Meie saatused ei ole üksi sõjas ühesugused, waid ka kallil lodumaal — aga ometegi seisawad nad üksteisest nii kaugel nagu see kaunis taewasina meie pää kohal sellest, mis alt järwesügamüsest wastu paistab. Mu keel ei suuda sellest kõnelda. Saba mind parem vaikida ja jäta mind mu saatuse hooleks. Ma tänan sind weel kord kõige abi eest ja tuletan sulle meelde, et sa üksi koju lähetsid. Sind ootab sääl õnn, armastaja mõrvoja, mind — oh mind ootab sääl õnnetus, millel nime ei ole. Ma ootan, et Mana taat mu filmad kinni wajutab, kannatused lõpetab ning oma igawese warju riiki elama wõtab. Rõõmud ja lustid on minuist mööda. Meie ei sünni ju ka kofku — mis elu see oleks, kui ühel taewane rõõm, teisel piin ja näriv walu südames? Ma lootsin sellest wõitu saada, aga ma tunnen selgesti ära, et ma ennast lootuses olen petnud. Kui ka sõjahaawad paranewad, mu südame haawad on parandamata . . .

— Ojawõtlik sõjamees kuulas ta kõnet üsna kohtudes. Hella kaastundmisega küsis ta selle suure mure põhjuse järele, mis teda nii raskesti rõhus.

— Minu nõu oli seda maailma kõrwade eest warjul hoida ning oma rasket jaladust enesega ühes hauda wiia, rääkis Wambola üksifilmi kaugale koidu sisse wahtides, — aga sinule ei wõi ma ometegi ütlemata jätta. Kuula siis ja ehmata! Mina armastasin ka üht nugisfilma tema wistist ka mind — ma ei ole sellest temale sõnagi ütelnud, tema ka minule mitte — ma lootsin, et sõjatules ta mul meelet ära läheb — aga tühi lootus! Mu jüda on nii haawatud, et ta lõhkeda tahab. Ma aiman hirmust õnnetust kui ma koju peatsin saama. . .

— Aga püha hiiemägede pärast, see on ju kõige suurem õnn ilma pääl, kui kats südant teine teist armastavad — ma ei saa aru, mis sind selle juures võib kurnastada?

— Ta on aga mu — lihane öde! rääkis Wambola üsna hääletult.

— Sinu enese lihane öde! Oh sa õnnetu sõber! Hiied on sind raskesti karistanud, millega oled ja seda ära teeninud?

— Mina ei tea mitte, millega ma jumalaid oleksin vihastanud, aga siiski on nad mind nii hirmsasti nuhelnud.

— Siis ei tohi see mitte tõsi olla. Minu süda ütleb mulle, et siin eksitus peab olema. Katsume aga koju saada ja asja paremine järele uurida. Sääb peab üks jala sõlm sees olema. Ma tahan selle pääle kihla vedada.

— Ära katju ennast ega mind petta, vastas Wambola palawikus, sest üle jõu käimine ja kange meeleärritus oli ta nii ära kurnanud, et ta nüüd jõetult pehme mätta pääle maha wajus. Ma tunnen seda asja põhjani niisama kui oma kustutamata, nõdrameelelist armastust, millel muud waigistawat rohtu ei ole kui wilu maamuld. Tema on minu öde ja mina tema wend, seda ei wõi ta ükski taewä wägi teiselt teha. . .

Mis wõis Maniwalde weel ütelda? Ta nägi ära, et siin sõnad ainult kahju wõisid teha ja jäi sellepärast wait olles oma uue õnnetu sõbra kõrwale seisma. Nüüd tulid talle raskesti päewad. Ta tundis enese liikmetes ära seletamata wäsimust ning ta sõber wõitles juure palawikuga, mis talle haawad ja wäsimus olid toonud. Wähe lootust oli tal, et ta sõber, keda ta nii hää meelega oleks peastanud, weel terweks saab ja omale maale tagasi jõuab. Ta haigus läks ikka raskemaks ja sellega ka nende wõeramaa metsades olek kardetavamaks. Iga päew natuke haawalt ikka edasi põhja poole tulles, jõudis ta wiimaks oma haige sõbraga õnnelikult Gesimaale Alliste maatonda. Siin juhtus ta üksku metsa sees seewa hurjiku juurde, kus üks

wana emake elas, kes metfarohatusid tundis ja nendega inimesi arstis. Selle wanakese katuse all leidsid noore mehed lahket wastawõtmist, sest et sõjamehi igauks armuga wasta wõttis. Rahakesi põetasid Maniwalde ja metfaiedeke Wambolat, kuni see ka wiimaks paranema hakkas. Ühel päewal kui Wambola jälle nii kaugele oli, et ta ülewal juba käis ja kõneleda wõis, tuli sõber lahke naeratusega tema juurde ja rääkis südamelikult:

— Kas sa näed, Wambola, meie elame weel ja oleme päälegi oma isamaa pühal pinnal, oma isamaa inimeste seas. Kas sa weel oma nooruse närtsimist igatsed?

— Maniwalde, mu kallid sõber ja elupeastja, mu süda tänab sind sinu abi eest, ütles Wambola liigutatult. Mina ei mõtle mitte enam surma pääle — ei, see oleks argtus ja mitte mehe wääriline oled — aga mul on midagi muud mõttes ja selle täitmiseks pead sa mulle abits olema.

— Kui sul õige mõte on ja kui mina sind aidata wõin, siis hää meelega.

— Minu mõte on õige ja hää, ning aidata wõid sa tah, kui aga tahad.

— Ütle siis aga ära. Tahtmist ei puudu su sõbral, kui asi sinu hääks tuleb.

— Ära räägi kellegile hingelisele et mina weel elan, et sina mind peastnud oled, ütles Wambola rõhuga. Ära waata ühtegi nii imestades mu otja. Ma usun, et terve lojutud Gesti malewa mind surnuks peab ning et see sõnum juba ka koju on jõudnud ja terwel maal laiali lagunenud. Kui midagi keegi taga leinas, siis on see nüüd juba möödas ning kõik on jälle rahulises korras. Nii wõin ma wistist oma kurba saatust kõige hõlpsamini ära unustada ning ise ka unustatud saada, mis ainus tee on, kui ma oma peastmist õnnetuks ei pea pidama. Ei, ei, ära räägi selle wasta, see on minu kindel nõu, millest ma järele ei anna. Ma olen kaua oma elu üle järele mõtel-

nud — see on ainus tee — ära efsita mind selles. Ela fina õnnelikult ja uneta oma õanetu sõber ära, sest minu mälestus wõiks sinu hääd südant kurwastada ning su õnne tumestada.

Maniwalde ei wõinud selle wasta midagi parata. Wõne päewa pärast lahkus ta oma sõbrast siilmaweega seda tootades, mis see temalt kui trauult sõbralt nii tungiwalt oli nõudnud. Ja mis selleaegsed Gestlased kord lubasid, seda nad ka pidasid. Maniwalde huultelt ei tulnud ühtegi sõna, mis ta südames warjul seisis. Teda wõeti suure rõõmuga kodumaal wasta, kui ta ennast esimest korda kodumaa nurmedel näitas, sest ka teda oli suraute selta loetud. Tema esimene käik oli nüüd Saaremaale, et sääl oma armukesega kokku saada ning teda warsti kui mõrõjat koju tuua. Wahe ajal oli aga palju muutusi olnud, millest noorel sõjamehel aimugi ei olnud ja need muutused puutusid ka õige waljusti Maniwaldesse. Et nende sündmusega ligemalt tutvustada, peame Soontagana lähedale Metsawaimu majasse tagasi minema ja waatama, mis sääl sel ajal jündis, kui sõjamehed waenlaste wastu sõtta läksid.

16. Uued plaanid.

Metsawaim elas juba tükkide aega uues kohas, kus ta tagaõstsimiste eest julge wõis olla. Ta oli sel korral, kui ta naine teda kodu ootas, alles weel teisel päewal, päälegi koguni haigelt koju jõudnud. Tema kahwatu nägu ja metslik waade oli ta naist imestusega täitnud, aga ta ei annud füiski mingit selget wastust naise õsawõtlitõude küsimuste pääle. Sellest ajast saadik oli ta enuast weel hirmjamaks ja metslikemaks muutnud ning naine ei julgenud wiimaks enam tema imelise oleku järele pärida, milles päewawalguist karwad saladused warjul näitajid olema. Uhes tükkis oli ta ennast, nagu naine arwas, paremaks muutnud: Ta ei käinud mitte enam kodust ära ega jää-

nud päewade kaupa wälja, nagu mõne aja eest Soontagana lähedal elades. Selle eest seisis ta tihti iseeneses ja audus plaanisid, millest ta naine midagi ei teadnud. Teiste inimestega ei annud ta ennast iialgi kokku.

Geistlaste wõidusõnum laotas ennast kui kulutuli terwel maal laiali ja jõudis ka wiimaks Metsawaimu kõrwu. Igal pool sünnitas see elawat rõõmu, rahwas kogus hietesse kokku, ohwerdas jumalatele tänuks uutse wilja ja wõttis sõjamehi suure auustamisega wäpra waenutee tallamise järele wasta, aga Metsawaim ei pidanud sellest midagi lugu. Tema äraandja süda soowis, et Geesti ülematest ükski enam tagasi ei oleks tulnud. Neid kartis ta kuri südametunnistus, et need ta ilusad plaanid ja hiilgawad õhuhooned ära rikuwad. Kui ta hoolega selle järele kuulas, kes auuga waenuwäljalt tagasi tulnud ja kes wõberal maal surma leidnud, siis ei sündinud see mitte osawõtmisest mälewa käekäigist, waid hoopis isefugusest soowist. Misfugune tema osawõtmine sõjameeste käekäigust oli, seda wõime sellest näha, et Metsawaim wäga rõõmjal tujul koju tuli, kui ta kuulda oli saanud, et noor Soontagana wanem Wambola mitte enam koju ei olnud tulnud. Sõjameeste jutu järele oli ta tapluses surma leidnud ja seda wõis küll uskuda, sest kõik leinasid teda toga ja olid ta surma pärast wäga kurwad.

Raua oli õnnetu naine kadunud Lembitu last oma südames kannud, oli oma mehe käest tema üle mitmel wiisil teadust tahtnud saada, aga ta wali mees ei lastnud enesest poolt sõnagi selle kohta wälja meelitada. Waesel kahetsejal ja kurtjal naisel pakises süda walu pärast sees, aga ta ei suutnud teda milgi wiisil waigistada. Ta pidi waitselet ootama, kuni mees paremasse tujusse saab, ehk kuni saatus ta pääle armu heidab uing talle juhtumise teel teatust toob, kus see neitsi elab, keda tema mees Waitseks pidas. Sellepärast oli ta rõõmus, kui ta ferd oma meest lahkel tujul koju nägi tulema ning ise Soontagana inimestest juttu tegi.

— Kuule, naine, ütles ta, ega Soontagana furnud wanemal muud last ei olnud, kui üks poeg ja üks tütar?

— Minu teades küll mitte, vastas naine, kellel hää meel oli, et mees sellest asjast rääkima hakkas. Aga miks ja seda siis küsid?

— Ma tahaksin kuulda saada, kas furnud wanema sugust veel keegi peaks elama, kes linna enesele võiks pärida.

— Aga tema poeg ometi — noor Bambola —

— On juba mätta all. Tema pärast võtku Soontaganat kas wõi tont enesele.

— Wõi see kena poisike furnud! öhlas naine. Muidugi wististi waprast wõitluses?

— Waprast wõitluses wõi ka waprast põgenemises, see on üks puhas. Peaasi on, et teda enam elus ei ole. Sina ei tea siis mitte kindlasti ütelda, kas tal wendi oli wõi mitte?

— Ei olnud wistist mitte. Aga kas öde siis oma wanemate warandust ei päri?

— Jah, waranduse ta küll wõib pärida, aga wane- maks ei wõi ta ometi saada. Selleks pean mina saama.

— See ei wõi minna, kostis naine kartlikult, sest ta teadis, mis õnnetust see katse neile mõlemile võiks tuua. Kui tema mees wanemaks oleks saanud, siis oleks ta teiste wanematega pidanud feltsinna ja jääl pidi ta mitme wägewa mehega kokku saama, kelle eest neil asja oli kõrwale hoida, mispärast nad tema teades oma elukohta olid muutnud. Ja et tema õige Wotele ei olnud, seda teadis ta naine liiga selgesti.

— See peab minema, kostis mees ähwardawalt, wõi kui ka kõik manalased minu wastu lahti peaks lastama. Enne peame aga kohe furnud wanema tütre üles ostma ja tema warajagamise ära diendama, et ta pärast meil ses asjas enam tülikis ei oleks.

— See on õige nõuu, ütles naine rõõmuga, sest sel wiisil wõis ta kadunud Lembitu tütre jälgile saada. Kus ta peaks nüüd olema?

— Kas ta Soontaganas siis ei ela?

— Ei ela. Sa ütlesid, et teda Saaremaal oled näinud. Kus kohal see oli?

— Kas sa siis arwad, et see ilka Soontagana piiga oli?

— Ega mina teda ei ole näinud. Kui ma teda näha saaksin, siis võiksin ma kohe ütelda. Lase mind vaatama minna.

See nõuu ei olnud mitte paha. Ise ei tahtnud ta ennast Saaremaal enam miski hinna eest näidata. Sellepärast oli ta naise ettepanekuga väga rahul.

— Sa pead kaval olema, rääkis ta siis naisele ja ta fiia meie juurde tooma. Ta ei tohi paha nõuuandjatega kokku saada. Sellepärast pead sa oma keele osavust ja nõia kunsti tarvitama, kui lubamised üksi ei arita.

Rõõmuga lubas naine kõik täita, mis mees iganes nõudis. See mõte oli ju ometi ta armsam ja igatseta-
vam eesmärk olnud, sest nüüd võis ta teada, mis ta nii südamest teada saada igatses. Selle reisi külls rippus ta südame soovide minemine ja kõigist süüdist wabaks saamine, ehk lootuse langemine ja süüdlaslike jäämine ise oma südame teadmise ja jumalate ees. Sellest võime juba mõista, misjuguuste ärritatud mõtetega ta teele läks.

Metsawaim oli sellega ka väga rahul. Tema peas liikusid teistsugused mõtted ja korralikud plaanid, millede täidesaatmiseks tal mõni aeg naist kodus eksitamas ei olnud. Tema kõige suurem soov oli Soontagana wanemaks saada ja selle ettevõtte eest tahtis ta kõik teha, mis iganes võimalik. Tema plaan Dihula kalmumäel, ei olnud mitte täide läinud. Wotele oli küll lubatud ööl sinna tulnud, aga tema juur koer kaitstes teda mõrtsuka eest. Nii pea, kui see wanakese päale kargas, oli tal tugewa ja wihase koeraga tegemist. Kui ta koeraga walmis sai, ei olnud Wotelet enam kufagil näha. Ta oli wistist tema hirmust nõuu märganud ning nüüd võis ta awalikult tema vastu ülesse astuda ja ta nõuu nurja ajada. See mõte piinas

teda rängasti. Kätte ta teda wiätist küll ei saanud, sest ta oli juba enese elukoha targasti ümber wahetanud, aga wanemaks saamise juures wõis ta talle tülikis olla. Ta ei oleks oma hirmust plaani nii ruttu katti jätnud, kui Wotele mitte sest ajast saadik hoopis ära ei oleks kadunud. Ta ei teadnud teda kusagilt otsida. Aga wanema auust ja wõimusest ei tahtnud ta sellegi pärast ilma jääda. Ebausklik, nagu Metsawaim oli, mõtles ta sellepärast ühe kuulsa kangelst targa juurde minna ja temalt oma tulewiku üle otsust nõuda. Kangelst tarka ei walinud ta mitte üksi sellepärast, et need ikka kuulsad on, waid ka juba selle tarkuse pärast, et teda ligidal wähest ära tuntakse.

17. Targa juures.

Nii wõttis ta siis warsti pääle selle, kui naine ära Saaremaale läinud, teereisi läbi Metsapoolse maa ette Allistesse, kus sel ajal kuulus tark „Aru eit“ ükshikus metsaurtsikus elaks.

Ühel tormisel sügijeeöl jõudis ta „Aru eide“ urtsiku juurde, mis sügawal suure metsa sees ühe kõrge kingu pääl kolme suure kuuse warjul seisis.

Kuused kohasid tormi käes ja segasid seda sügawat rahu, mis majakeses weel wähe aja eest oli walitsenud. Kolde kivi pääl istus wana eideke kes wärisewal käel uut peergu põlema süütas ja pihti pani ning siis hoolega ahju kõrwale kuulask, kus haige asemel praegu üles oli ärganud. Ta oli toidu walmis teinud, parema osa hingede jaoks laudile wiinud ja ülejäänud jao haige ja enese tarwis ahjuotsale pannud, et ta kauem soe seisaks. Näüid wõis söömaaga algada, sest haige oli enese istukile ajanud ja tawase häälega kõnelema hakanud. Sugijale olgu siin wäikuse kohta seda nimetada, et praegu hingede aeg käes oli, mil kõik wagu si elasid.

— Waesed hinged, kudas nad huluwad ja winguwad, ütles haige, kelle kahwatanud näo pääle punakas piirutule walguus langes. Oh neid on sellest sõjast saadit palju rohkem, kus nad wõidu eest langenud!

— Jah, ja just kõige wapramad noored mehed keda igal pool taga leinatakse, wastas wanake ofawõtlikult. Kui minul ka mõne wasta sugugi kaastundmust poleks olnud, siiski läheb mu meel haledaks, kui rahwa kahetsuse pääle mõtlen.

— Kes peaks siis need olema, keda rahwas nii taga kahetses ja kelle pärast jina, hää emale, rahwa kahetsuse pärast leinab?

— Kõige päält kaks noort wanemat Wambola ja Maniwalde ning weel mitmed teised waprud sõjamehed.

— Noor sõjamees, kes keegi mu ei olnud, kui meie tutaw Wambola, õhtas sügawasti. Ma usun kindlasti, et nad mitte mõlemad ei ole langenud, ütles ta siis nõrga häälega. Deine neist saab pea oma koju jõudma, kus teda omaksed rõõmuga wastu wõtawad.

— Kui see nii oleks! Aga ta waene peab nägema, et saatus kelle aja sees walida käega ta omaste majas on määsanud ning armsamad siit ilmast ära wiinud. Minulgi on sellest noorest sõjamehest kahju, ehk mul küll asja ei ole tema kurbtusest osa wõtta.

— Nooremehe weri hakkas kärmemalt jooksuma. Poolhingetult küsis ta rutusti: — Kellest ja kõneled, hää emale?

— Et ikka Wambolast, Soontagana wanema poja. Kas tema siis see ei olnud, kellest ja ütlesid, et ta weel elada ning koju saada jõudma?

— Ei, ei, ma rääkisin teisest — Maniwaldest. Aga mis on siis Wambola kodus sündinud?

— Emale seisis natuke aega wait. Tal ei näitnud lüsti olema sellest asjast kõneleda.

— Jätame selle jutu, ütles ta wiimaks üles tõustes ja föögilaua juurde minnes, et toitu lauale panna.

— Ei, kõnele veel. Üle, mis on Soontaganas sündinud, küsis haige kannatamata häälega.

— Soontagana wanem ja ta naine on mõlemad ära surnud, kostis Uru eit rutusti. Nende surma üle olen ma rõõmus, aga poja surmast ei rõõmuista ma ennast mitte — temal polenud sellest ju jüüdi — päälegi olnud ta wäga jüüdi sõjamees.

Wambola huuled läksid kõwasti kokku. See teatus mõjus temasse nii wägewasti, et ta waewalt veel ennast jūdudis waigistada. Rahetordse raskusega litsus ränk saladuse koorm siin teda. Kui häämeelega laseks iga kannataja euese murest teisi osa wõtta, mis walu kergitab ja troosti südamesse saadab, aga ta ei tohtinud, ta ei wõinud oma saladust katet kergitada. Ta oli ilma ees surnud, ta pidi ka oma hinge õndsuse juures ilma ees surnuks jääma. Wagusi kannatas ta, mis saatus temale kannatada annud. Aga see imestas teda wäga, et wanakene Soontagana wanaema surma üle rõõmus oli. Mis pidi see tähendama? Kui ta selle üle seletust nõudis, wastas wanake pool paha meelega:

— Ma ei taha wanust asjust enam rääkida ega kurbi sündmusi meelde tuletada. Päälegi puutub kõit see lugu sinusse veel wähem kui minusse — mis ja kõiti asju järele pärid?

Oh! see ütetus nooremehes meelest küll kõige wildakam oli, siiski ei wõinud ta midagi parata, waid pidi rahule jääma kui ta ise oma saladust ära ei tahtnud anda. Sellepärast jäi ta wagusi. Ta kuulas terawasti.

— Kuule, hää emake, kas keegi ei käi wäljas? küsis ta wiimaks Uru eidelt, kes toitu lauale oli kannud. Mina nagu kuuleks sammusid toa seina ääres.

— Ma ei ole midagi kuulnud. Kes siin ometegi wõib olla? Niisugusel ööl ei lähe keegi õige inime hulu alt wälja.

— Aga ma tunnen astumise värinat.

— Siis hulguvad hinged siin ümber. Waesed hinged, ei ole teil ka rahu tormi ega vihmaga. Ma pean neile veel rohkem toitu wiima.

— Hinged ei wõi ju nii raskest olla, et maa pind astumise juures liigub.

— Tühi arwamine. Sa oled veel haige ja sellepärast kuuled ja hääli ja tunned astumisi, mis kuskil olemas ei ole.

Wambola ei wõinud selle wastu midagi enam ütelda, sest tõepoolest oli ka kõik wagu si jäänud, ja ta kõrw ei kuulnud tuule wingumises enam midagi wõõrast häält.

— Kui minu hää seltsimees ka ikka hulu alla on saanud! õhkas ta wiimaks. Ilm on väga paha.

— Ma teelasin teda küll minemast, wastas wanake, aga ta ütles, et mitte enam oodata ei wõida. Sina olla juba paremaks saanud ja teda kutsuda isamaa kohused. Nii ei wõinud ma teda ka enani teelata.

— Jah, teda ootab kodus auu ja õnn! ütles haige kurwalt.

— Kes ta ise pidi olema? Minule ei ütelnud ta oma nime ega seisust mitte. Ma usun aga, et ta mitte liht sõjamees ei olnud, ehk ta küll ennast selleks püüdis näidata.

Wäljas ukse taga oli kolistamist kuulda.

Wõlemad toas olejad jäid terawalt kuulama. Wäljas kolistamine ei lõpnud ära. Näis just nii olema, nagu otjiks teegi toa ust.

— Kas sääl hinged kolistawad wõi on teegi keheline hing ukse taga? küsis majaemake toast piirutulega uksele astudes.

— Tee lahti! wastas hää ukse tagast. Ma olen inimene ja otfin sinu juurde teed, aga pimedus on nii suur, et uski ei leia.

— Mis ja nii hilja siit veel otsid?

— Ma tulen tulewiku pärast sinult nõuu küsima, kui ja see kuulus tark „Aru eit“ oled, kostis hääl edasi.

Wanake tegi ukse lahti ja walgustas piiruga pimeada öö siisse. Sisiseastuja oli üks wanaldane kuimetanud mehike, keerlewate filmadega, mis ühegi asja pääle paariks pilguks puhkama ei suuda jääda, waid ikka oma waatepunkti wähetawad. Kuttu käisid ta filmad wanakese päält weiksesse poolpimedasse tuppä ning leidfid wiimaks woodist nooremehe üles. Et haigus ta wäga ära oli kurnanud, jellepärast ei tunnud sisiseastuja teda mitte ära. Siiski oli ta nägu talle nii tutaw, et ta pilk tema pääle kauem peatama jäi. Kui ta märkas, et noormees teda ka niisama terawasti silmas, pööris ta enese näo kõrwale ja waatas enese ümber. Tuba oli weikene. Ühes nurgas seisid weike lahtise kerejega ahi, mille juu ees koldeks pada loogu otšas toikus. Wana emake oli lõuka otša maha istunud ja wahtis nii terawalt wõõra otša, nagu tahaks ta tema siidamesse waadata ja säält tema nurjatust ära lugeda. Gbaufklik mehike kaotas oma julguse ja hakkas peaaegu kartma.

— Istu ja kõnele oma asi ära! ütles eideke lühidalt, mis näitas, et talle see mees mitte meele järele ei olnud.

— Sa ei ole mulle mitte wästanud, kas sina see „Aru eit“ oled, wõi pean ma teda weel kaugele otsima.

— Minap' see olen. Kõnele!

— Ma tahan oma tulewikku kuulda.

— Mis asjas?

— Seda wõin ma siis sulle ülelda, kui ja üksi oled. Kes on see mees säääl?

— Haige sõjamees. Tema ei eksita meid. Kõnele!

— Mehike näis kimbatufes olema. Tema ei sallinud wõõraid oma plaanide juurde. Aga tal ei olnud julgust tarfa oma nõudmisega pahandama hakata, sest see sõnatajain olek ei tähendanud palju hääd.

— Soontagana wanem on surunud, wana ja noor, algas wõõras kogeldes ja ma tahtsin sinult, ja kuulus tark,

küfida, kas seda wõib ette teada, kes uueks wanemaks saab?

Seda küsimust oli tark kõige vähem mõistnud oodata. Talle ei näitnud see sugugi meele järele olemat.

— Mis see sinusse puutub? küsis ta häkisti.

— Mina wõtan isamaa asjadest ja ta käekäigust elawalt osa, sellepärast tahaksin ma seda häämeelega teada saada.

— Sina tahtsid aga oma tulewiku kuulda saada. Kas see siin u tulewikuga kokku puutub?

— Jah, wäga sügawasti.

— Sina tahad wanemaks saada?

— Mitte teenimata wiisil. Mis tulewiku tähed sellest ette ütlemad?

— Ma ei ole seda mitte järele uurinud. Riipalju wõin sulle aga nüüd juba ütelda, et uueks wanemaks ainult üks wapper sõjamees saab walitud ja mitte üks niisugune, kel sõjamehe waprust karwa wäärtki ei ole. Nüüd tarwitab aeg wapruid mehi, seda tunneb rahwas ära ja walib wanemateks kõige wapramad. Mis wapruse teod oled sina ära teinud?

Kuulutuse ihaldaja, kes nagu auusad lugejad isegi juba ära tunnud on, muu ei olnud kui tuttatw Metsawaim, hammustas mokad wiha pärast kokku. Wanalese teraw waade ja kare tõe ütlemine tegi ta üsna rahutuks. Maha surutud wihaga wastas ta: — Ma tarwitan ettekuulutusi, mitte küsimisi.

— Kes minu küsimisi ära ei taha wastata, sellele ei kuuluta ma midagi, ütles tark lühidalt.

— Mul on õigust wanemaks saada, aga üks kardetatw waenlane on mul teel tülik, kes kõik mu ettevõtted nurja püüab ajada. Kuuluta hääd!

— Õigust wanemaks saada oli ühel ainjal inimesel, aga seda ei ole enam oma õigust nõudmas. Ühe nurjatu äraandja, endise Leedu orja Banda läbi langes ta oma waenlase kätte, kes siamaale Soontagana wanem oli ja nüüd ära on surnud. Üks teine inimene, kes õnnetumale wanemale kõige lähemal on seisnud, ei lähe enam seda

nõudma, mis õigele pärandajale ülekoht on tehtud. Sel-
leparast ära looda sina äsjata ega ära kiitle oma õigusest,
mis sul ei ole. Wanemate kogu saab uue wanema walit-
ma, kes selle wäart on. See on minu ettekuulutus.
Sul ei ole waja teda uskuda, aga ma ütlen, et see täide läheb.

Metsawaim oli kui piksest löõdud. Tömmatsed löid
talle kehasse, ta käed tömbasid rusikasse, filmad wälkusid
tulb ja keerlesid ühest kohast teise ning weri töusis pähe.
Suure waewaga jöudis ta oma tulist wiha tagasi hoida,
mis teda igaford murdjaks metsalifets oli muutnud. Aga
kartus halwa ette kuulutuse pärast waigistas teda weel nii,
et ta mitte möistufeta wihatujusse ei langenud.

— Sinu ettekuulutus ei ole õige, ütles ta wiimaks
funnitud naeratusega. See üks, kellel pärimise õigust on,
tahab aga oma õigust ka nõuda ja mitte möne memme
wiisil ähju tagast waadata, mis teised teewad. —

Need sönad möjusid ime jöul ettekuulutajasse. Ta
wanadusest kollakas näokarw muntis ennast weel mitmet
möodi. Tema teraw, läbi tungiw waade muntis häkiati
pehmeks, mahedaks; ta filmist paistis kange sisemine liigu-
tus. Wöidu röõmus waatas teda Metsawaim ja imesta-
des haige söjamees.

— Kas ta weel elab? kogeldas ta wiimaks.

— Jah, elab ja pärib oma õigust, wastas Metsa-
waim ehk endine Panda uhkesti, sest nüüd näis korraga
wöit tema pool olema.

— Tead sa seda töesti?

— Töesti jah!

— Kus ta on? ütle mulle seda, see on mulle
wäga tähtjas . . . Tärk oli wöidetud.

— Siin, sinu ees, ütles Metsawaim uhkesti.

— Siin, minu ees! Sina! Sina ise!

— Ära liialt ennast üles ärrita, ma ei taha sulle
mitte kurja teha — mina see olen.

— Walelik, petja! Sina ei ole mitte Wotele. Sul
ei ole ühtainust kriipsugi näos tema särnadusest, hüüdis

tarf wanake wihafelt ja jälle oma külma oletut tagasi saades. — Waletajaid ja petjaid ei falli mu film, sest neid nähes tuleb mulle hirmus Banda ja see ütlemata õnnetus meelde, mis ta ühele perekonnale saatanud. Kui sa selle mõttega siia oled tulnud, et üht abita wana naisti petta, siis mine kohe oma teed ja ära astu enam iialgi üle minu ukse läne.

Jälle mätsas Metsawaimu südames hirmus torm. Ta ei wõinud seda aimatagi, et see naine ka Wotelet oli tunnud ning teda mitte Wotelets ei tunnistanud. Sellega oli tal jälle üks suur kiwi rohkem teel tülits, millest seda raskem üle oli saada, et ta termel maal kuulus ja lugu peetud „tarf“ oli. Tal ei olnud lusti kauem niisuguse wastafega tülitseda, kus tal ka kutsumata päälkuulaja oli. Eht sügisel ööl ilm küll hirmsasti mätsas ja tormas, siiski ei wõinud Metsawaim ütelda, et ta südames waitsem lugu oli, kui ta pimedada metsa all koju poole teed otfis. Tema murdis oma pääd sellega, kes see „tarf“ pidi olema, et ta Soontagana lugu nõnda selgesti teadis ja wana Woteletki weel tundis. Kui niisuguseid inimeisi weel palju oli, siis wõis ta küll oma wanemaks saamise mõtled kohe wana panna ning ennast warjul hoida, et teda keegi näha ei saaks ja kui petisti weel ilma ette ei kiistaks. Ta kahetseas omas kurjas südames wäga seda läiti, mis ta suures lootuses kaugele targa juurde ette oli wõtnud. Aga see ei hirmutanud teda weel tagasi. Palju ei wõinud ju inimesi enam olla, kes nii wanu sündmusi ja inimesi weel tundsid.

Kui see wanake oma ninaga wahale ei saanud, siis polnud weel suurt wigo, mõtles mees ja sammus pimedasse metsa. Ilma nõuta edasi rännates tuli tal häkisti üks hää mõte pähe. Ilma et kauem selle üle järele oleks mõtelnud, muutis ta kohe oma tee sihti ja seadis sammud Lätimaa poole. Miks ei wõinud ta nende läest abi saada, keda ta enne juba oli teeninud? Miks ei wõinud ta oma tugewaid sõpru siin enese kasuks tarwitada, kes omategi

Gestlaste wihasemad waenlased olid? Ta oli rõõmus oma hää mõtte üle ja astus kiirel sammul tundmata metsasid mööda lõuna poole.

See efsitaw külastäit oli ka weikese majakese kahel waisel elanikul mitmesuguseid mõtteid äratanud. Wanale targale oli ta wanad mälestused meelde kutsunud, lootust teinud ja jälle wõtnud ning noorele sõjamehele uut waimustust isamaa töö kohta annud. See wõõras mees, kes oma wäljanägemise järele kellegi aumees ei wõinud olla, tahtis Soontagana peremehes saada, kuna tema, see õige wanem, siin wait olles päält pidi kuulama, mis tema omanduse pärast liikumas oli. Wana targa sõnadeft, kes aga ühest õigusemehest kõneles, ei saanud ta aru.

— Usjad on halwaks läinud, kõneles wanake sügawa järelemõtlemise järele. Nurjatunud inimesed ei kao ilmast ära. Kes ajab neid just sel ajal wälja, mil isamaal mehi tarwis on! Ma lugefin juba ta näost halba; ta on väga ühe inimese nägu, kelleft ma kõige pahemat pidin nägema ja eluaja kuni oma wanasse easse kannatama. Mu tahtlus oli ka õige. Tema ei häbene waletada, et ta Soontagana endine wanem olla.

— Kas ja, hää emake, tead feda tõesti, et tema see ei olnud? küfis noormees, kellele kuulutuse nõudja nägu ka niisama wastameelt ja peaaegu kole oli olnud. Ma olen küll ka kuulnud, et wanal ajal Soontaganas üks teine suguwõsa walitsenud.

— See on õige. Soontaganas on wanasti Wotele wanemaks olnud — üks auus ja õiglase mees läbi ja läbi — see ei ole aga mitte Wotele, ma tean feda väga hästi, ma olen Wotelet paremine tunnud kui keegi teine . . . ta sai õnnetumal wiisil linnast ära aetud . . . orjaks tehtud. Õige terve inimese iga on fests ajast mööda . . . ma ei ole teda enam fests saadik näinud . . . ta ei wõi elawate seas olla — —

Rääkija wanakese filmad läksid niiskeks. Wambola oli sügawasti liigutatud, fests kui nii wanust filmist pisarad

weeresid, siis pidi see süda küll raskeid haatvu kannatanud olema. Ja tema kui noor mees täies elujõuus tahtis paljalt õnnetu armastuse pärast ilmaft kaduda! Käs see ei olnud argtus, mõtles ta iseeneses häbiga ja töötas oma südames nii pea, kui ta terweks saab, isamaa teenistusse astuda ning tema saatuseft oja wõtta, et ta süda ka wanas eas weel nii noor oleks, nagu sellel wanal eidekesel, keda ta waitfelt enesele eeskujuks wõttis. Kui wanem ei pruukinud ta ju ennast enam teiste sekka segada; ta wõis ka kui wäsimata sõjamees isamaale kasu saata.

— See wõoras mees ei pea Soontagana wanemaks saama, kinnitas ta. Wana emakese nägu läts selle lubaduse juures jälle rõõmsaks ja silitas tänulikult nooremehe pead.

9 / 17. Käs wanemat.

Wambola oli tõwasti ette wõtnud oma isalinna nurjatuma pärandaja wastu kaitseda ja sellepärast wotas ta igatsusega oma terweks saamist, et siit ära wõiks reifida ja wanemate kogule seda teatada, mis ta targa majas kuulnud. Üks niisugune mees, kes walega wanemaks tahtis saada, ei wõinud auns inimene olla, mis aga igast wanemast tingimata nõuti.

Rõdige lühemad päewad olid juba möödas, kui ta nii kaugele oli saanud, et teele wõis astuda. Käre külm, mis tark Uru eitti oma eluajal ei ütelnud näinud olema, ei keelanud teda teekonda ette wõtmaft. Siht talupoissi riided seljas, sammus ta tugewasti Metsapoolle maa poole, kus sel ajal wanemate koosolekut peeti. Siamaale oli paljas külm olnud, nii et kerge oli üle soode ja rabade ning läbi metsade edasi saada. Pärast lõunat aga hakkas lund sadama ja et kaunis kange hommiku tuul oli, siis tuiskas ka tugewasti, mis wastu õhtut ikka kangemaks läts. Pääwa walgel oli ta küll tee sihti kinni pidanud, aga kui pime tätte jõudis ja tuisft filmad kinni mattis, siis nägi ta warsti

ära, et edasi lippumine asjata wäsitamine on. Ta otjis öömaja, aga kuskilt ei puutunud talle talu ega tuld filma, kust ta pääwarju öötuisa eest oleks wõinud leida. Nii pidi ta siis tundmata teed edasi sammuma. Aga wäsinud jalad ei suutnud teda enam edasi kanda. Ta oli metsast wälja ühe lageda koha juurde jõudnud, mis sügawas ta jalge all seisis. Bimedas aga ei wõinud ta sellest mitte aru saada ja tuisulumi, mis talle filmi keerutas, segas ka weel omalt poolt tema nägemist. Ta tahtis aga lagedale saada, et siin wähest mõnest talust tuld wilgatama näeks. Korraga kadus tal aga maa jalgade alt ära ja ta tundis ennast sügawasse alla langema. Siis tundis ta midagi külma oma käte ja kaela ümber ning hingamine läks rasketeks. Wiimaks ärkas talle mõte pähe, et ta wistist ülewalt ühe sügawa lume hange sisse oli kukkunud. Mis koht see wõis olla, seda ei suutnud ta wälja arwata. Ta katsus jälle ennast wälja rabeleda, aga tundis ära, et see asjata katse oli. Ta katsus karjuda, aga ka see ei läinud korda. Weri tõusis talle pähe, millest ta aru sai, et ta otseti, pää all jalad ülewalt, lume sisse oli maetud. Wäristusega käis tal see mõte pääst läbi, et ta siia peab surrema — tema, kes lahingist eluga peasis, kus ta hulgale surma walmistas, pidi nüüd ühe tühja lumehange sees wiletja otja saama! See oli liig. Ta katsus jälle kõigest jõust rabeleda, aga ikka oli ta kui kinni tinutatud, ta liitmed wäsinud ja roidunud, et peasemise lootus kaduma hakkas. Siis, kui ta surma igatses, ei tulnud see, nüüd, kus ta elada tahtis, pidi surm temal nii lähedal olema! Ja kas see wähest jumalate wiha ei olnud, et ta neid oma kerglase soowiga pahandanud, kes talle nüüd sel wiisil kätte tahtsid maksta! Ta kahetjes oma kergemeelelist mõtet, aga siiski mõtles ta omas südames, et tal ka õigust olnud. Waikselt töötas ta nende tahtmist täita ning neid uue usu eest kaitsta, mis kõik jumalad ära salgas ja ainult ühte austas, mis temale ja terwele maale wõõras oli, kui ta siit weel peaseks. Aga ta tundis, kuidas õhupuudus ikka

suuremaks läks, lämmatus tätte jõudis ja ta meeled pikka-
misi segasets lätšid ja ära hakkasid kaduma. Veel seda
tundis ta, nagu oleks ta keha waljusti raputatud, siis lõp-
pis kõik arusaamine ja ta oli otse kui surnud.

Natuke aega enne seda oli wanemate kogu Metsapoo-
les oma koosoleku lõpetanud ja Metsawaimu niikauaks wa-
nemaks nimetanud, kuni sõjameestest keegi tubli mees uueks
wanemaks wälja on walitud. Metsawaim oli oma osa
nii kawalasti mänginud, et ta endise õige wanema Wotele
šonad tema wastu ei maksnud. Teda peeti Metsawaimu
waenlasets, nagu see järelandmata tõendas, eht küll Wote-
lel tema wastu tuline õigus oli. Kurwalt tuli sellepärast
Wotele mööda tuhsand (Emajõe¹⁾) oma koopa poole, milles
ta juba mõnda aega oma truu Irmiga²⁾ elas. Koobas³⁾
oli järsu ja kaljulise Emajõe kalda sees, kuhu ta wähe
enne poolt ööd jõudis. Koopa lähedal tegi ta Irmil ime-
list häält, nagu näeks ta midagi iseäralist. Wanake läks
targa koera järele wähe maad koopa suuist mööda, kus see
sügawa lumehange sees kaapima hakkas. Lumi oli nii sü-
gaw, et raske juurde saada. Terawama waatamise järele
nägi wanake, et sügawas lume sees üks inimene seis, kes
aga surnud näis olema. Wanakese teraw film nägi kohe
ära, et see wistist teadmata wiisil ülevalt kalju seinalt
alla kukkunud ja siia lume sisse kinni jäänud. See ei wõi-
nud ammu sündinud olla, sest hommitu, kui ta siit ära
läinud, ei olnud veel seda sügawat lumehange mäeseina all
olemaski. Ilma ajawiitmata kandis ta eluta keha koopasse,
tegi tule ülesse ja pani ta tarunahast aseme pääle. Ön-
netu ei olnud mitte surnud. Ta rind liikus, kui ta küll
pikkamisi; ta oli ainult uimane. Warsti lõi ta ka filmad
lahti ja wahtis imeks pannes enese ümber. Kaks lahtet
filma waatasid ta otša, mida ta veel enne kuskil polnud
näinud. Natukesel aja järele teadsid mõlemad, mis oli sün-

¹⁾ Praegust Pärnu jõge kutsuti sel ajal Emajõets.

²⁾ Koera nimi. ³⁾ See koobas on praegu aega nime all Tori
kõhelnõnas, ta „Tori põrguks“ nimetatud.

dinud ja kuidas nad kokku juhtunud. Täna des pigistas noormees wanamehe kätt, kes teda elusje kutsunud. Mõne aja pärast mõis ta juba hästi kõnelda.

— Kas sina siin nurgas võeras oled, küsis wanake, et sa seda kaljuseina ei tunnud?

— Siin ma ei ole enne iialgi weel olnud.

— Ja mis find siis nüüd siia tühja kohta ajas?

— Ma tahtsin Metsapoole wanemate koosolekule minna.

— Wanemad on juba ära läinud. Koosolek on otsas.

— Suba otsas! hüüdis noormees imestades. Kas Soontagana wanem ka ära on wälitud?

— Jah! Kõik ei tahtnud wanake sellest rääkida.

— Kes on wanemaks saanud? küsis noormees tormiliselt ja jäi põnewalt wastust ootama.

Wotele pani imeks, et ühel wõhivõoral see asi nii tähtis näis olema. — Uudishimu ei ole mitte meeste ehe, ütles ta siis tumedalt.

— Mina ei küsi seda uudishimu pärast. Mul on selts tähtsad põhjused.

Wotele waatas suurte filmadega nooremehe otsa. — Kas sa wõid oma tähtsaid põhjusi mulle nimetada? küsis ta siis elawalt.

— Ma tunnen üht meest, kes ennaft õigest Soontagana pärandajaks, endiseks wanemaks Woteleks nimetab, aga kes kelm ja petis on. Kas wahest ei ole see wanemaks saanud?

Wotele filmad wälkusid nooruse tules.

— Kus oled sa niisugust meest tundma õppinud?

— Ahe targa juures.

— Kes sulle ütles, et ta petis on ja mitte see ei ole, kelleks ta ennaft ütles?

— Tarf.

— Kas see tarf ka teab, mis ta räägib?

— Teab küll. Ta tunneb õiget Wotelet.

— Kus on siis õige Wotele tema teades?

— Toonelas. Ta ei ela enam.

— Kus on see tark õiget Wotelet näinud?

— Ta on Wotelel väga lähedal seisnud, kui see veel Soontagana wanem olnud.

Wanamees tõusis häkisti üles. Ta mõitles walju fiseamise tundmusega.

— Kus ja jeda tead? küsis ta wiimaks ärritatult.

— Ta ise on mulle jeda ütelnud, et tema Wotelet paremini tunnud, kui ükski teine.

— Kes on see tark?

— Üks wana naine.

— Üks wana naine! hüüdis wanamees ja ta nägu muutis ennast mitmetarwaliseks. — Kus elab see naine?

— Alliste maal ühes üfsikus metsaurisikus. Ta on üks väga auus inimene, aga hoiab ennast inimestest eemale. Ainult suurte asjade pärast tulewad inimesed tema nduu kuulama. . . Aga ütle nüüd, kes sai wanemaks?

Wotele oli väga järelmõtlemaks läinud. Tal näis pää raskeid mõtteid täis olema, nii et ta waewalt nooremehe küsimist kuulis. Aga ta ei tahtnud jeda näidata, mis ta süda tundis ja ütles fiis usinasti:

— Seesama, kellest ja kõnelesid; see, kes ennast Woteleks nimetab.

— Tema ei tohi wanemaks saada, see nurjatu walelik, hüüdis noormees. Siis tahab ennemine surnud pärandaja üles tõusta ja Soontagana wanemaks hakata, kui niisuguse käes oma isa linna ja rahwast näha, kes neid mõlemaid hukatuse fisse wdib saata.

Wanate waatas imestusega nooremehe otsa. Ta ei saanud ta sõnadest aru. Kas ta fiis tõesti surnute ülestõusmift uskus, wd'i oli see tähenduse sõna?

— Kas fiis keegi ei teadnud, et ta Wotele ei olnud? kõneles noormees edasi. Kas ükski wanem Wotelet ei o le näinud?

— Wistift ei ole praegused noorealised wanemad wana Soontagana wanemat näinud, ja kui nad ka oleksid näinud, kelle mälestus oleks fiis nii kiwine, et ta kolme-

kümne juwe järele weel nägu mäletab? Üks küll teadis et ta petis oli, aga seda mõistis ta nii kawalal wiisil enese waenlasel's tunnistado, et ta kõne ei maksnud.

— Selle kõne peab maksma, hüüdis noormees waimustuses. Kust võib seda meest leida, kellest ja praegu räägid?

— See on väga kerge, Ta on praegu sinu juures.

— Sina ise! hüüdis mees imels pannes.

— Mina jah!

— Kas sa tundsid Wotelet?

— Kui iseennast.

— Ja see walitud mees ei ole Wotele?

— Ei ole. Ma olen teda hiljuti kui suurt petist ja kui — mõrksukat tundma õppinud. Tema tahtis seda, kes seaduse ees Soontagana wanemaks võib saada, aga kes seda mitte teha ei tahtnud, ära tappa, et siis ilma kartuseta ise walitsejaks saada.

— Kas see mees siis weel elab, kellel need õigused on? küsis Wambola põnewalt.

— Jah! wastas wanake lühidalt, peaaegu hääletult.

Kõne waitis tütik's ajaks. Noormees mängis oma kepikesega tuletuha sees. Tal näis palju mõtteid olema, mida ta sõnades ei tahtnud kuulutada. Wana mees waatas imekspanemisega tema pääle.

— Ja see mees on endine wanem Wotele? ütles ta siis ikka weel ütsiisilmi tulle wahtides.

Wanake nikutas ainult päaga.

— Ja miks ei ole ta siis oma õigust pärinud, kui tal seda oli.

Ta oli lord ilma ees furnud ja tal oli põhjust ka seks jääda, wastas hallpää. Talle oli ilmas palju — hirmust ülekohut tehtud, üks tema alamatest oli tema ära annud, ta waenlane oli tema ära wõitnud ning tema rahwas oli sellega rahule jäänud, — mis õigust oli tal weel siis selle walitsuse kepi pääle, millest ta rohkem kui pool inimese eluiga ära oli olnud! Kui ta 30 juwe järele oma

kodumaa pinnale tagasi tuli, siis ei tunnud teda enam keegi. Ta ei tahtnud iialgi kui mõidetud, mõimetu wanake nende laste ette astuda, kelle wanemate wanem ta kord olnud, waid kõigist tundmata oma wanaduse päiwi lõpetada. Ta südamele teeb aga see walu, et wanemate troonile kõlwatu inimene saab.

Need sõnad mõjusid nii nooresse meheesse, et talle pisarad filmi kippusid. Mis imelik see oli, kuidas tema saatus wäga mitmes tükis selle mehega, kellest juba tark ja nüüd wana hallpää nii soojalt kõneles, ühesugune oli.

— Oh misugust nuhtlust on need inimesed ära teeninud, kes sel wiisil auusa ülemaga ümber käisid, hüüdis Wambola elawusega. See on hirmus! Kas ta ei mõtle kättemaksmise pääle?

— Surmulele ei makjeta enam kätte, rääkis hallpää kahisewa häälega. Kes seda ära teeninud on surunud. See on nende nuhtlus. Muul wiisil ei wõi ega taha õnnetu wanake neile kätte maksta.

— Kes olid tema nuhtlusewäärilised waenlased?

— See, kes pärast teda Soontagana wanemaks sai. Nüüd on ta oma naisega pea ühel ajal surunud ja poeg sõjas otsa leidnud . . . nende sugu on otsas. Sumalad on õiget kohut mõistnud, nende palk on käes. Ma usun, et nende seltsist keegi enam taewadhku sisse ei hinga.

Wambola oli näost walgetõks läinud. Siis olid tema wanemad need olnud, kellele kannataja nuhtlust nõudis, ning ta tema ise oli seega nuhtluse aluste seas. See mõte lastus kui raske wanne tema hinge pääl, et ta niisuguse needimise all seisis.

— Miks peab poeg, kes wanemate ülekohtust midagi ei tea, süüdi kandma? küsis Wambola ärritusega. Kui ta weel elaks ja õiget wanemat paluks tagasi tulla, kas mõiks see temaga ära leppida?

— See mees on ta wanemategagi ära lepinud; tal ei ole enam midagi wiha nende wasta.

— Ja kas on need oma süüdi jälle hääks katsunud teha?

— Nende juu oli juba igaveseks finni wajunud. Nad ei wõinud enam kõneleda. Wotele on nendega wanema põrmu juures lepitust teinud.

— Kus on see imelik mees? Ma tahan teda näha saada, teda tundma õppida. Mul on sets asja küllalt.

— Ta ei ihalda palju inimeste tutvust. Kui ja aga sellest kokkusaamisest waitida lubad, siis wõib see sündida.

— Ma teen kõik, mis mult nõutakse. Niisuguse mehe sõna on mulle seaduseks.

Wanake waatas terawaste nooremehe otsa. Selle silmist paistis ustatw meel wälja, mis sõna peab ja lubaduse unustamist ei tunne.

— See otsitud mees on praegu sinu ees, ütles ta kindlalt.

Wambola kohmetas ära. — Sina oled Wotele, endine Soontagana wanem! hüüdis ta siis. Jah, see ja oled, seda oleksin ma juba isegi su näost pidanud ära lugema, millest kõrgem olek wälja paistab. Nüüd olen ma rahul, nüüd on Soontagana peastetud. Nurjatu eest ära ja õige pärandaja asemele! see peab minu ülem hüüdis ja püüdis olema.

— Ma olen kord kindlaste ette wõtnud kõrwale jääda. ma tahan sellest finni pidada. See olgu nooremate asi. Ma soowiksin, et mu surnud waenlase poeg weel elaks ja tema järeltulejaks hakkas. Minul on ilmas kõik kadunud... ma igatsen rahu.

— Sinu waenlase poeg elab, ütles noormees rõõmuga ja ta tahab kõik oma wanemate kõwerused hääks teha. Wõta mind kuulda, isake, minap see kadunud Wambola olengi.

Wana ja noor wanem seisid teineteise wasta ja tunnis-
tasid teineteist terawamalt. Kui imeline saatus! Üks weel nii noor ja teine nii wana, aga mõlemad olid paremat rahu igatsenud kui siin ilmas seda wõimalik oli saada, mõlemad olid omaksed kaotanud ja olid üksi ilma sisse jäänud, aga ka mõlemate südameid täitis weel isamaa armastuse püha tuluke ja ühesuguse saatuse käsi juhatas mõlemaid.

— Tule mu lähemale, poeg, ütles wanake tüüri aja järele. Sinu wanemad on mulle küll nii raskest ülekohut teinud, kui fiin ilmas üks inimene teisele iganes teha võib. Ma olen nendega leppinud, olen seda unustanud — suitsuks ja tuhaks saagu inimese wiha, nagu mu waenlase, sinu isa teha tuhaks sai, kus juures ma olin. Meie oleme sõbrad, sugulased, sina poeg, mina isa. Sul on noorust, julgust, waprust, — mine oma isa linna, heida wanemaks, peasta maa nurjatuma waenlase täest.

Noormees wditles iseenesega. Tal oli häbi tunnistada, mis teda tagasi minemast keelas. Wanal selgitud filmal ei olnud ju niisuguste põhjuste nägemiseks filma, ega tundmiseks südant. Warsti leidis ta aga ometi nõuu. Awalikult ei tahtnud ta jääll esiotsa weel mitte üles astuda, aga tööd tahtis ta igawiisi teha, et see, kes wanemaks ei kõlbanud, ta selleks ei tohtinud saada. Ja kui ta ta tõeste wanem oli, siis tahtis ta vähemalt selle üle walwata, et ta midagi kahju ei saanud teha. Ta tahtis Soontagana kaitse waimuks saada, kuidas — seda ei teadnud ta isegi praegu

Saatuis oli aga selle eest muretsenud, et ta ilma wiibimata seda suurt tööd täide wdiz saata, mis ta wanakesele töötades enese päälle oli wdtnud.

18. Häda ei tule kell kaelas.

Ilus talweilm oli käes, taewas selge ja waltjas siine. Päike paistis hõbefäral waksult härmatanud hiepuude ja määratu lumewälja pääle, mis talwel Soontagana linna igast küllest ümber piiras. Rõige toredam aga oli weel see lai hõbedane kiirte joon, mis otse päikese all tasafelt lumewäljalt filmi pimestawalt waatajale wastu säras. Ümber linna fiit ja jääll ulatas filmapiiril mõni kõrgem tüingas waataja filma, milledest otse taewa poole ülestõusew suitsuoru tunnistas, et need elumajad olid. Sgal pool näis

aruldane rahu ja vaikuse walitsema, sest ragisew lumi kuulutas isegi jala-astumisi juba kaugele.

Wana truu Kottafilm, teda auus lugeja juba kui saarewahi Soontagana teel tundma on õppinud, waatas tähelepanema filmaga ümberingi ja pööras siis enese naise poole, kes praegu kagisewa kaewukooguga kaewust wett wälja kiskus

— Naisuke, kas sa oled meie uut wanemat näinud? küsis to, kui näinud oli, et ühtgi hingelist ligidal kuulamas ei ole.

— Mina ei ole küll ise oma filmaga näinud, aga räägitakse, et ta õige hirmsa näoga olewat, wastas naine. Ta olla ju wana ennemuistne wanem, jumalad teawad millas juba siit wälja aetud.

— Tasa, tasa, need on saladused, neist ei tohi awalikult kõnelda, kostis mees ettewaatlikult. Millest meie siin kõneleme, ei tohi üks ainuke sõnagi wälja minna. Uus wanem on wali kohut mõistma.

— Kullakene, kuidas siis muidu. Mina mõistan juud pidada. Wõi on õige kuri mees. Sme, et ta nii kaua weel elas. Kes seda oleks mõinud arwata.

— Tema ei ole mitte endine wanem. Ma tundsin ta esimesel filmapilgul ära. Aga seda ei tohi ta ialgi teada saada, et ma teda tunnen.

— Taewake, kes ta siis on? küsis naene uudishimulikult.

— Ma jätan seda parem ütlemata.

— Ei, ei, ütle aga ära — — mina pean suu.

— Tema on Panda — see, kellest kõik inimesed lugusid teadsid kõnelda. Ta on wistist ennast Woteleks nime tanud, et sel wiisil wanemaks saada.

Hääl naiselisel olid sõnad keele pääle kinni jäänud. Nii mõjus see nimi Panda temasse.

— Kas see peaks võimalik olema? sai ta wiimast suust.

— Võimalik jah! Kas sa ei ole kuulnud, kuidas ta hoolega järele päris, kes wanad teendrid on ning juba kolmkümmend surwet siin elanud. Need laskis ta koha ära minna. Keegi wist ei teadnud, mis see tähendab, aga mina mõistisin seda kawalust koha ja luiskasin talle sellepärast nii

ette, et minu koht mulle weel kätte jäi. Ma aiman ette ära, et meie käsi väga halvaste käib, kui ta seda kuulda saab, et mina teda tunnen. Kas nüüd näed, mispäraft ja oma suud pead pidama?

— Hirmus lugu, õhtas naine. Ja mis saab nende waestega, teda ta süda talwe ajal linnast ära on saatnud.

— Taara seda teab. Raitsku ta ise neid!

— Oh mis hale lugu, et meie wanem oma naisega ära surnud ning noor Wambola sõjas surma leidnud, kõneles osawõtlik naine.

— Väga kahetsuse väärt lugu. Oleks ometi Waikegi weel siia jäänud! Aga see on ka ära läinud taewas teab kuhu?

— Aga ta olewat uue wanema naisega tagasi tulnud, ütles naine.

— Mina ei usu seda mitte, kostis Kottafilm. Mina nägin teda kah, ta oli küll väga Waikē nagu, aga Waikē ka wistist mitte ei olnud. Waikē oleks ju oma Kottafilma kaugelt ära tunnud. See aga waatas niisuguste filmadega minu otsa, nagu näeks ta mind elus esimest korda. Ta waade ei olnud ka sugugi rõõmus, nii et mul tema kohta üks iseäralik mõte tõusis — — — mul on hale meel tema päraft.

— Mis mõte tõusis sul? päris naene.

— Ma mõtlen, et uus wanem wistist selle neiukese oma kawalate plaanide ohwriks on püüdnud — — — aga kas ja ei näe ka päewa all nagu paksu suitsu, küsis ta häkiste teist juttu tehes ja ükfilmi lõuna poole wahtides.

Naine pani käe filmade ette. — Suits küll! ütles ta. Et need ole puurainjad. Mis plaanid sel Pandal aarwõ olema?

Kottafilm ei kuulnud naise küsimust. Ta filmad seisid selle suitsufamba pool, kuhu terawamal waatamisel weel mitmed teised juurde tulid.

— See on ime, et täna nii palju rontafid ja warefid ümber lendab, kõneleb ta siis edasi. Nad näitawad nii arad olema, nagu oleks neid keegi pesast üles hirmu-

tanud. Sää! peab ikka midagi iseäralist olema, sest näe, suitsupilved lähewad ikka suuremaks ja tõusewad laiemalt ülesse. Kas sul ei ole ka, nagu kuuleks ja hүүdmisi ja häälesid? Kuulata!

— Ah, ei ole kedagi kuulda — ainult rongad ja waresed karjuwad. Lähme tuppä, kõnele mulle sää! edasi mis pooleli jäi.

— Mees waatas päikse pääle, mis juba madalasse wajuš ja weripunafelt suitsutompude seast wälja waatas, ilma et ta enam filmi oleks pimeštanud. Ta meel oli täna nii rahutu, nagu ei oleks ta sugugi terve. Ta ei teadnud isegi, mis tal puuduš, aga jutu ajamine ei tahtnud terwel dhtul enam figineda. Ta rahutus läts weel suuremaks, kui ta hilja dhtul wälja läts ja filmad ringi lastis käia. Eha oli kaunis suur, hommiku poolt paistis kuu oma waike hõberalgusega, ülewal särasid üffitud suuremad tähed helkides ja lõunepool filmapiiril, ehakuma ja tuuwalguse wahel, sää! walendas aruldane liikuw paistus. See mitmesugune walguš andis ilusale talwe ööle nii ime-lise näo, et wana saarewaht kartma hakkas. Ta waatas Soontagana poole, mis eha all ennast lagedast lumelagendikust selgesti ülesse tõstis. Sügaw waikeš walitses linnas nagu oleks sää! kõik ärasurnud. See ei tahtnud tänase öö tondilise olekuga sugugi ühte sündida. Märkidest tulewikku eite uurima õpinud saarewaht murd's selle nähtuse kallal pead. Ta naine märkas ka seda ja küfis: Mis ja jälle fiin uurid?

— Ma mõtlesin pragu Gesslaste wõidu pääle.

— See oli ju meie rahwa kasuks.

— Oli küll, wastas mees, aga sellega oleme oma waenlased weel wihafemaks teinud. Nad ei saa seda ära unetama, waid kättemaksmise pääle mõtlema.

— Tühi kah, kõneles julge naine. Etš meie malewa talle jälle põhjatult mõista näidata. Meie linn on päälegi nende eest julge, sest fiia ei saa nad iialgi teed leidma, kui nad ka juba tulewal suwel peakšid tulema.

— Suwel nad küll ligi ei pääse, ütles Kottkafilmi weni tades. Aga me' waenlased on kawalad kui rebased — ja nüüd on külm tali kõik weed ja food kandma pannud — nüüd pole teed tarwis ki —

— Aga ega nad siis talwel ei tule? küsi naine kohtudes.

— Taewas hoidku meid selle eest! wastas Kottkafilmi lihidalt, sest ta ei tahtnud oma kartusega, mis üsna asjata wõis olla, naist rahutumaks teha. Siiski oli ta kõne nõnda mõjunud, et ka naisel kaua aega uud filma ei tulnud. Saarewaht ise küll filma kinni ei saanud.

Kohtu
 Mis Kottkafilmi kartis, oli õige. Selle wõidu läbi, mis Gesti lastel suwel Lätimaal olnud, said waenlased weel wihasemaks, nii et ööd ja päewad kättemaksmise pääle mõtlesid ja omale sõjamehi kokku korjasid. Nuus lugija mäletab weel, et äraandja Metsawaim targa juurest tulles oma sammud Gesti rahwa waenlaste poole pööris, teda ta eresele appi kutsus, sest muidu ei olnud tal palju lootust wanemaks saada ega jääda. Tema tulekut terwitati suure rõõmuga ning töötati teda aidata. Tema nõuu pääle saadeti jalamaid käst igasse linna üle terve Läti ja Liwimaa wälja ning kutsuti kõik Sakslased, Lätlased ja Liwlasted „paganahwale kätte maksma.“ Sest et nüüd olla külm tali iga Gesti linna teedele kindlad sillad pääle pannud. Kui see sõnum Pihkwa Wenelaste juurde jõudis, tulid ka need suurel hulgal kui lepingu osalised Gesti laste wastu sõtta. Nagu määratu pilw liikus neljarahwa ühendatud sõjawägi „paganate“ maale. Kättemaksmise wiha ja waimustus ei lastnud neid külma ilmaga pääle waadata, mis mitmel pika reisi pääl käed ja jalad ära wõttis. Ilma et keegi Gesti lane kurja undgi oleks mõistnud näha, wajus see ilmatu parw teadmata wiisil üle mere jää Gesti maale Metsapooles ja Soontagana maakonda. Keegi muu ei teadnud nende tulekust Gesti laste seas, kui uus Soontagana wanem — Metsawaim. Waenlase wägi langes küladesse ja taludesse, tappis kõik meestehinged ilma armuta maha, põletas majad tuhahunikuts, wõttis naised ja lapsed wangi

ning riisus kõik wara ära. Wastupanemist ei olnud kuskil pool. Kes põgenema peasis, see ei leidnud küladest muud kui suitsuwaid tuhahunikuid eest ning pidi metsas eht mere pääl külma fätte surema. Dmetuma rahwa põlewate majade tulekuma see oligi, mis Kottafilm Soontagana saarel nägi. Kui mitte täiskuu selgest taewast nii heledasti ilma ei oleks walgustanud, siis oleks see hädamärk, milleks terawa filmaga saarewaht teda pidas, palju selgem ja manitsewam olnud. Siiski oli ainuke walwaja kule laulu ajal, kui ta naine juba magama jäi, tasakesti oma asemelt üles tõusnud ja wälja läinud. Siikuu walgus lõune pool oli palju suuremaks läinud ja selgesti tõusid mitmelt poolt kiirgawad jädemed tähtede selko, mis mu-reliku wahi südame weel raskemaks tegid. Kuttu tõttas kohusetruu waht linna. Säälmagas kõik rahuliste. Ta koputas wanema maja ukse pihta ja palus wanemaga kõneleeda. Wanem ei olnud aga kõige majarahwa suureks imetspanemiseks mitte kodus. Keegi ei teadnud, kuhu ta jäänud, sest õhtul oli ta weel warakult magama läinud ja ta oma naist ning kõiki peret magama sundinud minema.

— Meie peame walwjad olema, rääkis Kottafilm suures ärrituses. Lõunepool taewa all on hädamärkisid näha. Taewas teab, mis see tähendab. Kui wahest meie waenlased maal ei ole!

Natukesel oja pärast oli terve linna rahwas jalul. Kõige rohkem ehmatanud olid naised ja lapsed. Tulekuma oli nii suureks läinud, et wahete wahel isegi kuuwalguse pääle warju heitis.

Koidu ajal tuli üks kogu Salumäe poolt linna poole. See oli wanem ise. Ta ei olnud wähe imestunud, kui linna rahwa juba jalult leidis. Ta nägu oli wõõras, wlkaw naeratus mängis ta inetuma suu ümber, ning kohkunud küsijatele ei annud ta mingit wastust. Uhuwardates waatas ta Kottafilma otse, kui kuulis, et see rahwa üles ajanud.

Kui päikese tera pilutama hakkas, siis alles tuli selgesti nähtavale, misugused määratumad suitsupilved laialt endid üle metsolatwade olid laotanud. Warsti hakkasid inimeste kogud kaugel filmapiiril liikuma ning suurte parwede kaupa linna poole wajuma.

— Waenlased tulewad! hüüti igal pool hirmuga, sest linnas oli väga wähe wäge, aga waenlasi kui sipelgaid. Kes meesterahwast sõjariistu kanda jõudis, see wõttis kätte, mis ette juhtus ja igamees walmistab taplusese. Küll olid hommiku wara Kotkafilma käsu pääle saadikud igale poole wälja saadetud, aga ühtki neist ei tulnud tagasi.

Mis abiootajad kartsid, oli sündinud. Waenulised sõjawäed olid ümberringi kõik talud ja külad ära rüüstanud, inimesed ilma armuta ära tapnud ja ka wälja saadetud sõnumeeriid kinni püüdnud ning peajao lühemaks teinud. Nüüd wajusid need werejänulised tiigrid linna pääle, kus káputáis sõjamehi oma ja linna rahwa naifi ning lapsi kaitsefid. Ilma wälise abita oli kõik kadunud. Surm seisís kõigil filma ees.

Wäljast poolt ootasid õnnetumad asjata abi. Terwel maal walitses weel suurem wiletsus. Korkafilm oli wapr malewa enese ümber linnawallile kogunud ja kaitstes omaksid waenlaste wasta linnamüürikt.

19. Õnnetu jälleenägemine.

Kui waenlaste tulek Wambola kõrwu oli saanud, tõttas ta suure rutuga Soontagana poole, et linna sõnumit wiia ja wastühakkamisele manitseda. Ta riinas mäsšas hirmsasti. Wiha nurjatuma wanema pääle, kes ije oma rahwa ära oli annud ja armastus oma õe wasta ja kartus, et teda wähest enam peasta ei wõi, täitsid ta rinda niisuguste tundmustega, milledele ta mingit nime ei leidnud.

Emajõe loopast, kuhu ta wana Wotele jätnud, jõemawahel Soontagana poole jõudes, tulid hirmsad pildid

tema ees nähtavale, nii et tal veri tarretama tahtis jääda. Tuttavad talud ja külad olid suitsivateks tuhahunnikuteks muutunud, ümberringi seisid tomatud, werest punasets wärwitud lume pääl tema rahwa furnukehad. Mitmed wõis ta kogu järele weel ära tunda, kes mitte tulle ei olnud wisatud ja söeks põletatud. Wäriin käis tal seda pilti nähes üle keha. Kõhudes kiirestas ta oma käiki, et wahest weel enne waenlaji linna jõuda. Emajõelt Soontaganasse on muidu tubli päewane mehe reis, aga tema oli juba lõuna järele Awasti soo äärde jõudnud, kust üle lagendiku linna juurde wõis waadata. Uus ehmatas tahtis ta pea kangeks teha; Soontagana oli ümberringi sõjamehi täis! Tal oli wõimata ligi peaseda. Aga omas hulljulges ettewõtmises ei jätnud ta seda mõtet maha. Ta pidi sinna saama. Aga kas ei olnud tulusam maalt wäge korjata ja sellega hädalistele appi minna? See mõte näis ta hää olema, aga kui ta ümber waatas ja igal pool suitsu ja tuld nägi, wõdrast wäge filmas ja hädahääli kuulis, mis ta südame tahtsid lõhestada, siis ei küsinud ta enam, mistast saab eht kuidas ta linna peaseb, waid tormas ilma plaanita edasi Soontagana poole. Külap sõnum waenlaste tulekust ikka rahwa ja wanemate kõrwu ulatas ja neid appi saatis. Tema kallid õde ei tohtinud mõrtsukate kätte langeda ega teatust ja häbi kannatada. Armastus andis talle jõudu ja julgust, aga paraku ka mõtlemata olekut. Warsti oli ta ühe weikese waenlase salga selka sattunud, kes werejänuliselt tema pääle tormas. Meeletu julguse ja jõuga fargas ta esimese ratsa mehe pääle, tiskus ta hobuse seljast maha, tõmbas ta mõõga, fargas ise hobuse selga ja kihutas edasi. Rats meest ajasid talle järele. Ta nägi, et sel wiisil midagi oma mõtte läbiwiimiseks ei wõi teha, waid et tal waja oli ennast waenlase riidesse panna, kui ekkitamata läbi werejänuliste falkade linna juurde tahtis jõuda. Kui wälk fargas ta tagasi, löi teise tagasihutaja ühe mõõga hoobiga hobuse seljast maha. Teine ehmatas niisuguse pääle hakkamise üle nii ära, et ilma pikema mõt-

lemiseta ära põgenes. Kuttu oli langenud waenlasele hall kuub seljast wõetud ja omale selga prindud, niisama ka tübar ja nüüd kihutas ta tuhat nelja edasi. See oli hää mõte olnud: Kuskil ei peetud teda kinni.

Nüüd tuli aga uus kimbatus. Kuidas peasis ta linna? Waprad sõjamehed ei lastnud ühtegi elawalt müürile. Ta filmad lendasid walli wärawa poole. Sää! seis! wana Kottafilm waenlaste parwe wasta, pildus neile kiwa ja palka ning keewa wett kaela. Natukeseks ajaks taganes püüde tükkijate parw ja ka kantsist sõdijad näitasid hinge tõmbama. Kas! osawusega oli noormees müüri äärde ajanud, müüri najal seiswat palki mööda üles roninud, ning paari filmapilgu järele seis! ta juba ülewal müüri pääl. Wanem, kes siamaale mõitlusest ainult päältwaatamisega osa wõtnud, waatas natuke aega nagu midagi meelde tuleta des ta otja ja kargas siis tiigri wihaga tema püüde. Ta oli nooremehe kui kutsujumata jaladuste päältkulaja targa majas ära tunnud, kellest tal midagi hääd polnud loota ja tahtis teda nüüd üle kaela kõrgelt müürilt alla lükata, kust ta enam terwete kontidega üles ei oleks tõuēnud. Wambola oli filmapilgul ka walewanema ära tunnud ja tema hirmsast nõust aru saanud. Kuttu kargas ta kõrwale. Mitmed linna sõjamehed tormasid tema püüde.

— Tagasi! müürgas Wambola hää! ja wistas wõõra mantli seljast, kuna ta ise ikka weel wanemat enesest kait ses.

Mehed kohtusid ära. See hää! oli neile tutaw.

— Wambola, Wambola! hüüdsid mitmed läbisegamini.

— Kas sa ise tõesti oled, wõi on see su waim? hüüdis Kottafilm teisest läbi Wambola ette tungides. Ünnistatud olgu see filmapilk, kui sa ise oled. Jah, sa oled Wambola, siin pole kahklemist. Tere tulemast, meie Wambola!

Eh! küll haigus tema nägu hästi muutnud, siiski tundsid ta truud sõjamehed ta ära. Noor sõjamees ei ol-

nud nii südamlist vastuvõtmist oodanud. Ta oli liigutatud. Endine waimustus pööris ta sõjamehelisse rinda tagasi.

Nagu wälgust halmatud seisis wanem sõnawõimetult tükkide maad eemal ja wärises wiha pärast kõigest kehast. Nüüd oli kõik ta lootus korraga wette kuffunud. Veel paari filmapilgu eest oli ta teda kui oma kardetawat jaladuse kaasteadjat karnud, nüüd aga oli ta jada korda rohkem. Ta oli tõe poolest Wambola ise, kelle kuuldes ta ennast Woteleks tunnistanud ja walelikuks jäänud. Nüüd teadis ta, kelle nägu see oli mis talle juba targa juures nii tutaw ja kahtlane ette oli tulnud. Oh, nüüd oli kõik otsas! Hästisti lendas tal veel üks mõte läbi pää, mis teda peasta wõis.

— Wale, pettus! mõirgas ta ja tormas kui metsaline Wambola pääle. Ta on meie waenlane, kes meid kavalusega ära tahab anda. Suregu ta nurjatu wanema sõjakirwe all.

Kottafilm oli wahetele karanud ja wihasse wanema surmaw kirwes wuhijes Wambolast mööda wasta külmetanud walli kiwa tükkideks.

— Wennad, hüüdis Wambola tugewa häälega, enne kui meie waenlaste wastu käsa wälja sirutame, paneme selle mehe sääl kinni. Tema ei ole Wotele, waid üks petis, kelm, nurjatu isamaa ja rahwa äraandja. Mina tean seda kindlasti, ma olen kogemata tema teedele juhtunud ja kuulnud, mis ta nurjatumas südames peitab. Tema on waenlased siia toonud, tema on äraandja. Häbi meile ja meie soole kui meie äraandjaga ühes waenlase wastu sõdime ehk tema sõna kuuleme, kes meid hukatuse sisse on wiinud. Kinni tal käed ja jalad! Ta peab kannatama, mis ta teeninud.

Metsawaim oli näost lumivalgeteks läinud. Ta wärises kui wilets patune kohtujärje ees.

— Soontagana mehed, kui teie oma wanema teotaja suud ta oma werega kinni ei sulgu, siis neelaku teid maa alla, ägises ta wihasse wärisedes.

— Tema ei ole meie wanem, hüüdis Kottafilm. Ta on Pando, waadake sõbrad talle otsa.

— Pando, Pando jah, kisedasid mitmed hääled. Tema sõna peame meie kuulama! Ei eladesti. Ara narjatu siit ilmast!

See oli weel see wiimane suutäis sest tisedast kari-
kast, mida ta pidi jooma. Kõik oli teada, kõik otsas. Iga
tulew filmapilt wõis ta inetu eluviisula kustutada. Ta
ei jõudnud oma kõige weiksemagi töö eest wastutada, selle-
pärast kargas ta kui tiiger müürile ja enne kui keegi tagasi
oleks wõinud pidada, oli ta juba maha libisenud. Ta oli
furnukehade pääle wõllilt alla kukkunud ning hoopis ter-
welt ärapeasenud. Et tal tuttawad sõjamehed ligidal sei-
sid, siis sai ta rõõmuga wastu wõetud. Waprak sõdijad
linnamüüri arwasid ta furnute seas olema, sest keegi ei
näinud ta ähwardawat nägu waenlaste ridades.

Waenlasti oli nii palju linna ümber, et kauaks nende
wastu seismise lootust ei olnud. Oma noore ja armasta-
tud wanema jälleilmumisega oli aga malewa siise miisugune
waimustuse tuhin tulnud, et waenlased tüki ajaks pidid
taganema. Kuttu läks nüüd Wambola oma õde otsima.
Tuttawas wanema majas leidis ta piigakese üksi nutwat.
See oli tema õde. Ta waatas tema otsa, neiu tõusis
ehmatades istmelt üles ja küsis arglikult. „Mis sõnumid
sa tood, wõõras sõjamees!

Wambola nägi ära, et ta teda ei tunnud. See pol-
nud ta imeks panna, sest ta oli ju ennaft haiguse ajal
palju muutnud ning päälegi oli ta nimi ammu elawate
seast kustutatud. Ka ta õde näis hästi muutnud olema.

— Sõda on lahti, waenlasti palju, meie ei jõua kaua
wastu seista, kõneles Wambola õrnalt neiu pääle waada-
tes. Sa pead põgenema, siin ei ole elu julge.

— Põgenema! Kuhu? õhtas neiu hirmuga.

— Kaugemale, kas Warbolasse ehk Satala maale ja
sellest hirmsast hädast sõnumid wiima ning Soontagana
linnale ja maale abi saatma. Tee nüüd ennaft kobe wal-

mis, kui widewik kätte jõuab, siis põgene; hobuse olen ma juba walmis pannud. Säh, siin on üks Lätlase kuub, mis sinu wenna eluhoidja oli; see saab ta sind kiiskuses peastma. Tee ruttu. Meie oma weikese wäega ei jõua kaua wastu seista. Waenlastel on maa weel wäge täis. Kõlad ja ta'ud on kõik suitsewats tuhaks tehtud. Kutta, mu armas kallid õele.

Piiga ei saa ta kõnest aru.

— Kes sa oled? küsis ta imeks pannes.

— Kas sa mind siis enam ei tunne?

-- Ma ei ole sind elu seeski weel näinud.

— Õde, kuid wõid sa nõnda rääkida? hüüdis Wambola pehmelt wärisewa hädlega. See weikene muutus, mis haigus ja õnnetus minu näole annud, ei wõi sinu terawat silma petta. Waata oma mahedate taewatarwaliste filmadega minu otsa ja siis:

„Tule õde tunne wenda!“

Neiuks, kes keegi muu ei olnud kui torniwahi Leida, kelle Metsawaimu naine Soontaganasse toonud ning oma tütreks tunnistanud, ei saanud nooremehe tormilisest kõnest midagi aru. Temale ei olnud uus ema weel sõnakestki Sootagana ajalooft, tema näoliseft Waikest ega Wambolast kõnelenud.

— Mis sa räägid minu wennaft? Mul ei ole ju wenda, ütles piiga imestusega Wambola otsa waadates.

— Säh õele, sul on õigus, aga sa oled petetud. Ma tahsin weel nüüdki ennast ilma ja sinu eest warjata aga kus surm nii ligidal kui siin, jäl on jarnane pettus lõõbmata. Lahtumise aeg on läes, filmapilgud kükikesed, meie wõime awalitult teineteisega kõneleda, enne kui waenlase oda rinda puurib.

— Noormees sa oled effituses. Sa pead mind wahest kellegiks teiseks kui ma olen, kogeldas neiuks.

— Kas ja fiis ei ole Soontagana wanema tütar?

— Seda on wanem ise küll tunnistanud —

— Noh, fiis ei ole ju enam kahtlust, kõneles Wambola ruttu. Sa saad kohe aru, kui ma sulle seletan. Ma olin tapluses langenud, üks sõber tõi mu säält ära. Mu haavad, mis waenlase mõõd külge raiunud, paranesid ära, aga haavad, mis õnnetu armastus südamesse löönud, ei paranenud enam — nad walutavad nüüdki weel. Kaske on mul neid sõnu rääkida, mis ma muidu ialgi ei oleks kõnelema, kui surm meil suu ääres ei seisaks. Ma armastan sind, öete sel wiisil, et ma ilma sinuta elada ei wõi. Sa pead minu omaks saama ehk ma pean tapluses surma leidma. Põgeneme ühtlasi, läheme kõige kaugemale ilma otša ja elame jääl armastuses, kus keegi meid ei tunne ega tea. Mis on su wiimane sõna selle kohta?

— Noormees, sa oled pääst segane — — Seleta, mis su jampfikõne tähendab?

— Jah, mu pää on wäga segane, õhtas Wambola oma kätt tulikuuma otšaefise pääle pannes. Ütle, öde, kas sa ei ole omas südames weel armastust tunnud, et sa nii külmalt kõneled? Mõttele püha Salumäe pääle, — need õnnelikud, ei õnnetumad filmapilgud — —

— Keist ei tea ma midagi, wastas nein kurwalt, aga armastust on ka minu rind tunnud, palawat, põlewat armastust — —

— Oma wäse õnnetuma wenna wastu? kõheldas Wambola pea hääletult.

— Ma ei saa su kõnest aru. Mul ei ole wenda, keda ma armastada wõiksin. Minu on üks kena sõjamees merest surmast peastnud — —

— Sa sa armastad teda sõjameest?

— Jah!

Wambola ei saanud tükk aega sõna suust.

— Sa oma wenda ei ole sa ialgi armastanud? küsis ta fiis hääletult.

— Mis ja räägid? Ma ei tea sellest midagi. —

Tõmmatsed muutisid sõjamehe näo hirmsaks. Ta pää tahtis lõhki minna, nii kuum ja mõtteid täis oli ta. Ta läsi mängis mõõgapära külles. See oleks ainult üks kord wälkuda pruutunud, ning kinni oleks see ilus suu olnud, mis talle armastusest ühe teise wastu kõneles. Aga paremad mõtted wõisid warsti ta pääs wõimust. Ta nägi ära, et õel siin õigus oli. Miks ei pidanud ta oma elupeastjat, ühte sõjameest armastama, kes temale were poolt sugulane ei olnud! Ta nägi isegi ära, et see ühele wanemale iialgi ei oleks kõlbanud, oma sõjamehi ja rahwast kõige suuremas hädas üksi jätta ning ise ühe tüdrukuga ära põgeneda. Niisugust häbi ei tohtinud ta oma rahwale ja Eesti wanematele teha, mille üle terve ilm oleks naernud ja isamaa pojad waljusti kohut mõistnud. Talle tulid suured pisarad filmi.

Wine ära, kaugemale ära siit, meil ei ole teine teisega siin ilmas enam tegemist, kõneles Wambola murtud häälega. Sina ei ole enam minu õde, ma ei taha sind iialgi õeks ega sina mind wennaiks kutsuda. Lahtume igaweseks! Wõta minu hobune, see on walmis, katsu, et sa enne peased, kui waenlased sisse on saanud. Siis ei ole enam kellegil, kellegil hingelisel nende werejänuliste eest peasemist. Ruttu, ruttu! Siin on riided. Põhjapool on waenlased praegu möllamas. Emajõel, siit keskhoimiku pool on üks wana lahke suurtugumees kalju koopas elamas, katsu selle juurde saada, see wõtab sinu oma kaitse alla. Meie pärast ära muretse, meid on wähe siin ja sureme rõõmuga, kui teised linnad ja maad endid aga ise kaitsta wõiwad. Tumulad õnnistogu sind, sina wõõra mõrvoja! — —

Ta läks. Meikese meel oli jeganenud ja hale selle kena sõjamehe pärast, kes niisuguse lõhkenud südamega sõtta läks. Ta näis tõesti meelest nõder clema. Ruttu kargas ta talle järele ja pidas ta kinni.

— Mina ei lähe enne kusagile, kui sa minuga ära ei ole leppinud, ütles ta hirmuga. Wihas ei tohi meie

niisugusel ajal lahkuda. Sa näed ise, et mul mitte sellest süüdi ei ole, et ma sind armastada ei wõi, sest ma armastasin üht teist enne. Ma kahetsen sinu saatust südamest ja auustan sind kui tugewat sõjameest — —

— Küll sellest! Olgu rahu meie wahel! Beri lepitaib koit. — Mine nüüd — õnn on selga pöörnud — minule ja malewale ja — isamaale — põgene!

* * *

Kolm päewa sõdis Wambola Soontagana linnas waprasti oma weikese hulgaga määratu waenlase parwede wasta. Wiimaks nägid nad ära, et linna wõitmise wõimata oli ja läksid sellepärast hulga juruukehased oma wäest Soontagana müüride taha jättes minema. Maal ümber riigi olid nad aga hirmsasti laastanud ja rüüstanud. Kui nad neljandamal päewal oma wäed kokku korjasid ja röömu pärast hõifates ja karjudes ning kiituselaulusid lauldes kojupoole hakkasid minema, „et Isand neile paganate päate wõimust annud,“ siis oli neil ligi neli tuhat lehma ja här- ga, lugemata hulk hobusid, kulda ja hobedat ning aratu hulk sõjawangisid, naisi ja lapsi ühes. Õnnetumad wangid surid aga enamisti pakase külma kätte enne ära, kui waenlased koju jõudsid, sest et neil liig wähe riideid ühes oli. Wiletus ja häda oli terwel Soontagana maal ärarääkimata. Ühketest taludest ja suurtest küladest olid tuha hunikud üle jäänud, mille ümber inimesed oma were sees maa külge kinni olid külmetanud ehk metsades wõi soodes pelgupaika otsides surma saanud.

Kui kurb sõnum üle Gestimaa laiali lagune² olid rööwolid oma saagiga juba ammugi ära läinud. Soontagana linn oli aga röömus, et oma waprä wanema, keda nad lahingus arwasid langenud olema, jälle kätte said. Wambolat aga ei jõudnud see weike wõit mitte röömusta- da, mis linn tema juhatusel all waenlaste pääle saanud. Ta leinas, mis rahwas kaotanud ja — mis ta ise kaota-

nud. Ta jäi kurwameelseks ja tuimaks, teda wiimaks enam kaasinimeste rööm ega kurbtus ei liigutanud. Et teda nüüd wanemaks waliti, sellest ei tahtnud ta midagi teada. Ühel teisel oli suurem digus wanema auu pääle ja see kolbas tema enese südame tunnistuse järele ka rohkem juurte asjade toimetajaks kui tema, kes ta küll oma nõrkust tundis. Imelikul wiisil oga ei leidnud ta Wotelet enam oma kaljutoopast Emajõe äärest ega saanud teda ka kõige hoolsama otjimise järele kätte. Nii pidi tema siis Soontagana laitsjaks jääma, kuni õige pärandaja wälja tuli, kelle wastu ta oma wanemate ülekohut kõigest südamest igatses hääks teha.

Kui waenlased maalt wälja olid läinud, käis ta maal waatamas, mis nad kurja teinud. Mõned üfiskud talud suure metsa sees olid weel häwitamata jäänud ja wähe inimesi oma elu peastnud; warandus oli kõik ära rööwitud. Nende südames, kes weel üle jäänud, walitses aga hirmus wiha kurjategijate wastu ning kõik töötasid ühel häälel kättemaksimist. Mis iganes mehe hing oli, see kogus ennast Wambola lipu alla, et kurja kurjaga kätte maksta. Nii oli Wambolal natuke aja hulk riivlid koos, kellele weel fuur salk Sakalamaalt appi tõttas. Teisel kuupäistel tõttas Wambola nendega läbi Metsapoolle Siiwimaale. Nende sõjakäik oli aga waenlastele teada antud, nii et nad inimesed küladest kantsidesse wõisid ära wiia ja ise sõjawäega warandust walwama jääda. Weike Soontagana riivlite wägi nägi ära, et siin midagi ei wõinud teha ja pööris tagasi, ilma et oma naiti ja lapsi ja warandust tagasi oleksid wõinud tuua eht waenlastele kätte maksta.

20. Sinni püütud.

Ragu kulutuli oli see sõnum sõdijate seas ruttu laiali lagunenud, et noor wanem Wambola tagasi on tulnud ning et see, kes Wotele nimel Soontagana wanemaks saanud, wana põigtud Panda olnud, kes ise waenlased Gesti-

maale toonud. Tema naine oli ehmatusest üsna kange. Ta teadis küll, et ta Wotele ei olnud, aga Pandaks ja äraandjaks ei olnud ta oma meest mitte pidanud. Kõik näis talle nüüd korraga selgeks minema: tema salakäigud, iseäraline olemine, mis talle hirmu mitukorda pääle oli ajanud ja põlgtud Panda nägu. Temap see oli küll! hüüdis ta südamewaluga. Ara selle hirmsa mehe ligidalt, tema lämmostawat õhku ei tohi ma enam enese sisse hingata! See äraneetud. Kattunud olgu kõik abielu sidemed, otjas meie sunnitud sõprus; õnnetus, rufu mind oma täie jõuga, minu süüdlane pää on walmis kõik kandma, mis ta ära teeninud. Anna wõitu, armuline Taara, mitte et ma oma elu tahaksin peasta, ei, peasta selle süüta neiuksese elu ja lasse mind teda ta wanemate juurde wiia, keda ma talt ütlekohtusel wiisil olen ära riisunud. Sa oled armuline olnud ja minu mõrtsuka süüft puhtaks posenud, aita nüüd ta, et ma teda oma isa ja õe hõlma wõin saata. Ma olen teda küllalt petnud — tema ei tea weel tänapäewani oma hirmust saladust, mis mina ta ümber olen kundanud — — Leida — — Leida! — —

Ta hüüdmine kolas tühjust külmaft toaft koledesti wastu. Meiu armas hääl ei wästanud talle kustilt nurgast. Wastukõlast kuulis ta alles, kui kole ta hääl oli, nii et ta isegi selle eest tagasi pidi hirmuma.

— Kus ta on? küsis ta nutul olles Wambolalt, kes tuisudes linnamüüri poole tõttas.

— Kes? küsis see tuimalt. Kas sa wanema tütar ot'id? See on peastetud. Tema pärast wõid mureta olla, ta on põgenenud.

— Ära põgenenud! Teda ei ole enam siin. Jumalad halostage, ma ei ole talle weel midagi ütelnud. . . Kuhu ta põgenes?

Wastaja oli juba ära.

Naine waatas alla poole. Sinna wassi pääl tapeldi hirmsasti. Terwe lage soo oli õhtu pool waenlasti täis, kuhu wõis siin inimene põgeneda! Hirmuga rehkendas ta

oma meeste pääle waadates, et need weel enne ehakustumist wõisid raugeda ja waenlased linna tulla ning tule ja rauaga kõik ära häwitada, mis ette juhtus. Siis oli kõik kadunud — tema, kes ainuüksi Leida isa ja õde tundis ning kelle käes üksi tütarlapse elu õnn ja õnnetus seisis! — Mind ei tohi nad mitte siin surmata; mina pole oma inimese kohut täitnud. Ma pean teda enne täitma, hüüdis ta waimustuse julguses. Wälja siit, enne kui hiljaks on jäänud! Waenlased on ka inimesed, ka nende rinnus on inimese süda. Kõikja metsalinegi saaks mu pääle halastama, kui ma temale wõiksin kõneleda, mis mind taga ajab — —.

Ta lastis enese hommiku poolt müüri jalaluugist maha, kus pimeduse warjul wähe waenlast näis liikuma ja ruttas minema, nii kiirelt kui jalad aga jõudsid. Warsti oli ta waenlaste keskel ja hirmsa tarjumisega pidasid need ta kinni.

— Laske mind lahti, mind sunnivad ema kohused, palus ta ärdasti. Mina ei tee midagi kurja, ma töotan jeda jumalate nimel.

— Kuule Jumala teotajat, pagana nõida! hõisati mitmest kõrist. Kinni ja koju!

— Taara awita, ma olen ju wana ja jõuetu, mis te minuist taga weate, kõneles ta wärisedes. Kui teil kodus ka emasid on, siis mõtelge nende pääle ja — laske mind minna. Mis auu teeb see sõjamehele, wana wäeti naisega wägiwalda tarwitada — — —

— Na, wanamoor, sa wist arwad, et me sinu sugust ka ühes hakkame wedama! hirmitas üks, kes kõige lähemal oli, keerutas oma sõjakirwest kord ümber pää ja koriseses kuttus wanake oma were sisse maha. — —

— Jumalad — Leida — põgene! kogeldas ta weel ja siis oli ta surnud. Sõjamehed läksid hirmitades laiali. Wähe kohmetanud näoga jäi üks neist weel furnu juurde seisatama. See oli Panda. Ta kiwina süda näis liigutatud olema; aga see oli filmapiilgut. Tähtsamad olid talle ta naise wiimsed sõnad, kui ta suremine. Ta aimas neist,

et Leida ära on põgenenud. See pidi tema arvates juba kuulnud olema, mis temaga sündis, ning nüüd võis ta selle jutu laiali kanda, mis tal Eesti pinnal elamise võimatuse tegi. Ta lootis julgesti, et Soontagana langeb ja ta siis wiimse kui mehe kaotab, see oli pea selge. Ja nüüd pidi just üks ainus hing, üks tüdruk ära peasema ning tema saladust terwele maale laiali kandma, et taast siis eided ahju taga ja karjalapsed metsas teotavaid juttusid põlvest põlve võiksid kõneleda. Seda ei tohtinud olla! Ta wahtis kullifilmadega ümberringi. Hommiku pool metsa servas kihutas üks ükshit inimene widewiku kahmakul metsa poole. Kulltu otjäs ta enesele hää hobuse nälja, kõneles ta peremehega mõne sõna, istus selga ja ajas tuhatnelja sinna poole järele, kus ta teraw film seda ükshit ratsalist filmas.

* * *

Leida oli õnnelikult waenlaste hulgast läbi peasenud. Tal oli elu kallid, sest et ta armastas. Ta pidi siit peasema, Soontaganale abi saama ja siis oma armsa sõjamehe üles leidma.

Need, kes endid tema wanemateks nimetasid, olid talle nii wastu meelt olnud, et ta neist ei hoolinud. Oma pärast oli tal ka kahju, aga nüüd ei võinud ta selle pääle waadata. Kõige suuremat kahju oli tal sellest noorest sõjamehest, kes nii õnnetumalt maha jäi.

Õnn põgenejale piigakesele, et pimeduse waip kõige selle toleduse, mis hirmus taplus maale maha jätnud, tema filmade eest warjule peitis. Ta ei aimanudki, et need tema waele sugurahwa suruakad olid, millede üle ta hobune nii tihti komistab. Ilma eesmärgita sündis ta wärsind hurbust edasi minema, sest hirm ja kartus kihutasid teda sellest hirmsast paigast ikka laugemale.

Tükite vööd oli ta juba ära soitinud, aga ikka weel ei näinud ta film kuskilt kohta, kus öökülma eest, mis juba ammugi waele põgeneja kõigest kehast wärisema oli pannud,

warju oleks wõinud leida. Nõutult waatas ta paksus metsas enese ümber ja pekkis käsa teineteist vastu, et külmaft kangelas jäänud kehas jälle werd liikuma panna.

Hätisti kuulis ta koera wingumist enese lähedal. Ta löi filmad sinna poole, kust hääl tuli ja nägi suurt musta koera weitefe teeraja lähedal metsa puu ääres. Kõhtudes jäi hobune seisma ja ehmatades waatas piiga seda kogu. See oli suur must koer. Tema kõrwal oli weel üks teine kogu. Ta ajas hobuse lähemale ja nägi nüüd, et see inimene oli, kes koera kõrwal puu pääl istus. Wärin käis üle neiu keha. Inimese kogu ei liigutanud. Libitsedes tuli koer tema juurde tagasi ning lakkus ta filmanägu, mida suur hall habe ümber piiras.

— Mis ja siin teed, inimene? hüüdis neiu wärisedes. Wastust ühtigi. Üksi koer tiinus.

— Suur Taara, ta on furnud! fofistafid neiu huuled ja ta tahtis edasi minna. Koer aga tuli talle teele wasta ja tiinus nii haledasti, et ta hobuse seljast maha kargas ja kartlikult wanakese juurde läks. Wnake näis tõesti furnud olema. Ta pani käe tasakesti suu pääle. Säält tuli weel wähe sooja õhtu käe pääle. Ta elas weel. Neiu raputas ja hüüdis teda. See oli aga asjata. Ta ei kuulnud ega teinud häält. Wistist oli ta kanges külma uimasuses. Ta oleks weel wõinud eluõse aetud saada, kui abi oleks olnud, aga kust pidi ta siin abi wõtma! Ta tundis ära, et tema enese ots ta mitte enam kangel ei wõinud olla. Ta liikmed olid juba nii kohmetanud, et ta enam hobuse selga ei saanud. Meelt ära heites katsus ta jooksmata hakata, aga külmetanud wanakese koer jookkis temale ikka teele ette ja waatas nii haledasti ta otsa, et ta nuttes kahe käega koera kaelast finni wõttis ja ragisewa külma lüme pääle maha langes. Koer hakkas waljusti haukuma.

Nutulise ratsafõitja labja plagin ja hobuse nõõtamise hääl tuli lähemale. Neiu löi filmad lahti ja nägi enesele üht tuttawat kogu lähinema.

— Tule appi, kui sa mõrtsukate seltsimees ei ole, ägas neiu tuleja poole.

Tuleja naeris nii koledesti, et pime mets vastu kõlas.

— Hoo, kes su siia ajas, mu ilus tütreke, küsis ta talgilt. Du siin kõige parem koht külmamiseks?

Leida ehmatas kangesti ära. See oli ta isa, keda ta juba esimesest filmapilgust saadik kartis ehk see küll tema vastu ikka lahke ja sõbralik oli olnud. Täna kõlas ta imelisest naerust midagi iseäralikku, midagi kohutawat hirmust. Ja see nägu! — —

— Siin on üks õnnetu wanake ära külmanud, rääkis neiu lõdisedes. Tal on veel hing sees. Kui ta kutsagile sooja kohta seaks, siis mõiks ta veel elusse tõusta.

— Ah sa oled siis siia tulnud, et seda wanakest üles äratada, kelle hall pää tunnistab, et ilmas küllalt on elanud! kostis Panda terawalt. Ha, ha, ha, sa ristiusu halastaja ingel.

Ta astus kohmetanud wanakesele lähemale. Koer kargas aga lõdisedes wahetele.

— Ha, wõi sina see oledki, naeris wanem nii, et Leidal juuksed püüsti tõusid. Muga rahuga wanake, seda rahu on sul tarwis. Sa oled enesele hää paiga leidnud. — Läki Leida, siin pole meil midagi otfsida.

Magu imewäl ajas wanake filmad lahti. Wäsinult waatas ta enese ümber. Ta oli rääkija häälest ära tunnud. Waewaga kõnlesid ta huuled üksikuid sõnu:

— Wilets äraandja — mõrtsukas — tuhanded kaebawad sinu pääle — kelle weri lund wärwib ja kehad maad katawad — ha, ma tunnen sind — sa oled Panda — Soontagana wale Wotele — ma suren siin külma kätte — ära neetud olgu sa minu — ja sadade õnne rööwija — ha, jääb on sul jälle õhwer — hoia ennast lops — Panda on äraandja — werejänuline — mõrtsukas — Sümalad nuhelgu teda —

Wihaga tormas Panda wanakehe pääle, et ta suud sulguda, aga niisamasuguse wihaga tormas koer ta kallale. Ta raputas koera kallalt ära ja tuli ära.

Miks pidi tema weel ta suud sulguma, mis iseenesestki ju waitis! Ta tundis koera hambaid juba endisest kokkupuutumisest Ohwrimäel ja ei hakanud sellepärast enam temaga asjata wõitlema.

— Mäga igawesti, auus wanem! Näljased kullid, kes pää kohal piirawad, ootawad juba. Marr needja!

Ta tõstis hirmunud neitji wägiwallaga hobuse selga, wõttis selle ohelikku pidi enese kätte ja läks. Kõik oli nii läinud, nagu ta inetu jüda igatses. Waene Leida, kes wanakehe sõnu ei mõistnud, tundis nüüd küll ära, et ta aimamine sellest mehest õige oli olnud, aga seda ometi ei mõistnud ta ette arwata, et see mees, kes ennast tema isaks nimetanud, teda nüüd waenlaste raske wangipõlwe sisse talutas. Waene Leida!

21. Tähtjas leidus.

Häälled, mis siin sündisid, ei tajanud mitte üksi metsa puude wahel waitsehe talweööse, waid ulatasid ühte ühtsusehe metsa majakehe, kus üks musta näoga mees murelikult piiru tulewalgusel oma sepa alasi juures istus. Ta ei olnud neil päiwil enam rasket sepawasarat liigutanud, et selle heledate kõlksute läbi mitte hirmsatele waenlastele oma peidupaika kuulutada, mis mõnelegi põgenejale warju pakkus. Tumedalt ja segaselt kõlas koera haukumine ja inimeste häälled läbi metsa ta kõrwu. Ruttu pani ta omale sõjariistad ümber ja ruttas ettewaatlikult sinna poole, kust häälled tulid.

Kõik oli juba ammugi wagusi jäänud, kui ta tuttawa teerajakehe pääle jõudis. Ta kuulatas hinge kinni pidades. Kuskil kõppu ega kõbinat. Ta wilistas paar korda öökulli moodi ja kuulas jälle. Sää! kuulis ta imelise kinnumise

häält enese ees. Ta astus edasi ja nägi wiimaks natuke maad tee kõrwal meie tuttawat wanakest tema koeraga.

Warsti nägi eluosaw sepp ära, mis siin sündis ja mis tal teha oli. Ta katsus hoolega järele ja leidis, et wanakesel weel elumärksid sees oli. Ilma pikema järele mõtlemiseta tõstis ta wanakese püsti. Ta jalad aga ei toetanud ja keha oli küll külm, aga nõrk. Nii wiisi ei saanud ta temaga edasi ja kandmiseks oli ta liig suur ja ränk. Lühikeste nõuuotsimise järele hakkas ta teda lumega tubliasti õeruma ja wäntsutama. Kõige selle töö juures ei olnud tugewal sepal muud tunnismehets, kui külmetanud hallpää truu koer, kes terawalt nagu suure ootusega kõike seda päält waatas. Samaria mehe töö ei olnud asjata. Wanake lõi silmad lahti ja hakkas wiimaks kõnelema. Ta mõistus ei olnud mitte segane, sest ta nägi kohe ära, mis temaga siin tehti. Tänuulikult waatas ta wõera ptja, kes teda nii waljusti finna ja tänna tõukas ja tõmbas, et ta walu pärast peaaegu karjuma oleks hakanud. Mida tuimem ta keha enne oli olnud, seda õrnemaks ja tundlikumaks läks ta nüüd. Aga ta teadis, mis see tähendas ja kannatas sellepärast ära. Kui ta wiimaks tõendas, et ta juba jalgade pääl tõndida wõib, jättis arstija ta järele, pani talle enne sooja kasuka weel ümber ja hakkas temaga oma sepikoja poole minema.

Minema hakates komistas elusse õerunud wanake ühe tokku mässitud walge rätiku pääle, mille sees midagi kõwat asja näis olema. Tema seltsimees, kes ka seda silmas, wõttis selle üles ja pistis wöö alla.

Kui nad koju olid jõudnud, oli wanake juba liigete sirutamisega sooja kasuka all hästi sooja saanud ja tundis enese kaunis tugewa olema. Lahke awitaja tõi talle kosutawat sooja leent, mis ääsi suus suure jõetule pääl mõned peljus olewad naised olid keetnud. Soe leem ja hele tule paistus panid wanakese were jälle wana wiisi liikuma, mis muidugi pikemalt läis kui noorte inimeste soontes. Sepikoja suitsunud seinad; wana lõõts, suur alas ja suur hull

riistu awaldasid küll wähe ilu, aga siiski oli see wanakesele nii tena ja kodune, et ta peaaegu uskuma hakkas, nagu oleks ta neid kõiki — ka seppa ennast — juba enne näinud. Aga kas ei tulnud see kõik ta tänulikust meelest sepa wasta? Ta mõtles selle üle kauemini järele ja leidis, et sel mingit muud põhja ei wõinud olla.

Kull oleks juba kolmat korda laulnud, kui ta mitte peremehe kartuse pärast, seega waenlastele oma peljupaiga juurde teed juhutada, oma pää ei oleks kaotanud — nii hilja oli juba, mis osaw sepp sõelast metsaladmal waatas. Müüd oli aeg puhkama minna, kui kellegil nii kardetawal ajal und filma tuli.

Wana sepp wõttis oma kuue seljast, et seda karunaha teli pääl enesele pääle wõtta. Sää! juures langes tal aga midagi kõlisedes pörandale. See oli teelt leitud walge rätik. Ta wõttis selle üles, mähkis ta lahti ja üks hiilgaw kuld käerõngas ning hõbe sõlg kudrustega tulid nähtawale. Imestades wahtis mehike neid ehte asju. Nad olid talle wägä tuttamad. See kuld käerõngas oli ju tema enese tehtud, sest teised sepad ei mõistnud teegi niisuguseid kujusid kulla sisse miterdada kui tema, kes ta seda kunsti noores põlwes Soomemaal oli õppinud. Warbola wanem Maniwalde oli selle weel minewal kewadel tema juures teha lastnud ja hääd hinda ta eest maksnud. Aga kust oli see kallid ehte müüd korraga sügawasse metsa jaanud?

— Kes peaks selle ometi ära olema kaotanud? küsis ta pool waljult iseeneses.

Wotele, kes weel mitte magama polnud jäänud, kuulis seda ja waatas oma häätegija poole. Kulla ja hõbeda hiitgus wangistas ta waadet kauemini.

— Mis asjad need on? küsis ta siis.

— Üks kuld käerõngas! Ma olen ta ühe noorele Gesti wanemale teinud, aga kust on ta siia metsa jaanud?

— Sää! oli inimesi, kostis wanake.

— Jah, jah, mina kuulsin ka inimeste hääli. Kes need olid? Aga ometi mitte Warbola wanem Maniwalde?

Wotelel tuli see lugu, mis meie juba enne kuulsiime, meelde. Ta läks rahutumaks. Wistist ei tahtnud ta selle pääle mõelda. Aga oma häätegija wastu ei wõinud ta tummiaks jääda.

— Üks wanem küll kah, aga mitte Manimalde, ütles ta libedalt, waid üks rahwa äraandja, mõrtsukas, praegune Soõntagana wanem, kes ennast Woteleks nimetab, aga endine põlatud Banda on.

— Banda! Kas tema see wanem on? küsis sepp hirmul.

— Tema jah. Ta on ise waenlased meie maale kutsunud. Ta on kaks korda juba õiget Wotelet ära tahtnud surmata, aga see keer — —

Ta sõnad jäid häkisti keele pääle. Siis oleks ta tahtmata enese saladuse awaldanud.

Sepp oli seda uudist kuuldes nii kohmetanud, et ta kõneleja häklist sõnade lõpmist ei märganud. Kui ta imestuse üle juba wõitu oli saanud, siis küsis ta käerõnga pärast edasi:

— Aga kust selle nooremehe käerõngas tema kätte sai? Ja siis on ka weel üks naisterahwa sõlg ja helmed — wäga peenikeselt tehtud, mida üksi kõrged wanemad ja sõjaülemad oma naiste ja tütardele lasewad teha — —

— Temaga oli ka üks naisterahwas metsas, kes ta wang näis olema, kostis wanake ja wõttis ehted oma kätte näha.

Ta käed hakkasid häkki wärisema. Ehted luttusid maha — ta oli ära ehmatanud ning otsis asjata sõna. Kärmemini kui muidu hakkas ta weri käima ja rahuline jüda peksma. Hää sepp waatas imestades tema pääle. Mis liigutab tema wana rahulist südant sel mõõdul?

Sälle wõttis Wotele sõle ja filmas teda terawaste. — Seesama jah ümisesid ta huuled.

— Kas peaks weel üks sepp elama, keda wanasti tema osawuse pärast „Soome sepaks“ kutsuti? küsis ta siis elawalt.

Sepp waatas imestusega tema otša. — Mis ja sest küsid?

— Ma tahan teada saada, kas ta palju niisuguseid ehteasju on teinud?

Sepp mõttis sõle ja tunnistas seda terawaste.

— See sõlg on õige wana.

— Kui ta see on, mida mina olen näinud, siis on ta üle 30 suwe elanud.

— Kus oled sina seda näinud?

— Ma lastfin ühe niisuguse teha, ja mulle on see wäga tähtjas teada, kas ta seesama on, wõi on ta mõni teine selle farnane — —

Wotele, Wotele, sina oled meie kadunud suur Wotele! hüüdis sepp tormiliselt. See on ainus sõlg seda nägu, mina olen ta 33 suwe eest teinud, Wotele on ta tellinud; ja sina — sina oled ta tellija.

See tunnistus oli liig häkiline. Nad olid noores eas sõbrad olnud. 33 aastat ei olnud nad enam teineteist näinud. See aeg oli noortest tugewatest meestes wanad raugad teinud. Kuis mõisid nad weel teineteist tunda!

Liigutatud wanakesed andsid maas teineteisele waikselt fätt. Kehad olid wanaks läinud, aga waim nooreks ja priiskeks jäänud.

— Selle sõle lastfin ma oma 3-aastasele tütrele teha, kõneles Wotele wiimaks jälle edasi. Ma olen otfinud teda ja oma naist, aga ei ole kustilt leidnud — aga see leidus annab mulle jälle lootust. Sõlg peab selle naisterahwa käest kadunud olema, kes Pandaga siin metsas oli. Kui see wähest minu õnnetu tütar ei olnud, sest kust sai üks wõõras need asjad oma kätte? Aga ta näis wäga noor olema, nii palju kui ma häälest oma kohmetanud olekus kuulda mõisin. Aga Panda, see hirmus Panda, kui tema seda teada saab, siis on ta kadunud! — Wanake õhkas sügawaste.

— See kuldkäerõngas mõib seda asja seletada, ütles arukas sepp järele mõteldes.

— Kudawiisi?

— Meie peame Warbola wanemalt Maniwaldest kuulda saama, kellele ta käerõnga on andnud. Et see käerõnga saaja ta sõleomanikust midagi peab teadma, see on selge asi, sest kudas tulewad need muidu kokku?

See nõuu oli hää ja õige Wotele meelest, et ta tohe sellega rahul oli. Aliste targa juurde reissimine pidi sellepärast tulewiku pääle jääma, ehk sinna süda teda juba Wambelaga tuttawaks saamisest saadik tõmbas.

Ta kartlik süda aga ütles, et juba kõit hilja on.

24

52. Waenlased Wiljandi all.

Kui päewad juba ööpikkuseks olid kaswanud ja külm ikka weel järele ei annud, walmistasid Riiglased endid uuesti suurele sõjale ette. Kõit Saksa rüütliid, Liwlasid ja Lätlased tulid suurte parwede kaupa Toreidase piiskopi õemehe Engelberti juurde kokku ja wõtsid enestele ühe uue müüri-
 lõhkumise masina ühes. See kord liikus see määratu parw Sakalamaal Wiljandi linna alla. Sakslased saatsid Liwlasid ja Lätlased kelle käest neil sõnakuulmiseks ülemate pojad pandiks olid wõetud, maad ümberringi lastama ning paljaks riisuma ja jäid ise Wiljandi alla. Nagu näljased meiselajad tapsid nad maha, mis ette juhtus ning tõid huiga Gestlasi elusalt, wangidena Wiljandisse. Sääal panid nad kinni seotud wangid walli kraawi nende ette seisema, kes linnas müüride warjul olid ning Wõnnu linna ülem Berthold kõneles risti usu õpetajate keskel: „Paganahwas, kuulge, mis ma teile ütlen. Kui teie oma wõdraste jumalate auustamist maha jätate ja meiega tõsi Jumala siise tahate uskuda, siis anname meie teile wangid elusalt tagasi ja oleme teile armulised wennad.“

— Kes on teie tõsine Jumal? küjis Wiljandi wanem tugewa häälega. Meie ei tunne teda.

— Siin sõjariistade keskfel ei ole aeg seda teile seletama hakata. Pange sõjariistad läest maha ja wanduge endid alla, siis ristime meie teid selle tõsise Jumala nime pääle.

— Kui siin aeg ei ole usust seletust teha, mida meie pakute ja mida meie ei tunne, andis Wiljandi wanem wastufels, siis ei ole nüüd ka aeg sellest üleüldse midagi rääkida. Minge rahuga tagasi, meie ei puutu teieesse, ehk teie küll meie maad rahwa weres olete ujutanud ja hirmsaid tegusid teinud. Teenige teie oma Jumalat, meie teenime oma.

— Siis panete teie wastu, häbemata wõõra Jumala teendrid ja paganad, kiskendas Berthold wihas. Teie ei taha tõsist Jumalat uskuda, selle täes kõik wõimus ja wägi on, et wastuponejaid hirmsaste nuhelda.

— Kui teie Jumal nii wihane on, et ta teid teie werejänus ei keela ilmsüüta inimeste pääle jalaja werejahti pidada, naissi ja lapsi ära rööwida ja nendega hirmsal wiisil mängida — siis hoidku meid jumalad ise niisuguse eest. Meie jumalad on hääd, kes ühtegi diget inimest ei nuhtle, kes weiteise ohwriga lepiwad — ja neid peaksite siis maha jätma! Mu rahwas, oleme oma jumalatele truud, nad ei saa meid ka nende mõrtsukatate kätte hädaesse jätma!

Terwes linnas kajas waimustaw hüüd, mis tunnistas, et kõik nii mõtlesid, kui Wiljandi wanem ütles.

— Jumala teotajad, paganad, wõõrajumalate teendrid! kõlas neile Saksa laagrist wasta.

Rahuleping oli otsas, hirmus sõda hakkas pääle. Waenlased wedasid Eesti sõjawangid ühe kõrgema kingu pääle, et linnast seda hästi näha oleks ja tapsid nad sääl üks haawal Eestlaste filma all ära, heitsid nad walli kraawi enestele fillaks ning ahwardasid linnas olejatega sedasama teha, kui nad hääga alla ei heida. Noolilastmisega ehmatasid nad Eestlased walli taha warju ning lastsid selle aja sees Liwlasti ja Lätlasti kraawid puud täis tonda ning warjutornisid ehitada, kust päält Lätlasted noolidega linna lastsid ja wäga palju inimesi ja loomi ära tapsid. Waprad Eestlased kihutasid ülewelt tuld warjutornide pääle, nii et need põlema

hakkasid, mida Lätlased lume pääle wedamisega ära kustutasid. Sel wiisil ei olnud waenlastel wõidu lootust. Siis seati aga kwipildumise masin („partell“) üles, mis ööd ja päewad otša rasteid kiwa suure jõuga wastu müüri ja linnamajasid heitis, nii et majad maha langesid ja müürist wiimaks tükid wälja pudenesid. Gestlased ei olnud niisugust hirmust masinat enne näinud ega oma majasid selle wastu kindlaks teadnud teha. See külwas surma ja häda Gestlaste linna. Lätlased olid kraawid walli kõrguselt puudega täitnud, mida mööda Saksa raudriietega sõjamehed Gilard von Doleni juhatusel üle walli linna olid tunginud ja linna rahwast tagasi kihutasid. Müüd pissid nad puud walli kraawis põlema, et sellega terwet linna ära põletada. Gestlased aga kustutasid ööjel kõik tule linnast ära.

See wõitlus oli wiis päewa wahet pidamata kestnud. Linn oli furnukehasid täis. Pea kõik, kes weel elasid, olid haawatud ning suurest weepuudusest nii ära nõrkenud, et enam wastu ei jõudnud panna.

Kuwendal tapluse päewal pakkusid Sakslased rahu.

— Teie näete, et te langete, ütles nende kõneleja. Kas te weel meie Jumalat wasta ei taha wõtta? Muidu ei jää teist üks ainus hing üle

— Meie wõtame teie usu wastu ja auustame teie Jumalat kostsid jänust nõrkenud sõjamehed. Pange meile ristiusu ikke niisama pääle kui Lätlastele ja Liwlastele, aga täitke oma lubamist.

Sakslaste wõit oli täieline. Rõõmuga kutsuti wanemad wälja ja seletati neile usupõhjus ära ning nõuti nende käest sõnapidamiseks panti.

— Rõikumata õnnele ei ole kõik tarwis, wastas Wiljandi wanem. Kui see usk nii suurt õnne toob, nagu teie kuulutate, siis peame teda muidugi.

Wasturääkimine ei aidanud midagi. Ülejäänud kõrgemast sugust noored mehed wõeti pandiks, riputati terwe linna rahwas õnnistuse weega üle ja mindi Jumalat kiites kodumaale tagasi. Waene ära wõidetud ja paljaks riisu-

tud Wiljandi rahwas aga walas walusaid filmapisaraid tapetud ja wangi wiidud omaste ning ära põletatud elumajade pärast.

Mõni päew pärast seda istusid Sakala maa wanemad koos ja pidasid nõuu, mis edaspidi oma wäenlaste vastu ette wõtta, kes neist nüüd igapidi tugewamad näitaksid olema. Et selles tähtsas asjas ka rahwa nõuu taheti kuulda, siis oli kõigile arukamatele meestele rahwa seas luba antud sellele koosolekule tulla.

Nõuupidamise maja Wiljandi lähedal oli rahwast täis kogunud. Lembit kui juhataja, waatas majas ümberingi. Enamiste kõik olid talle tuttawad. Ta film jäi kauemaks ajaks ühe eemal seiswa mehe pääle peatama. Sellel oli lai rebasenahka kübar sügawasti filmade pääle tõmmatud, mis luurawalt sinna tänna pilkusid. Ta näitas Lembitu waadet märganud olema ning hakkas kartlikult enese ümber waatama. Tema selja taga seisis üks teine tundmata mees, kelle olemine ka mingit usaldust ei awaldanud.

— Wennad! kõneles ta sirgelt kogu ees seisetes, ega meie seas ometi äraandjate ega wäenlaste kõrwu kuulamas ei ole? Meie nõuupidamised on sala asjad ja peawad ka wäenlaste eest saladusteks jääma.

Natuke aega walitjes koosolejate seas hauawaikus. Lembit waatas terawalt nende kahe kahtlase näo poole. Need olid teiste taha ta filmist ära kadunud. Tal oli nõuu neid lähemalt waatama minna, kui üks teine uhke ja tugewa kehaga noorepäraline sõjamees istmelt üles tõusis ja tugewa, kõlawa häälega rääkis:

— Ma usun, et siia meie kõige truumad sõbrad on kogunud, kelle ees meie kõik oma südamest wälja wõime ütelda. Muus Lembit, kõnele aga julgesti. Need kõrwad siin kannawad su sõnad rahwa südamesse.

Kõneleja waitis ja terve koosolek ootas, mis wapra wanema ja sõjapääliku suu kuulutab. Lembit seisis sirgelt oma odawarre najale toetades rahwahulga ja wanemate

ees. Ta tõsine nägu, mis nagu kivist raiutud ilma liikumata rahwa pääle waatas, näitas julgust ja kindlust, mis igameest auupakkumiseega täitis. Tugewad armid ta püewatunud palgete pääl tunnistajid, et ta lahingutes paljas päältwaataja ei o'nud, waid tugewal käewarrel ennost iga hädaohu eest kaitse.

— Sõbrad ja isamoia ning usulaitajed! kõlas ta põrurw häääl läbi majo. Ma loodan, et Meeme õigust on kõneleunud. Kes wõiks siis nüüd, mil waenlased meile ühtehoidmist on õpetanud, muu pääle mõtelda, kui mehise nastuhakkamise pääle. Nemad kõnelewad ühest uuest usust, pakuwad meile seda mis meie ei tunne ega taha. Nende usk nõuab maa pääl inimeselt wiletjat elu ja lubab selle eest pärast surma meie manala asemel õnnist elu, mida nad taewaks ja paradüüts kutsuwad. Kes seda lätte tahab saada, see peab nende alamaks ja orjaks heitmo, nagu Lätlased ja Liwladased praegu on. Wastupanejaid ahwardawad nad igawese piinamisega kuustumata tulemeres teises ilmas, ning mõõga ja tulejurmaga siin ilmas. Meie ei taha neid ahwardusi karta ega oma weritwaenlaste tõotusi uskuda, sest kas terve Soontagana ja Wiljandi linna ümbert maa, mida meie wendade weri ja furnukehad katawad, ei tunništa niisama selgelt kui päike puhtast taewast, et nad walelikud, werejänulised waenlased on! Näljast ja jänust nõrkenud Wiljandi sõjamehed ja elanikud on nad oma usku pöörnjud aga ülemate lapsed pandiks eneste kätte riisunud, naised, ja lapsed wangi wedanud ning mehed ümberringi armuta ära tapnud. Ja need peawad meile hääd soowima! Kui neil ka omal hää usk on, siis toowad nad meile üht teist kõige halwemat. Urge laste, armsad sõbrad, endid nende tõotustest ega ahwardustest eeskitada. Meie ei wõi muidu enam elada ega nende wastu wõidelda, kui meie ühte ei hoia. Wäheme meie lahku, wõtame meie nende kiidetud usu wastu, siis on meie esiwanemate õnnistus ja jumalate abi meist kui kõlwatumatest kadunud ning meie langeme, ning jääme hirmsate waenlaste orjaks. Meie waenlased

töotawad meile maapäälse isamaa eest üht igawest isamaad teises ilmas. Meie ei tunne aga seda ega wõi nende tööst uskuda. Meie tahame igawesti elada, ei mitte ühes tundmata riigis, waid eneste kalli mullapinna pääl. Siin peawad meie lapsed meesteks kasvama, siin peab meie esivanemate waim nende sees edasi elama, õigust tehes, õigust püüdes, jumalaid auustades ja oma suguwendi armastades. Kui see waim, see mõte, see meel nendes edasi elab, aja joofsul weel kasvab ja täiemaks saab, kurbtuses ja rõõmus tulewa põlwe rindasid liigutab ja tõstab, siis elame igawesti. Muud meie ei igatse. Seda aga peame igatsema, selle poole püüdma, see on iga rahwa esimene tingimine, kes ilmast ei taha kaduda, kes igawesti tahab elada. Üksikult ei wõi meie enam küll mitte nii wabalt elada kui enne, mil meil wõõraeste wastu niisuguseid wõitlemisi ei olnud, aga suures kogus peame wabad, ise oma peremehed olema ja mitte oma waenlasi teenima. Meie ei tohi üffi oma ajale, waid ka tulewatele põlwelele elada. Meie hauda laugemisega ei tohi meie rahwa nimi kustuda. Selle eest peame meie nüüd muretsema, küll siis järeltuljad tulewate põlwele edasielamise eest hoolt kannawad. Wõitleme sellepärast oma laste, oma praegu weel sündimata lastelaste ja tulewa põlwe õnne eest. Meie werega kaistetud haudadelt kasvab meile wabadus ja kangus, mille eest nüüd juba nii palju werd on woolanud. Meie esivanematel on ka waenlasi olnud, nende ajal on ka oma maa niidud ja nurmed meie isade weres ujunud, aga nad on wõitjateks jäänud -- sest meie oleme wabad ja elame praegu weel omal maal, oma pead. Oleme waprud, siis saawad meid meie õnnelikumad lapsed põlwest põlwe tänulikuis meeles mäletama ja tundmata haudadesse taga järele õnnistama. Igaüks on oma õnne sepp — mis meist edaspidi saab, seda teeme meie nüüd ise. Ma wannutan teid, noored mehed, et teie oma nooruse jõus ja waimustuses isamaale appi astute. Teie käewarred peawad taperit waenlase pää kohal keerutama, tagasi tooma, mis meist ära

riisuti ja kätte maksma, mis nad teeninud. Teie pääle paneme meie oma lootuse. Wõidupärjad ja auuhinnad ootawad teid, milledega teid teie wanemate tüttred wõidult tulles saawad ehitama. Aga ka teile, kes wanad olete ning lödisewate liikmetega minu kõnet kuullete, hüüan ma: hoidke ja kaitste, mis meil kõigil armas ja kallis. Opetage noori, waimustage neid wõidule, teie olete kõik ära näinud, teie juhatusel on igal nooremal tarwis. Walmistame endid taplusele, ärgem wõtkem oma waenlaste pettust kuulda, neil ei ole kõige oma kõrgete lubaduste taga muud kui meie rahwa häwitus! Kui kellegil teised mõtted on, siis kõnelegu ta.

Mõne filmapilgu walitses majas jügam waius. Inimesed olid wanema kõnest waimustatud, mõned kuuljad pühkisid filmi. Siis peasid koosolejate suud ning mühisew kiiduhüüdmine kajas sajast suust suure waimustusega läbi maja.

— Sinu sõnad on kõik õiged ja targad, hüüdis Meeme, kui esimene tuhin wähe oli waiunud. Meie peame endid walmis panema ja kewade warakult waenlaste pääeminema, et nad jälle meie niitusid ja nurmesid ei tuleks rikkuma.

— Hää, mu sõber, wanem Meeme. Mii sündku! kõneles Lembit. Mingu siis igaüks waguši koju ja tehku, mis ta kohus. Waenlased ei pea meie nõust midagi teada saama. Parajal ajal saadan ma käsud wälja; siis kogume endid minu linnamäele pidule kokku, oma wanemate wiissi järele ohwerdama ja sõjalaulusid laulma. Ma tähendan weel kord, see peab kõik nii waguši sündima, et waenlased sellest enne midagi teada ei saaks, kui meie kord nende linnade all oleme, sest muidu wõiwad nad meie sõjawangid ja Wiljandi wanemate pojad, keda nad pandiks wiinud, ära tappa. Mul on rõõmus meel, et mu sõnad teie riindades seda tuld on loitma pannud, mis iga Eesti mehe rinnus juba aastet sajad on lõkendanud ja weel loitma peab jääma. Sumalad õnnistagu ja aidaku meid!

Enne kui rahvas ja wanemad koost lahkusid, pugesid kaks meest wagu si uksest wälja ja rändasid weel pimebal ööl mööda metsa ühe weikese onnikese juurde, kus kaks hobust walmis olid, milledele nad selga istusid ja otse teed lõuna poole hakkasid kihutama. Kui Lembit teist nendest kahest mehest ligidamalt ja terawamalt oleks waadanud, kes enesele laia rebasenahka kübara nii sügawasti filmade pääle oli tõmmanud, siis oleks ta wististi endise Soontagana wanema ära tundnud, kelle pettusest nüüd igal pool kõneldi ning keda surma arwati leidnud olema. Ta oli aga ennast hästi osanud ära moonutada ning peasis jälle õnnelikult oma kardetawalt salakuulamiselt kõige seltsimehega minema.

Umbez seltsamal ajal, mil Gestlased ümberringi maal maja nõuupidamisi kuulda said, teadsid ka juba nende kõige kurjemad waenlased, mis sala nõuu Sakalas peetud. Warsti oli nende wägi koos ja enne kui keegi seda Gesti malewas oskas aimata, olid waenlased juba jälle liikumas, et „paganatele nende wastupanemist kätte maksa.“

23. Weel kord wend ja öde.

Päew pääle tuttawat koosolekut istus Waite oma isa majas üksi kodu ja ootas isa Lembitut koju. Ilm oli wastu õhtut õige tormiliseks läinud. Range põhja tuul keerutas lund hangedesse ning wingus külmetanud puuotsades nii kangesti, nagu seda enne nii hilja kewadel weel keegi polnud näinud. Reiutese südames mäksas niisama sugune torm. Ta waatas kaua aega juba weiksest ukse luugist mäksawat ilma ning wõrdles teda waitsest oma südamega. Täna õhtu pidi ta oma lapsepõlwe õnnelujud ja unenäod maha jätma, täna pidi ta oma südant sellega ühendama, kellega teda ainult kohus, sõnatuulmine — isa tahtmine ühendas, mitte see püha, õnnelik tundmus, mis hinge õnne ja taewalise tundega täidab, mida ta kord armastuseks oli nimetanud. Ah need armsad unenäo ajad

olid nii ruttu lennates mööda läinud! Saatus oli temale siamaale ainult oma karedat, armuta külge näidanud. Ta armastas oma wenda, mis hirmus saatus — ja kui ta ära nägi, et see armastus mitte patt ega ülekohus ei olnud, siis, oh siis pidi jälle saatus tema ormuksese taht nii halastamata wiisil ära kiskuma ning teda üksi ilma jätma! Ja nüüd tuli üks teine wanem, kõigiti kena ja tubli mees, ning nõudis teda enesele naiseks. Isa oli ka südamest selle poolt, sest ta tundis oma sõpra ja Eesti wanemat Meemet igapidi kui kõigiti auuwäärilist ja waprast sõjameest, kes ta majale sellega suurt auu tegi, et ta tema wäimeheks tahtis heita. Ulandlik Waite ei julgenud siin wastu rääkida, ehk ta küll ennemine maailma otsa oleks põgenenud, kui Meemega abielusse heitnud. Ta pidi isegi enese üle imestama, mis wägi teda sellest mehest tagasi hoidis, kelle nimi terwel maal kuulus oli ja kelle pääle teised neiud armupilguga ja auufartuses waatasid. Tal näis, nagu wilguts weel weike lootuse täheke oma furnud, kadunud kasuwenna järele, sest see sõnum, et Wambola weel elas, ei olnud nii kurwal ajal weel mitte neiu kõrwu jõudnud. Kus inimestel elu ja surmaga wõitlemist on, jääb ei lagune igapäewased uudishimu kõdistajad jutud mitte kulumata kombel laiali ja päälegi oli noor sõjamees oma linna rahwale kangesti ära keelanud sellest edasi kõneleda, et ta tagasi tulnud. Ja ümber ringi oli maa inimestest lagedaks tehtud, kes pidi siis seda uudist ka edasi kandma?

Ilm oli juba aamugi pimedaks läinud, kui kabinukse taga kurwa neiu tema raskest mõtetest üles ajas. Ta kõhtus ära. Orustaw filmapill oli tulnud, kus tal enesel õige midagi ütelda ei olnud. Oli ju aeg, mil ta kofilane pidi ilmuma; kes wõis siis muud ukse taga olla! Poksuwa südamega tegi ta ukse lahti. Pimedas eestojas raputas üks meesterahwas ennast lumest puhtaks ja astus wiivitades üle läwe.

— Terwitatud olgu see maja, kõneles sisse astuja, kus juures toast hele raswatule walgus ta filmi kinni

kaetud näo pääle langes. Kas wõib üks elfinud teekäija tuisu ja külma lume eest öömaja leida?

Waike kahwatas ära. Ilma sõna lausumata waatas ta wõera otsa. Siis kogeldas ta suures ärituses:

— Kust tuleb see kuju mulle filmade ette? Kas sind kurjad manalased oma riigist lahti on lastanud, wõid kes ja oled? Kõnele!

— Waike, ümisesid wõõra huuled. Tema on peastetud . . . siin . . . ära siit . . . siin tormab enam kui marume öö wäljas.

Ta pööris häkiste ümber ja tahtis wäija minna.

— Kuhu nüüd, Wambola? hüüdis Waike ja kargas uksele ette. Ta süda põksus nii waljusti, et noormees seda pidi kuulma. Ta ei saanud rääkida.

— Dase mind minna, Waike! sul ei ole enam wenda!

— Kas sina ka seda tead? oh õnne! hüüdis Waike.

— Sa rõõmustad selle üle?

— Ja kas sinu süda rõõmu ei tunne? Ma olen ära rääkimata õnnelik.

— Selle üle, et sa oma ainfa wenna kaotasid?

— Ja tema asemele selle sain, keda ma südamest üle kõige asjade armastan, kõneles neiu õnnelikult wahale. Sellepärast wõin ma wenna hää meelega kaotada.

— Südameta tüdruk! hüüdis Wambola walusa häälega. Ma ei mõista, mis sinu südamesse on tulnud!

— Armastus! nüüd wõin ma armastada, sügawast südamest . . . oh mu õnn on otsata, ära määramata . . . kas sina ka ei armasta?

— Ära narri mind oma hirmsa kõnega. See käib walusamalt kui äraandja oda mu südamesse. . .

— Ma ei saa aru, mis sa kõneled, ütles neiu suure imekspanemisega. Kas sa ammugi ei märganud, mis walu see mulle tegi, et sa minu wend olid? Nüüd on see fidefistud, nüüd wõin ma südame sunni järele armastada ja oma armastuse eest annaksin ma terve maailma . . .

— Ja ka oma ainja wenna! hüüdis Wambola wahese. Nurjatu tüdruk! Ära siit! Minu hing ei kannata seda õhku sisse hingata, mis ühe tänamata tüdruku huuled wälja puhuvad. Mine oma armufese kaenlasse, kelle päraft ja wenna ära salgad. Ma ei taha sind näha . . . ma põlgan sind . . . sina ei pea ka enam mind siin ilmas nägema . . . Pettus kõik.

Ilma et ta enam kordagi ehmatanud neiu poole oleks waadanud, kes pool minestades istmele maha oli langenud, tormas ta ukseft wälja tormise öö sisse. Krua lastis ta külma lund enefese otsa ette sadada, enne kui see jälle jahedamaks läks.

Tema järele tormas ka Waite ukseft wälja. Öö oli pime ja tuisulumi ei lastnud filmagi lahti teha. Oma armast, furnuks peetud wenda ei wõinud ta sellepäraft enam näha. Ta hüüdis pea nõdrameelselt talle järele, aga wastust ei kuulnud ta kuskilt poolt. Kange tuul kandis ta hääled laiali, mille pääle ainult mühisew maru ligidalt metsaft wastas. Kui see imeline külaskäik sügifel hingede ajal oleks olnud, siis oleks ta uskunud, et see kadunud armufese hing oli; nüüd aga ei lastnud ta peaaegu lõhlew süda seda uskuda.

— Tema ise oli, rääkis ta iseeneses. Ta elab. Taewas teab, mis teda nii on muutnud! Ma ei saanud temast midagi aru . . . Kas ta nõdrameelne on? Ei, see ei wõi olla, talle peab midagi olema juhtunud, midagi suurt, arusaemata, äraseletamata. Ta peab rääkima, mis ta mind wihtab! Nõnda ei tohi ta siit ära minna . . . nüüd, mil ma nõuuta ja maha jäetud olen. Kui ma teda enam ei oleks näinud, siis oleksin ma oma saatusega wiimaks ka weel rahule wõinud jääda, aga nüüd ei suuda ma seda enam . . . Torm, ära hulu enam; tähed, hakate paistma; kuu, näita ühele õnnetumale oma tastaft walgust! Sumalad, kuulge oma nõrga lapse palwet! . . . Wambola, Wambola!

Ta tundis isegi, et ta hüüdmine waewalt ta enese kõrwu kostis. Torm ei waikinud, tähed ega kuu ei hakanud paistma — taewased wäed! ta palwe jäi kuulmata! Oli ju ometi tema õnnetaewaft ta helkiw täht nii ruttu ära kadunud, kuis wõisid nad siis lootuse taewaſki paista.

Pool meeletult jookſis ta oma kalli nooremehe järele pimedas metsa ſiſse. Pime armastus annab ju ka ſääl lootust, kus puhas mõistus kõik wõimata näeb olema.

Kodus oodati ja otſiti teda asjata. Keegi ei aimanud, mis wanema tütre nii tähtſal õhtul tuisuse võzja pimedasse metsa ajanud, kus ta warsti ära eſis ning enam wälja ei mõisnud tulla. Majas walitses suur ärritus ja ägedus tema kadumise pärast. Mis pidid nad kõrgele peigmehele ütlemas, kui ſee koſja tuli, ning mõrſjat kodust ei leidnud!

*   *

Ka Wambola pääs kohaſid mitmesugused mõtted läbiſegamini. Miks oli ſaatus teda ſiia juhatanud! Talle oli oma õde olek otſe aruſaamata. Kuidas wõis ta ometi ennast ſelle üle nii rõõmuſtada, et ta Soontaganas teda enam õeks ei tahtnud nimetada? Säääl ei tahtnud ta teda tunda, ſiin tundis ta tema küll ära, aga hirmwitas nii hawawalt ſelle üle, et ta oma wenna kaotanud, kuna ta ometi oma peaftmisesgi pärast weel ta wastu tänulik oleks wõinud olla. Aga ſelle õest rõõmuſtatas ta ennast nii lapſikult, et ta wenna kaotanud ja ſelle aſemele armuſeſe leidnud. Mis pidi ſee tähendama? Ja ometi oli ta ſeſama õde, kes poole aasta eest temale weel kõige õrnemaid sõnu oli ütelnud, igapidi rohkem kui õde olnud, ſelle pärast ta kuulſateſt lahinguteſt tagaſi läks ning enesele waitest ſurma otſis! Selleſt kõigeſt ei ſaanud waene Wambola aru. Ta päähõõgas otſas — mõtted läkſid ſegamini. Ta tahtis teda ära wanduda, aga kõik needmise sõnad ſurid tal keele pääle ning waluja, lõhkewa ſüdamega pidi ta iſeeneses ometi ütlemas: „Ma armastan teda ſiiski, rohkem weel, kui oma

häid jumalaid. Oh, kui ta Soontaganast minuga oleks põgenenud! Ta ilu on pimestaw kui päike, ta süda oli puhas kui kuu läige ja ta filmad särasid kui helkjad tähed. . . . Müüd on see möödas, minust kadunud. Ei kolaw hää! heliseb mulle ainult weel südame lõhkumiseks ja filmad säravad häwitajaks tuleks. Minu õnnetaevas on katkenud, minu õnnetäht kustunud! — —. Ma süda ütles mulle juba waenuväljale minnes, et mind õnnetus ootab. Oh, miks ei matnud wõderamaa muld mu pakitsewat rinda oma wilusse woodisse . . . miks pidin ma weel niisuguse teotuse . . . walu tarwis tagasi tulema! . . .

Boole öö ajal jõudis Wambola ühe üksiku teeraja pääle, mis läbi paksu metsa wiis. Ta kiirestas oma käiku, et mõnda maja leida, kus inimesed elawad, et nendega sõnumit linna saata, mis ta ise wiima läinud, aga ootamata juhtumise pärast ütlemata jätnud.

Korruga nägi ta üht ratsamehe kogu enesele wastu tulema.

— Hei, kuhu ja sõidad, küsis ta ratsanikult, kui see tema kohta saanud. Ratsamees waatas imelis pannes ülesse.

— Mis ja siis sest tahad?

— Mul on tähtjas, wäga tähtjas sõnum Leola wänema Lembitu kätte saata.

— Miks ja ise siis teda ära ei wii? Öörändajatel on mõnikord pahad mõtted.

Wambola wakis. Ta ei wõinud ütelda, miks ta ise seda ei tahtnud ega wõinud teha.

— Waenlastele on tema koosolekust eila öösi juba teatust wiidud.

— Kas see wõimalik on? hüüdis ratsamees ehmata-des. Sinu huuled on kui tormine öö, mis tühja tuiskab.

— Kui see nii oleks, siis kannataksin ma selle teotuse hää meelega, aga müüd teeb see mulle suurt haiget. Ma olen äraandjat oma filmaga näinud ja tema hirmust kõnet oma kõrwaga kuulnud. Ta on oma seltsimehega nõuupidamise ajal majas olnud. Waenlased saawad juure wäe-

ga meie pääle tulema ja meie külad ja talud tuhaks tege-
ma, naised ning lapsed ära röövima ja meeste tverega maa-
pinda punastama, kui meie malewa walmis ei ole neid
öömörtfufaid walwamas.

— Sa kuulutad hirmust asja — — Kes wõis jääl
äraandja olla?

— Üks nurjatu mees, kes seda mitte esimest korda
ei tee. —

— Meie majas olid aga kõik auusad ja truud mehed.

— Seda ma usun, aga kaks olid waenlastest luura-
ma saadetud. Kas sa olid ka majas?

— Jah, aga mis sa seft küsid?

— Kas sa ei näinud üht meest laia rebasenahka kü-
baraga, mis sügawasti filmade pääle oli tõmmatud?

— Lembit kõneles küll ühest sarnasest mehest, kes talle
wäga kahtlane näidanud olema.

— Noh, ütle talle siis, et see sama meie rahwa ära-
andja on. Rutta, enne kui kõik hiljaks jääb. Su sa ikka
Leolaäse lähed?

— Jah, mu käit kannab sinna küll. Hirmus aga,
et nii pidulisel õhtul sarnast sõnumit pean wiima. Oma
mõrsjale ei taha ma sellest midagi kõneleda. See wõiks
teda wäga ehmatada.

— Sa oled siis peigmees, et mõrsjast kõneled?

— Niisugustest asjadest niisugusel ajal ei kõnelda
muidu küll mitte, aga, et ma täna nii õnnelik olen, siis
wõin ma julle, kes sa tubli mehe wiisi tarwilisi sõnumeid
tõid, ka ütelda. Ma lähen praegu kosja. Leola wanema
tütar Waike saab minu mõrsjaks. Oi, see on ilus tüdruk!

— Waike! Leola wanema tütar? Sinu mõrjsja.
Wambola keha läks kuumaks.

— Waike jah! Kena laps.

— Kas see Waike, sellest sa kõneled, Lembitu tütar
on? küsis Wambola põnewalt.

— Jah, seda kõneldaske.

— Miks pärast siis ainult kõneldaske?

— Ta on leitud laps. Lembit on ta omaks võtnud ja nüüd on ta siis tema tütar.

— Leitud laps! hüüdis noormees hirmsa tormise südamega. Kas ta ei ole Soontaganalt pärit?

— Soontaganas olla ta enne elanud, nõnda kõneldaske, aga mina pole selle järele pärinud. See on ju ta üks puhas, kus ta on olnud, peaaegu on tema kenadus, wiisakas olek ja häa süda — — —

Wambola ei kuulnud enam, mis ratsamees edasi kõneles. Ta süda ei kannud siin enam seista; ta tuigerdas edasi. Kõi õnnelik ratsamees oma silmad ringi lastis käia, ei olnud võdrast enam kuskil näha; ta oli kadunud, kui tuulehoog, mis mühades metsa puude wahela laiali jookseb. Oh, oletas ta aimanud, mis wägi seda sõnuni toojat edasi kihutas ja mis tundmused ta rinnas mäsasid!

Sügawas mõttes oli ratsamees tüli teed ära sõitnud, kui ta häliste inimese häält kuulis. Ta jäi kuulama. Tuule wingumise wahel kajas hele naisterahwa hääl ta kõrwu. Nuttu ajas ta hobusega paksu metsa sisse. Walge lume pääl nägi ta üht suurt musta liikumat kogu. Warsti tundis ta teraw film ära, et see kogu muud ei olnud, kui karu, kes enese kahe jala pääle püsti oli ajanud. Tema ees weiteje põõsakese warjul seisis wärisedes üks naisterahwa kogu, kellel wihase metsalise eest peasemise lootust ei näidanud olema. Noole kiirusega largas sõjamees hobuse seljast maha ja andis metsalisele enne, kui ta oma nõrga ohwri pääle sai karata, oma raske sõjatirwega niisuguse hoobi päha, et ta kiunudes maha kukkus. Kui karu wõidetud oli, tõttas ta naisterahwa juurde, tõstis ta hobuse selga, hüppas ise taga järele ja läks teele tagasi. Sääli oli natuke walgem, nii et ta tema nägu wõis näha.

— Jumalad! — — Waite, sina!

— Meeme! hüüdsid neiu huuled tasa ja ta ei kõnele-
lenud enam. Wist oli külm ta kangelas teinud. — — —

Ratsamees, kuulus wanem Meeme, oleks niisugust foormat ikka oma süles kannud, kui mitte hirm sellepärast, et külm ta kangeks teeb, tema teekäiku ei oleks kiirustanud.

Kodus olid veel kõik inimesed üleval, kui Meeme Waitega koju jõudis. Küll oleks nad hää meelega ka järele pärinud, kus nende Waite olnud ja mis teda nii mõimetumaks teinud, aga kes julges kõrge wanema käest niisugust asja küsima minna! Keegi ei mõistnud ette arvata, et kotsja töö sel wiisil mööda pidi minema. Waite ei tahtnud ihtegi inimest enese juurde lasta. Ta oli kõigile suureks mõistatuseliks, kõige rohkem aga veel oma peigmehe Meemele, kes sugugi aru ei saanud, mis teda sel õhtul sügavasse metsa oli ajanud, kus ta karu käes surma oleks mõinud leida.

Kui Meeme linnarahwale oli teatanud, mis ta ühe tundmata mehe suust metsas kuulnud, läks ta Waite kambriisse. Ta punased silmad tunnistasid, et ta oli nutnud. Meeme nähes püüdis ta ennast waigistada.

— Meeme, sa suur wanem, oled mu kiskja metsloomade käest eluga peastnud, rääkis ta põksuwa südamega, millega wõid ma sa hääd tööd teha?

— Sojamees ei nõua palka oma tegude eest, kostis Meeme õrnalt, aga nüüd tahan ma sinu tänulist meelt oma kasuks tarwitada ja palka nõuda.

— Sul on küll digus nõuda . . . ma tasuksin sulle ka kuninglikult, aga kuidawiisi?

— Kõige ilusamalt, kõrge neitsi, kui sa aga tahad.

— Kas sa siis selle juures kahtled, Meeme?

— Kuldane Waite, sa mu selge toidukiir, armasta mind! —

Waite wärises kõigest kehast.

— Kõrge päälit, mõtle mis sa kõneled!

— Ma nõuan oma weikeste teenistuse eest palka.

Dase oma armastus mulle osaks saada, sa toidukaunis neiu. Armasta sina mind ka nagu mina sind. Tule mu naieks . . . ma olen ju enesele peastnud . . .

— Meeme, Meeme, see on liig . . . seda ma ei wõi . . .

— Seda ja ei wõi, Waife? On su taewalised filmad kellegi teise surelise otsa waadanud ning säält armastust leidnud?

— Armastust ei ole ma mitte leidnud, ütles Waife õhates.

— Ja sina armastad aga üht teist?

— Ma ei wõi sinna midagi parata!

— Ja minu lütkad ja tagasi?

Halasta ühe waese, abita tüdrukku pääle. Ma olen sinule kõige suuremat tänu wõlgu . . . ja oled mu elupeastja . . . nii on ta mu isa tahtmine . . . jumalad taewas . . . ma ei wõi . . . mu süda lõhkeb . . . Ära wihasta, kõrge päälit . . . mu meel on hirmus segane . . . õht on lämmataw . . .

Meeme oli üksna liigutatud, ehk seesugune olek küll ta südamele walusaid haamu löi. Ta aimaş, mil wiisil see neiuke, keda ta neidude eeskujuks pidas ning selle kõrwal ta õnnelik ja uhke oleks wõinud olla, ühte teist armastab. Ta ei saanud wihaseks, waid osawõtlikuks tema walust. Neiukeise õnn oli talle enese õnnest ülem.

— Kes on siis see õnnelik, kelle pääle Waife oma filmad heitnud? küsis ta osawõtlikult.

— Ta ei ole mitte õnnelik.

— Keda ei peaks sinu armastus õnneliseks tegema?

— Teda mitte!

— Ja sina armastad teda siiski?

— Oh ma armastan teda nii, et ma ilma temata suren, wastas Waife nagu palawiku haigusel. Ära wihasta selle üle, mu auus Meeme, ma ei wõi seda oma teada hoida. Sul on wõimust minu üle, sest isa tahab nii, aga ma palun, kui sul ühe waese neiukeise kohta tunderikas süda sees on, halaeta mu pääle! Aita tema üles otsida. Tal on minuga midagi ees, ta on wiwane . . . ma pean temoga kokku saama . . . ta peab mulle ütlemo, mis tal on,

enne kui ta igamesti lahku. Kui ta siis tõesti vihas minuist lahku, tahan ka mina teda ära unustada ja siis ei räägi ma sulle poolt sõna vastu . . . Kas aitab mind, auus Meeme?

— See pole küll kofija viis, oma mõrvoja armukest õhima minna, et siis ise tühjalt vahtima jääda, kõneles Meeme vähe pilkavalt aga ta südamesse oli wennalik taastundmuse hele tulute loitma jäänud, mis teda pehmeks, järeleandjaks tegi. — Kes on siis sinu tige armuke?

— Minu endine kasuwend, Soontagana noor wanem Wambola, ütles neiu hääletult.

— Wambola! See wapper mees on paraku ammu surnud. Ma tundsin teda . . . ta langes ümera jõel.

— Ta elab weel, hülüdis neiu. Ta oli eila õhtu hilja weel siin, aga põgenes siit ära . . . ma läksin kuni meistja ta järele, aga ei leidnud muud kui wihasse karu, kes minu lõhti tahtis kiskuda . . .

— Kas see on võimalik? küsis Meeme imeks pannes.

— Jah, nii oli küll.

— Ja miks ta siis ära põgenes?

— Ta ei tahtnud mind enam näha, loztis neiu hääletult.

— See ei olnud Wambola. Wambola ei ela enam. Tröösti ennast, waene lapsute ja ära oota teda asjata. Tule minule, ma tahan sind käte pääl kanda; su elu peab rõõmus ja roosiline olema. Tule, tule, ma palun sind, mis ma weel ühegi teise neiu ees ei ole teinud.

— Oh, ei, see oli Wambola — aga kõne oli wõõras, ta nägu muundetud . . . ta on minuist kurja kuulnud . . . ta peab kuulma et see dige ei ole . . . Too ta siia ja kui tema mind ka siis ei taha, siis tule ma sulle, siis ei tõrgu ma vastu, siis ei nurise ma iialgi ega räägi enam temast, kui sa seda ei soowi.

Meeme hakkas peaaegu uskuma, et neiu digus on. Ka tema ei olnud Soontagana kodustest sünnimustest midagi teada saanud. Häliste walgatas talle imelik sõnumi-

tooja metsas meelde ja kohe tuli talle mõte paha, et see-
sama ehk wahest Wambola wõis ollagi. Ta oli temale
ju oma kotsja lugu kõnelenud ning tema oli õige elawalt
seda järele pärinud ning siis häliste ära kadunud. Ja
julge ning suure wiisiga oli ta ka olnud, sest üks liht-
mees poleks temaga nii julgenud kõneleda. See näis koit
õige hästi kokku sündiwat, ehk küll terve lugu siiski Mee-
mele otse arusaamata oli.

Kaaste südamega lahkus ta nutjast neiust, kellele ta
tema „kasuwenna“ ütles lubas otsida. Ta ei wõinud
kaugel olla, sellepärast läks Meeme sinna kohe järele, kus
ta teda teel wiimati näinud.

24. Kes see neiu on?

Mitu korda oli taewakuu sest saadik juba oma pa:is-
tust uuendanud, kui Maniwalde Saaremaal oma mõrjat
otshmas käis ning tühjalt tagasi tuli. Metsawaimu naine
oli ta säält nii kawalasti ära wiinud, et keegi ei teadnud
kuhu torniwaht jäi. Minult nii palju teati kõneleda, et
tema ära wiia ta kadunud ema olnud. Maasika ja Lin-
nuse linnas kõneldi sellest juhtumisest mitmesugusid lugusid,
aga mis neile arusaamata oli, see jäi ka arusaamataks.
Oleks wana torniwaht weel elanud, siis ei oleks ta oma
kasutütart nii kergelt ära lastnud wiia; aga ta puhkas
juba mõni päew kalmukünkal, kui Metsawaimu naine sinna
tuli ning ta enese tütreks tunnistas.

Maniwalde oli küll otsinud ja ta mõistatuse sarnase
kabumise üle pääd murdnud, aga ka temale jäi see koit
paksu saladuse katte alla warjule. Südamel waluga mõtles
ta selle õnnelise päewa pääle tagasi, mil ta tema juust
armastust oli kuulnud. Ta oli ka seda kalameest otsinud,
kes talle wiimast korda terwisid ja käerõnga oli toonud,
aga ka see oli kadunud. Tema seltsimehega oli ta waenu-

wäljal koos olnud, millest ta uskuma hakkas, et see wistist ka mõni petis isamaa äraandja wõis olla.

Ühel kewadisel hommikul kõndis Maniwalde oma linna ees suure raagus lehtpuu metsa all. Hiline külm ja lumetuist, millest eespool kuulsime, oli weel wiimane talwe temp olnud. Paar päewa oli juba tuisu järele pehmem ilm olnud, eile pärast lõunest saadit wihma ja jäätust sadanud, mis terve öö üle kestis. See külm wihmasadu oli lumele ja puudele paksu jää koorikese pääle pannud, mis hommikuse selge päikese paiste käes imeilusalt säras. Terwe mets oli kui puhast hõbe, sest selge jää kattis ka kõige wähemaid oksakesi. Noor wanem uskus enese muinasjutulises ndiamaal olema, kus hõbedast metsad ja kullast päike ja tähed imehelgil säravad. Nii ilusas ja toredas ehtes ei olnud ta loodust enne weel näinud. Ta rinnus liikusid imelised, äraseletamata tundmused ja ta meel oli nii kurblik-rõõmus, nagu armastajatel kartuse ja lootuse wahel ikka on.

Korruga näeb ta üht wanakest kipi najal enese poole tuigerdama. Ta habe on walge kui hõbe ja pää metsakarwa. Seltfiliseks käib ta kõrwal suur must koer, kes targal filmal enese ümber waatab. „Wistist on see mõni metsa haldjas,“ mõtles noormees iseeneses ja ta seisis liikumata oma koha pääl paigal. Wanake oli teda näinud ja tuli otsekõhe tema juurde.

— Kas Warbola wanem Maniwalde on kodus? küsis ta wähe lõõtsutades. Ta filmad waatasid terawalt, aga lahkelt nooremehe otsa.

— Kodus, kulla wanake. Mis ja temast tahad?

— Ma tahtsin temaga tähtsate asjade pärast rääkida. Kus wõib ta'ga kokku saada?

— Ole nii hää ja istu. Sa oled wäsinud. Kui ju! Maniwaldega kõnelemist on, siis tee feda. Mina see olen. —

— Sina! Väga häa. Ma pean vähe puhkama.

— Kas sa ei soovi linna minu majasse tulla.

— Siin on parem. Ilm on nii ilus. Ma ei ole sarnast looduse ehet veel oma pikal eluajal näinud. Kui see sulle hääd tähendaks!

— Ma usun kindlasti, et see hääd tähendab, kui metsa hääd waimud, haldjad, endid näitavad. Ma arwan, et sa üls niisugune oled. Eks ole?

— Mina! Häa noormees, sa eksid. Ma olen inimene, kes ilmas walu- ja kannatust on õppinud. Mu pää ei ole mitte mureta elus walgets läinud.

Noormees waatas auufartuses ta pääle. Kui wanate natufese aega oli lootsutanud, wõttis ta midagi põuest wälja.

— Kas sa seda käerõngast tunned? küüis ta „Soome sepa“ leitud käerõngast rätikust lahti mäsšides.

Maniwalde kohmetas ära. Siis hüüdis ta wätkuwait filmil: — Tunnen küll! Kus on selle käerõnga omanik? Kas ta elab? Kus oled sa ta saanud?

— Sa küüsid rohkem kui ma wastata jüuan, ütles wanate, kelle filmist ta lootuse jäde hakkas paistma. — Ta on leitud. Kelle oma ta aga on, seda ma ei tea. Kas sina ta omanikku tundsid?

— Ma tundsin üht taewalikku neidu, kellele ma ta saatjin — kas ta aga kätte on saanud, seda ma ei tea. Müüd on see neiu mõnest ajast saadik kadunud.

— Soontagana sõjast saadik?

— Ei, enne juba!

— Hm! Kellega saatjid sa talle selle käerõnga?

— Ühe kalamehega, kes aga wistist mind pettis. Temal oli üls tumm seltsimees, seda ma pärast kui üht Diivi wõrsti ja wäepäälikut tundma õppisin. Ma arwan, ta oli salakuulamise reisil.

— Mis ajal see oli?

— Minemal juwel, kui meie Sakalastega waenlaste wastu sõtta läksime.

— Mis nägu oli see mees?

— Lühikene, mustja habeme ja wälkuwate luurawate filmadega.

— Hm, see oli siis tema jah. Wõi juba sel ajal oli ta waenlaste killas. Oh seda jõledat äraandjat!

— Kas ja tunned seda meest?

— Ma arwan et tunnen.

— Tema on petis?

— Rohkem kui petis.

— Ja ta ei ole seda käerõngast mitte ära andnud?

— Seda võib ta küll teinud olla. Aga kõneleme nüüd oma asjast edasi. Kas ja seda jälge oled kuftil näinud? —

— Nende sõnadega wõttis ta oma hõbe sõle wälja.

— Seda jälge olen ma ta kaelas näinud, wastas Moniwalde põksuwal südamel. Need on minu kadunud armukese ehted.

Wanakese weri hakkas ta kärmest käima. ■

— Kus ta siis elas? küsis ta elawalt.

— Saaremaal, Tornimäel . . . ta oli torniwaht. Nüüd on ta aga säält nii ära kadunud, et keegi ei tea, kuhu jäänud.

— Kuidas ta säält ära on kadunud?

— Üks naine oli säält käinud, tema enese tütreks ütelnud ja temaga ära läinud.

— Üks naine ta oma tütreks nimetanud? ütles wanake suure ärrituses. Kas temal siis ema ei olnud?

— Ta oli wana torniwahti kasulaps. Keegi ei teadnud ta wanemaid. Wana torniwaht oli ta weikesest pääst merelt leidnud.

— Sumalad, taewas, siis on ta wististi —

— Kes on ta?

— Taewas teub. Ei see pole võimalik! Oh kui see ometegi nii oleks!

— Mis ja räägid? Ma ei saa sellest aru. Kes on see neiu?

— Seda tahan ka mina teada saada. Meie peame ta üles otsima . . . see on mulle väga tähtjas, et ma tema üle selgemaid teateid saan . . . ma otsin omakseid taga . . . ma usun peaaegu, et see üks minu kadunud omaksetest võib olla. Meie peame endid otsimises ühendama. Noormees, kui ta sul armas on, siis ära puhka enne, kui ta üles leiad. Ma usun, ta on ühe kurja, tigea inimese võimu all, kel temaga kõige halvemad mõtted võivad olla. . .

Siis jutustas ta põnewalt kuulawale nooremehel, mis ta Soontagana metsas kuulnud ja kelle võimuse all otsitaw neiu wiikist oli.

Nii ühte käiwad noore ja wanamehe püüded haarwa, kui selkorral armastajal noorelmehel ja fulupääga wanakesel. Mõlemad igatsesid üht ja sedasama inimest leida, üks isalikust lapsel, teine palawast mõrvoja armastusest, ehk nende waneduses küll muidu ülijuur wähe oli. Nii sugune ühine püüd tõmbas kõige ilusamat lootust ja kosutust nii hästi wärisewa wanakese kui ka tööhimuka nooremehes sisemist rammu. Mis sugust magusat kohust wõis armastaja noormees weel enese pääle wõtta, kui oma enese armusest ülesse otsida! Ta töötas seda suust ja südamest wanakesele ja iseenesele. Aga kust pidi ta teda leidma? Kes teadis talle ütelda, kuhu Banda ta wiis? Palju ei puudunud, sääl kustus ta kaunis lootuse tähele, mis nii selgeste ja ruttu üles oli tõusnud ja nii ütlemata kenasti paistma hakkanud.

25. Tundmata sõnumik on tõtt rääkinud.

Meeme oli mees, kes täitis mis ta lubas. Ta otsis oma armukesel „kasuwenda“ igal pool kus ta tema arwamise järele oleks wõinud olla, aga tuli siiski teisel päewal tühjust tagasi. Kadunud meest polnud kuski nähtud, ta oli kui maa päält ära kadunud. Et tema sõjasõnumi tooja oli, seda uskus Meeme nii kindlasti. Üks lootus oli weel ta südames, mis teda waigistas: Ta tahtis Soontaganast

järele kuulata. Sää! pidi temast ometigi midagi teatama, kui ta weel elus oli. Niikaua tahtis ta auusa mehe kombel oma kotsja-asjaga wiivitada, et Waite tahtmist täita.

Kolmandal päewal oli juba ümberkaudu rahwale teatus saadetud, et nad endid walmis paneksid ja waenlastele wasta hakkaksid, kui ta ilma teadmata maale tuleb. Mitmed saadeti ka Läti piirile walwamise pääle wälja.

Sel ilusal päewal, mil Wotele Warholas käis, pidasid Sakala wanemad Nurmekunda maal jälle sõjanduu. Kui Lembit Meemega pääle lehkööd kodu jõudsid, ootasid neid kurwad sõjajõnumid kodus. Liivi ülem Kaupo oli Wõnnu linnawanema Bertholbi ja piiskopi raudmeestega Riiaft määratuma sõjawäega maale tulnud, külad ja talud põlema pannud ning inimesed maha tapnud ja wangi wõtnud. Ruttu aeti Leola malewa kottu, et linna ja maad kaitseada. Kui waenlased seda kuulda said, et Lembit walmis on wasta hakkama, pöörsid nad suure saagiga omale maale tagasi. Mitmed külad olid naistest lagedaks riisutud ja ära põletatud.

Alles teisel päewal märkas Lembit, et tema tütar mitte kodus ei olnud.

— Kus on Waite, mu tütar? küsis ta ülemalt linnawahilt.

— Kõrge wanem, su tütar on eile lõuna ajal linnast wälja sõitnud.

— Kuhu? küsis wanem põnewalt.

— Ma ei tea! Ta käib ju mõnda päewa külades, kord siin, kord jään. Käägitakse, et ta kedagit taga otsida.

— Aga nii kardetawal ajal! Ta wõib waenlaste kätte langeda. Saada kohe mõned mehed teda otsima!

Enne kui wanema käsk täidetud sai, kihutas üks sõjamees tuhatnelja linna wärawasse.

— Appi, appi, kihendas ta juba laugel. Meie kõrge wanema Lembitu tütar on waenlaste kätte langenud ja hulga naistega ühes ära weetud.

Lembit kahvatas ära, ka Meeme ei saanud sõna surst, kõik ümberseisjad olid ehmatanud.

— Kes on sulle seda rääkinud? küsis Lembit mürisewal häälel.

— Ma olen ise oma filmaga näinud, kui Waite sõjameeste wahel ära weeti. Ta pani kõigest jõust wasta, aga see tegi waenlastele ainult nalja. Domele külast wiidi kõik noored naisterahwad ära. See sündis täna hommiku weikse koidu ajal. Kui ruttu järele ajate, siis wast wiite weel kätte saada.

— Järele, järele! müristas Lembit. Meie peame oma naiste rööwlitele näitama, mis nad wäärt on. Nemad kiidawad endid „ristiinimesteks,“ kes üht suurt, armulist Jumalat teenida, aga nende teod on jõledad. Järele, maha, kes oma rojaseid käsa meie naiste ja tütarde järele wälja on sirutanud.

Enne päikese loodet oli malewa walmis, ja wasta ööd hakati weel sõnumitooja juhatusel waenlastele järele ajama.

Waenlased olid aga wiledamad olnud, kui nende tagaajajad Lembitu riivlid. Sakala mehed lõune poolt olid enne waenlasi taga ajama hakanud, mis neile jätas alla tegi. Oma riisunud warast ega wangidest ei saanud nad midagi enam kätte, sest need olid kaugele kindlate linnadesse warjule wiidud. Nad häwitafid selle eest Läti rahwast ja riisufid nende käest palju wara ära. Lembitu saadikud oled sõjafõnumi wahel ajal terwe maal laiali laotanud ning uued wäed tulid Notaliast ja Saaremaalt Liivimaale, nii et neid, kes ühe salga eest ära pogenfid, teise kätte juhtufid ning otsa said. Sõda oli Liivimaal wäga suur. Riia piiskopi abi kirjutas ruttu Saksamaale, et säält uut wäge saadetak. Kõige rohkem häda külwasid waenlaste setka Saarlased, kes niipea kui meri lahti oli läinud, laewadega Koiva jõe purjutafid ja säält wüürsti Kaupo maakonna Kubefelle lagedats tegid.

Riia piiskop Albert ja ordumeister Bolkwin tulid sel ajal Roomast paawsti juurest, kes neile Liivi ja Lätimaa

ärarajamise luba, ristiusu laiali laotamiseks õnnistust ja pattude andeksandmise wolkirjastid oli andnud, Riiga tagasi ning tõid Saksamaalt kolm piiskoppi, palju suurtsugu mehi ja armamata hulga ristitõitjaid ühes.

Rüüd ei jäänud Gestlastel muud nõuu üle, kui koju tagasi minna ja oma sõjawäge suurendada, sest waenlaste salgad kaswafid filma nähtawalt. Raupo, Liwlaste würlst, tuli Sakslastega nende järele ja laastas Dowele ja Burke linnad ning palju külasid ära, löi mehed maha, wiis naised ja lapsed wangi ja riisus kõik wõra ära.

Põuafed kewade ilmad olid hommikutst õhtuni suitsu täis, mis majade põlemisest sündis, ning ööfid walgustafid põlewad külad ja talud, kus inimeste põline palehigi mõne filmopilguga tuhats tehti. Häda ja õhastust oli igalpool, kuhu aga film iganes waatos. Põllud seifid harimata, furnukehad mädanefid metsas ja õuemurul, millede ümber kaarnad riidlesid.

Ühel nõuul kogufid kõik Gesti wanemad omad sõjawäed kokku ja pidafid nõuu ühel päewal mitmest küllest korroga Raupo kantsi pääle tormata ning teda eneste nõusse sundida heitma, ehk ta linna ära wõita, kui ta ikka waenlaste poole hoiab. Saarlased läffid laewadega, Tallinna ja Rotalia mehed maad mööda Metsjapoolest läbi ning Sakala Murme-kunda malewa Wiljandi kaudu Liwimaa sisse.

Ühel kaunil kewade õhtul oli ühendatud malewa Lembitu linna lähedal sõjamaal. Tuhanded ratsa- ja jalamehed täitsid üht weikest legendikku püha Ohwrimäe jalal. Nagu näha oli ei olnud malewas üksi noori mehi, waid ka hallpääfid, kes fiin weel wiimast korda oma naise ja lastega kõnelesid. Sõjawäe seas oli üks suurewiiksiline liikumine, sest mitmele ütles ta süda, et ta fiin wiimast korda omakseid näeb ja nendega wiimseid sõnu kõneleb. Kõik tahisid teada, mis sõjakäigust wälja tuleb, jellepärast ohwerdasid wanemad ohwrikingu otsas sõjajumalale Ulule. Selle aja sees kõnelesid wanemad sõjamehed ja kodujääjad kulupääd noorematele wahwuse lugufid, et neid waimustada ja julgeks teha.

Ühest salgast kuuldi waimustatud laulu häält, mille ümber hulk nooremaid sõjamehi kokku kogus.

Üks wanake laulis :

148
 „Tulge kokku sõjamehed,
 (Ümber ringi rauakandjad!
 Weil on tüli tulemas
 Waenu wänker weeremas,
 Sõda siia sõndemas.
 Tulge kokku kogemata,
 Sookste kokku oisimata
 Wennad kõwa südamega,
 Sjad raudse käega :
 Ühel mõttel, ühel meesel;
 Üks olgu süda üle kõige.
 Raugelt tulnud raudamehed,
 Wiinud meie waranduse,

Riisunud naised, neukesed,
 Tapnud wahwad wennakesed,
 Kastrnud kuiwa maa mulda,
 Leotanud oma oda
 Meie wendade weressa,
 Meie isade higissa.
 Wangi wiinud kallid kaasad
 Armastajad õekesed —
 Seda me peame otsima,
 Seda nie peame nuttema,
 Seni kui on meestel päida,
 Seni kui me wendel werda.“

Waimustusega hüüti wanakesele igalt poolt kiitust. Ta laul oli mõjunud. Kõikide filmist läras waimustuse tuli. — Wanake laulis edasi:

150
 „Sätke emad Sumalaga,
 Noored neid nuttemaie,
 Kallid filmad kaemaie.
 Scadke sõtta sõndemaie.
 Sätke maha majad, pered,
 Sätke maha nõrgad naised,
 Sätke lapsed laua taha,

Sätke karjad kaema.
 Sätke nurined norutama,
 Sätke põllud puhutama
 Sätke metsad mõtlema.
 Wakske sätke were wõlga,
 Were wõlga, warga palta.“

Wanake wai kis. Ta filmis hiilgasid pisarad. Matu-
 ke se aja järele algas üks wanem sõjamees laulu, mida
 warasti sadanded suud ühes laulsid, et wai kne, lehtaw kase-
 mets wastu mühas :

152
 Weil on minek mere poole,
 Sõndemine sõja poole
 Ei sääl ole muuda juttu,
 Muuda juttu, muuda mõtet,
 Muud kui selged were juttu,
 Were jutt ja were mõte.
 Ei me jäta järele,
 Ei me anna perale,

152
 Seni kui meil wõit ja wõimus
 Rui ka lõpwad meie u. ehed,
 Magama läeb me malewa,
 Sõndwad siis Soomest meie
 [sõbrad,
 Tulewad Wirust meie willed,
 Njawad merde me mõrtsukad.
 Neid, hobust häälitsege,

Abra taga astuge,
 Äti pulki plagistage,
 Abra raudu ragistage,
 Wilja koormat koju wiige,
 Rusk saab kuiwa lüttest leiba.
 Wanad naised, wäetimid,
 Wäetimid ja jõuetumad,
 Seadke pihta pillumaie,
 Teie pääl jääb põllu töö,
 Kõheliu korjamine.

Berenaised, perelapsed,
 Bange finni pajalauad,
 Otsige üles uste pulgad:
 Meil on mehed were tööl.
 Säält võib tulla sada sõda,
 Säält võib tulla tuhat waimu
 Wiia kõit me warandust,
 Rikku' kõit me pärandust
 Häwita me häida lapsi."

— Jumalad ei kuuluta meile hääd, ohwrihärg on pahema külje pääle kuffunud, kõlas tugewal häälel üle sõjameeste jalga, kui laul waikis.

Kõik olid kohkunud. Katsuti teist korda — ei jälle paremat ühtegi.

— Meie peame ise eneste õnnesepad olema, sõjajumal ei kuuluta meile õnne, ütles Lembit. Ta häälel kõlas kaugele. Meie peame Kaupo kantsi ära wõtma, würsti enese oma nõuusse sundima ehk ta suu fulguma. Minu tütar ja teised wangid peawad peastetud saama. Kes Waite wälja toob, saab minu käest kuninglikku maksu. Edasi, mu waprak sõjamehed. Meie päralt peab wõit olema!

Sõjawägi hakkas ehawalgusel liikuma. Nõrga läikega särased haljad sajariistad ehahelgil. Omaksed wahetasid wiimased sõnad ja pilgud ja jäid siis nii kaua ohwrikingule waatama, kuni uhke sõjawägi metsa warju ära kadus. Saulja wanakese juurde tuli wiimati üks sirge noormees lihtsa sõjamehe riides, wajutas südamlisult wanakese kätt ja ütles temale tasafelt: — Wotele jää sina Soontagana wanemaks! Mina lähen sõtta, ja taewas teab, kas ma säält tagasi saan.

— Wambola, wastas wanake liigutatud häälel, sa teed ülekõhud ühele kulupääle. Mina olen rahwa juhatajaks liig wana, miks warjad sina ennast sel kombel?

Ära räägi wasta! See on sinu õigus . . . ma pean kohust täitma, ma olen sõjamees . . . hoiu sa oma noorepõlwe kodu Põnda kawaluste eest.

— Panda! Kas ja tead, kus ta nüüd on? küsis Wotele elawalt. Ma pean tema weel üles leidma.

Hoia ennaft temast parem eemale. Ta nurjatu luurab meid igal pool ja wiib waenlastele igast salafõnast teatust. Ma nägin teda weel hiljuti luuramise pääl.

— Kus ta elab? ütles, ütles, kui ja tead.

— Wistist Siwlaste juures. Sinna ta sõnumeid wiib. Wõib olla, et temaga ka weel kokku saan. Taewas teab, kuides ta Soontaganast eluga on peasenud. Kui ma temaga kokku saan, siis ei taha ma enam elada, kui tema ka elab. Sünde aga hääd elu!

Door sõjamees ruttas teiste järele. Wanake waatas kaua sinna poole, kuhu ta ära kadus. Ta oleks temaga weel rohkem kõnelema, sest selle nurjatu inimese käes oli tema lootus, ta õnn ja rõõm.

26. „Maga magamas.“

Cesti sõjawäed tulid mõne päewa pärast Siwlaste wüürsti Raupo kantsi juurde kokku, maawäed maad ja Saaermaa sõjalaewad mööda Koiva jõge. Raupo kantsis oli väga palju rahwast, kes hirmu pärast maalt ära olid põgenenud, ja ka lugemata hulk sõjawäge.

Dembit saatis kolm saadikut Raupo juurde rahulepingu pärast nõuu pidama ning wangisid wälja nõudma. Raupo ei wõtnud aga seda kuulda, sest ta lootis, oma suure sõjawäe ja kantsi kindluse ning ka Riiaast lubatud abi pääle. Saadikud ei tulnud tagasi. Mis nendega sääl sündis, seda ei saanud keegi Cesti wanem teada.

Kui Raupo linna müüriil nähtawale tuli, astus Dembit ühe kõrgema kingu otja ja kõneles säält Siwlaste wüürstiga.

— Raupo, meie wana sõber, ütles ta, miks oled ja meie ja oma waenlaste kilda heitnud? Anna meie käest riisutud naised ja lapsed tagasi, ja meie ei tee sulle midagi

kurja. Lepime ära, anname üksteisele wenna kätt, unustame kõik, mis olnud ja seisame ühtlasi oma waenlaste wastu, teineteist aidates ja toetades.

— Lembit, ja paganate würst, mis teeb sind nii uhkeks, et sa mind siin manitseda ja oma naisi ja lapsi kätte pärida julged? Sakslased on minu truud sõbrud, nad on ristiniimse ja teie paganad, kelle werez ristiniimesed peawad endid pesema. Pöörge enne ümber ristiusku, heitge Sakslaste alamaks, siis kõneleme weel leppimisest. Näüd on see asjata.

— Mõtlet, Raupo oma rahwa tulewiku pääle. Kas sa siis tõeste usud, et sa sel wiisil kaua kui würst walitseda wõid, et su rahwas, meie sugulased kaua oma jala pääl seisab, ning seda mis ta palehigis kokku panneb, kõik omaks wõid pidada, millesse ükski wõdras käsi ei tohi puutuda?

— Seda mõistab igamees iseenesestki, mis tarwis sa niisuguseid asjata sõnu kulutada? Mina pean seda enese auuks, et mul niisugused sõbrad on. Kui meie neile midagi sõbrusetähets anname, siis oleme seda enese hääd tähtsusega teinud. Kes peab nii toter olema ja uskuma, et Saksa rüütlid wägiwallaga oma sõprade käest, kes neid külalisena wastu wõtnud, midagi wägisi wõtma tuleks.

— Raupo, Raupo, Sinu sõnades ei ole elutarkust, hüüdis Lembit kahetsedes. Löö lahti neist, need on meie kõikide waenlased! Kui üks rahwa würst oma pead teise rahwa ette painutab, siis on see õnnetu rahwas langenud ja ei tõuse iialgi enam. Mõtlet, Raupo, et sina see wiimane oled, kelle käes suur muudatus seisab. Teed sa enese wabaks, wõid Siimi rahwas elama jääda, jääd sa aga petjate truuts sõnakuulajaks alamaks, siis kuulutan ma sulle siin ärakadumist ette. Tulewad põlweid saawad sinust põlgtusega kõnelema, sinu rahwas orjuses oma wiletsaid päiwi lõpetama ja maa päält ära kaduma. Sumalad wõiwad meile küll lastet ja wihma, wiljatat ja kehwa aega saata, aga langenud rahwast jälle oma jala pääl seiswaks rahwaks teha ei

jõua ükski maa päälne ega taewane wägi, ei ole muiste wõinud ei wõi ka nüüd ega edaspidi, nii kaua kui maa seisab.

Need sõnad olid wägetvasti Liwlaste kantsi kõlanud ja mitmesse sügawasti mõjunud. See mõju oleks wõinud mõlemale rahwale õnnistuseks saada, kui kawalad waenlased seda juba tähtsamisel ei oleks ära mõistnud lämmatada.

— Teotus, teotus! hüüti Liwlaste laagrilt mitmelt poolt. Seda hirmuist teotust ei wõi meie andeks anda, see on liig — liig — kuulmata —

Rära läks suureks, sõjahimuliste kätte jäi wõit, kord oli rikutud, Gesslased ei saanud ühtegi wastust. Wihased näod, ahwardawad sõnad ja kange walmistamine andis selget märki, et rahuga fiin midagi teha ei olnud.

Gesti sõjapäälikud kogusid ühe kõrgema mäekingu pääle Raupo kantsi lähedal kolkku ja ohwerdasid jumalatele härgi, oinid ja koeri. Aga ohwri elajad langesid ikka pahema külje pääle, mis õnnetust ette tähendas.

Rahutumate nägudega kuuldi sõjawäe seas niisugust halba ettekuulutust. Tõsiselt kõneles Lembit:

— Armsad wennad ja sõjamehed! See ei ole mitte Jumalate nõuu, et meie oma wendadega Liwlastega sõdima peame minema. Seda ei ole ta tahtnud — meie wõiksimeneile nende eksitused andeks anda, kui nad meiega ära lepliksid, meie nõusse heidaksid, meie naised, lapsed ja mu Waite kätte annaksid ning meiega ühes waenlaste Sakslaste waeta sõdima tuleksid. Meie oleme neile seda sõbralikult ette pannud, oleme neid palunud, aga nad ei ole seda kuulda wõtnud — nad walmistawad endid sõja wastu. Mis peame meie tegema?

— Meie jääme siia, ega ei taha siit enne minna, kui Liwlasel oma nõusse oleme saanud, et nendega ühes Riia linna pääle minna, ehk nende kantsi ära oleme rikkunud, oma wangid päästnud ja rööwlitööd waenlastele kätte maksnud. Siin tahame meie päewa palawal ja öö kastel walwata ja wõidelda ning ennem oma luud siia luitama jätta, kui wõiduta taganeda.

Waimustaw kára kajas läbi laagri. Kõik olid sellega rahul. Liivi würl, kes seda ka päält oli kuulnud, hüüdis oma kantsist pillawal häälel:

— No siis moga magamas!

Müüd ei olnud enam hääle sõnal mõju. Gestlased hakkasid puid kantsi ümber kokku kandma, mäge alt sõneks kaewama ja ümberkaudu maal riisuma ja põletama. Häwitaja sõda oli alanud. Liivlaste poolt tulid saadikud Riiga Saksa rüütlitele oma häda kaebama ja neid filmawees appi paluma, sest et nad nende sõnakuulelikud ristiusu alamad tahta olla. Suure wäega läksid Saksa rüütlid Raupole appi, et paganatele nende pattu kätte maksta.

Waesed Gestlased, see kord olid Jumalad teile õigust ette kuulutanud! Raudmehed tulid niisuguse wäega, et Gestlaste waprus asjata oli. Nende sõjariistad murdufid raudriideid wasta katti, ja palja kätega pidid nad wiimaks põgenema. Sõjalaewadele oli sild Koitwa jõe ette tehtud, kust päält raudmehed põgenejaid wasta wõtsid. Põgenemise tee oli kinni. Sellepärast jätsid waprad Saarlased õõpime-
duses oma laewad warandusega sinna paika ja põgenesid maad mööda ära. Waenlaste kätte jäid kolmsada suuremat sõjalaewa, 2000 hobust ja kõik sõjamoone. 2000 meest jäid waenu wäljajadele, ainult mõned jõudsid koju kurba sõnumit kuulutama.

27. Tia ja tütar.

Panda oli Soontagana metsast oma „tiitrega“ otse teed Liiwimaale põgenenud. Leida ei saanud sellest asjast mitte aru, miks ta nii kaugemale wõõra rohwa jekka pidi minema. Mida rohkem ta selle üle asjata pääd murdis, seda rohkem hakkas ta seda meest kartma, kes ennast tema isaks nimetas ning teda wägiwaldsel wiisil tundmata inimeste jekka wiis. Tal ei olnud sääl ühte ainustki, kellele ta oma südand oleks wõinud wälja puistata, kes teda oma rinnale oleks wõjutanud ja talle armsaid troosti sõnu rääki-

nud. Nais, nagu oleks kõik temast sest saadik taganenud, kui ta hää kasuema kalmuühtale kadus ning ta oma ema leidis, kes ta ilusa't mälestuste maalt ja sellega ühes ka õnnemaalt wälja wiis. Oh kui koguni teised need päewad olnud! Ta oli isa käest kord küsinud, miks nad nüüd wõõra rahwa seas wangi elu elada ja kus ta ema olla, ning oli nii ehmatawa wastuse saanud, et ta teist korda enam sellest ei tohtinud kõnelema hakata.

Hilise ja külma talwe järele oli hiline, aga terna kewade tulnud. Ilus öietuu oli käes; soe ja kaunis päew waitsele ööle maad annud. Ditsewad tomingad ümbercingi lastjid päewal sooja tuule käes öiewihma sadada, nii et maa õitest kirjult oli jäänud ning õht magusa lilledõhnaga täidetud. Kõrgest taewast waatab kuu alla, maa puhtab tema hõbepaistuses ning ööpikud laulawad oma wiisid lehtpuu metsades. Metsad seiswad waitfelt udu sees, nagu tahaks neid nõidlik udukuub inimeste filmade eest kinni katta. Waitfelt wuliseb weewoole all jões, mis kuulsa Siimi würsti Kaupo kantsi alt mere poole woolab — ainuke hää, mis weel siis, kui ka ööpikud juba on waitinud, öö rajamata rahu ritub.

Kuu on kõrgel üle mägede ja metsade tõusnud, lindude laulud waitinud, kõik on wait. Ümbercingi magab kõik, kes majas on. Suuremalt jaolt on küll majad tühjad, sest sõjamehed on siit ära läinud Gestimaale paganaid karistama.

Kõrgel kantsiwalil istub laia õitjewa toominga all üks sale neiu kogu ja waatab sügawas mõttes kord ülesse taewa, kord jälle alla tasase wee preegli poole. Sääal ülewel, kõrges, kõrges pääkohal särasid tuhanded tähed ning nende keskel täiskuu hõbehelgil, ja sääal all, sügawas jões paistid nad kõik äramõdmatata sügawuses niisama suurel arwul, muud kui selle wahega, et nad ülewel kui kinni naelatud paigal seisid, kuna aga jälle all laenetega ühes tantsiid. Need kõik ei olnud aga ilusamad kui piiga sätendamad filmad milledest hõbeselged pisarad waigistamata üle põskede murale weeresid ja sääal endid kastetilkadega rohu ladwul ühendasid.

Kui palamad olid need pisarad ja kuidas kuumasid ta õitsewad paled! Kaugel, kaugel, kus eha helkis, jää oli ta õnnepäivi elanud, jää oli ta süda magusaid tundmusi tundnud, jää oli ta kaht filma näinud, millede süra ta tähtedelt siin võõra taewa all asjata otsis, jääl wiibisid ta mõtted. Sää oli ta omaste seas prii olnud, kui tal ka wanemaid, wendi ega õdesid ei olnud — aga siin oli ta wang, inimesed võõrad ja delad, keel võõras ja wiis wastu meelt. Ta tundis oma õnnetust, ja see litjus tal filmist waigistatuna nalu pisarad.

— Kuu mu kuldane kurbtuse osaline, kõneles ta iseeneses, — sina oled teda näinud, teda ma armastan, sa tead, kus ta on — ruttu, oh ruttu omal igawesel teel ning wii talle minu terwitusi, ja teie, hiilgawad kaste tilgad, ütlege kaugel kodumaal temale, et teie seas palju mu pisaraid hiilgamas on. Ka teie, kuldased tähed ja sina wainne tuuleohk, terwitage teda ühe õnnetu tüdrukuga poolt, teie teate, et mul muud sõpra siin ilmas ei ole. Oh kui õnnelik oled sina, taewalik ehapiiga, kes sa oma kallikest igaweste muutmata noore-ea armastuses näha wõid! Laina mulle, taewalik piiga, ükski filmapilk oma rajamata õnnest — näita mulle mu armast sõjameest üksainuski kord — rohkem ma ei tahagi. Kuule mu palwet, see on ju küll alandlik ja weike — anna teada, kus ta elab, lase mind siit peafedo, siin olen ma wangi, siin ma suren — oh, oh!

Weel woolasid pisarad. Üks nõör, mille peal riideid kuiwatati, mis kuu edasijõudmisega puu warjust wälja oli jäänud, puutus talle häliste filma.

— Haa, te hääd jumalad, selle mõtte olete teie mulle andnud! hüüdis ta järsku ning waatas siis hoollega enese ümber. Kõik oli wait kui ennegi. Ta oli üksi. Keegi film ei walwanud teda.

— Nüüd wõin ma põgeneda, nõõriga müürist alla lasta — inimesi pole kuskil näha, nad on sõjas, ja kes kodus on, see magab — — — nüüd ruttu, ruttu!

Warsti oli nõor lahti kistud ja suure toominga tüve külge seotud, mis kantsi müüri ääres kaswis. Weel waltis ta natuke aega sügawasse walli kraawi, mis warju sees pime ja kole paistis olema. See aga ei jaksanud teda tagasi hoida, ehk küll ta süda ka sees wärises. Weel paar filmapilku, ja ta on all ja peasenud.

— Tüdruk, mis sul arus on? mürises häliste üks jäme hää lübi pöösaste ta kõrwu. Leida jäi kui sammast seisma. See hää oli hirmsam kui wiimse päewa pasun. Tema isa astus puude warjust wälja ja hakkas ta tagewate kätega finni. Wärisew neiu ei jaanud sõna suust.

— Mis mõtted sinule pähä on tükkinud? küsis ta karedalt. Otsid sa meelega enesele surma? Kuhu tahtsid ja praegu minna? Mis see kõis siin tähendab?

Karjatades langes Leida märja rohu sisse maha. Ta ei olnud iialgi teisi inimesi petnud, nüüd oli ta üht salamõtet eneses kandnud ja seda pidi ta isa, see, keda ta nii kartis, teada-jaama, et tema kaunist lootust nii kobe jälle surmata. See oli liig.

— Ma ei teadnud, isa, et sa siin olid, kogeldas ta wiimaks. Ma ei näinud sind enam mitu päewa. — —

— Ah soo, siis arwasid ka paraja aja olema plehku panna! Kena tütrefe! Ahahaha!

Ja ta naer kõlas just niisama koledate, kui tutawal talweöö! Soontagana metsas.

— Jäta oma rumalad lapse mõtted! Kuhu sa tahad jooksta! Mis on sul kodumaal? Ei isa ega ema ega ühtegi omast!

— Ei neid küll, aga oma rahwas — —

— Oma rahwas! ahahah! paganad, toored metslased, keda ristirahwas nende kangekaelsuses weel wiimse kui meheni ära saab tapma! Sinna tahad ja tagasi! Rumal laps.

— Aga isa, kas need on sinu sõnad? Kuis wõid sa oma wendadest sel wiisil kõneleda? Sarnaseid sõnu kuulsin ma kord ühe kalamehe suust Saaremaal —

— Wait, tüdruk! kätatas isa wahale. Su jampsi aeg on möödas. Numalus niisuguse rahwa poole hoida, kes hääd ei mõista teha. Mind on see rahwas niikaua, kui ma nende keskel olen elanud, pilganud, teotanud; ta on mulle kurja teinud — ma ei pööra mitte enne tagasi, kui nad ära on wõidetud, alla rõhutatud, kui ma neile südamele lusti järele kätte wõin tasuda.

Leida oli nii ära hirmunud, et ta nägu weel kahwatum oli kui kuu pale. Nii halba ei olnud ta siamaale oma isast weel aimanud. Elawalt tuli talle kalamehe nägu filmade ette, keda kui äraandjat Saaremaal taga oli aetud. Kui ühte nägu olid nad! Wistiist on kõigil kalamehe nägu meestel farnased mõtted, mõtles neiu iseeneses hirmuga.

— Minul on sulle aga ka hääd kõneleda, algas isa sõbralikumalt. Ma tahtsin ammuigi sinuga selle üle rääkida; olgu täna selleks paras aeg! — Sa oled juba täis inimene, kes elu pääle peab mõtlema. Et mina aga sulle isaks olen, siis olen mina seda sinu eest teinud, mis sa ise ei wõi. Üks kena rüütel on sinu wastu armuline ja tahab sind enesele naiseks wõtta.

— Mind naiseks wõtta! Numalad! Seda ma ei wõi.

— Sellest ei malsa rääkidagi! Aga enne pead sa ristiusku heitma, oma pagana usu wiisid maha jätma ja paganatest lahutama.

— Mis asjas ristiusk siis parem on? küsis neiu nutul.

— Kas ta parem on wõi ei, see pole minu asi seletada. Minule on üks koik, aga sinu suurtsugu peigmees tahab seda. Tema pärast wõid ju ennaft ka weega lasta lasta. Mõtelda wõid ju ikka, mis sa ise tahad. Tee nagu mina! Ma ei tea ristiusust ega selle Numalast midagi paremat kui sina ja mõni teine, aga kes wõib mind paganaks sõnnata.

Neid sõnu oli Banda dige lahkelt, pea meelitades kõnelemine. See andis Leidale julgust.

— Selle käsi ei wõi hästi käia, kes Jumalaid pahandab, ütles ta fergelt.

— Tähi kortus. Kas ma neile küllalt ka ohwrid ei ole wiinud, aga mis olen ma sellest hääd saanud? Ütle, et sa oma siinamaalsed Jumalad maha jätab, laje enast ristida, see tuleb su õnneks. Sa saad kõrgest seisusest mehe mõrjaks.

— Kes on see mees?

— Üks uhke Saksa rüütel.

— Saksa rüütel, kes meie rahwa wasta sõdimas käib?

— Ta on waper mees ja mitmes tapluses wõitnud.

— Ta on aga meie rahwast wõitnud?

— Jah paganaid. See on iga ristiniimese kohus.

— Iha, ega sa ometi ei mõtle, et oma isamaa ja rahwa werise waenlase naiseks wõiksin saada! hüüdis Leida waluga. Minu hälli ei kiigutanud küll ema käsi ega sütanud ema suu, aga siiski waatosid mu pääle kaks emaliku sõbra silma ja õpetas mulle üks truu süda isamaa ja oma rahwa armastust ja waenlaste põlgamist. Ma peon neid õpetusi kalliks, mu südames elab kõigi isamaa waenlaste wasta sügaw põlgus; ära nõua minult, et ma neid pean auuētama, armastama. Kuis wõib lammas hunti armastada? Kui ja mu isa oled siis ära nõua seda. . .

Panda nägu läks isekarmaliseks: orjakes tulid paksud sinikad jooned nähtawole, mis ta mõistufeta wiha ette kuulutajad olid. Ta südames kees wiha, ta oli õiglase neiu sõnade läbi raskeid haawu saanud. Aga kas tohtis siis üks niisugune tüdruk tema plaanid nurja ajada — wastu panna — temale, kellel ometi rajamata wõimus ta üle oli? Ta oli weel liig armulik ta wastu olnud, oli temoga lahkeid sõnu rääkinud, ja see julges talle nii kindlaste wastu rääkida! Niisugusel tüdrukufesel tohtis ta usu üle mingisugust ütlemist olla, tema tohtis isamaa armastusest ja waenlaste põlgamisest rääkida, kuna ta ise ometi waenlaste keskel ja nende armust elas! See oli liig. Ta tohtis praegu oma wihale hästi mõeldud sõnades

maad anda ning nende mõjul kõrgemeelsest tüdrakut oma oma jalge ees põrnus näha, kui häkiste hüüdmist ja kära kuulda oli. Wihane mees jäi seda kuulama. Hääled ka-
jasid läbisegamine. Sõnadest ei saanud kuulaja küll aru, aga häälest märkas ta, et siin waenlastega tegemist oli. Ta oli kartuse pärast tapluse eest ära põgenenud, sellepärast ei tohtinud ta eunnast nüüd siin näidata. Ruttu pühkis ta kantsi wärawast wälja ning kadus koidu warjul kurtja neiu filmist.

Natuke aega olid ta mõtted nii laiaki, et ta neid koguda ei jõudnud. Põgenemise nõuu — isa ootamata tulek ja arusaamata olek — nõudmine ujust taganeda ja ühele waenlasele mehele minna — see kõik oli nii ruttu ja üks-
teise järele tulnud ja teda nii ärritanud, et talle mõtete asemel palawad pisarad filmi tulid ja ojana mööda põski alla weere ma hakkasid.

Suur koit kuldas jubri metsa ja mägede latwu ning taewa pilwesi, kui ta lindlale otsusele jõudis. „Tulgu, mis tuleb! Parema surra kui sel wiisil elada . . . ma pean siit pease ma . . . paremat aega enam ei tule . . . Jumalad aidaku mind!“

Nii palusid ta huuled tasakeste. Käratsewad hääled olid õige lähedale jõudnud, ka kantsis hakkasid inimesed liikuma. Ruttu wõttis ta kõie otsa kätte ja lastis enese miüri mööda alla. Westi solises natuke aega, siis jäi kõik wait. Tasa weeresid wee wood oma igawest teed mere poole, nagu poleks neil inimese imelikü saatusega midagi tegemist.

30 28. Kats sõbrannat.

Kui Panda ootamata kära pääle ettewaatlikult käratsjatele oli lähinenud, nägi ta ära, et wangisid Taara-aia (Toreida) kantsi poole weeti, kus juures wastupanejaid wal-
juste nuheldi. Sellest see häkiline kära tuli. Ta segas

enese warsti wangi wedajate sekka ja päris targu tärele, miks neid Kaupo kantšist Kobeselest ära tunakse, ja sai wastuseks, et Kaupo jälle suurt pääletungimist Gestlaste poolt kartwat, mille eest rahwas kantšis warju nõudwat. Et tal ruum kitsaks jäänud, siis saatinud ta wangid eest ära Taara-aida, kus rohkem ruumi olla. Et aga keegi teada ei saaks kuhu wangid jäänud, sellepärast olla see kõik ööfel ette mõetud. Wangidest ei tohtiwat nad ühteainuſtti ära kaotada, see on, elawalt ära põgeneda lasto, sest nad mõisfid kodumaale saada ja säält uutele waenlastele teejuhiks tulla.

Pandale ei olnud ſiin midagi tähele panemise wäärt uudist. Ta pööris wangide wedajate ees Taara-aida tagasi, et oma wiha enese wangi Leida kallal lahutada. Müüid tahtis ta talle kord oma tõſist nägü näidata.

Päew oli juba pooles keshommikus, kui ta Taara-aiast iluſas kantšis ümber wratas, aga Leidat kufogil ei ei ſilmanud. Omas wihas oli ta hoopis ära unustanud, mis mõtte päält ta neiu kätte ſaanud. Müüid tuli see talle häſiste meelde. Kuttu jooksis ta jõe poole müüri äärde, kus ta ööſi neiuga oli kõnelenud. Öige! Kõis rippus laia toominga tüwelt otsapidi üle müüri alla, ja tüdrukut ei olnud kuſkil.

— Ta on ära põgenenud! hüüdis ta wihega ja waatas müürilt alla wette, kuſt ſelge ſinine taewas põhjatumas ſügawuſes mõne tafa ujuwa pilwetombuſefega talle waſta waatas. Weſi loſuſ juſt waſta kantšis müüri, nii et kuitwa maad mõõda peafemist ei olnud. Ah ah ah, ſee narriſe, ta uſkuſ all maad leida, kus oma wiledaid jalgu ſojerdada, aga näe, olid jälle ſügawad wood, mis põgeneja põhja wõtawad! Ah, ah, ah! Otsas on jälle üks kangekaelne Geſti piiga. Rahju tühja pärast üſna! Salka rüütli käeſt olekſin ma tema eest tõeſte hää nooſi kulda ſaanud, kui ta rumal mitte ſiit ilmoſt ära ei oleks põgenenud. Müüid olen ma temast küll lahti, aga ta ilma loodetud raha ſummata.

Ta oli küll naernud, aga kahju oli tal ometi, mitte neiuft, waid rahast, mida ta tema läbi olets saanud. Ta tige da inimese kahetsus on kõige tisedam.

Riisutud wangid jõudsid oma wedajatega kantfi. Panda oli siin ruttaw ja kodune, sest selle peremees oli Kaupo wäimees Wane olnud, kellega ta aasta eest Gestimaal palju tükka ühes läbi teinud. Wane oli küll ammugi juba langenud, aga tema järeltuleja pidas Panda wanast tutwuseft weel lugu ning hoidis talle oma maja igal ajal lahti. Tema läbi sai rüütlik sõjawägi kõik kuulda, mis Gestimaal sündis. Sellepärast wõis ta siin pea peremehe uhkuses wangifid wastu wõtta, kes wärisedes oma saatust ootasid. Põlglikult saatis ta oma silma nende kahwatanud naiste nägude peale, kellede seas ta teraw silm nii mõndagi tutawat leidis, kes hääl päiwil teda olid narrinud ja teotanud. Oh kui häa meelega olets ta toores kättemaksmise himuline süda neile nüüd kõrwu müristanud, et ta neile nüüd wõib ja tahab kätte maksta, aga ta häbenes ennast oma jõuus, ka weel wangidegi ees. Ta tundis neid südameid, kes ka kõige suuremas kannatuses tema üle weel oleksid naernud ja teda ta uute sõprade ees teotanud ning ka niisama naeru alla saatnud. Sellepärast oli ta kübara sügawalt kõrwade pääle tõmmanud, et teda ära ei tuntaks.

Häliste jäi ta imeks pannes üht sale dat piigat siimamo, kes wanemate naisterahwastega elawalt rääkis ja neid trööstima näis. — Temap ta on, üks mis üks, ümises ta iseeneses.

Wiimaks pööris kõneleja neiu, keda teised usalduse ja auupakkumisega näisid kuulama, oma näo Panda poole. Kõhe kutsus see ühe wangiwedaja enese juurde ja küsis, kust ta selle neiu kätte saanud.

— Kinni wõetud ja ära toodud, muud midagi wastas wahite ametliku uhkusega.

Panda laskis ta enese juurde tuua.

— Ha, siin sa nüüd oled, ütles ta hirwitades wangi wasta. Mina uskusin juba et sa toonelasfe olid põgene-

nud, nüüd tuuakse sind wangiviisi koju. Olgu seekord nii-
sama, aga hoi a ennast teine kord põgenemise katse eest, kui
sul elu armas on. Sa täidad kõik mis ma sinult olen
nõudnud. Küütel võib neil päivil juba siia tulla.

Neiu, kellega nõnda kõneldi, ei mõistnud sellest midagi,
eht see küll üsna ootamata viisil puhast Eesti keel oli.
Imetspannes vaatas ta kõneleja otsa nagu ootaks ta seletust.
Haa! neid teerlemaid filmi oli ta juba näinud ja
seda häält ka kuulnud, aga kus — kus? Ta ilus pea
oli kangesti meeldetuletamise kallal töös, mis aga sugugi
korda ei tahtnud minna. Näis, nagu oleksid viimase aja
suured juhtumised ta selge mälestuse tumedaks teinud.
Wõõros kõneles põgenemisest ja hoiatas teda selle eest.
— Ma ei ole ilmaski veel põgenenud — aga ei — üks-
kord ometi, mõtles ta iseeneses. See oli aga Soontaganas,
kus mind taga aeti. Aga kust võib tema siin seda teada?

Ta vaatas veel kord teravasti mehe otsa. Haa!
Tal käis üks mõte walgutiirusel pääst läbi. Ta põlwed
nõtkusid ja jume kadus mõneks pilguks näost ära. See oli
ju selle luuraja äraandja hääl, tema filmad, waade — taewas-
wased mäed — ta oli ise seesama! Hirm ja jälestus selle
mehe eest panid tal sõnad suhu kinni. Rutuga pööris ta
ümber ja tõttas teiste wangide poole.

Wanda arwas, et see kangekaelsusest ja kahjust põgene-
mise nõuu tühja minemise pärast tulnud, naeratas iseeneses
selle üle ning läks rahulolewalt oma teed. Küll ta para-
jal ajal oma võimust võis näidata, arwas ta. Wahtidele
andis ta kowa käsu kõik wangiind suure hoolega wahtida,
mehed iga päew luurama panna, et keegi hing nägemata
kantši ligi ei pääseks, ja isiäranis terawalt seda ühte neitut
filmas pidada, kellega ta praegu kõnelemud. See võis
muidu priimalt ümber käia kui teised, aga wahitud pidi
ta ikka saama.

Kui kõik käjud raske trahwi ahwardusega korratud
olid, pani ta enesele sõjariistad ümber, wõttis kimbu riideid
ühes ja sõitis hää ratsahobuse seljas kantši wärawast wälja.

Wangidel oli äraütlemata raske põlv. Toored sõjamehed käisid nendega jämedal ja kõige põlastavamal wiisil ümber, just nii, kuidas tige ja toores süda lustis. Wanemad naised pidid hirmust piina ja walu kannatama, kuna nooremaid ja ilusamaid hirmus teotus ja häbiistamine alandas. Kõige julgem ja südikam oma koormat kandma oli Waike, Lembitu ditsew tütar, keda Pando Leidaks pidas. Ta trööstis ja julgustas oma õnnetuid saatuse osalisi, oli neile oma kindla ja julge meelega hääks eesmärgiks. See mõjus ka waenlaste sõjameestesse nii, et roojased käed endid wiimaks tema järele enam wäljagi ei sirutanud. — Nii kaua, kui meil weel weri soontes woolab, ei tohi need toored inimesed iialgi meie nõdrusest kiidelda, hüüdis ta wangidele kinnituseks. Meie wanemad ja isad saawad seda kurja neile kuhjaga kätte tasuma. Kannatame ennem surma kui häbi. Sumalad saawad meid peastma!

Ja tõepoolest peksid toored waenlased ka mitmed naised ja neiud pool surnuks. Julge südamega kannatasid aga õnnetumad oma saatust. Nad teadsid ju, et nende truud kaasjad, isad ja wennad neid siia ei wõinud jätta, waid oma eluga nende eest wõitlesid. Su kaks korda oli ka Gesti kogutud malewa Raupo linna müüride taga olnud. mõned wangid olid eemalt oma mehi, wendi ehk isasid näinud. Waike oli oma isa kõnet kuulnud, aga halastamatalt oli saatuse kare käsi siin nende nõuu rikkunud. Wõitlejate weri wärwis waenuväljal murupinda ja omaste luud luitusid metsades tuule ja päewa käes. Kui mitmed südant lõhestawad õhkamisid tõusid taewa poole, kui wae sed wangid õhjel siia rännates omaste surnukehade pääle maha komistasid! Kes tõi neile sõnumid, kas neil weel järel tulejaid on ja kuidas lugu läheb. Wabest pidid nad oma kalli kodumaa ja truud omaksed igaweseks kaotama!

Waike pani imeks, et temale rohkem wabadust anti kui teistele wangidele, ehk ta küll seda hirmust meest jälle nähes kõige pahemat enese kohta aimas, sest see näis teda esimesel pilgul ära tundma. Müüid aga wõis ta kantsis

ümber käia, kuna teised oma wiletsatest majadest wäga harwa wälja said.

Mõne päewa pärast toodi kantsi weel üks wang. See oli üks kena neiu, wäga armas nägu, aga kahwatu ja kurb. Waife, kes parajalt wäljas kõndis, tundis tema üle haledat meelt ning waatas osawõtmisega ta pääle. Üks äraseletamata wägi kiskus teda tema poole. Ta oleks häämeelega tema juurde läinud ja temaga rääkinud, aga ta wiidi liig ruttu majasje eest ära. Ta uskus kindlasti, et see ka mõni tema saatuse feltfiline oli, keda roosiline elu ei oodanud ja kes wistist sellepärast nii otsata kurb oli. Imestatawal filmal wahtisid wangiwedajad kord tema kord wangi pääle ja läksid isekeskis elawalt juttu ajades edasi.

Waife ei mõistnud nende kõnest sõnagi, ega teadnud ka, miks neid kordamööda nii terawasti wahiti. Kuu seisis tal selle neiuksese kurb nägu filmade ees ning ta südames tõusis lõpmata igatsus temaga kokku saada. See soow läks ka täide.

Ühel hommikul tuli Waife warakult oma wangikojast wälja. Päike oli natuke maad üles tõusnud, linnud laulsid metsas rõõmsasti ja kaste tilgad särasid imeilusasti mitme karmaliselt. Üks weike jalgwäraw, mis maa seest alla jõe äärde wiis, oli lahti. See tee oli nii kaunis, nii meelitaw, et Waife mitte wastu ei jõudnud panna, waid alla wärawa poole sammus ja säält läbi jõe kaldale jõudis. Tema filma ees awas säält ennast ülikaunis pilt. Laialine tasane wee pind, walge udu pääl, mille üle weel kõrged metsa ladwad ümberringi mägedelt selge sooja õhu sisse wälja ulatasid. Koht näis tõesti oma nimewääriline olema, kus wägew Taara kord on elanud, aga nüüd wõõrad hiied õitsewad, wõõrad wõimud walitsewad.

Jõe kaldal puutus talle üks kogu filma, mis ta täheapanemise täitsa oma pääle tõmbas. Üks neiuksese istus liigutamata jõe kaldal ja waatas üksi filmi oma ette wette. See oligi see uus wang, keda ta nii hää meelega näha oli igatsenud. Ruttu astus ta kergel sammul istuja poole,

kes nii sügawasse mõttesse oli wajunud, et ta tulejat ei kuulnud. Ettevaatlikult pani ta oma käed ta õlade peale ja hüüdis talle osawõtlikult kõrwa sisse: Mis sa kurdad, kullakene?

Rohkudes tõstis istuja neiu pää üles ja waatas kõneleja poole. Enne pidi ta aga pisarad filmist ära pühkima, sest nende läbi ei wõinud ta midagi näha.

— Kes sa oled? küsis ta segaselt.

— Wang nagu sinagi, kostis pehme hääl. Ära pane pahaks, et ma sind siin eksitan. Sa oled esimesest nägemisest saadik juba väga mu meele pärast; ma lugese sinu näost walu ja kurbtust, just sedasama, mis minu südames liigub; ma usun, et meil rindades palju ühesugust tundmust elab, mida ühesuguse saatuse käsi sinna wajatanud. Ütle et mu filmad mind mitte ei ole petnud, minu sees elab üks hääl, mis mulle seda ütleb — — —

Woit olles oli istuja neiuks osawõtliku Waite kätest finni hakanud, pigistab neid soojalt, tummalt. Minult filmadega ütles ta, misugust õnne ta süda niisuguse osawõtmise ja kaastundmuse juures tundis.

— Sa oled mulle kui taewast trööstijaks saadetud, ütles ta wiimaks pisarafilmi, Oh, mis kallid on see, kui inimene enesele ühe seltsilise saab, kes tema saatusest, hädast ja õnnetusest südamest osa wõtab. Saame sõpradeks, oleme teineteisele õeks, see on kaunis. Oh, kuidas tänan ma sind —

— Tänu ei maksa rääkidagi. Ma olen õiglane ja ütlen sulle, mu uus sõbranna, et selles sunnis, sinule ligineda, rohkem oma kasu, kui sinu, oma õnnetuse tundmata osalise, kasu nägin. Alga, misugused südamed ei ühenda hädas endid, misugused rinnad ei tõuse ühtewiisi, kui neid ühesugune häda ja ahastus ümber piirab!

— Alga kas sa siis ka tead, et meie saatuse nii ühesugune on? küsis wee ääres istuja neiuks.

— Ma usun seda, mu süda ütleb mulle seda. Kas ei ole sina ka wang ja kas ei ole sina oma wane-

mate majast, oma rahwa seas ära riisutud ja kas ei ole ju südames mõni ülitallis pilt — — —

Waike sõnad lõppesid ära. Kui ka kõik muud asjad ühte laskisid — armastuses pidi ta uus sõbranna õnnelikum olema, mõtles ta iseeneses.

— Kõik, kõik on muidu nii, aga seda ei või ma mitte ütelda, et ma wanemate käest ära riisutud oleksin, kostis neiu hääletult. Sina oled wistist palju rohkem kaotanud, aga ma usun et sa siiski mitte õnnetum ei ole kui mina. Mu saatust on wahi, ma ei saa taast aru, mu silmade ees on kõik pime.

— Mis sul siis on? küsis Waike osawõtlikult. Kõnele selgemine, mu kõrwad ei ole ju õnnetuse wasta kurdid. Nüüd oleme üksi; see on kallid aeg; ei tea mil jälle kokku saame. Sa ütlesid, et sind mitte wanematelt ära ei ole riisutud. Kuidas said sa siis siia?

— Isa tõi.

— Sinu isa tõi ju siia? See ei ole võimalik.

— Seda on ta teinud, ja siin peab ta mind wangis.

— Taewas tule appi! Seda ei või isa süda iialgi teha.

— Mina ka ei mõista seda, aga nii on.

— See ei ole isa, ükski isa ei saada oma last õnnetuse sisse.

— Seep see ongi, mis mu saatuse mulle nii raskets teeb, et see minuga nõnda sünnib. Siis kui ma weel wanematelt midagi ei teadnud, kujutasin ma neist kuldseid asju, aga kui ma nad leidsin, pidin warsti nägema, kui petlikud lootused on.

— Mis sa oled oma wanemad leidnud? Kas nad sul siis kadunud olid?

— Ma oliin waene laps, ilma isata ja emata, ilma õe ja wennata, wastas ta kurwalt. Mul oli üks ainus inimene, kes mulle südamest hää oli. See oli mu kallid kasuema. Oh tema surma järele on kõik teisets läinud, kõik õnn kadunud. Seft saadik olen ma ainult kurwastuse päiwi näinud.

Liigutusega oli Waite neid sõnu kuulatanud. Kõit just niisama, nagu temagi juures.

— Siis tuli üks naine, kõneles neiute edasi, tegi mind nähes väga rõõmsa näo, ütles, et ta minu ema olla, kes mind kaua otsinud, ja kutsus mind omaga ühes. Mul ei olnud kedagi omaist siin ilmos, olin südamest rõõmus, et kord ema leidsin, teda ma siinamaale ilmsi ja unes nii palawalt igatsesin. Wiimasest Soontagana sõjast saadik ei ole ma teda enam näinud, sest siis tõi see mees, kes mind oma tütreks nimetas, minu siia. Oh, ma kardan teda — oma isa — kas see pole hirmus?

Pisarad lammataksid ta sõnad ära.

— Kus on see hirmus isa nüüd? küsis Waite.

— Ta on mõni päew juba siit ära. Ma põgenesin tema eest, aga sain kinni wõdetud ja tagasi toodud.

— Sina oled põgenenud! hüüdis Waite, ja tall tuli see hirmus mees meelde, kes teda põgenemise katse pärast nii rängasti ähwardanud.

— Ma ei wõinud muud. Mul on küll häbi ütelda, et ma teda kardan, järelostusega kardan, kõneles kurb neiu. Ma nägin kord ühte kalameest, teda pärast isamaa äraandmise pärast toga aeti, see oli just tema nägu; ma kuulsin ka kord ühe sureja wanakese juust tema kohta raskeid sõnu — sest saadik tuleb mul igakord musta habeme ja põlewate, keerlewa-filmadega kalamees meelde kui teda näen. — — —

— Musta habeme, põlewate, keerlewate filmadega? hüüdis Waite ägedalt. Ma tunnen ka üht seda nägu meest. Ma nägin teda mõne päewa eest siin, kus ta mind surmaga ähwardas, kui ma põgenemise pääle julgen mõelda. Ta rääkis mõistmata sõnu ühest rüütli tulemisest.

— Tema ta siis oligi.

— Kes tema?

— Koh, minu isa ikka.

— Täewas tule appi! See on ju üks isamaa äraandja, wilets kurjategija . . .

— Sa haavad mind walufasti, õhtas nutja neiu. Ma lootfin sult kui häält sõbralt troosti, aga sa tõufad mu weel sügawamasse hukatuse sisse kui ma juba olen. Ma hakkas seda põlgama, kes mulle elu annud. Kas on mul jaks luba? On see lapse wiis, kui ta ka põlgtust oleks teeninud, sest ka mina olen tema juures mõtteid morganud, mis otse meie maa ja rahwa wasta käiwad. Peasta mind, ära õhuta seda leeki, mis ainult häwitust wõib tuua ja wannet lapse eluteele külwata. . .

— Kes on seda sulle tõendanud, et ta su isa on?

— Ei muu keegi, kui tema naine ja ta ise.

— Siis on see wale, ütles Waike kindlasti.

— Mis tarwis waletasid nad seda? Wale on ju jöledus.

— See mees teeb kõik kurjad ära; ma tunnen teda. . . ta wõib ka waletada.

— Anna andeks, sõbrakene kui ma sulle seda hirmust soowi awaldan, et ta waletanud oleks, ütles piiga kahewahel olles. Kõik sidemed, mis lapsi wanematega ühendawad, kaowad minu juurest ära. Oh, mis saab sellest wiimati küll? Kui wäga ma ka oma wanemaid leida ihaldasin, siiski soowitsin ma parem ilma olla, kui niisugust meest oma isaks nimetada. Aga jätame sellest rääkimise. Tihti on metsapuudel filmad ja tuule kahinal kõrwad, mis ootamata häda toowad.

Waike nägi ära, et fiin tema troost ei mõjunud. Ta uskus küll, et niisugune mees tema isa ei wõinud olla, aga tõendada ei wõinud ta seda ometigi. Sellepärast jättis ta jutustamata, mis ta tema isast weel teadis. See oleks ta uut armast sõbrannat ainult weel rohkem kurwastanud.

— Tröösti ennast, sõbrakene, ka minul on mitmesuguseid kurbtusi, ütles ta wiimaks pikalt.

— Usud sa, et teiste kurbtus mind peab trööstima. Mind rõomustaks see rohkem kui sinul omast elust midagi kaewata poleks. Sul on wanemad, wennad ja õed — —

— Pea, mitte nii palju neid ilusaid sõnu! kõneles Waike wahele. Hää isa mul küll on, aga muud kedagi

— wend oli mul küll ka — aga nüüd ei ole mul teda enam . . .

— Surnud! ma märkan . . . jumalad trööztigu sind .
kõneles osawõtlit piiga.

— Ei, surnud ta ei ole — üksi minule on ta jurnud.

— Mis see tähendab, sõbrakene? kõnele selgemalt.

Waike otsis sõnu.

— Enne tahame aga rchkem tuttawaks saada, ütles
Waike. Ütle, mis on su nimi? Minu nimi on Waike.

— Leida on minu nimi.

— Leida! Ütle Leida, kas sa oled ka juba armastanud?

— Südamel põhjast, wastas küsitaw kurbliku õrausega,
kuna ta rind õnne tundis, et nüüd kord sõbra leidnud, kellele
ta oma südamel saladust võib usaldada. Ma tundsin üht
ülilkaunist noort sõjameest, kes minu südame rahu wiis ja
siis ise jäädawalt ära kadus. Oletsin ma ikka Saaremaale
tornimahits jäänud, siis wähest oleksin teda weel näha saanud,
aga kui ma säält wanematega Soontaganasse tulim, siis ei
wõinudki ta mind enam leida.

— Soontaganasse! hüüdis Waike pea kiljatades. —
Kas sa Soontaganas oled elanud?

— Jah, minu isa oli ju Soontagana wanem.

— Sinu isa, seesama siin! Huu! . . . säält oli tal-
wel hirmus sõda, kuidas sa säält ära peafid?

Ühe tundmata imelise nooremehe läbi. Tema tõi
mulle hobuse ja sundis mind põgenema. Kui ma juba
külmaist kangeks olin jäänud, tuli mu isa mulle järele ning
tõi mu siia. Kuidas sõjaga lugu läts ja mis minu aita-
jast sai, ehk kes ta oli, sellest ei ole ma midagi kuulda
saanud. Ka see näis imelik olema, et mu isa enam tagasi
ei läinud. Ta käis sest saadik waenlaste feltsis ning mina
hakkasin teda ikka rohkem kartma. Imelikul wiisil ei taht-
nud ta ka emast ialgi midagi rääkida, keda ma sellest saadik
enam silmaga pole näinud.

Waite kuulas põnema tähelepanemisega päält.

— Mitkspärast nimetad ja oma arvitajat imeli-
kuts? küsis ta üfsifilmi Leida otfa waadates.

— Ta oli nii imelik et ma taft aru ei saanud. Ta nimetas mind oma õets, ütles, et ta mind üle kõigi armastada ja kutsus mind enesega põgenema. Ta küsis, kas ma enam neid õnnelikka filmopilkusid ei mäletawat, millal meie ühes Hiimäel mänginud.

— Edasi, edasi! hüüdis Waite hinge pidades.

— Ma ütlesin, et ma teda elus esimest korda näen, kõneles Leida. Ja kui ta mind külmas nimetas, ütlesin ma tolle, et minu rind põlewat armastust on tunnud. „Oma wäese, õnnetuma wenna wasta?“ küsis ta, ja mina wastasin, et ma üht wõõrast sõjameest armastan, k:s mind laenete surmast päästinud. Säril läts ta nägu hirmsaks, ta läsi wärikses mõõga külles ja suured pisarad weeresid talle silma ning hirmsa häälega hüüdis ta mulle: „Mine ära, kaugele ära, meil ei ole teineteisega enam midagi tegemist. Sa ei ole enam minu õde. Lahtume igaweseks!“ Siis jubatas ta mulle hobuse ja riided/põgenemisets ja hakkas rutusti ära minema. Mina olin südamest liigutatud, et ma teda armastada ei wõi aga töotasin kindlasti linna jääda ja ühes surra kui ta mitte minuga ära ei lepi. Tema wiimased sõnad olid: „Digu rohu meie wahel! Weri lepitab kõit — mine nüüd — õnn on selga pöörnud minule ja isamaale — põgene!“ Ta läts, rahwas hois-
kas „Wambola tuleb!“ Mina põgenesin ta hobusega ühe Lätlase sõjamehe ülikonnas ära.

— See oli siis tema, tema jah! sõjastasid Waite huuled. Oh mu hirmus aimamine on tõsi . . . jumalad . . . hirmus . . .

— Kes siis? ja mis hirmus aimamine? Sa pa-
ned mu kartma

— Minu õnnetu, õnnetu wend Wambola. Ta on nõdrameeleline!

Ohmatades waatas Leida sõbranna otja. Ta oli kahwatu kui surnu.

— Ära karda nii, see wõib eksitus olla, ütles Leida, kes ei aimanudki kui walusaid haawu tema sõnad sõbranna südames olid puudutanud.

— Ei ole siin eksitust! Ma olen teda ise näinud. Ta oli surnute firjas, aga nüüd käib ta ümber ja neab mind, ta ainust öde — armukest . . . See on enam, kui ma kanda suudan.

Jouetuult langes ta nende sõnade juures Leida käte wahele. Deliku õrnusega wõttis see oma õnnetu sõbranna kuuema pää sülle ja jahutab teda jõe weega. Wiimaks löi ta oma silmad lahti ja mõlemate pilgud langejid ühe korraga oma ette wee sisse. Lükke aega wiibisid nende pilgud tofase selge wee peegli sees, sest sealt paistsid neile tats kaunist nägu wasta, mõlemad nii ühte moodi, et ka kõige terawam wahtimine wahet wälja ei näinud. Leida hakkas wiimaks juure häälega naerma.

— Kas need meie näod on? küsis ta nalja tujus.

— See seal on sinu nägu, ütles Waite wee sisse näidates.

— Ja see sääl jälle sinu nägu, kallis Waite, rääkis Leida uuesti naerdes. Oh, kui waesed näo tundjad meie oleme: ei tunne iseennastki. Kui meie pange põhjast paremini oma näod pähä oleksime õppinud, siis oleks meie tohe aru pidanud saama, mis meid nii nõidlikult teineteise poole tõmbas. Õnn, et me just wee juures nii õnnetu-mal kombel kokku juhtusime. Kui õnn ilma õnnetuseta ei käi, siis ei käi ka õnnetus ilma õnneta. Sääl me nüüd seisame ja wahime — üks mis üks.

— Leida, mis sind selle juures nii naljakaks teeb?

— See leidus on hää mõistatuste ja segaduste seletaja ja kõige parem nõdra meele rohi, kõneles Leida rõõmsasti. Mis meil siamaale mõistatuses oli, on paugu pääält seletatud, ja nõdrameelne ühe hoobiga terve tark inimene.

— Mis ja mõistad, kallid Leida! Kõnele selgemalt, ja teed mu uudishimuliseks, ära piina mind.

— Kullakene, enne üks küsimus: Kas ja oma wenda armastafid?

— Ma armastasin teda juba siis, kui ta mu wend oli, ütles Waite.

— Kas ta siis nüüd enam ju wend ei ole? küsis terawa mõistusega Leida pääd raputades, sest ta ei olnud weel oma sõbrannast aru saanud.

— Meie oleme ainult nimepidi ja eneste teades õde wenda, aga tõepoolest ei olnud meie sugulasedki. Tema isa oli Soontagana ja minu isa Sakala Leola linna wananem Lembit.

— Ah, haa — nüüd ma aiman, hüüdis Leida. Kas teie siis enam ei armastanud teineteist, kui jee wälja tuli, et te mitte õdet wenda ei ole?

— Ma olin õnnelik seda kuuldes, sest ma armastasin teda palawalt, nõdrameelselt, ning see põlew armastus muutis ennast selle teatega minu sees otse kustutamata leegiks. Sõtta minnes oli ta lõpmata kurb, nagu ma küll märkasin, just sellepärast, et ta mind rohkem armastas, kui õde wõib armastada. Oh, misõuguse igatsusega ootasin ma teda togasi, kui kuulda sain, et meid suguluse sibe ei lõida — aga sõjast tuli surma sõnum. Kui ma teda nüüd ootamata wiisil jälle nägin, olin ma õne pärast kui meelest ära.

— Kas ta teadis, et ja tema lihane õde ei ole?

— Ta hüüdis mulle nagu meeletu wasta: „Ära fiit! Waite, sul ei ole enam wenda!“ Rõõmuga hüüdisin ma: „Kas sina ka seda tead?“ ja tumedalt küsis ta: „Sa sina oled selle üle rõõmus?“ Kui ma wastasin, et ma wenna asemele enesele armuuse olen saanud, mis wõhetuse üle ma südamest õnnelik olen, siis ütles ta mulle: „Murjatu tüdruk, oma ainisa wenna annad ja armuuse eest . . . ma ei taha find enam näha, ma põlgan find.“
Ja sellega läks ta wälja. —

Kurbtus köitis kõneleja keelekõidikud. Hellalt wöttis Leida ta ümbert kinni ning küsis naerul juuga: — Kas ja siis ikka weel kõige selle seletust ei märka?

— Ära naljata, Leidake, ma ei wõi sulle rõõmust nagu teha, ütles Waite kurwalt. Mis on siindinud asjadel sellega tegemist, et meie ühte nagu oleme?

— Wäga palju seeford. Sinu wend ja armuke pidas mind oma õeks, ja et ta minu läest, kes ma midagi ei aimanud, niisugused wastused sai, mis armastajale palatwamad kui tulised jõed on, siis pidi ta meelt ära heitma. Mõtles, kui ta sinult truud armastust lootis ja torruga minult kuulis, et ma üht teist armastan ning wenda enam ei taha, mis pidi ta süda siis ütlemä? Minust lahkus ta selle teadmisega, et tal enam õde ei ole, sest et mina teda ju oma wennaks ei wõinud tunnistada. Ja kui ta minu suust pärast selle üle rõõmustamist kuulis, et ja wenna armukese wastu oled rahetanud, siis ei wõinud ta sinust aru saada, waid pidi mõtlema, et ja kedagi teist armastama oled hakanud ning selles õnnes ka wennast hää meelega ilma tahad jääda. See ei ole armastajate juures wõimata effitus sest hõõgaw arm tegewat pimedaks, nagu wanad inimesed ütlewad. — Noh, ütles nüüd ise, kas su endine wend ja nüüdne armuke weel meelest nõder on? Eks olnud see leidus üks imelik rohi?

— Sul on õigus, mu südame Leida, rääkis Waite õnnelise liigutusega. Kõik näis nii selge ja arusaadaw olema, et sinna midagi wasta ei wõinud ütelda. Ma pean sinu terawat mõdistust imestama. Nüüd ma märkan küll, et see nii on olnud. Minu hää Wambola ei wõinud mind petta — ta armastas mind, ja ma lastsin ta sel wiisil enesest minna! Oh kui ma temoga weel kokku saaksin! Kuis hakkab mu süda nüüd priiust igatsema. Oh werdame sõjajumalale, mis meil on, et ta meie wägedele wõitu annaks ja et meie jälle omaste sekka tagasi saaksite. Jääme ikka ühte, siis on meie saatuse kergem kanda. Üks ford saawad ometigi meie saatuse taewast pilwed lahutama

ning päite ilul paistma. Meie rahwas on lubanud waenlaste wasta seissta, kui weel üks põlweõrgune poissitene maal kaswab, ja ma tean, sõjamehed peawad sõna. Nad peawad meie wabaduse eest wõitlema :

„Seni kui on meestel päida,
Seni kui me wendel werda.“

Ragisew liiw ühe astuja jalgade all äratas nad mõtelest. Mõlemad läksid näost furnukarwaliseks, kui nad Pandat ähwa dawa näoga eneste kes nägid. Tema wihi muutis aga imestuseks, kui ta enese ees kaes Leidat nägi. Ta oli ennast küll ristimise weega lasta lastnud, aga pime ebauski ei olnud temast selle läbi weel mitte lahkunud. Siimesel filmapilgul arwas ta enesel nõidusega tegemist olema ning löi ristitese otsa ette, siis aga näis ta aimama hakama, et sääl kaes loomulikku inimest on. — Oh, oh, tüdrukud, wõi teie peate mäsämise nõuu, ütles ta hirwitades. Teie ei ole siia toodud, et siit ära jooksete, waid et siia jääte. Leida, kes on see sinu nõoline tüdruk? Ja sääl juures waatas küsija mõlemate pääle, sest ta ei teadnud weel ütelda, kumb neist dieti Leida oli.

— Seda wõin ma ise sulle ütelda, rääkis Waite ise enese eest ja waatas sääl juures põlglikult Panda otsa. Tuleta minewast sumest seda selget ööd meelde, mil ja ühe Diivlasele Soontagana teed näitaksid ja abita tütarlast isamaa äraandmisele sundisid! Murjatu wäriise kättemaksmise ees — —

Need sõnad olid ootamata tulnud kui wälk heledast taewast ja sellepärast mõjusid nad ka hirmsa jõuga. Beri oli talle pähä kogunud, filmad läksid walgeteks ja teerlesid kui põletajad sõed. — Hähäh! Murrikene, ja oled minu lääses ja julged seda! Mikana, kui Pandal siin ütlemist on, ei pea teie enam teineteist nägema. Mul on kohi teie tarwis küllalt. Teie maksate weel hinda, hahahah, raha ei rõhu mu kullitseid karki. Hei, wahid, siia! Siin on kaes tüdrukut, keda teie kõige kindlamas kohas peate hoidma.

Mõlemal olgu wiis wahti . . . Teie wastate oma pädega, kui neist teinegi ära kaob. Kõlku ei tohi teie neid ialgi lasta. Ära nüüd!

Chmatanud tüdrukud weeti tooreste käte wahel wangi, kus neil päewa walgust mitte liialt ei olnud. Keegi ei näinud nende pisaraid, mis nad pimedas kindluse koopas walafid. Keegi ei toonud neile kodumaalt teatust ega kuulutanud ka sedagi, mis werisel waenuväljal sündis. Pime öö walitses nende ümber ja nende südames.

29. Kalamees.

Suwi oli möödas, lehtowad lilled kadunud, lindude laul waitinud. Rahijedes longesid kolletanud lehed puude otsast ning tuul puhus karedalt üle kõrrepõldude. Jälle istusid kaks sõbrannat ilusa Toreida kindluse müüride wahel koos ja kõnelesid tasakästi teineteisega. Terwe suwi oli mööda läinud, ilma et nad teineteisega sõnagi oleksid saanud rääkida ehk tarwilisel wiisil puhast taewadhku sisse hingata, sellepärast olid nende paled ka lohku wajunud, endise õitsewa õhu kaotanud ning sarnase näo saanud, nagu terwel loodusel praegu oli. Seda oli Waite ka wistist tähele pannud, sest ta kurblik waade wiibis kord oma sõbranna kahwatanud näol, kord jälle kolletanud toominga lehtede pääle, mis ta jalgade all sahisesid. Lehtedel oli küll õigus närtfida ja kaduda aga tema noorel sõbrannal weel mitte: tema närtfimist oli wägiwaldne mõju toonud. Hää, õiglane süda, ta ei aimanudki, et ta ise ju seljamal järjel seisis.

— Waata ometi seda kalameest säääl teisel pool jõge, ütles Seida oma pehmelt helisewa häälega. Mina olen teda mitu aega juba säääl näinud. Tihti waatab ta enese ümber, käib kord pahemale, kord paremale poole ning wahib siis kaua aega siia poole ülesse. Ta süda näitse wäga rahutu olema. Mis peaks tall küll puuduma?

— Leida, mu helli sõbrake, vastas Waike natuke farmilt, ta on waenlane, ära awalda tema kohta kaastundmust.

— Aga ega tema meile ei ole midagi kurja teinud, ta näib isegi õnnetu olema, et kalad õnge otja ei hakka.

— Kes meie rahwa waenlane on, meie wapravid sõjamehi aitab häwitada, see on ka igakord meie kõige suurem waenlane.

Sõbranna jäi wait. Millest süda mõtles, sellest ei tahtnud suu rääkida, et oma hääd seltsilast mitte kurwastada. Iseeneses aga uskus ta kindlasti, et see nende waenlane ei wõi olla; jeda ütles talle see elaw kaastundmine, mis tal wõõra kalapüüdjaja wasta oli. Päälegi leidis ta teraw film wõõras mehes palju omadusi, mis talle kellegi tuttawa wõi sõbra juures filma olid puutunud ja millest ta lugu pidas.

Mis Leida südames liikus, ei olnud ilma põhjata. Ka Waitel näis hälisti üks mõte pääst läbi käima, mis ta otsust kalamehe kohta muutis. Natuke aega wailis ta weel, siis hakkas kõnelema:

— Wahest on sul ka õigus, kallid Leida, tema kohta kaastundmust awaldada. Wõib olla et ta mitte meie waenlane ei ole — aga see on raske uskuda.

— Tema käib juba mõni aeg pea iga õhtu siin kalu müümas. Eile õhtu kuulsin ma teda ühe lantsi wahiga tasakesti kõnelema. Et ma juba natuke Läti keelt ära olen õppinud, siis sain ma aru, et ta wahilt järele küsis, kas Cesti wang Waike ka täna õhtu sööki peaks tegema, mille pääle waht jah vastas. Siis andis ta kalad kõige korwiga wahi kätte ja kinnitas weel paar korda, et ta korwi minu kätte tooks ja mitte teistele ära ei annaks. Waht tänas ja töötas seda täita ning pistis ise jäl juures midagi kolisewat tasku. Mina ei pannud sest midagi suuremat tähele. Kui ma õhtul kalad ära keetsin, leidsin ma korwi põhjast ühe kimbu Siimi meesterahwa riideid —

kuue, pükšid, laia naht kübara. Ma ei teadnud mitte, mis tarwis need riided sinna olid pandud; kui ta täna õhtu jälle peaks tulema, siis saadan nad talle tagasi.

— Waite, hüüdis sõbranna elawalt aga tasakesti. Ära tee seda mitte; ma aiman midagi, mis sulle õnnets wõib tulla.

— Mis sa siis aimad?

— Neid riideid on keegi sulle su peastamiseks saatnud. Soia neid hoolega, keegi tahab sind peasta, olgu see kalamees, ise ehk mõni muu. Usu mind — —

Wali wahi hääl hüüdis neukesed majasse. Sügawasse mõtteisse wajunud, läksid mõlemad oma töö juurde. Ärritatud mõtted ei lastnud tehtud töö järele ka sõbrannadele und silma tulla. Kui hää meelelega oleksid nad weel teineteisega kõnelema, aga nad ei saanud koku. Tuul tõusis wasta õhtut kangemaks, tuuta õõ läks kottpimedaks ja wihma ribistas plaginal wasta seina.

Kui pimedus täiesti kätte jõudnud, tuigerdas üks wana naisuke kapi najal kindluse wärawast linna. Waht pidas tema kinni ja küsis, mis ta otsida.

— Otsi kalu, oli wastus. Ja kõneleja pani löötutades korni käe otsast maha, kus mõned kalad sees olid. — Ilm on hirmus halb, ma olen läbi märg — liikmed lödisevad — kas ei wõiks ulu alla saada?

— Kasi majasse, wii kalad Waite kätte, oli kare Läti keelne wastus.

— Ära pahanda, kulla sõjamees wanalese üle, palus kalamüüja. Ma ei tea, kus see Waite on, kelle juurde sa mind juhata.

— Kes ajab sind siis weel nii hilja siia? pahandas waht edasi ning wiis ta siis sõna lausumata läbi tugewa raudwärawa wangide majasse. — Siin ta on, ütles ta siis ja läks tagasi.

Naisukene waatas terawalt poolpimedas ruumis enese ümber. Ülgede pääl magasid mitmed naisterahwad. Need

olid. Eesti wangid. Üks jale kogu tuli pimedast nurgast tema poole, talanaise liikmed wärisesid, ta tõmbas rätiku weel sügawamini enese pää üle, ning wõitles nähtawalt oma sisemiste tundmustega. Tema ees seisid Waite. Kõlides waatas tütarlaps wõdra otsa ning tahtis praegu rääkima hakata, kui wõdras pilt naisterahwa kogu, mis nüüd palju sirgemaks oli läinud, sõrme suu pääle pani ja enese ümber waatas. Kõik magasid rahuliste, siis näitas ta tummalt käega, et neiu ta järele pimedasse ahju warju astuks.

— Kas sa leidsid eile kalakormist midagi? küsis wõdras wäga wankuwal häälel.

— Riided, wastas neiu imestades.

— Kas sul need alles on?

— Jah, oli lühike wastus.

— Neid pole keegi näinud? — Ei ole

— Siis pane nad ruttu selga. Põgeneme — täna on jaks aeg. Ruttu ruttu?

See sõnum tuli ootamata ja mõjus ta ootamata wiisil. Ühe korraga oli priiuse tuluke neiu rinnas jälle loitma hakanud ning täitis tema terwet olemist. Aga wahest oli jee petus? Ei, kallid emakeele kõlal ei wõinud teda keegi petma tulla. Aga wahest unenägu, nägemine? Sa ta käsi katsus wõdrast, nagu ei usuks ta muidu, et ta tõsine inimene on?

— Ruttu, ruttu, aeg on kallis ja iga filmapilt wiitust wõib hulatuft tuua, manitses wõdras, kui Waite weel kahewahel oli. Keinufesel tuli sõbranna meelde.

— Siia tundmata hää waim, sõlistas Waite, ma tänan sind tuhat korda su abi eest. Aga mul on ka sõbranna siin wangis. Tema peab ka ühes tulema. Ilma temata ei igatse ma priiust,

— Sõbranna, paraku, ma wõin täna ainult ühe ühes wõtta. Tule, tule!

— Ei, ära pane pahaks. Siis peasta enne mu sõbranna, temal on asja rohkem priiuse järele igatseda kui minul. Temal naeratab priiuses õnn — minul mitte. Kui sa mõid, siis peasta teda. Kas teed seda, ma palun, ma palun —

Wõõras oli südame põhjani liigutatud. Oh misfuguse õnnega oleks ta noorele tütarlapsel, kel nii ohwriwalmis süda sees oli, kaela langenud ja oma waleriided seljast heitnud, aga siin ei tohtinud ta sellest märku anda — ah, ta ei tohtinud, ei mõinud ta mujal seda teha.

— Kus on siis su sõbranna?

— Ah, ta ei ole siin, tema juurde on raske saada.

— Täna ei ole mul nii kardetawateks katseteteks aega. Lähme, lähme!

— Aga kuidas mõin ma oma saatuse osaliskit üksi õnnetuse sisse jätta? ütles neiu kurwalt. Täta ka mind siia. Meie oleme teineteisele lubanud õnnetuses ja õnnes truud sõbrad olla ja seda tahan ma ka pidada. Mis sõber oleksin ma weel, kui ma salaja temast põgeneksin.

— Sinu sõbranna peab ka peastetud saama.

— Tootad sa seda? küsis neiu elawalt.

— Selle pääle minu meh — sõna. Ta kogeldas. Pea oleks ta oma saladuse unustanud. Oma elu tahan ma su kallil sõbra peastamiseks pühitseda. Aga nüüd, tee ruttu, ruttu.

Mõne filmapilgu pärast oli neiu te enesele mehe riided selga ajanud ja seisis sirgelt kui soldat wanakehe ees.

— Kuidas peafeme siit wälja? küsis neiu.

— Dotsa nii kaua, kui ma ära olen läinud, õpetas wõõras. Ma tahan wahid kõrwale wiia, et sa julgesti wärawale mõid saada. Kui sa õõksuli häält kuuled, siis tule ruttu ja julgesti järele. Ma ostan sind linna walli lähedal metsas. Nüüd jumalate nimel minema.

Õnneleja naine kadus tormise öö sisse ära. Põksuwa südamega kuulatas Waike pimedas toaesises peastja märguandmist. Kes see imelik naine oli, selle üle poimud tal

aega järele mõelda. Tütike aega oli kõik wagu, ainult wihma ribises wasta seinu ja tuul lahises hoo kaupa suurte puude oksades maru mühinal. Sää! kolas korraga tähendatud öökulli huikamine ta kõrwu. See oli märgiks, et tee lahti on. Ruttu tõmbas tüdruk kübara kindlasti pähä, tuue kaelataguse üles ja hõlmas teha ümber ning astus wärisewa südamega ruttu üle õue. Pimedas ei näinud ta mitte otsekohe wärawa poole minna, mis weel wähe lahti seisis, waid juhtus wähe kõrwale just ühe wahi juurde.

— Kes siin käib! kätataw waht.

Waike ehmatas üsna keeletumaks

— Kes sa oled ja kuhu lähed! päris waht. Käägi!

Waeue Waike ei mõistnud aga nii palju Läti keelt, et wahile oleks mõinud wastata. Hakatuses ei teadnud ta ka midagi wastata. Ta arwas juba, et ta kadunud on, sest põgenemine oleks siin asjata katse olnud. Sää! käis tal hästi hää mõte pääst läbi, mis teda wõis peasta, kui ta korda läks. Ta ta pidi korda minema.

— Kas siit läks praegu üks wana naine wälja? küsis ta Liivi keeles, mida ta taunis selgeste mõistis.

— Läks küll. Mis sellest küsid?

— Ma pean ruttu temale järele minema. Ta on naistel söögindud ära warastanud.

— Ahahah, kus teenistus, naiste söögindude järele jooksta, naeris wahi soldat. Anna siis jalgadele walu, et järele saad. Mina ennast siit ei liiguta.

Ruttu tõttas warga taga-ajaja wärawast talistamata wälja. Oh mis sugustes tundmustes tõusis ja wõjus ta rind, kui wangipõlwe müürid selja taga olid ning prii ilm, ehk küll haigutawa pimeduse näol, ta wasta wõttis. Tütike maad eemal leidis ta oma peastja, kes öökulli hoigamisega oma peidukohta teada oli annud. Wanaast naisest oli sirge sõjamees saanud, kes ta neiuksesele Läti rahwa sõjariistad wõõle sidus, siis teda hobuse selga aitas ja ise teise

päale istus, mis sääli walmis seifid, ning ööpimeduses läbi paksu metsa teed põhja poole hakkas otsima. Sõnalausumata läks nende reis soppast metsa teed mööda edasi.

Umbes selsamal ajal tulid wahid kantsi Sues kottu ning panid wärawad kowasti kinni. See, kes Wailega kottu juhtus, kõneles seda lugu, et naistel söögi nõud ära warastatud. Kõik naersid selle üle. Minult wärawa wahid olid wihased, et see naine neid petnud ning kookibega, mis ta majast ühes toonud, wärawalt eemale petnud. Teised naersid seda rohkem. Paha meelega ütles üks petetud wärawawaht: — Naerge aga päale, küll tuleb pill pika ilu päale!

— Ja sinu pill on pika loogisöömise järele läes wastaks üks naljahammus ja terve feltskond hirwitas jälle.

Veida kuulis läbi maru wingumise mõne ülliku sõna ja naeruhoo, aga ta ei teadnud aimatagi, mis sel kõl sündinud. Krua waewles ta oma kõwa asemel pääl, enne kui kosutaw uni ta wärsind silmad kinni lütsus.

30. üks wanemapaar.

— Ometi lord kuu aja järele on torm waitinud ning ilm jälle ilusaks läinud, hüüdis üks wanamees, kes praegu oma ainja feltimehe suure musta koera feltsis weifsele kingle oli joudnud, kus suured tammed ja pärnad kaswawid. Torm oli weel hommikust böd waitinud ning ilm hommikust saadik mit ilusaks läinud, nagu oleks ta enesele kewadise tuue selga saanud. Täewas oli selge, walgas sinine ning päike paistis weel üsna soojasti. Pilwe tombukest ei olnud nii kaugel kui silmad ulatasid waatama kuskil näha. Ime selge walgusega tungisid särawad päikese kiired tasase tuule läes kahisewate puulehtede läbi puhta muru päale, kus weel ööfised wihma ja lastetilgad hiilgawates wärwides särasid ning harwad kollakad lehed maas seifid, mis astuja jalgade all kahisesid. Suurte aastafadade wanuste tammede ja pärna-

puude tüvede wahelt paistis tükati selget sinist taewast ehk jälle kaugemal seiswat noort metsa, mis aga juba kirju sügise kuue selga oli tõmmanud. Just nagu loodus lahke ja sõbralik oli, enne kui seks aastaks närtsis, nii tundis wanake, keda auus lugeja juba kui tuttavat Wotelet ära on tundnud, oma rinnas weel nagu noore-*ea* paremate päewode ilusaid hääli helisema. Ta ei teadnud isegi kust see tuli, aga ta südames tõusis nii rahuline, ehk küll rõõmust ja kurbtusest segatud tundmus elusse, mida ta seletada ei mõistnud. Helisesid wahest need armsad hääled oma kurblikmagusa mõjuga wiimast korda tema rinnas, et siis igawesti kustuda! Wõi oli see ainult ilusa ilma mõju, nii kauase tormi järele! Ta mõtles selle pääle ja ohtas siis südamest: „Oh oleks ka minu elutorm kord möödas, oh kui ka mu elupäike weel enne filmade kinni wajumist nii lahkest paistaks!“

Ta istus ühe suure tamme alla maha — pikk reis oli ta wäga ära wäsitanud. Kõik oli ümberringi imelik waik. Suurte puude otsas firtsus mõni üksik linnuke ja õhus kõitus paar hilist walged liblikat, kui wiimased suwe saatjad. Jalgade ees hiliste suwedite pääl sumises üks maamesilane mett otsides. Wanamees waatas kaua aega selle tegewust päält. Mesilane katsus ära lennata, aga kukkus iga katse juures ikka madalamale ja madalamale, kuni ta wiimaks maapinnale langes. Siit ei mõinud ta enam ära saada: sääl oli ta haud. Ta elupäewad olid loetud, ta wanadus ja nõrkus talle langemist toonud. Wotele meel läks kurwaks, sest kui wäga oli selle mesilase elu tema elu sarnane! . . . Ta filmad langesid uurides selle koha pääle, kus ta seisis. Sääl seisis üks wana pärn, ruured haawad külle sees, ehk küll aja jooksul ammugi kinni puhkunud. See tegi wanakese tähelepanejaks. Ta waatas ning sõnas siis:

— Tõe poolest see on seesama pärn, mille all mina oma Sindat esimest korda nägin ja armastama hakkasin. Tõeste, need on needsamad lõhed, mis ma õnnetujus selle

Kalli filmapilgu mälestuseks tema kooce sisse loitafin. See wana puu, ta ei ole seda unustanud, waid hoolega harmid järele jätnud. Oh kui ma ta tema südames nii oleksin, elanud, kui haaw selle truu pärna külles, kes mu õnne tunnistaja on. Sel korral oli see koht püha hiis, nüüd näib ta aga hoopis unustuse sisse jäänud olema. Seda on wistist suured sõja ja werewalamised teinud, mis mau inimestest lagedaks riisunud. Oh kui loitaw on õnn ilmas!

Kurwad mõtted täitsid ta südant. Pehme tuule õht ja soe päikese paiste suigutafid wäsinud wanatse wiimaks magama. Warsti oli aju unenägude wabas riigis - tegew. Ta oli weel noor mees, kes ligi terve inimese-ea eest siin oma naisetsefega esimesed armastuse tunnid ära elanud. Linda oli säääl, oli noor ja ilus kui ennegi ja laulis üht ime maheturblikku wiit, mis wanatse kustunud südames noorepõlwe õnnetundmused üles äratas ja äraütlemata mogufalt neid teelefid kõlistas, mis inimese maapäälifst rinda taewalife tundega täidab. Ja näe, säääl pärnapuu all istus ta üks naisterahwas kepi najale toetades, mitte nii file ega kaunis kui see otfitud armas kogu, mis enne unenäos näitas, Wotele ei teadnud mitte, kas ta magas ehk üleweel oli, kas see kogu ja need hääled ilmsi wõdi unes tema filmade ja kõrwade ette tulid. Siigutawa laulu sõnad aga kolafid üena selgesti ehk küll tafa tema kõrwu:

Kunas kullad koktu saame,
Marjakesed teise manu?
Kangele kadund on omaksed,
Mere taha meelimarjad.
Kellel mina ütlen oma ohtu,
Kellel kaeban oma kahju?
Keegi kuule minu kurbtust,
Keegi aita hella häda.

Taara oma hiisi unetanud
Püha paika maha jätnud.
Oh minu kallis kaasatene,
Marja meeli kullakene,
Küllal ma sind unustafin,
Küllal meelestä kadufid?
Õõsi olid unenäos,
Ilmsi filma wiirastuses —

Laulja häääl wafkis. Kuulajal oli nagu kuuleks ta tafaft nutu kahinad. Ja tema filma weeris pisar. Need sõnad olid kui ta südamest tulnud, ja ometi laulis neid üks wõõras juu. Ta tundis eneses üht imelift fundi, selle inimesefega lähemalt tutwaks saada, kelle saatus nii wäga tema

omaga ühte näis minemat. Tasa tõusis ta üles ja astus laulja poole. See oli wana, nõrk naisterahwas, nõrgem kui tema. Ta toetas oma pää kahe käe wahele ja seisis liikumata paigal.

— Mis mure rõhub sind? küsis Wotele osawõtlikult.

Smelz pannes waatas naine üles. Ta ei olnud enne juurde tulejat näinud.

— Mure! wastas ta küsiteledes. Õiguse pärast ei ole see mure, mis mind siin haleduse ja hürdusega täidab. Selle mure sees on palju armsaid mälestusi, mis ma dieti oma kinnituseks ja troostiks pean, kui neid ehitamata rahulistel filmapilkudel oma meelde tuletan. Siis tulewad wanad wiisid meelde, paremat sõnad suhu ja ilma tahtmata woolawad nad ühes koos üle huulte.

— Siis on sul mitmelelised päewad selja taga?

— Jah, ma olen õnne ja õnnetust näinud; ilusad on mu õnnepäewad, aga rasked ka walupäewad olnud.

— Ka mina olen mõlemaid näinud, rõõmu ja kurbuse päiwi. Mida õnnelisemad nad olid, seda murelikumad nad pärast tulewad. Rõõm ja kurbus katkik wennad.

— See on tõsi, kõneles naine tasa. Mida suurem õnn, seda raskem õnnetus, mis selle järele tuleb. Minul oli armas abikaas, kallid lapsuke, kena maja, ma olin õnnelik

— jäl kiskus wali saatuz nad kõik korruga minu käest ära—

— Sa jäid neist ilma? küsis Wotele ärituses.

— Ilma. Ei ole neid enam siin ilmas näinud.

— Kas oled neid ka otsinud?

Otsin ööd, otsin päewad,
Otsin ööd õnnetumad,
Otsin päewad päratumad,
Kõndsin mäed määratumad,
Kõndsin orud orgilised,
Kõndsin käärud kárnilised.
Kuule paistis heledasti,
Mina teda teretama:
Tere kuule, kumer kübar!

Sina lõnnid kõrgeessa,
Sina paistad palju maada
Kas sa nägid minu meesta,
Minu meesta, minu tüdarta,
Siidijukka, kulda kinga?
Kuu ei wõinud wastust anda,
Kõndis kõrget, waatas waiksest.
Tema waitsest waatest mõistisin
Maralast mu mees ja tütar —

Wotele oli liigutatud. — Ka minult ei ole ilmas vähem riisutud, ütles ta niiskeil filmil. Aga, ma usun, et keegi mu armjatest omastest veel elus on, ehk ma küll mingit nõuu tema ülesleidmiseks ei tea. Ma olen selle pärast siia rändanud, sest et siin küll üks kuulus tark üteldi olema. Wahest tead ja teda mulle juhatada; ta nimi olla Uru eit.

Wana naine kuulas terawalt, sest ta kuulmine oli juba raskets jäänud. Ta tahtis praegu ütelda, et tema see otsitaw tark on, kui hõkisti üks noor Siivi sõjamees ratsa hobuse seljas nende poole kihutas.

31. Tema see on!

Smestades waatasid wanakesed tulija poole ja wahetasid siis küsiwaid pilkusi. Mis oli wõõral mehel, kes muud ei wõinud olla kui waenlane, siin tegemist? Oli sõjatära jälle lahti ning ahwardas isamaa werrega kaetud pinda ikka veel werewalamine ja lõpmata häda?

Ratsamees tuli otse kõhe wanakeste poole, astus kingu rinnal wahutawa hobuse seljast maha ja tuli lahke näoga waatajate poole. Koer, kes urisedes wastu läks, kargas sõbralikult jaba liputades tema najale üles.

— Mis juhtumine toob wõõra sõjamehe meie juurde? küsis Wotele tulejalt.

— Kõige päält kiitus ja tänu Taarale, kes mind kord oma inimeste sekka saatis, ütles sõjamees kõlawal peenel häälel. Siis olen ma nüüd tdesti peastetud, ja päälegi veel tuttawa juures. Nuus hallpeo, waata, kas sa mind enam ei tunne?

Sellega wiskas ta wõõra mantli oma õlade päält ja laia kübara pääst. — Arge kartke neid riideid, need olen ma häda pärast enesele selga pidanud panema. Nüüd on nende teenistuse aeg otsas ja ma ei taha neid enam kanda.

Imestades waatasid wanakesed imekena noore neiu otja, kes sõjamehe riietest wälja oli tulnud. Wotele tunnistas teda terawamalt, sest see nägu oli talle tõesti tuttav.

— Ah, nüüd tunnen ma find, kallis neiute, hüüdis wanake wiimaks häfisti. Sa oled Soontagana wanema tütar. Tere tulemast — —

Soontagana wanema tütar? imestab tark, ja tegi sääl juures niisuguse näo, nagu ei tahaks ta teda sugugi näha. See nimi näis teda nüüd niisama haawama, nagu kord Wotelet, kui ta Waikele esimest korda Soontagana hiiel oli näinud. Seda oli ta tütarlapse terawad silmad tähele pannud. Rahkesti pööris ta enese wana targa poole ja ütles talle meelitades: — Ära põlga mind, ma olen ennegi näinud, et Soontagana nimi nukraid nägujõid sünnitab. Sääl juures waatab ta Wotele otja, kellele esimene kokkujuhutumine weel elawalt meelde tuli.

— Ära pahanda, kõrge neitsi, sõnas wanake wabantades. Sel korral oli küll nii, aga nüüd on kõik asi teifiti: Ma olen lepingut ja rahu teinud, mul ei ole Soontagana wanema soo wasta enam midagi paha. Aeg on arutust teinud. Tule siia, sa oled mulle kallis. Ma tunnen su tublit —

— Mina ei ole ju Soontagana wanema tütar, ütles Waike jutu wahel. — Aga see on nüüd kõrwaline asi. Nüüd olge hääd inimesed ja juhutage, kust ma Leolasse ehk mõnda teise linna saan, et oma kõigeparemale sõbrannole ja wangi seltsilasele abi saata. Ma ei wõi enne rahule jääda, kui ta peastetud on; ta on ühe hirmsa inimese ülewaatamise all ja see kalamees ei wõi teda mitte peasta.

Wanakesed ei saanud kumbki tema poolikust kõnest aru, mispärast ta neile siis oma põgenemise lugu täiesti pidi seletama.

— Aga kes oli siis sinu peastja? küsis Wotele.

— Mitte ma ei tea. Ta ei ütelnud oma nime ega kõneleunud sellest midagi. Dö otja joitfime ühes; hommitul tõi ta mu tee pääle, juhatas kõik teed kätte, mis isamaale wiitwad ja töötas isi togasi minna mu sõbrannat ka ära peostma. Kui ma teda tänada tahtsin, läks ta rahutuks, ütles madala häälega; „Hääd õnne elada, meie ei näe teineteist siin ilmas enam!“ ja kadus siis enne metsa wähele ära, kui ma teda tagasi sain hoida. Ma usun küll, et ta Leidat peastma läheb, aga see julgustükk wõib ta elu maksta ning minu sõbranna wangipõlwe weel raskemaks teha, mis juba nüüdki küll hirmus on. Mõtlege ometi, tema oma isa on ta sinna wangi wiinud ja walwab nüüd suure hoollega tema järele. Aga ma ei usu ilma pealgi, et niisugune isamaa-äraandja nii hää tüdruk isa on, nagu waene Leida ise usub.

— Leida, Leida! Seda aruldast nime olen ma juba kuskil kuulnud, ütles Wotele järele mõteldes.

— Leida on ta nimi jah. Ta on enne Saaremaal torniwahits olnud, siis toonud Soontagona wanem Wotele ta enese juurde — —

— Wotele! hüüdfid mõlemad wanad nagu ühest suust.

— Nõnda kõneles ta. Aga tema isa nimetas enast Bandaks.

— Bandaks! oli jälle kahe hääleline imestuse hüüd. Wana tark wärises üsna. Seda ei pannud suures ärituses aga kumbki kõneleja tähelegi.

— Kas sa oled teda näinud? küsis Wotele.

— Jah, juba sel ööl, kui ma Salumäelt Soontagonasse läksin, leidsin ma tema ühe wõõraga linna teed luuramast, nüüd on ta Taaraias Koiva kaldal, kus mina wangis olin.

— Kus on siis see neiu, kelle ta sinna wiinud?

— See on praegugi weel jälle wangis. Temap minu hää sõbranna Leida ongi, kelle peastmises ma abi tahan paluda.

— Kas ta on Soontagana sõja ajal metsas käinud, ja säält ära wiidud?

— Seda ta rääkis küll. Metsas olnud üks külmetanud wanake suure koeraga. Sja tulnud talle säält järele ja toonud ta Viivi kantsi.

Wotele keha wärises.

— Kas ta oli säält midagi ära kaotanud? küsis ta pehmel häälel edasi.

— Oma kalli käerõnga, mida talle üks noor sõjamees kinkinud ja sõle mis ta ema mälestus olnud — —

— Tema ema mälestus! Wotele tuius jalgade pääl. Ta ei kõnelelud sõnagi, ei saanud kõnelda. Nii ei olnud enam kahtlust, et see wangis neiu otsitud piiga, tema tütre tütar on. Häkiline rõõm ja kartus panid ta südame waljult tujukama.

— Mis sul on? küsis Waike muretsedes.

— Ei midagi! Mina olin see wana külmetanud mehike, keda ta metsas näinud. Tema läbi olen ma elus . . . tänu liigub mu südames — ma tahaksin teda näha . . . ta peab peastatud saama . . . Vanistatud olgu see paik, kus ma seda sõnumit kuulen. Siin olen ma noores eas oma esimesed õnnelised filmapilgud ära elanud, siin näen ma ka weel wanas eas õnne . . . näe neid lõhesid säält selle pärna sees — need olen mina häil päiwil sinna sisse lõiganud . . .

Wana naisterahwas waatas seda kuuldes imelise elawusega rääkija otsa. Ka tema tundis selle puu lõikamise lugu — see oli ka tema noorepõlwe õnne ajal sündinud, kus juures ta nüüd oma kadunud õnnepäiwi käis meelde tuletamas.

— Kas sina oled need haawad puu sisse teinud? küsis ta põnewalt, ja millal?

— Mina jah. Siis kui ma oma armulest siin esimest korda kaenlasse wajutasin ja kui ta mulle truudust tõotas.

— Ja sulle wõidupärja terve sõjaväe ees pähä pani? ütles naišterahwas edasi.

— Kas sina ta seda lugu tunned? küsis Wotele.

— Tunnen küll, wastas ta särawail filmil.

— Kes sa siis oled?

— See, kes sulle pärja andis — —

— Linda! Sa oled Linda, mu südamest armastatud naine! Kas see wõimalik on? Sa elad weel?

— See on wõimalik, ma elan nagu näed. Waata mu filmi, kas sa neid oled unetanud?

— Jah, sa oled mu Linda, ma tunnen sind jälle. Jumalad, kui hääd teie olete . . . Taewas, mu õnn on otsata . . . wõi sind pidin ma weel nägema, kes wõis seda uskuda!

Waike ei wõinud oma pisaraid tagasi hoida, kui tahe kulupää filmad liigutusest ja rõõmusest niisked nägi olema. Ta mõistis, mis inimlik süda niisugusel filmapilgul tundis, sest ta tema oli oma isa leidnud. Inimesed olid küll wanad aga südamed noored.

— Kes on siis dieti Wotele, küsis Waike wiimaks taha. Ma olen seda nime tihti kuulnud.

— Wotele, mu laps, oli kord Soontagana wanem, enne sinu isa, wastas wanamees. Ja see mees olen mina ning see siin minu naine, kes sinu isast ära saime aetud. Sellepärast olime sinu wastu halatuses mõlemad külmad.

— Na, nüüd ma märkan, ütles Waike. Aga mina ei ole ju sugugi see mõeldud wanema tütar. Soontagana emand tunnistas mulle surmarwoodi pääl, et ma ta kasu- tütar olla, keda ta ühelt wanemalt sellepärast ära lastnud warastada, et see tema teenija tüdruk, kes ühe endise waenlase tütar olnud, enesele naiseks wiinud. Õnne kombel leidfin ma oma isa üles, kelle juurest wangi sattusin ning näüd just ühe kalamehe armu läbi ära peasin. Minu kasuema andis mulle weel selle sõle, mis mu ema püra-

dus olla ja mida ma selleväraft siamaale ta mälestuseks alal olen hoidnud, ehk ta küll juba nii kauast ajast mulla all hingob, et mina teda ei ole näinudki.

Ta oli oma emast päritud sõle wana naisterahwa kätte annud, kes wärisewa kätega seda sõlge tunnistas ja siis suures liigutuses ta oma leitud abikaasa filmade ette tõstis. —

— Kas tunned weel seda sõlge? küsis ta rõõmuga.

— Piha hiis! See on see esimene asi, mis ma sulle mõrsjapõlwes kinkisin. Ma tunnen teda weel. Kust ja ta kätte said?

Liigutatud naine näitas Waike pääle. — Mina panin ta oma tütre kaela, ning temaga ühes kodus ta mu sõlg. Sumalad, mis ma aiman — kui see õige oleks. — Mis oli su ema nimi, kallis laps? küsis ta Waikelt.

— Linda, ütles mu sureja kasuema, wastas Waike,

— Ja kes on su isa?

— Lembit, Leola wanem, seda tunnistas see, kes seda teadis.

— Lembit ja Linda! Tänu kõrgele Taarale. Waike, Waike, tule siia. Need on minu tütre filmad, sinus wooldab meie veri — ja oled meie laps! Mäherdune õnn. Wotele, mu armas Wotele, tule ja waata oma lapse last! temap ta on tõesti!

Neid tundmufi, mis nii suur ootamata õnn lapse ja wanemate südames liikuma pani, ei suutnud sõnad seletada, waid sellest kõneles ütli sõnata südame ja pisara keel. Need, kes elus kõik olid kaotanud, mis inimesel kaotada on, leidsid ühe forraga jälle pea kõik — see õnn oli otsata!

Kui esimene rõõmu tuhin waigistatud oli, tuli Waikel jälle oma hää sõbrauna meelde ning hakkas nõuu pidama, kuidas tema peastmisesks abi saata.

— Sa oled diglane ja hää, mu kallis lapsute, ütles Wotele liigutatult, et nii oma sõbra eest muretsjed. Ma

tahan kõik teha, mis võimalik, et ta peastetud peab saama. Sina ja meie mõlemad peame temaga kokku saama. —

— Oh kuidas saab ta ennast röömustama, kui ta teada saab, et mina oma wanemad olen üles leidnud, hüüdis Waike.

— Jah, ta saab ennast veel rohkem röömustama, kui tema oma wanemaid ja ka oma armast öde näeb, keda ta siia maani kui truud sõpra armastas! Iisab Wotele õnnelikult naeratades juurde.

Waike waatas küsiwalt ta otsa.

— Sa ei saa minu jutust wist aru?

— Ei saa. Ütle selgemini!

— Leida, sinu truud sõbranna, on sinu öde ja meie mõlema tütar, ütles Wotele kindlalt. Seda tunnistawad need ehted, mis ta Soontagana metsa ära on kaotanud. Waadake, kas nad pole ühesugused!

Sellega andis ta kallid ehted ema ja tütre kätte. Tema tundis jõe ära. — Täewased wäed, kui see nii oleks!

— Minu öde! minu lihane öde! hüüdis Waike, nagu oleks ta arust ära. Ja mina ei märganud seda mitte. Oh, mu süda ütles, et tema mu lihane öde on, ta on ka nii minu nägu, et meid wõõrad ei tunne — ei tunne omadki — oma wendki.

Ja selle juures tuli talle ta kasuwend meelde, selle kaotamisest ainult nende ühesugused näod süüdi olid. Kurwalt langesid ta filmad sõjamehe mantli pääle, mille taskust midagi hülgawat wälja paistis. Ta läks lähemale ja tõmbas selle säält wälja. See oli hõbedast möögapära. Terawasti ja kuu wähtis ta seda ehteasja ning ei kuulnud ega näinud oma õnnelisi wanemaidki enam, kes teine teisele hellaid sõnu kõnelesid, nagu oleksid nad weel noored armastajad, kes teineteisele armastust awaldawad ja truudust töotawad.

Häikisti äratas neid sellest oletust Waike wali tilkamine üles. Hõbedane möögapära oli ta käest maha kuk-

tunud, ta seisib nagu kivistammas paigal ning alles mõne filmapilgu järele kiirutas ta ennaft, et maha langenud mõõgapära jälle ülesse võtta.

— Armas lapsuke, mis sul on? küsivad wanemad.

— Tema mõõgapära? Tema, tema!

— Kelle tema?

— Minu kasuenna, Wambola! kõneles Waite ühe hingega.

— Wambola, aa — seda tublit poisfi ma tunnen, titles Wotele kiites. Oh kui hääd meelega näeksin ma teda fiin. Meie oleme temaga jeltfiis palju isamaa laitsmifels tööd teinud,

— Sina oled Wambolaga koos olnud! hüüdis Waite

— Jah, ta on auus noormees — —

— Kus ta nüüd on? Kas ta elab weel? Kus sai tema mõõgapära fiia selle kuue tasku?

— Aga laps, ja küsid nii palju, et mul nende küsimate wastamifels mitu suud tarwis läheb, kostis Wotele naerul. Kus ta on ja kas ta weel elab, seda wõid ja ju ise paremini arwata. Kas see mõõga tükk fiis ei kõnele? Kes tõi sulle selle mantli ja kes peastis su wangift?

— See oli üks wõdras — ei tea kes!

— Kuis wõdis wõdras, kes find ei tundnud, find peastma tulla? Kas ja tema nägu ei näinud?

— Üff! pimedas, nii et ma teda praegu enam ei tunneks.

— Noh, fiis oli ta ju Wambola. Ma tunnen teda sellest küllest hästi — —

— Wambola, Wambola, fina olid jah, oh ma pime, et ma find ära ei tundnud, hüüdis neiu ja ta filmad sätendafid imelikult. — Aga ei — ei, tema ei olnud ta mitte, ütles ta kurwalt sinna juurde — oleks ta tema olnud! —

— Mifs siis mitte?

— Tema ei falli mind, ta wihtab mind, — ta on töotanud, et ta mind iialgi ei taha näha — — oh, tema ta ei wõinud olla.

Nüüd jutustas ta oma kurwa loo wanematele otsani ära. Koit olid sellepääle natuke aega wait. Siis ütles isa Wotele:

— Wambola oli see fiiski, seda usun ma kindlasti. Sellepärast lahkus ta ka sinust enne kui ja teda ära wõisid tunda. Tema armastab sind wistist nii, et sinu eest koit ohwerdab. Ta on üks auus hing. Meie peame ta üles leidma. Ta ei tea wistist praegugi mitte, mis elistust teie wahel on. Tröösti ennast! Sinu isa wõib sõjawäega talle appi minna. Ära kurwasta — Wambola peame üles leidma ja oma lapse ning sinu armsa õe peastma. Nüüd aga kõige päält su waprä isa juurde. Ma pean seda meest nägema, pean teda oma rinnale wajutama, teda — oma lapselapse isa — Gesti tublimat päälit ja suuremat sõjameest! —

Waile mõtted olid oma armsa kasuwenä juures. Kui õnnelikult tegi see mõte teda, et ta kõige armsam inimene siin ilmas ta peastja oli. Oh, et ta teda juba enne ära ei tundnud! Ja kui suur igatsus oli tal nüüd oma õetese järele, kes wangis priiust igatses ja nagu keldri taimemele ilma kalli kuldse wabaduse päikese elustawate kiirteta kolletas — närtsis.

Wana kuuluis Alliste tark „Aru eit“ oli ikka weel kafe wahel, kas koit, mis film nägi ja kõrw kuulis, õige ja ilmsi pidi olema. Nii suurest õnnest ei olnud ta undgi näinud, kuid pidi ta paari filmapilgu aja sees sellega nii wõima ära harjuda, et ta teda täiesti wõis uskuda. Ta oli harjunud wiletsusi nägema, oli lootuse paremate päewade kohta kaotanud — ja nüüd — nüüd on ta armas kadunud mees korrä tema ees ja ta lapselaps, teda ta

weel elus enne ei olnud näinud, aga kellest ta tütre pilt wälja paistis! Ülemäärane õnn tegi ta üsna segaseks. Ta ei teadnud, mis teha. Nutt ja naer, haleduse ja rõõmupisarad wahetasid tema näol küll tihedamini, kui tujuka lapse juures.

Teisel päewal läksid kõik kolm Sakala wanema Lembitu linna poole. Tema mõis üffi abi saata ja oma tüdart kui ka Wambolat peasta, kui see mitte weel hiljaks ei olnud jäänud.

32. Metjal kõrwad.

Sügawas mõttes uitis Wambola Väti tundmata metfades ümber. Ta süda oli iseäralikult liigutatud. Ühelt poolt kitis teda ta südametunnistus häa töö eest, teiselt poolt jälle rõhus walus tundmus tema rinda, et ta jälle oma kõige armsamast, kelle eest ta oma elu mangu pääle oli julgenud panna, pidi lahkuma. Ta mõtles selle aja pääle tagasi, mil ta weel kui süüta lapsukene oma dega wanemate kodus oli mänginud ning neist muredest, mis nüüd ta rinda rõhusid, aimatagi ei mõistnud. Kui häa meelega oletis ta nüüd oma peastetud de kaela langenud ja tema rinnal rõõmupisaraid walanud, aga see oli tema liig selgete sõnadega enesest ära tõuganud. Mis selle põhjus oli, seda ei jõudnud ta wälja arvata — see oli suurem kui mõistatuste mõistatus. Siis näitas tal ühe korraga jälle kõik selge olema: Ta õde põlgas teda sellepärast, et ta teda, oma lihast õde, armastas! See oli ta tõesti häbistaw ja jäle ta enesegi meelest ja sellepärast mõitles ta kaua iseenesega ning lahkus oma õest selle kindla otsusega: Dialgi ega ilmas ei pea ta filmad mind nägema, sest seda ei jõua ma ära kannatada, kui need filmad mind nuhtlewad, milledest ma oma maapääliselt õnust otsin. Ta ometegi nuttis ta selle otsuse juures walusaid pisaraid.

Uga nii pidi see olema. Tal oli suur kohus täita, mis ta oma õele lubanud ja mis ta pühaks pidas. Tema sõbranna pidi peastetud saama!

Päew oli juba kolm korda sest ajast looja weerenud, kui ta oma õe Taara-aia linnast wälja tõi. Jälle oli pimedus maad katnud ja Taara oma kõrgel telgil tähed põlema sütitanud, kui Wambola Koiva jõe kaldal mööda metsa alust kõndis ja uut põgenemise ja peastmise plaani tegi. Ta oli selle juures nii sügawas mõttes, et ta enese ümber midagi ei kuulnud ega näinud. Ta mõtted läksid wiimaks nii elawaks, et keel neile sõnu laenas.

— Waikse sõbranna pean ma ka peastma, rääkis ta iseeneses. Seda olen ma sulle lubanud, seda pean ma ka täitma — ma tahan ka täita, hää meelega, rõõmuga, on ju ometegi minu õe kõige suurem soov, ja tema soovisid täidan ma ka siis, kui ta mind ka näha ei taha, mind põlgab, wihtab! —

Ta jäi kuulutama. Oli nagu oleks üks „haa!“ ta kõrwu kostnud. Uga kõit oli wait. Kes wõis siin pimedas metsas ka muud olla? Ta waigistas oma ärritatud meelt ja kõneles natukesel aja pärast edasi: — Waenlased on liitumas, pea lähewad nad Gestimaale, aga meie mehed on neid walmis wastu wõtmas, olen neile sõna saatnud — nüüd on wahest paras aeg. On küll ülekohus, kui ma neile wastu ei lähe ja ühes ei sõdi teiste isamaa poegadega, aga mu tõotus käib see kord isamaalise kohuse ees. Kui waenlased kodus on, siis on raskem nende linna peaseda; nüüd wõib see kergem olla.

Jälle arwas ta üht häält kuulma, aga kui ta kuulutama jäi, siis oli kõit wagune. Warsti oli tal see elfitus meelest läinud ja ta kõneles jälle iseeneses edasi: — Ma tahan oma kalamehe murdri jälle selga panna ja Taara-aia lirna all Koiva jõesel jälle kalu püüdma hakata. Wahest leian pärast aega Leidat — nii wist ta nimi oli — ära peasta. Seda ei wõi ometi keegi märganud olla, et

ma wahje ajal kadunud olin. Kardetaw see lugu küll on, aga mul ei tule praegu ühtegi paremat nõuu meelde.

Sügaswas mõttes astus ta edasi. Kui kōit wait oli jäänud, tuli pimeda metsa alt üks kogu weiteje legenditu pääle wälja. Ta nähti õige rõõmsas tujus olema, sest ta õerus kōsa — wõi oli see ta wahest külma pärast. Natuke aega waatas ta ettemaatsitult enese ümber, siis naeratas ta waitse, aga siiski koleda häälega:

— Ha, ja waene rebane! Wõi seesama hulguš minu wangis-tõdruku waras oligi. Ja tal on nõuu weel Leidat ka ära warastada. Ahaha, saab näha, kuidas ta sellega walmis saab. Ta tahab Koima jõe linna alla kalu püüdma minna, kus ta ennegi kalapüüdjana olnud. Ahaha! Ja keegi meist ei mõistnud kalamehe pääle arwata, keda küll igamees kadunud leidis olema. See on esimene hää leidus! Kes oleks seda ette mõistnud arwata, et ma ühe noolega tats kärbest lasen. Salakuulamise reis Gestlaste maale läks paremine lorda kui ette arwasin, sest tõdruku waras tuli ise kätte. Ma oleksin ta siinsamas furnuks wõinud teha, aga see oleks wahje nalja teinud. Las' ta aga wargile tulla! Sää! peab ta nägema. Küüid kōhe kōju ja kalameest wahtima! Salakuulamine wõib kus kolm-kümmend jääda. Kas ma oma isandatele siis ette luisata ei oska, mis nende meeli tõdistab. Mis mina sellest siis saan, et ma ennast nii wäga waewan. Do, ärge arwate, te narrid Sakslased ja Siimlased, et Panda oma naha wõileiwa eest turule wiib! He, Panda mõistab elada!

Ja sellega läks Panda tagasi. Tema tee wiis teda sinnasamasse poole, kuhu Wambolagi tõttas. Waene Wambola ei aimanudki, et ta saladused kõige suurema waenlase kõrwu olid ulatanud.

33. Sirmus õõ.

Rahetsa päewa oli Leida juba üksi wangis ära elanud. Waitse kadumine oli niisamuti temale kui ka teistele aru-

saamata. Sinna rahwas kõneles sellest mitmesuguseid lugusid, ilma et tõsist põhja oleks teadnud. Wahid, kes kõige rohkem teadsid pidasid hoolega oma suu, et süüd nende taela ei langetaks. Nii jäi Waite kadumine efiotsja weel kõigile mõistatusjeks. Kahelja päewa jooksul olid jutud temast ka juba waitima hakanud, sest kõnelejatele polnud kadunud neiu kuidagi moodi tähtjas. Leida meelest ei ununud see lugu aga ilmsi ega unes. Ta kõige parem sõbranna, ainus usaldatav süda ja saatuse seltsilane, oli ju Waitega kadunud. Nüüd oli ta wangipõli mitmekordsest nii raske. Aga ta teraw mõistus andis talle seletust, kuidas põgenemine võimalik olnud. Selles seletuses kinnitas teda just ka see, et kalamees nüüd kadunud oli. Ta ei kahklenud selle üle sugugi, et ta kalamehega ära oli põgenenud. Ta oli südamest rõõmus, et see neil torda läinud. Siia maale oli ta kertes põksuwa südamega üle linna müüride ümberringi maale waatnud, et näha, kas Waitet ja kalameest mitte wangi wiisi tagasi ei tooda. Nüüd hakkas ta rahulisemaks jääma, sest kahelja päewa järele ei wõinud neid ometi enam kätte saada. Täna kõndis ta jälle wäljas ja saatis südames waitseid tänupalweid oma kodumaa jumala Taara poole sõbranna peastmise eest. Ta teadis ju, kui tema sõbranna peastatud on, siis ei puhka see enne, kuni ka temale priiuse päike paistab ja tema jalod kallil isamaa pinnal kõniwad.

Nõnda mõeldes läi ta filmad üles. Ilm oli juba widewikuts minemas, mis täna iseäranis wara kätte jõudis, sest peksud pilwed katsid juba hommikust saadil taewast ja kõle tuul puhus üle pool raagus metsja. Tumedal kohinal tantfisid jõe laened tuule käes mere poole ja harwad jäätanud wihmapiiwad langesid labisedes maha. Jõe kaldal talitas üks mees lootliku juures. Neiu filmad jäid kui kinni naelatud selle mehe poole waatama: see oli ju seesama kalamees, keda ta enne nii tihti sääl kohal näinud ja kes Waite kadumisest saadil ka kadunud olnud. Leida süda tulsus waljusti. Siis oli ometi ta arwamine õige! See kalamees oli Waite ära wiinud ja tagasi tulnud, wistiski ka

teda peastma. Mis oleks ta siis muidu siia tulnud? mõtles ta. Glawa rõõmuga võttis ta oma walge rätiku kaelaft ja lehwitas seda tuule käes kalamehe poole. Wis- tiästi oli kalamees seda näinud: ta waatas natuke aega enese ümber, võttis siis lootliku seest hulga nõõrisid üles ja näitas siis käega linna müüri poole. Terane neiu arwas, et see nõõr teda müürist pidi alla wiima ning näitas käega too- minga pääle, mis juba lord enne nõõri orsa hoidnud, ja siis alla laenetesse. Kalamees nitutas pääga ja pani käe muu pääle. Warsti kuulis neiuke ime osawat ronga häält. Ta waatas ülesse, et karjuwad lindu näha, aga ei silmanud midagi. Kui ta silmad jälle kalamehe pääle löi, näitas see käega enese pääle ja tegi teist korda sarnast häält. Nüüd märkas neiu, et see kalamehe häält on, mis ta wist walmis olemise märgiks tahab parajal ajal kuulda lasta. Ta tah- tis praegu märgata anda, et ta neist märkidest aru saanud ja ennast walmis katsub panna, sest täna õõsi wõis ta weel pögenemist katsuda — Pandat ei olnud mitu päewa enam kodus näha olnud, ja teised ei wahtinud teda nii terawasti — jääb kolos hätisti jäme ja läbilõitaw passihäält talle hirmutades kõrwu:

— Mis ja siin teed, tüdruk? küsis häält.

Ehmatades pööris Leida ümber. Ta ees seisis isa Panda.

— Isa, kust sina nii hätisti siia said? küsis ta meeli- tades, kui ta ehmatuse üle oli wõitu saanud.

— Eks ma ka ronga keelt tulnud õppima, ütles ta hirmutades, et neiu wärin kehast läbi käis. — Kes see tiimuta weeront jääb peaks olema? Saulab kenasti! Ah?

— Ma ei saa aru, mis sa räägid, ütles neiu wäri- fedes. Ta ruttu jooksis ta tuppa.

Pikalt jõudsid pilwed üle metsa ja maa ning katsid ilma kõige oma wiletuste ja häädadega paksu pimeduse warju. Leida oma wiletas wangihojas ei saanud suure ärrituse

pärast muud teha kui nuta. Tänapäev peitis ju nii palju süüdistusi ja saladusi oma pimedas süles, et siin tuskal neiu rinnal võimata oli rahule jääda. Pikkamisi venisid filmapilgud lootuse ja kartuse vahel mööda. Väljas tohas winge tuul sügiselises metsas ja terawalt kuulasneiu iga häält, mis tuulekohina sekka kajab, et siis tundmata kalamees teda lootustuga all jõe ääres põgenemisele ootab. Aga tal ei olnud ju võimalik põgeneda! Ja kui wahid ta peastja kinni võtaksid, siis on kõik kadunud. Need mõtted panid ta wärisema.

Mida rohkem ta selle pääle mõtles, seda selgemaks talle läks, et ta ära peab põgenema ja — weel täna öösi — nüüd kohe. Ta ei teadnud ju, mis aeg oli, sest öö oli pime ja taewas tähtita, ja ootamine oli aja ka hirmus pikaks teinud. Juba tõmbas ta enesele sõjamehe kuue selga, mis ta enesele ammuagi põgenemise tarwis walmis oli muretsemud ja tahtis praegu taju wälja uksest lipjata, jõe äärde jooksta ja jäl märki anda, et ta walmis on kui häkisti kaunis käre kahe mehe kõne ta kõrwu puutus. Ruttu waatas ta läbi ukse luugikese, mis päewa walguise andjaks oli, pimedas öö siiski wälja. Pimedus ei lastnud midagi näha. Ta oli selle üle rõõmus ja jäi ootama, kuni kõnelejad ära kaomad. Aga ta oli ennast rängasti petnud. Kõnelejad tulid otse maja poole. Ta kargas ukse päält kõrwale ühe tühja tonni taha, wõttis ruttu kuue enesele pääl üle ja kuulas hinge pidades. Waewalt oli ta sellega walmis, kui üks käätsus ja kaks meest eeskotja astusid.

— Kas wang kodus? küsis teine, kelle Leida ta häälest ära tundis. See oli Panda, tema isa.

— Ma tahan kohe waadata, wastas teine mees Väti keeles.

— Dota natuke, ma tahan julle enne weel midagi kõneleada, ütles Panda tawase häälega. Täna pead sa walwas olema, meil on üks imelik linnud kinni püüda. Päewa on ta waene kalamees, öösel karjuja ronn, kes meilt ühe wangi juba ära warastab ja nüüd teist tahab warastada.

— Ma ei saa su jutust aru, ütles mõõras hääl.

— Kas ja üht kalameest ei ole näinud, kes siin jõe ääres igapäew kalu püüab?

— Ah jah, seda tolat, olen küll näinud, Nüüd ei ole tema aga mõni aeg filma puutunud.

— Waite kadumisest saadil mitte, aga täna on ta jälle siin.

— Mis siis selle kalamehega on?

— Sina loll ei saa ikka weel aru. Ta on see, kes Waite siit ära wiis ja nüüd tahab ta ka Leida ära wiia. Dõkulli karjumisega annab ta tüdrukule märki, mil paras aeg plagama panna.

— Soo, nüüd saan ma just aru. Ja tema peame kinni wõtma?

— Noh muidugi! Meie jääme walwama. Nii pea kui häält kuulda, siis oleme walmis. Nüüd kohe igamees oma kohale!

Sellega kadusid mehed ära. Wistist oli neil tütarlapse järele waatamine meelest ära läinud, kes wärisedes mõni samm neist eemal kõik sõnad selgesti ära oli kuulnud.

— Nüüd ehk ilmasi enam, mõtles tütarlaps ja ta tundis kuldast weri talle jälle pähä tagasi tuli. Ma pean ise peasema ja ta selle peastma, kes minu pärast oma elu wõib ohwerdada. Isamaa jumalad ja isaisade waimud, waadake armuga oma tütre pääle ja andke talle oma abi selle raskele filmapilgule! Ma tahan eluaja teie tahtmist täita ja õiged teed läia! Taaro, kes ja kõwerust ja ülekohtu ei sall, riku waenlaste kurjad nõud!

Kui rääkijate häälled juba kauguse pärast ära olid kadunud, astus ta ruttu ukse juurde, et ööpimedusesse wälja põgeneda. Ta lükkas tasakeste ust — see ei nihtunud paigast. Ta lükkas teist ja kolmat korda, wiimaks kõigest jõust — aga asjata: uks oli tagast kinni pandud! Walus hädalisa libises ta huulte üle. Nüüd oli kõik otsas. Kala-

mehe varitsejad olid uske kõvasti kinni pannud; ta ei saanud wälja, ei wõinud oma häätegiiale mingit märki anda, et häda teda varitseb! Nüüd wõtsid nad tema wististi kinni ja tema peasemise lootus kustus nagu langew tähele. Weel kord wõttis ta oma jõu kokku ja waotas täie teha raskusega wastu uft, aga see ei nihtunud. Wäljast tungis talle ronga karjumine kõrwu. Ta karjatas ehmatuse pärast ja kuulas siis hinge pidades. Weel kord rootsus ront, siis oli natuke aega tõik wait. Korruga tungisid talle mitmed karratsejad hääled läbisegamini kõrwu. Nüüd on tõik sündinud, mis ta ärritatud waim suures kartuses enesele oli kujutanud. Ta meeled kadusid ära, teha läts nõrgaks — ta langes ilma hääleta waljusti külma eeskoja kiwi-põranda pääle maha.

34. Dotamata sõnumitoojad.

Wanemate-kossolek Lembitu majas oli lõpenud. Wanemad olid juba igauks oma teed läinud, et nii ruttu kui wõimalik jälle wäge koguda ja siis ühendub jõul waenlaste wastu sõdima minna. Lembitu juures istusid ainult weel kaks wanemat, Meeme ja Maniwalde, noor Warbola wanem. Kõikide nägude päält paistis sügaw tõsidus. Iseäranis oli Lembit ennast muutnud. Ta oli selle paari kuuga, mis wiimaseft õnnetumast lahingust saadik Taara-aia ja Raupo kantsi all mööda olid läinud, palju wane-maks läinud. Tema julged filmad seisid sügawas pää sees, põsed olid lahwatanud, piklade mustjate juukse selle kõrbe-walged jooned tulnud ja ta sirge, tugew teha nagu wähe kokku wajunud. Mõlemad sõbrad waatasid mures tema tõsiste huulte pääle, kust naer ja nali ammugi ära oli wõõrdunud.

— Meie jumalad ei ole meil enam armulised, ütles ta tõsiselt, aga ilma õhklamiseta. Miks lajewad nad meie waenlaste hirmsad teod lorda minna? Nad toowad

meile ja meie lastele hütatust ja jumalad ei kaitse meid enam! Meie hiisi ja pühapaisi teotavad nende rojased jalad, meie tütreid ja naise wongistawad toored käed — ja meie jumalad ei nuhtle neid mitte! Kas ma peon wiimaks uskuma hakkama, et neil wõimust ei ole, nagu waenlased kiitewad?

— Suur päälit, rääkis Mreme, su walu on suur, sellepärast räägid ja jumalatest pahasti. Ma usun kindlasti, et nad meid aitawad. Wõtame weel furd oma jõuu koku, ja ma olen julge, et siis sinu tütre kui ka teised wangid peastame ja kurja tätte maksame, nagu nad teeninud. Su pää on oma armsa tütre pärast kurbi mõtteid täis. Heida mured maha, meie taludes kasvawad weel poikikesed ja metsades huikawad karjased, kes furd meile tehtud ülekohtu waenlastele kümne wõrra tätte maksawad.

— Tohi mu sõber, ütles Lembit. Meie lootus on meie käewarre rammu ja meie lapsed. Kurb on küll, et mu armas Waike kadunud jääb ja meie teda peasta ei wõi. Ma ei salga, ma olen teda nuttes taga leinanud; aga mu südant rõhub teine weel suurem mure. See on meie isamaa tulewik. Ma ei silma sääl midagi rõõmustawat. Waenlaste salgad lähewad päew päewalt suuremaks ja tugewamaks; neil tuleb abi kümnest küljest; neil on paremad sõjariistad, millega üks ainus keskmine waenlane kaks ehk ka kolm meie meest ära wõib surmata. Neil on hirmsad masinad, millega kõige kindlamad müürid maha lõhuwad. Aga lootust ei tohi meie kaotada. Meie peame oma rahwale julgust tegema ja wõitlema — wõitlema oma rahwa, oma isade maa ja oma usu eest. Winge nüüd sõbrad ja kutsuge oma malewa koku. Kui kuu oma walguse on kaotanud, siis läheme kohe teele. Keegi ei pea meie tulekut waenlaste seas teada saama, mis siamaale otse arusaamata wiisil igaford waenlastel teada olnud. Peaks keegi waenlastest meid salaja luuramas käinud? Ma nägin furd üht kahtlast meest. — Aga olgu see jutt. Kas on keegi kuulnud, kus meie wangid nüüd peaks olema?

Rumbti ei teadnud wastust anda, eht nad seda küll mõlemad hää meelega oleks teinud. Tülike aega jäid kõik waguſi ſügawasse mõttesse. Igal mehel oli kallis pilt mõtlemise aſjaks isamaa wabaduse ning sõjamehe auu ja kuulsuse kõrwal: Sembitul ja Meemel ninelt Waike ja Maniwaldel oma kadunud torniwaht.

Kolistamine ukse taga ajas nad mõtetest ühes.

— Kes on weel nii hilja ukse taga? küſis Sembit.

Uks läks lahti; Waike astus sisse.

— Waike, hüüdsid kaks häält ühest suust. —

— Torniwaht! jostistasid Maniwalde huuled.

— Iſa, ſiin ma olen, terve ja priſke, laſe mind rõdmupisaraid ſinu rinnal walada!

— Lapš, mu tütar, kust said ſa ſiia? küſis wanem oma tütart wariſewatel kätel enese rinnale wajutades.

— Ma tahan kohe jutustada. Aga laſe mind ta waprast Meemet terwitada. Ta on minu kord ſurmasi peaſtnud.

Meeme näo pääl lehwis õnnelik naeratus. Ta tahtis tõneleada, aga kaks wõdraſt wanakeſt, kes praegu uksest ſisse tulid, tõmbasid kõikide tähelepanemise eneste pääle.

Waike jookſis nende wasta ja tõi nad Sembitu ette.

— Siin on mu wana iſa ja ema!

Sõnata waataš Sembit ſelle wana auuwäärt halli-pääga mehe ja ſiis naiſe otſa.

— Wana Soontagana wanem! hüüdis ta imetš panes. Sina elad weel! Wõi on ſee ſu hää waim? Ja ſina hõbepääga eidekene, oled endine kuulus Soontagana emand!

— Ma õnnistan ſeda päewa, mil mu ſilmad waprast Sembitud näewad, wastas wanake rõõmsal liigutusel. Ta laugel hülgaš rõdmupisar.

— Teie, mu kalli Linda wanemad! Jumalale tänu! Ja teie toote mulle mu armsa tütre tagaſi. Kuidas wõisid nii ſuured inimed ſündida? Kus teie ſiis elasite? Kuidas ſaite W ailega totku? Teid arwati ammugi ſurnud

olewat. Oh, kui nüüd mu Linda weel elaks! Mu rõõm on otsata — — Tulge, mu kallid sõbrad, ja võtke mu õnnest osa, ta on klišuur! — — —

Ja Lembit oli ka nii õnnelik, et ta ei teadnud, mis teha. Ta pani neile kümmed küsimused ette, aga ei andnud ühegi vastamiselts aega.

Suure imestusega oli noor Warbola wanem Maniwalde kõide seda lugu päält waadanud. Wiimaks läks ta kartlikult Waike poole ja hüüdis talle tafa: „Torniwah! kas ja mind siis enam tunne?”

Waike waatas imestades kena nooremehe otsa ja raputas siis pääd. — Ma ei ole sind kustil näinud. Kes ja siis oled?

— Kas ja ei mäleta seda tormist ööd Maasika linna lähedal, Saaremaa wäinas?

— Haa nüüd ma tean, hüüdis neiuke rõõmsasti. Sina oled see tundmata sõjamees, kes torniwahi Leida merest peastis. Ma terwitan sind tema nimel südamest.

— Oh mu Leida! Ja noor wanem tahtis ta ümbert finni hakata. Waike kargas tagasi.

— Sa effid! ütles ta. Mina ei ole mitte sinu Leida. Su Leida on wangi ja ootab peastmist. Kui ta sul armas on, siis mine ja peasta ta. Ta armastab sind südamest — ma tunnen teda — meie olime truud sõbrad — ta üle walitseb toores käsi —

Imestades waatas noor mees ilusa neiu otsa, kes nii ta wäga armulise nägu oli.

Selle aja sees oli juba wanamees Lembitule mitu asja ära seletanud, millest see häkisti aru ei saanud. — Kas sul oli kas tüdart? küsis ta wiimaks.

— Kas tüdart jah, kassikud, nii ühte nägu, et emagi nad hällis ära wahetas, Linda ja Salme.

— Jumalad olgu kiidetud, siis on kõik õige nagu ma arwofin! Sinu teine tüdart elab ka weel, on Taara-adas

wangis, ühe nurjatuma äraandja käes, kes ennaft weel minewal aastal Soontagana wanemaks tegi. Nutta ja katju teda peasta, enne kui ta otša saab. Waike teab, kus ta on.

Nüüd pidi Waike oma wangipõlwest, Leidaft ja oma peafemifest jutustama. Ta kõneles nii elawalt ja südamest, et kõik sääl olejad liigutuse pijaraid filmist kuivata-des, päält kuulsid. Kes tema peastja olnud, seda ta ei ütelnud. Oh kuis põkjusid mõlema sõjamehe südamed, kui nemad need tundmatad peastjad oleksid olnud, kellest Waike nii suure soojuse ja osawõtmise ning tänuliku liigutusega kõneles!

Teisel päewal olid juba kõik reisirahwastused korras ja kolmandamal hommikul hakasid wäesalgad kokku koguma. Kõige kuulsamal ja suuremal Sakalamaa hiiel oli suur pidu, mida wanem Lembit jumalate tänuks pidas, kes ta lapse jälle tema juurde olid saatnud. See rõõm oli ka kindla wõidulootuse ta südamesse istutanud. Ta tundis eneses ära rääkimata kanget igatsust, oma tütarit näha ja peasta, seda ta hällist saadik enam polnud näinud. Niisama kihutas ka jällenägemise mõte Maniwaldet. Ta tahtis teda peasta, tema eest kas oma elu anda, kui Leida siis aga tema pääle niisama tänulikult tagasi mõtles, nagu Waike oma peastja pöäle. Mis suuremat palka ja ilusamat auu-pärga wõis ta siin ilmas weel tahta!

Kõige õnnetum neist oli Meeme. Ta süda ütles talle, et teda mitte õrn armastaja piigakese käsi wõidult tulles ei ehi. Waike waimustus ja soojus oma tundmata peastja wasta oli tema armastajat südant raskesti haaranud. Waike kelle teraw silm seda ka märkas, ei julgenud teda irööstima hakata. Ja mis ta ka oleks trööstinud, tal polnud ju selle jaoks sõnu.

Dauldes läkksid malewa salgad mi ema. Waike jäi oma wana isa ja emaga koju.

Kui kõik õnnelikult korda läks, võisid nad kuue, seitse me päewa järele tagasi tulla.

Kannatumalt ootajid kõik kolm tagasi tulekut. Päew wenis aga päewa järele mööda — sõjamehi ei ilmunud kuuskiltpoolt. Nüü, nagu tahaksid jumalad ootajate kannatust katsuda.

35. Kallist ostetud priin.

Kalamees oli ka seda näinud, mis ülewel linna müüriks sündis. Ta ei teadnud küll mitte, kas see mees, kelle tulek neiu nii ära näis ehmatama, teda on tähele pannud ning ta mõttest aru saanud. Aga lugu näis igapidi kardetaw olema. Ta pidas kaua iseenesega aru, kas katses juba täna öö pimedusel ette võtta, või jätta.

Rešköö oli kätte jõudmas, kui ta wiimaks selle kindla nõuga lootfiku wette lükkas, et oma nõuu täide saata. Ilm oli pime kui kott ehk wihmasadamine küll ammugi üle oli jäänud ja maa natuke tahatanud oli, nii et jalge all kauniste kabises. Tuulepuhumine oli ka waiksemaks jäänud. Niisugusel ööl oli küll kerge sala tõndijat kuulda, aga nagu näis, hakkas ilm jälle kuivale ja selgeks minema; pealegi oli kuu loodud mis nüüd iga öösi ikka rohkem ja rohkem walgustama hakkas. Nii näis täna tema ettemõtte täideseatmiseks kõige parem aeg olema.

Enne kui ta lootfikusse astus, kuulas ta weel ümber ringi. Kuiva lehtede kabin ja weike oksjade pragin tuli talle kõrwa. Ta waatas terawalt sinna poole, kust hääl tuli. Metsa puude alt tuli üks tugew mehe kogu nähtawale. Wististi oli see teda näinud, sest ta astus olse kalamehe lootfiku poole. Wambola tahtis ta kaldalt ära liukata, aga juurde tuleja hüüdis waeses Läti keeles, et ta sinni peaks.

— Kas siin on Toreida linn? küsis ta käega üle jõe musta kingu pääle näidates. Wambola nägi, et see üks wõõras oli, keda tal waja ei olnud karta.

— Jah! wastas ta. Aga kes sa oled ja mis sa siin nii hilja otsid?

— Mina olen Lätlaste ja Siimlaste sõber. Ma tahan Toreidasse minna. Wii mind sinna. Ma maksan auusasti.

— Nii hilja ei saa enam siisse. Dota kuni hommik tuleb.

— Minu asi ei salli wiivitust. Mul on sõält üks tüdruk, üks ilus wang ära tuua. Seda ei pea teised nägema.

Wambola tundis, et palaw üle ta näo käis.

— Kuidas saad sa ta kätte?

— Ma lähen linna päämehe juurde. See on ta ammuigi minule lubanud anda. Kui ta aga kodus peats olema. Tema nimi oli wist Panda.

— Panda! . . . Kalamehhe hääl wärises.

— Kas tunned teda?

— Ühte Pandad olen küll näinud.

— Soo, kas sa ei taha teda ülesse otsida ja minu tulekut talle teatada. Ma olen rüütel Arnold. Matkust ei pea sul puuduma.

Wambola ei teadnud, mis pidi tegema. Ta pääs mäsasid mõtted. Kord mõtles ta rüütli jõe tõugata — aga see ei wõinud teda awitada. Aga, mis siis, kui ta neiukese äratoomise tema hoolde jätaks. Olid nad kolmekesi jälle lootetus, siis wõis üks hätiline müks rüütli laenetasse heita ja nad olidki peastetud. See oli kõige parem nõuu. Ta oli selle üle rõõmus. Päälegi ei olnud tal kartust kimpu langeda. Olid waritsejad wäljas siis langes tema nende kätte.

— Auus rüütel, ma annan sulle paremat nõuu, ütles ta, kui see juba kannatamatalt wastust ootas. Kui sa midagi salaja tahad teha, siis ei wõi sa ometi nende

riietega läbi saada. Võta minu riided; nendega võid teel-
mata igale poole minna. Kui Banda juurde saad, siis on
asi korras. Mina ootan sind nii kaua lootustuga jõe ääres.
Eesti neiu ei armasta rüütli riideid ja ei tule ühes.
Kalamehe riides võid sa neiuksesele ütelda, et teda wangist
ära tahad peasta, siis tuleb ta kas wõti ilma otja ühes.
Kas tahad nii?

— Kalamehike! sul on tark pää otjas, vastas rüütel
jelle nõuga rahul alles. See on häa nõuu, ma ei tea
paremat. Anna oma kirub minu selga.

— Siin on paelast kartsas. Võta see ühes. Tee
ronga häält, siis tuleb wähest see neiu ise, keda sa ära
tahad warastada, sind wastu wõtma. Wiska siis teine
ots müüri pääle, mis kinni seotakse, nii et ülesse ja alla
wõib käia.

— Mina ei mõista ronga häält teha, ütles rüütel
kalamehega mundrid wahetades!

— Siis teen mina keda, vastas kalamees.

— Wäga häa!

Tugewal ja osawal käel juhatas Wambola lootjiku
linna müüri alla.

Lootjikuft kõlas tume rongi karjumine ülesse. Üle-
mel oli nagu kahinat kuulda. Rüütel wiskas redeli otja
ülesse. Paar korda kukkus ta jälle tagasi. Weel kõlas
tuttaw hääl alt ülesse, siin tundis redeli wiskaja rõdumuga,
et ots ülesse kinni oli hakanud. Ta wotas, kas keegi alla
ei tule. Kahin jäi wait. Dotaja hakkas redelit mööda
müüri pääle kõbima. Waewalt läks see tal korda.

Wõnawalt wotas Wambola, mis sünnib. Häkisti kõlasid
ülemelt mitmed hääled läbisegamini, nende sekka karjumine
ja appi hüüdmine. Rüütel oli hädas. Walwajad pidasid
ta tõsiselt kalamehiks, kes Leidat tulnud warastama ja
peksid teda ilma armuta.

— Banda, Banda, tule appi, karjus ta suures hädas.
Sa tead, mispäraft ma tulin. Mina olen rüütel Arnold.

— Ahah! kõlas Panda kole naer hädakisa seltka. Andke talle, waprad poisid, kuni ta wagaiks jääb. Wõi tema rüütel Arnold! Kas ma find Uliste metsas ei näinud ja kuulnud, kui sa iseeneses nõuu pidasid. Sina tüdrukute waras. Wõi nüüd on ta kalamees. Andke talle! —

See hääl oli Wambolale tuttaw. Ta mõtles wärisedes selle pääle, kui tema nende kätte oleks juhtunud. Rüütlist enam abi ei saanud ja wiivitamine rikuks kõik ära. Kui asi wälja tuli, et nad mitte kalameest ei tabanud, waid tõsist rüütlit, siis ei olnud tal enam peastmise lootust. Nüüd ehk ialgi enam

Ragu pool meeletu lükkas ta lootiku ruttu põdsaste warju ja jooksis hätilist mäe külge mööda üles müüri alla. Ta teraw film oli päewal ammugi ühe maja nurga katkend müüri näinud. Seda kohta otsis ta nüüd pimedas. Päewa walguses oleks ta näinud, mis kardetaw tee tal jalge all seisis: järsk kaljune mäesein jalge all ja sügaw kiwiorg, kuhu kukludes wistist enam tõusmist ei wõinud olla. Nüüd oli aga see hirm pimeduse waibas warjul ja ta läks kuu-
tõbise öörändaja osawusega mööda müüri äärt hätilisel kaljuseinal edasi. Lagunud müüri koht oli leitud. Imeliku julgusega ja kärmusega ronis ta müüri pääle ja oli ühe hüppamisega all. Siin kuulas ta. Riisa, kära ei olnud weel lõpnud. Kõleda naeruga käisid kolm neli meest weikse raswa tule walgusel, nende keskelt oli üks hingeta kogu. Wärisedes astus Wambola maja seina äärt mööda edasi. Umberringi walitses pimedus, ainult mõnikord paistis nõrk tulewalgus kätsejate meeste wahelt maja seina pääle, mille ääres Wambola käsi kaudu edasi läperdas. Kuhu pidi ta minema? Seda ei teadnud ta ifegi. Hääled tulid ligemale. Teda oli nähtud. Ta pidi põgenema. Korraga nägi ta ühe ufse enese ees. Siin wõis ta warju leida. Ta tõmbas rüütli kübara, mis ta enesele wahetanud, sügawalt pähä ja katsus ust lahti teha. See oli linni. Warsti leidis ta pimedas suure puu patu, mis risti ufse taha pandud,

üles ja lükkas ta koha eest ära. Üks läks lahti, ta astus pimedasse kotta. Käsitandu edasi minnes ja warjupaika otsides komistas ta ühe pehme asja üle maha. Ta katsus järele. See oli inimene. Aga ta näis furnud olema. Wambola raputas teda — ta hoigas — ta elas. Põgeneljal polnud temaga ju tegemist — ta pidi enesele warjupaika tagaajajate eest otsuma ja tahtis praegu edasi rühtida, kui hästi maas oleja hää l ta paigale nõidus.

— Kes siin on? Kas sa üks kalamehe mõrtsukas oled? küsis wärisew piiga hää l selges Gesti keeles. Olete te tema tapnud, siis ärge heitke ka minule armu, teie hirmsjad werejänulised!

Wambola märkas, kes see õnnetu ukse taga nõrkenud neiu on. Ruttu kargas ta tema juurde, wõttis ta ümbert kinni, tõstis ta üles ja ütles talle hellal emakeel el tajakesti kõrwa sisse: — Mina see kalamees olengi ma ei ole weel mitte mõrtsukate käes — üks teine on jää l, kes ka seda wäärt on. Müüd aga ruttu põgenema! Mind aeti taga: kui wiivitame, oleme kadunud. Ruttu, ruttu — lootust ootab jõe ääres linna all.

Siin wastust ootamata hakkas ta piigakesega tagasi ukse juurde minema, et sää l põgeneda. Aga enne kui nad wälja said, tõmmati üks wäljaspoolt lahti ja kats meest astusid elawalt Pä tikeelt kõneledes sisse. Rutuga tõmbas Wambola neiu kes tagasi ja jäi ise ta ette üles tõstetud käega seisma — kõige pääl walmis mis saatus neile o jaks määranud.

— Kes ukse lahti on wõtnud? küsis teine.

— Minu arust tuli üks inimese kogu siia sisse.

— Kas usagilt tuld ei saaks? Siin on ju nii pime, et sõrmegi ei näe suhu pista. Kuidas siis weel wangi peame nägema?

— Dota natuke, ma toon kojast tuld.

— Ma tulen ka ühes. Pimedus on kole. Mul on weel see werine pilt ees, mis praegu wäljas sündis. Kull on meie Panda ka üks kawal mees: tema uurib kõit sala-

dused wälja. Wõi see kalamees oli wangi waras. Ja kui kenasti ta ennast Saksa rüütliks mõistis tunnistada! Tema hääl heliseb mul praegu weel kõrmus — see karjumine torjab mulle südamesse — —

— Jänesepeüks, tule siis ühes — kui ja nii arg oled.

Hinge pidades seisid põgenejad seina najal nii kõnelejate lähedal, et nende hinge õhku tundsid. Wambola tundis, kuidas neiuke wärisedes tema külge litsus. Juba see oli selge märk, et ta seda leidnud, keda ta otsis. Ja kui soojaks läks ta süda, ehk küll kardetawas seisukohas, kui ta õrna pigistust tundis. Tal tuli oma õde meelde ja waimustusega mõtles ta sellele päale, et ta korda läinud põgenemise järele seda õrna käepigistamist ära on teeninud. Ta tahtis oma eluga sellele eest wõidelda.

Paras filmapilk oli tulnud. Mehed olid waewalt mõni samm eemale saanud, kui Wambola neiukese enese järel uksest wälja tõmbas. Ruttu tõttasid nad sõnalausumata sinna poole, kust Wambola üle müüri sisse oli roninud. Aga enne kui nad müüri päale olid jõudnud, tulid mehed majast suure kisaga wälja. — Wang on kadunud! hüüti feltjimeestele wastas, kes tulelontidega maja poole tulid.

— Kes sinna müüri päale ronivad? kisendas üks hääl.

Wärisew walgus langes põgenejate päale.

— Ruttu, ruttu, sõjastas Wambola neiukesele. Lase ennast seda nõõri mööda alla ja ruttu jõe äärde. Mina hoian nii kaua teise otja enese käes, kui sa all oled, siis tulen ma järele.

Mafina wiisil kuulis neiu sõna. Ta mõtted ei olnud weel nii kaugele kogutud, et midagi oleks wõinud mõelda. Ajawiimata wõttis ta nõõrist, mis Wambola otja pidi oma käe ümber mäsšis, kinni ja hakkas alla lastma. Kuidas Wambola ise alla pidi saama, ei mõistnud ta mõelda ega tulnud ta mehele enesele meelde. Maha lastmine kestis kauem, kui selts aega oli. Sinna wahid olid juba wallile järele jõudnud. Sel filmapilgul,

mil ta tundis, et koorm nõõri otšast maha saanud, hakkasid kaks tugewat kätt tema ümber. Kaks tugewat meest olid walli pääl ja paar teist ronisid weel ülesse.

Taganege, mis te minuſt tahate? kas teie ei näes ma olen? müristas Wambola.

Tumedad raswatule kiired longesid tema rüütli riiete pääle. Mehed hoidsid wähe ehmatades tagasi. — Kes ja oled?

— Kas teie neid riideid ei tunne? wastas Wambola. Need saawad teile kättemaksmist kiskendama. Ohtu poolt tulewad raudmehed, kes neid riideid ja seda meest otšiwad, kille omad nad on. Mis tahate teie wiletsad neile siis wastata? Kas teie weel nende terawat mõõka ei tunne? Tulge mu kallale, kui selleks julgust on!

Need sõnad, mis Wambola hädas kõneles, näisid ta mõjuma. Mehed olid ilma nõuuta ja ei teadnud midagi pääle hakata. Kui tema tõesti rüütel oli, siis wõisid ta sõnad küll tõeks minna. Wambola nägi meeste kimbatuſt ja ta südames hakkas lootuse täheke paistma. Ta oli küll oma kohut täitnud, aga ta töö oli weel poolelt. Meiu pidi julge olema tagaotšijate eest, siis wõis ta alles rahule jääda. Nüüd wõis ta weel waenlaste kätte tagasi sattuda ning tema siamaale õnnets läinud peastmise töö weel wiimasel otšal wette langeda.

— Kas teil tüdrukü waras käes on? küſis üks müürile telkiw pää. Panda arwab, et see furnuks peſetud kalamees ikka õige rüütel olnud. Kui tal kalamehe kuub seljast ära kisti, tulid päris Saksa rüütli riided nähtawale, Kas selle mehe seljas ei ole wahest tema kuub?

— Näita ſiia! hüüdsid nüüd mehed walli pääl läbisegamini ja tikkusid Wambola kallale. Ta teadis, et ta nüüd naljaga nende käest ei pease. Mis pidi ta tegema? Saõkis ta ennaſt otšima tulla, siis leidsid nad tema kalamehe riided rüütli mantli alt, ja siis oli lugu lauldud. Pidi ta wastu hakkama? Selleks polnud tal mingit sõja-

riista. Ja kas pidi siis tõesti üks Gesti wanem siin wiletsate linnawahtide käes oma elu kaotama? See mõte ajas tal were pähä ja nagu lõwi kargas ta kõige lähema mehe kallale, kiskus ta käest sõja kirwe wälgu kiirusega ära ja hüüdis jeda enese ümber keerutades: — Tagasi, te wiletsad! Ara siit, kellel elu armas on.

Mehed kohtusid tagasi. Keegi ei julgenud esimene olla. Üks argpüks kargas juba wallilt linna õue, mida wistist ka teised oleksid teinud, kui üks neist mitte Wambola nõõri ei oleks silmanud, millega ta Leida alla lastis. Osawasti wistas ta selle aasaga Wambolale ümber teha ja tõmbas ta häkisti pikali. Wambola andis talle küll selle eest nii tugewa hoobi, et ta üle müüri maha kukkus, aga sääl juures komistas ta ja kukkus ise ka järele. Altt pimedast sügawusest oli karjatamist ja hoigamist kuulda. Mehed walli päält waatasid tulega alla, aga ei näinud muud kui koledat sügawust eneste jalgade all. Säält ei wõinud keegi kukkuja enam eluga üles tõusta.

Kui nad linnawärawast läbi waatama tahtsid minna, mis õnnetumatega sündinud, leidsid nad hirmust wõitlemist eest. Gesti sõjawägi tippus linna sisse. Kohe hüüti mehed kõik unest üles, wärawad pandi kinni ja mõlemilt poolt wõideldi hirmsasti. Kellegil polnud enam aega muu pääle mõelda kui oma elu hoida ja waenlast linna wärawatelt tagasi tõrjuda.

Surma hirmus oli Leida müüri all järsu mäe rinna pääl oodanud, mis õnne wõi õnnetust lähem silmapilt tema peastjale toob. Ta süda tulsus waljusti neid mehi-seid sõnu kuuldes, mis Wambola oma waenlastele rääkis. Aga ta wärises siiski ortusest. Ta oleks wõinud põgeneda, aga jeda ei suutnud ta süda teha. Kuidas wõis ta põgeneda, kui see, kes tema pärast nii kardetawa asja ette wõtnud, eluhädas oli? Ruttu ja ruttu katsus ta oma mõtteid koguda ja plaani wälja mõelda, kuidas oma peastjale abi saata — aga nagu ikka, kus ruttu abi tar-

wis, ei wõinud ka tema midagi wälja mõelda. Kõit näis wõimata olema. Korraga kukkus üks raske keha prantsatades maha ja weeris mööda mäe külge alla. Ta weri tarretas soontes. Sälle üks prantsat — korisew hoigamine ja niisama alla weerimine. Ta karjatas meeltäraheitwa häälega. Ülewalt paistis tulewalgus, ta teraw film tundis oma peastja hiilgawast rüütli mundrist ära ja kui ta natute aega toibunud, jootsis ta nagu meeletu hätilist mäe külge mööda järele. Ta sai ta enne weel kätte, kui ta järskult kaldalt jõkke langes. Ta kuulas. Ülewalt kõlas hirmus lära ja liisa ta kõrwu. Wärisew käsi mehe rinna pääl tunnistas weel wähe liikumist. Nüüd polnud enam aega wiita. Kuttu ajas ta kalamehe lootliku üles, wedas eluta keha suure waewaga sisse ja lükkas ta kaldalt laenete kätte woogude sisse. Armulised laened kantsid nutja tütarlapse ja tema peastja eluta keha hirmsast wangi paigast edasi. Ta oli prii, aga nii kallilt ostetud priius ei olnud tema meelest kellegi õige priius. Siin polnud keegi muu ta seltsimees, kui wilu tuul ja jõe lained, mis mere poole tantšisid.

36. Tume punkt selgub.

Päike wajus ju otsatu mere peeglistse, kui haige omad filmad lahti tegi ja enese ümber waatas. Piltwe rannade wahelt paistis kollakas, kahwatu kuma halli weepinna pääle ja külm õht loõtsus maa poolt merele ning ajas weikest paati ikka kaugemale ja kaugemale mere pinnale. Kõõmus naeratus käis üle nõrga neiu näo, kes oma jõuu randa saamisega ära oli kulutanud, kui ta nägi et ta peastja ometi kord elama hakkab. Ta oli õõ ja päewa otsa jõe mööda alla tulnud ja wasta õhtut merde jõudnud. Ta andis ennast täitsa saatuse hoolde, sest kuhu pidi ta ka minema, kui ta peastjal hing rinnus tukkus, aga nii haige oli, et midagi oma ümber ei teadnud.

Päew otsa oli ta tema palawat pääd külmä weega jahutanud ehk ta ise säääl juures küll kangesti külmetas. Nüüd, kus ta elumärki nägi, wõttis ta uue jõuga möla kätte, et randa saada ja pääwarju külma ning toitu nälja wasta otsida. Aga ta tundis ära, et tal looduse wäe wasta wõitlemiseks jõud puudus. Rand oli kangel, öö ligidal, tuul wasta, külm ja nälg käes! Nüüd ei olnud ta elu enam nii odaw. Tal oli suur kohus täita: Peasta, kes teda peastis.

Haige oli wõdrastades enese ümber waadatud. Siis langejäd ta filmad Seida pääle. Ta waatas ja waatas ning ta filmist säras õnn. Need naeratawad filmad olid neiufesele nagu tuttawad. Ta jüda tulsus iseäraliselt. Mis selleks põhjust andis ja kas ta neid filmi kustil näinud, jeda ta ei teadnud.

— Kas hakkad terweks saama? küsis neiu õrna osawõtmisega ja nihutas enese temale ligemale, et weretuksumist katsuda.

— Kas sa mind enam ei põlga, kas oled nüüd minu wasta jälle hää? küsis haige kõik enese ümber unustades. Seida kartis, et ta jampsimä hakkab, sest neil sõnadel ei olnud tema teades mingit tähendust. Ta wastas kartliku häällega:

Sina oled ju mu elupeastija, mu wabastaja, mu kõige juurem häategija, kuidas pean ma sind siis põlgama? See ei lähe mul elu otsani meelest ära.

— Kas sa wõid nüüd mind jälle oma wennaks pidada? Ma ei ole sinu wasta iialgi paha mõtelnud . . . sa olid aga minu wastu nii külm, nii kare . . .

— Jää rahule, waene häategija . . . ju meeled on segased . . . ma tahan nüüd kaldale katsuda jõuda, sooja õõmaja otsida . . . sa pead puhata saama . . . süüa ja juua . . . oh rand on weel kangel ja tuul wasta! . . .

— Waike, kas sa siis ikka mind meelest segasels pead?

— Waike! Ma, kas sa mind Waikeks pead?

— Sind, mu ainust armast detest, jostastasid haige huuled. Ara salga, lasse kord oma külmuse jää sulada, ole jälle mu õde . . . ma ei rõua sult ju midagi muud siin ilmas, kui nimeta mind jälle oma vennaks —

— Na, nüüd ma tunnen sind, hüüdis Leida teravasti ta filmi waadates. Sa oled Wambola, see, kes mind juba ükskord ennegi surma suust wälja tiskus.

— Oh, misfugune õnn! Sumalad olgu kiidetud, ma olen su jälle leidnud. Oh, kuidas saab tema rõõmustama, kui ta sind jälle terwelt näha saab!

Ja liigutuse pisarad tulid neiuksesele filmi.

— Kellest sa räägid, Waike? küsis Wambola nõrgal häälel.

— Waikest, sinu dest. Mina ei ole mitte Waike, waid tema truu sõbranna. Nüüd läheb kord see tume punkt selgeks. Meie oleme nii ühte nägu, et igauks meid ära wahetab.

— Sina ei ole mitte Waike? Sa oled tema nägu? Lase ma waatan terawamalt su filmi.

Leida lastis rõõmuga ennast waadata.

— Su filmad on küll wähe tumedamad — ütles haige — aga kust ja siia said?

— Sina peastsid ju mu Taara-aiast wangist. Sa tukkusid müürilt maha, ma tõin su lootfikusse ja pool ööd ja terve päewa oleme nüüd mööda jõge sõitnud ning mereisse jõudnud. Kas sul seda meeles ei ole?

— Na, mulle hakkab meelde tulema. Kas sina see Waike sõbranna oled, keda ma pidin ka lubama peasta, sest et ta muidu ei tahtnud põgeneda?

— Mina jah! Oh sa hää Waike — ja sina hää Wambola — mu süda on nii rõõmus —

— Kust ja siis mind tunned?

— Sa oled ju mind ükskord enne surmast peastnud.

— Mina? Kus?

— Soontaganas. Kas sa ei mäleta enam — ja nimetasid mind oma õeks, millest ma sugugi aru ei saanud.

— Na, ja see olid ka sina? On see võimalik? Siis ei põlga Waife mind mitte?

— Waife armastab sind enam kui oma elu. Oh kui ta sind jälle näha saaks! See oleks rõõm! Oh millal saame randa?

— Kas Leola kantsis ka sina olid? küsis Wambola põnewalt ootes.

— Ei olnud. See oli Waife. Ta kõneles seda, et sa vihaga säält ära olla põgenenud. Ta oli selle üle väga õnnetu.

Uga ta ei tahtnud minust midagi teada, vastas Wambola elawalt. Ta ütles, et mina enam ta wend ei olla.

— See on ka õige. Sina ei ole mitte tema wend ega tema sinu õde. Waife on Leola wanema Lembitu tütar ja sina Soontagana wanema poeg.

— Meie ei ole mitte õdet wenda? hüüdis Wambola peaaegu hõisates. Ja tema armastab mind? On see võimalik?

— Tema armastab sind südamest, rohkem kui kedagi muud siin ilmas. Ta on suure ja kuulsa wanema Meeme kosjad sinu pärast tagasi lükanud. Ta ei lähe eluseeski mehele, kui ta sind ei saa. Seda on ta mulle oma juuga linnitanud.

— Waife, Waife, mu ainus rõõm, mu elu — õhkas Wambola õnneliku tundmuse loorma alla pea nõrkedes. Millest ta undgi ei mõistnud näha, oli korruga sündinud. Tema ei olnud Waife lihane wend; ta tohtis teda armastada, palawalt, ärarääkimata — ja see ingel armastas teda! Süda, mis nimetab sa weel õnnets, kui see sind õndsuse riiki ei tõsta? Ta nuttis kui weike lapsute. Need olid otsatuma õnne pisarad. Nüüd oli talle loit

korraga selgetks läinud, mis need kõned tähendasid, mis ta omas liig ärritatud meeles oli rääkinud. Tal tõusis üsna häbipuna palgesse, kui ta oma seltsilase pääle waatas. See ei olnud nüüd kaugeltki enam nii Waike nägu, et armastaja film nende wahel wahet ei leidnud. Ja ometi oli ta nii pime olnud! Ja miks ei olnud ta inimeste käest Waike üle mingit järele küsinud? Need oleksid talle küllalt teadnud jutustada, et Waike Lembitu tütar on keda Soontagana wanema naene oma tütreka ülesse kaswatas. Jah, pärast on terge tark olla, aga parajal ajal pole mõistust kujukil! Aga mis selle üle nüüd weel pääd murda. Kõik oli ju kõige paremas korras.

— Nüüd tahan ma jälle elada, ütles ta wiimaks wainustusega. Ma tahan kõik hääks teha, ma pean Waike üles leidma, tema peab minu kõrwal olema kui ma sõtta lähen — meie maa peab waenlastest puhastatud saama — nüüd edasi! Kuldne oled sa, kallid elu, südame põhjast terwitan sind, sa weerew päike ja sinaw meri — ieie mu truud saatjad isamaa pinnal.

Speäralik wäsimus fundis ta tagasi wajuma. Ta oli haigusest weel väga nõrk ja nii suur meeleliigutus ja kõnelemine oli kõik jõuu ära kurnanud.

Leida waatas kartlikult ranna poole. See oli ikka kaugemale jäänud. Ta wäsiind läed sõudsid küll, aga maa tuul ajas lootiku ikka kaugemale ja kaugemale merele ja rand kadus ikka rohkem ja rohkem kätte jõudwa hämariku hõlma. Õnnelik haige ei märganud sest midagi, mis hira neiukese südant rõhus. Ta oli wistist magama jäänud. See oli talle kosutuseks, millest Leida teda ei tahtnud elsi-tada ega kardetawa elutõsiduse sisse tuua, kus ta nõrkus ometigi mingisugust abi ei oleks wõinud anda.

Ta filmade ees seisis elawalt tutaw kodumaa meri ja selle sõjamehe pilt, kes igal pool tema saatja oli olnud. Oh kuidas tõusis nüüd ta tema südames uus igatsus selle kalli pildi järele, keda ta kustumata kõigist elutormidest

läbi südametandis. Nüüd polnud muud kui maale waja saada, ja kõik wõis weel täide minna, mis tuksuw süda nii palawalt igatses.

Aga oodetud rand kadus kaugemale, jõud läks nõrgemaks, laened laskusid kõrgemale lootliku äärt wastu, tuul läks kängemaks, uduema laotas oma tiivad üle mere pinna — merepinna harjunud neiuke sõudis ja õhtas. Ta tundis ju merd ja tema hirmsaid tujusid lapsest saadik.

37. Glu sõjaajal.

Gesti malewa pidi ka seekord wõiduta taganema. Ta oli küll mitmed maakonnad lagedaks riisunud, aga linna-dest leidis ta walmis sõjawäe eest. Rusk waenlased nende tulekut teada saanud, see oli Gesti wanematele kätte saamata mõistatuselks. Nad pöörasid kurwa meelega koju tagasi. Maniwalde ja Meeme, kes ka Taara-aida olid katsunud tungida, pidid suure kahjuga ja ilma otsitava piigakese peastmiseta tagasi pööрма.

Selle aja sees aga ruttasid Läti wanemad Doole ja Paite Riiga abi otsima. Piiskopi wend Theodorich tuli ka lohe suure hulga ristisõitjate rüütlitega neile appi. Lätlased Wõnnu wanema Bertholdi ja Diuwlased oma würsti Raupo all ühendasid endid Saksa rüütlitega ning rändasid mööda mere äärt Gesti maale Metsapoole maakonda. Kui hiit mingit leida ei olnud, siis pöörasid nad Sakala maa poole. Kolm päewa hullusid nad suuri metsi soosid ja rabasid mööda, enne kui Lembitu kantši juurde jõudsid. See kõik oli nii wagusi sündinud, et keegi nende tulekut ei teadnud. Kus inimest ei leiti, need tapeti ilma armuta sinna paika, riisuti wara ära ja põletati elumajad tuhaks.

Ka Lembitu linn oli ära wõidetud ja osalt ära põletatud. Wägew wanem oli oma waprast sõjamehed kõik

koju lastnud minna, et wäsitawatest sõjakäikudest puhata ja siis weel lord õnne katsuda. Nii ei leidnud waenulised ühendatud wäed kuskilt wastupanemist. Nagu selle aegne sõjawiis, said kõik wanad ja lapsed ära tapetud, noored neiud ja naised wangi wõetud ja majad tuhaks põletatud. Ka Dembitu perekonna selle oli see häda ja ahastust toonud: Ta naise wanemad ja tütar olid kadunud. Ruhnad jäänud, seda ei wõinud ta nii pea weel teada. Aga ta süda aimas, et nad igawest und magawad. Wangi wõis üksi Waike olla sattunud, sest wanu inimesi ei hakanud keegi ühes wadama.

Tema kartus oli osalt õige. Sõkord wõtsid kaks Lāti wanemat Waike ja Doole Waike oma wahtimise alla. Nõõmsjad oma saagi üle, tõttasid nad Waikega koju poole minema.

Wanema tütar oli surmani kurb. Nüüd oli ta ometigi kõik kaotanud. Tema isa ega ka teiste wanemate malewa ei olnud ta õde wangist peastnud — Wambola oli waenlaste seas kes teab mis temale jääb sündinud — ja nüüd olid ta armsjad wanemad ka surma leidnud ja kes teab weel, kui hirmust, sest waenlastel ju südant ei olnud. Oh, kui palju ennem oletas ta nende seas olnud, selle südametufsumise waenlase halastamata käsi lõpetanud. Ta süda oli liig suurest kurwastusest ja wahet pidamata ärritatud meelest nõrgaks läinud. Mis maksis jääb elu kus ta ometi wõimalik ei olnud! Ta silmad olid juba pisarotest kuivaks nutetud.

Ilma mõtteta, tundmustest tuim ja enese saatusest hoolimata astusid ta wäsinud jalad üht külalaste mööda edasi, mis läbi suure metsa wiis. Häkisti kargasid mitu talumeest Lätlaste kallale. Eesti talumehe oli küll rohkem, aga neil polnud muud sõjariista, kui tugewad malgad, kuna Lätlased kõikisuguste sõjariistadega ehitatud olid ja sellepärast kawa wastu pänid. Põgenemine oli asjata katse, sellepärast sõdisid nad ka elu eest haruldase südidu-figa. Tapluse lõpul olid neli kõrwu rohu peal: kaks

Gesti talupoega ja mõlemad Läti wanemad. Waike oli ootamata peastmise üle rõdmu pära't otse kui pool uimane. Talumeeste rõdm ei olnud ka waike, kui nägid et peastetud piiga nende suure wanema Lembitu tütar oli. Nad wiisid ta kaugele metsa oma warjupaika, kust waenlased neid enam üles ei wõiks leida.

Sinna warjupaika pidid nad paraku kaua aega jääma, sest waenlased käisid wahet pidamata maad riisumas. Üks jalk küll läks ära, aga teine uus ja tugewam tuli ajemele, riisus ja rõõwis weel hirmsamini, ot'sis wiimas-tesse metsanurkadesse warjule põgenenud naised ja lapsed üles ja wedas nad wangi. Ilma koduta hulkusid, kes weel järele jäänud, metsi mööda ühest teise, et endid ja oma kallimat warandust tigidate waenlaste eest hoida. Rõige selle toleduse juure tuli weel hirmus kakk, mis Liwimaa sõjawäljadel alganud ja mida nüüd waenlased ühes toonud. Salju, kes waenlase mõõgast elama jäänud, langesid kattu kää all. Häda ja wiletsust oli igal pool, abi ei nähtud kufagil. Surma waihus kattis Gesti lüunapoolseid maid. Kus wanasti rõdmus laul lindude lauluga wõidu helisenud, suitsesid nüüd elumajade rusud ja aurasid ehk mädanesid tapetud inimeste kehad, ja pimedates metsa nurkades, soode ja rabade keskel, kuhu muidu waewalt inimese jalg oli saanud, külmetasid ja nälgisid waesed koduta ümberhulkujad põgenejad. Nad käisid oma loomakarjadega wakkelt sügawas metsas. Elajate suund olid kinni seotud, et nad häält teha ei saaks ega waenlastele kuulutada, kus nad warjul olid üle põhjatumate soode mindi laudade pääl, mida ikka edasi kanti. Mõningad mehed, kes weel järele olid jäänud, käisid ümber ringi maal külade ja linnade lähedal waenlast waritsemas ja omastele toitu toomas. Wähedel aga läks korda toiduworaga tagasi tulla; juuremalt jaolt langesid nad waenlaste kätte, kes wahet pidamata maal riisusid ja põletasid.

Pikalt, pikalt wenisid ootajatel kardetawad päewad ja toledad sügisesed ööd mööda.

38. Wiimane jällenägemine.

Kristlaste ajarehkenduse järele olid juba kats nädalat sellest ajast mööda läinud, kui Leida Wambolaga mere laenetel sõitis ja öösetš kiusaja maatuule käes ikka rannast kaugemale sai aetud. See oli aga põgenejatele õnneks olnud, sest maal oleksid nad jälle waenlaste kätte langenud, kes termes rannas Riiaast kuni Metsapooleni liikumas olid. Leida ei mõistnud küll sel korral selle hädasohu pääle mõtelda, mis neid rannal waritses. Ta nägi enestē hukatust mere laenetes ette ja needis kiusakat tuult, mis ta jõuu kurnas ning waenuliseft rannast, kus ta ainult oma peastmist nägi, ikka kaugemale ajas. Näljast nõrk ja külmaft kõhmetanud lauges ta wiimaks niisama ramestusekse, nagu ta haige seltsimees, ja lained ajasid neid edasi.

Selles olekus oli neid waista teeskööb üks Saarlaaste sõjalaew, kes waenlasi luuramas käis, merelt leidnud ja oma pääle wõtnud. Nii pea kui Wambola termis nii kaugēle oli jõudnud, et juba pikema reisi ette wõis wõtta, läksid nad Rihnusaarelt, kus nad olid paigal olnud Metsapoolē maale. Wambola esimene käik oli Allistesse, kus tema tutaw tark elas ja kuhu ta Waite saatnud. Targa hurtsi kusti ei olnud aga muud järele jäänud kui tuha hunnik. Igal pool, kus enne kenad külad ja wiljakad nurmed olid seisnud, nägi film kohutawaid piltisi: häwitust, laastamist ja surnutehasid, selle kallal kaarnad riidlefid. Elawate inimestega ei puutunud nad kustil kokku. Kus neid ka oli, need olid waenloised. Et nendega mitte kokku puuda, hoidfid nad jügarwamasse metsa sisse, kus nad pilwes ilmadel ja pimedatel öödel kaua ümber efsfid.

Ühel päewal olid nad lagedamat maad filmates suitsu enestē ümber näinud. Säääl põlesid weel mõned üfsitud küla elumajad. Ette juba aimates, mis hirmsaid piltisid film siin näha saab, andis Leida nõuu tagasi minna.

Weel ei olnud nad sadat sammugi kaugemale jõudnud, kui üks suur must koer nende poole kargas. Ta ajas mõlema najale püsti ja niiskus sääl juures haledassti.

— Ha, see on wana Wotele koer, hüüdis Wambola rõõmsasti. Ma usun, et ta peremees ka siin on.

Nüüd tundis ta Leida seda koera, ehk ta teda küll ühe ainukesel korra ja siiski weel pimedas oli näinud. Warsti aga läks ta jälle minema, kus juures ta nagu tutsjades Wambola ja Leida pääle tagasi waatas. Sõnalausumata astusid mõlemad talle järele, sest mis kumbki aimas, seda ei julgenud ta teisele awaldadada.

Sääl pöösaste wahel ta lamas — eluta Wotele keha. Warin käis mõlemil kehast läbi. Mõlemad tundsid teda. Niiskusjades läks koer tema ligidale, lakkus ta käsa ja nägu, mis werega kaetud oli. Ta oli waewalt weel ära tunda. Ta löi aga weel filmad lahti — ta elas. Wäsinult langesid ta suured selged filmad ehmatanud jumres olejatele pääle — ta nägu jäi muutmata — ta ei olnud wist neid tunnud. Wambola lastis tema kõrwa maha, tõstis ta pää õrnalt üles ja hüüdis talle lapseliku hellusega: — Ija Wotele, sina siin! waata mu pääle ja tunne oma Wambolat. See, käsi kes siin su pääd hoiab, tahab su mõrtsukatele nende kurjust kätte tasuda. Weri ihkab werekhinda. Tõuse weel üles, ah waata weel minu otja! Ma pean sinu heldeid filmi nägema . . . Ja wanake ajas ka omad filmad lahti. Need olid, aga otje kui klaasist. Kana seisid need liikumata nooremehe poole pöördud, siis lehwis sääl korra lahke naeratus.

— Sina, Wambola, ütles ta taja nõrga, murtud häälega. Kus on mu tütar? — Peastjid ta ära?

— Ifake, ära räägi jampsi jattu. Kes on sinu tütar?

— Leida! Waike! Sina nende peastja. Ma tean koit — Waike kõneles — kas peastjid Leida?

— Leida on siin! vastas Wambola, kes ikka veel aru ei saanud, millest wanake nõrgal häälel kõneles. Ta näitas neiu pääle.

— Leida, mu laps! Jumalatele tänu. Tule, ma tahan sind katsuda. Oh, nüüd wõin ma surra. Ma olen õnnelik. Oh, kui te wanaema ka veel elaks — aga ma usun, nad on ta ära põletanud — elawalt — hirmus — taju neile kätte — Wambola — nad on hirmsaid töösid teinud — kutsu kõik rahwa wanemad tokku — olge üks mees ja üks hing — waenlasi on palju — nad on tugewad — wõidawad meid ära. — Seiske wasta — olge kaljuks —

Ta ei saanud enam edasi. Hing maeti rindu finni. Silmamees seisis mõlemad noored inimesed tema juures, kõhtunud, segased, ei mõistnud ta sõnu täiesti.

-- Kus on Waite? ägas Wambola.

— Metsas peidus. Küll ta isa Lembit ta üles otsib. Leida, ja oled tema õde — Monivalde otsib sind. — Kui tokku saate — tuletage ka mind meelde. — Oh, ma kuulen — maa müdiseb — hirmsad waenlased — põgenege — koguge wäge — põhjapool Gestimaal — siin ei ole. — Soomlased meie wennad — taewas õnnistagu teid — oh, ma näen tuld — kuulen kisa — oh, woi kohab minu naese — Miste targa hädakisa veel kõrwus — nii hüüdis ta — kui tuli ta ümber põles — oh need leegid — südamega waenlased — mu filmad kustuvad — andke kätt — nii — põge — nege —

Lumepunane were oja purtkas tal suust wälja — ta wõjus tagasi ja oli surnud.

Sõnatult seisis noored inimesed ta külma surnuteha juures, südames sügawad waluhaawad, filmas waigistamata pisarad. Veel digel ajal märkas Wambola, et wanake digust oli ütelnud. Suitsewa küla keskelt tulid waenlaste salgad nende poole. Siin ei wõinud aega wiita. Tema kohus oli Leidat, keda sureja oma lapselõks nimetanud, peasta. Ruttu kadus ta temaga pakku metsa punde wahele. Kadund wanema ainsaks walwojaks jäi ta truu koer.

39. Kasutwend ja kasuõde.

Hingede aeg oli ammu möödas. Waenlaste sõjakäigud olid vähemaks jäänud, sest termelt maalt polnud enam midagi rööwida. Pakane talwe külm oli sõja lõpetanud ja paks lumi kõit ahastuse oma alla matnud. Lembit ehitas oma linna elamise tarwis üles, inimesed tegid enesetele endiste elumajade põlenuv risude asemele jälle uued majad ning kogusid pika wiletsuse ja põgenemise aja järele jälle kord sooja kolde ümber kokku. Ka Waite oli oma warjupaigast wälja tulnud ja kodus isa eest leidnud. Wanad wanemad olid aga kadunud ja nendest ei teadnud keegi, kuhu nad jäänud. Kõneldi ka, et waenlased nad ühe saunaurtsiku siäse elusalt ära on põletanud, aga seda kõneldi nii mitmet wiisi, et siit midagi tõsist kätte ei saanud. Mõned teadsid kõnelda, et wale-Wotele ta kõige naisega ära tapnud. Et nad otša olid saanud, paistis juba sellest, et neid kusagilt wälja ei tulnud, kui pelgu läinud inimesed jälle oma endise koduse tagasi tulid. Oh kui palju nuteti sel ajal pisaraid, kui palju oodati asjata omaksete ilmumist! Ka Waite tegi seda. Oma dest ega Wambolast ei kuulnud ta enam midagi. Nii oli ta selle hirmsa ja tana kestwa sõja järele oma kallid wanemad kaotanud ning ka kõige ilusamad lootused.

Ühel külmal talwe öösel istus jälle Lembit oma linnas Meemega koos ja kõneles wiimastest sõdadest Harju ja Järwamaal. Waite istus wäiksel oma keterwarre toga ja kuulas nende juttu. Kui ta seda kuulis, et Wenelased Nowgorodi kuninga Mstislawi juhatusel kuni Warbola linnani tunginud, waatas ta põnewalt ülesse. Warbola wanem oli ju tema õe armuke, ja sellepärast ta kääkäit talle tähtjas.

— Kas Wenelased on Maniwalde ära wõitnud? küsis ta.

Meeme waatas naeratawa näoga ilusa neiu poole. Ta oli rõõmus, et see ennast ka nende jutu selka segas.
— Ei ole! wastas ta.

— Di, see on rõõmus kuulda. Kas waenlased juba läinud?

— Jah. Aga nad on seitse sada marka nahku ka ühes wiinud. Seda peawad nad jälle mitme wõrra tagasi maksma.

— Kus on nüüd Maniwalde ise?

— Tema fogub oma malewa tõtku ja ühendab ennast meiega sõtta minemiseks. Ta võib juba ligemate päewade sees siin olla.

— Oh, kui see ka niisama tühja läheb, nagu kõik sõjakäigud Läti ja Liivi meeste wastu! õhtas neiu ja ta filmad täitsid endid pisaratega. — Leida ja kalamehe, tema peastja ja armukese kaju astusid ta filmade ette. Ta wajus warsti nii mõtetešse, et ta enam ei kuulnud, kui wiimaks mõlemad wanemad kuulates seisma jäid. Wäljas ulje taga oli kompsimist kuulda. Meeme läks raswatulega wastu. Ta largas ehmatades tagasi, kui Wambola enese ees nägi. See astus wiiritamata sisse ja tõmbas ühe rätiku sisse mähitud neiukese õrnalt enese järele.

— Wambola, hüüdis Lembit. Sina oled weel eluga peasenud. Tule mu rinnale! Waite, waata siia. Siin on ju Wambola.

— Wambola, hüüdis ta nagu üles ärgates.

— Waite, mu Waite! hüüdis ta ennast Lembitust lahti kiskudes. Nana mulle andeks, mis ma omas hullus meeles sinu wastu olen ülekohut teinud. Ma ei teadnud — ma ei saanud sinust aru — nüüd tean ma kõik. Nüüd ei taha ma sind enam oma õeks, waid —

— Waid armukeseks! ütles Waite taha, aga õnnelikult wahela. Kas sa weel mu eest tahad põgeneda?

— Muruneiu eest! Oh, kui ma su eest põgenesin, tahtis mul süda lõhkeda. Ma tahisin sind põlata, ära

unustada, aga sa seifid nii kustutamata tuliste tähtega minu südames, mu filmade ees, et ma rumalaks pidin jääma. Oh oleksin ma natukenegi kõrvu lahti mõistnud teha, siis oleksin ma kohe pidanud kuulma, kes sa oled — aga, waft olid jumalad seda nii meie ülisuureks õnneks arwanud.

— Jah, mu õnn on otsata. Ma võitsin maailma oma kaenlasse võtta, ka waenlastegi pääle armu heita — Meeste tõsised näod panid tal sõnad keele pääle kinni.

— Kus on aga Leida, mu õde?

Leida oli fiiamaale pealtwaataja olnud. Nüüd astus ta ette.

— Siin ma olen, Waite. Wambola on ka mind peastnud. Ta oleks selle juures pea elu kaotanud. Mafsa fina talle hääd. See saab ta õnnelikuks tegema. Tee seda oma truu sõbra pärast.

— Wambola on meie mõlemate elu ja auu peastja. Ta on mu kõige ülem õnn. Aga meie oleme lihased õed. Tule mu rinnale. Lase selles ilusas ja armsas teadmises õde õe rinnal puhata. Meie südamed tundsid juba kohe üht sala ühenduse sidet, mis meid wangipõlwes wankumata trundusega teineteisega ühendab.

Kes võits sõnadega seda õnne kirjeldada, mis siin neli südant tundsid. Isa, lapsed, armuke nii pika lahutuse järel jälle koos, termelt, priskelt — siis, kui juba totkusaamise lootus kustunud oli. Meeme üksi tundis enese nagu wõõra teiste hulgas olema. Seda märkas Waite ja läks tema ligi ning palus teda unustada, mis neil ees olnud ning tema wennaiks saada, keda ta kaotanud. Õnnetäiest südamest palus ka Wambola tema kätt soojalt pigistades sedasama, kuni see tõutas pakkumist wasta võtta ja mõlemate truuks wennaiks jääda.

Meeme terve mõistus nägi ära, et lugu muuta ei wõinud, mäletas ka oma tõotust Waite wasta ja andis järele. Ta pidas sõna.

— Kui ta Manivalde siin oleks, öete, hüüdis Waife õnnelikult.

— Kui ta aga on siin, mis siis? hüüdis kolaw häääl selja tagast.

Waife largas kiltades üles. See on ju Manivalde ije. — Kas seda neitut siin tunned? küsis ta teda kätt vidi Leida juurde viies.

— Leida! Sina siin! . . .

— Manivalde, ma olen siin.

— Oh, see õnnekoorm on liig. Kus oled sa olnud, kes ju siia toonud?

— Wambola! . . . — Wambola? kus tema on?

— Kas sa mind enam ei tunne? küsis Wambola oma sõbra poole pöörates ja ta kätt tugewasti pigistades.

— Tule mu rinnale, kallis Wambola. Nüüd tohin su nime nimetada. Kas ei olnud minu manitsemine su elu pärast õige? Sa otsisid enesele oma õnnetu armastuse pärast otja. Kuidas on nüüd sellega lugu?

— Ma olen üliõnnelik.

— Mina kah. Wõta mu kõige südamlikum tänu selle eest wasta, et sa mulle mu kallitse ära oled peastnud.

Õnnetujul jutustati nüüd suure rutuga kõik juhtumised läbi, mis kellelgi olnud. Kõige rohkem kiitust sai Wambola oma wapruse eest.

40. Kerjaja.

Sembit oli warsti selle järele oma wäimeeste ja Meemega Pihtwa linna ära wõitnud ja säält suure saagiga tagasi tulnud. Ka olid Lätlased ja Siwlased temaga rahu teinud, nii et nüüd mõni aeg kord puhata ja kodust

perekonna õnne võis maitsteda. Terwe maakond pidas noorte paaride pulmi, mille järele Wambola jälle Soontaganasse läks, kus sõjast ülejäänud rahwas teda suure rõõmuga ja auustamisega wasta wõttis. Nais, nagu oleks temoga õnn jälle maale tagasi pööranud ja waenlased maalt jäädawalt ära kadunud. Aga see oli ainult wäsimuse puhkamine ja wäe kogumine, et pärast parajal ajal weel hirmsamini pääle võis hatata.

Jälle oli sügis kätte jõudnud, lehed puudelt maha langerud ja mitmed sõjad ja werewalamised üle maa käinud. Ilm oli ilus, päike saatis oma kuldseid kiiri eha sülest metsalatwade pääle ning tafane tuul mängis sahistes kuwad lehtedega, mis ammugi oma wärskuse ja ilusa seisukoha kõrgete hiiepuude pääl kaotanud. Hiemäe jalal kõnelesid kaks noort naist ustawalt teineteisega. Nende riided tunnistasid, et nad kõige kõrgemast seisusest olid. Mõõda minejad ja külainimesed teretasid neid kõige suurema auupaktumisega, ja olid õnnelikud neid oma küla ligidal nähes. Mõõda weikest metsa teed sammus tasakesti üks narufetes riietes mehite nende poole, keda nad oga elawas jutuajamises tähele ei pannud.

— Oh kui hää on, Leida, et me jälle hulga aja järele kokku oleme saanud, ütles teine hellalt ta ümbert kinni hoides. Sutusta mulle weel kord oma peastmise lugu.

— Häämeelega, kallis õde, kui ta aga igawaks ei lähe. On juba wana asi! . . .

— Mulle aga igawesti uus.

Ja Leida kõneles suure waimustusega, mis Wambola tema eest teinud ja misjaguse liigutusega ta merel tema tunnistust kuulnud.

— Oh mu hää, truu kasuwend, ütles Waitte tüki aja järele filmi kuwatades. Kus peaks aga see hirmus Panda nüüd olema? Kas ta Sakjad talle rüütsi surmamist mitte kätte ei tajunud?

— Seda ei tea ma mitte. Önn, et tema rojased jalad enam meie maal ei kõnni. Jätame selle jutu parem järele, sest Banda lugu teeb mu hirmus rahutumaks. — Näe, waata, kes see on, kes säält kepi najal meie poole longerdab? Mii wiletsas riides wanakest pole ma enne weel näinud.

Mõlemad waatafid ütles. Väike oli juba alla meerenud ja widewiku kumal ei wõinud nad tuleja nägu näha. Tema oli aga defesi näinud ja astus alandlikult nende poole.

— Andke andeid waesele, hüüdis ta paludes. Ma olen kaugelt tulnud ja nälga kannatanud, mu wanad jalad ei taha edasi jõuda.

Imeks pannes waatafid suurtsugu naised wanakese ja siis teineteisele otsa. See hääl, kui ta muudetud, oli neile tuttav.

— Kes sa oled wõõras? küsis Waike.

Wõõras kohmetas. Ta ei leidnud wastust.

— Kerjajat ei ole ma siamaale weel näinud, ütles Leida, aga niisugusel häda ajal wõib ju wana inimene pea nälga jääda. Tule meiega ühes, me tahame su küla hääde inimeste juurde wiia, kes sulle süüa ja öömaja annawad. Su wanad ja nõrgad liikmed peawad soojas kinnistust saama. Tule, wõõras, kes sa ka oled, inimene peab inimese wastu halastust näitama.

Wanakene silmitses kohkudes õdesid. Ta huultel liikusid arusaamata sõnad. Ta tahtis edasi astuda.

— Dota weel wähe, wõõras, hüüdis Waike täis kaastundmust. Näe, säält tulewad juba ka meie mehed . . . Wambola, tule ruttu, hüüdis ta rõõmsalt metsa serwa poole, kust Wambola Maniwaldega suure musta loera ja jahisaagiga nende poole sammusid.

— Wambola, ümises wanake ehmatades oma selja taha. Wambola ja Maniwalde — suur Sumal — mu põlwed nõrkewad — —

Ja rutusti hakkas ta minema.

Leida, kes sinna jäi, waatas imets panemisega kerjaja järele. Talle tulid imelikud, pea kohutawad mõtted pähä. — Tema nägu, tema hääl, ümises ta iseeneses. Ja näe, kuidas ta ruttu läheb — ta põgeneb —

Waife oli meeste wastu läinud ja tuli nendega nüüd elawalt juttu ajades ruttu õe poole. Korroga läks koer hirmus rahutuks, fargas ruttu kerjaja poole ja enne kui keegi keelda oleks saanud, kiskus ta waese kerjaja wihaga maha. See kisendas surma hirmus ja katsus wihast looma enesest ära ajada, aga ta oli kui hull ja lõhtus edasi. Ruttu olid kõik neli säääl, ja Irmi pidi mitu kowa lööki saama, enne kui urisedes were sees hoigaja kerjaja rahule jättis.

Kõik olid selle üle ehmatanud. Ettewaatlikult tõstis Wambola ta üles ja naised pühkisid ta näo puhtaks. Siiski katsus ta oma nägu nii palju kui võimalik ära käämata. — Laske mind rahuga surra, ägises ta trotslikult. Te olete ju minu werd saanud, mis te must weel tahate.

— Panda! hüüdsid Leida ja Wambola. Ha, meie äraandja!

— Panda jah, kinnitas õnnetu metelikult. Jooge nüüd mu werd, tehke mulle rutuline ots, ärge piinake mind, ma olen teie käes.

— Kust oled sa siia saanud? küsisid kõik nagu ühest suust, kuna kõigil wärin läbi teha käis. Oled sa ikka weel meie äraandja?

— Ise ära antud, ägas mehite. Waene põgeneja, kerjaja — nad tahtsid minu truuduse eest mu elu wõtta, et kord ekfinud ja Saksa rüütli Wambola pähä furnuks lastnud peksta. Oh taewas, nüüd pean siin surema koera hammaste haawadesse! Ära neetud olgu see koer, kes mind ei ole unustanud. Miks ma teda maha ei löönud, kui ta siis mu kallale tikkus, kui tema põlewasse hurtfikusse ajasin.

— Kelle? küsis Waite suures ärrituses.

— Targa, kes mind needis — oma waenlase Wotele naise. —

— Minu ema! Oh teie jumalad. Siis on see nuhtlus õige. Ükski patt ei jää tasumata.

— Parastage kõik, teie ära neetud, hüüdis Banda hirmsa häälega. Minule teie ometi enam kätte maksa ei saa. Ma tegin hästi, et selle nõia ära põletasin. Hahah! Mul on ta kiskendamise weel kõrwas. Hahah! nõnda saavad weel mitmed teisepki kiskendama — oodake, waenlased pole weel surnud — nad tulewad suurema wäega, hirmsama wiha — toowad häwitust — werewalamist — wõidawad — teie kuulus — tore sugu — lõpeb ja teie uhked pääd painuwad — ka minu teotud weri kiskendab kättemaksmist — hirmust — werist — häda — hukatus — teile. — — Sõnad jäid tal kurtu — keel jäi seisama, filmad kaotasid läikimise — ta oli surnud.

Sügawasti liigutatud seisid wanemate paarid oma weriwaenlase surnutekha juures. Nende südames ei keenud wiha tema wastu, waid haledus, kaostundmus, ehk surnud waenlane küll igale ühele neile rohkem kurja oli teinud, kui kümme surma talle kätte oleks jõudnud tasuda. Kus mõistmata loom kättemaksjaks oli heitnud, jääb pidi inimlik wiha waikima. Ta oli oma päewad nii wiletsalt lõpetanud, et see inimesele enam ei kõlbanud, tema pärast wiha kanda. Koera wiha aga ei olnud weel lõpnud. Ta tahtis wägisi weel ta kallal oma kustutamata wiha lahutada ja läks sellepärast wäga wastameelt omaste järele sellest toledast pagast ära.

Sureja Banda oli osalt tõtt ette kuulutanud. Sõjad ei jäänud sellega weel otsa, waid siamaalsed tülid ja wõitlused olid alles nagu weel suuremate ja werisemate, rahwa elu ja surma üle otsust tegewate wõitlemist eesmärg olnud.

Weitse Gesti rahwa jõud sai aastate jooksul nii ära kurnotud, et ta wiimaks alla sai rõhutud. Waenlased olid nende wastu liig suured ja tugevad. Leppimisest ja järeleandmisest ei olnud kumbagil pool juttu. 3 aastat pärast siin jutustatud juhtumist, tulid waenlased jälle külmal talwel Soontaganaesse, ja kui nad ära läksid, olid kõik waprud Soontagana mehed, kes ära ei põgenenud, Wambola linnas oma noore wanema ja selle noore naise Waite karmal külmal surnutehad. Wambola oli esimene ohwer ja Soontagana linn oli esimene, mis waenlaste kätte langes. See oli aastal 1215 jõulu ajal.

Maniwalde elas aga kaua weel oma armsa Leidoga ning wõitles isamaa eest kui lõwi. Ta tahtis oma truu sõbra ja oma kalli naise de furma kurjategijatele kätte maksta. Selleks ühendas ta kõik Gesti lõunapoolsed maakonnad ja töötas nii kaua waenlaste wastu isamaa ja rahwa wabaduse eest sõdida, kuni Gestimaal weel üks küünra pikkune poisike mehets kasvamas on. Temaga oli terve rahwas ühes nõuus ja iseäranis wanemad, Lembit ja Meeme. Kui ta need aastal 1217 mõlemad langesid, siis oli nagu kindlale meeeste müürile, mis Gestimaad hoidis, auk sisse lohutud. 1224 langes ta Tartu linn, ning sellega oli terve rahwas langenud, kui ta siin ja sääl mõni üksik maakond ja wanem weel oma priiust peasta katsus. Need said aga warsti wastuhakkamiseks jõuetuks tehtud. Mõõdas olid endised õnnelise wriipõlwe päewud, ning lõhkewa südamega pidi priiuses sündinud ja sellega harjunud rahwas nüüd ennast wõdra wõimu ette alandama ja tema sõna kuulma. Waprud wanemad kandsid ühes oma rahwaga seda iket, mis neile wõdras wõim aeg ajalt pääle pani.

Sõjad ja orjapõli kaotasid paradisi ilu isamaa aasodest, rõõmu helinad ja laulutaja. Kui palju suuruust ja ilu pole hauda läinud, ja teekäija jalg ei aimagi, mille rusudel ta rändab. Õnn käib ilmas keeru. Kui päike ilmas ühele rahwale looja lähed, siis tõuseb ta teisele.

Sellest kurvast sündmusest on see umbusaldus välja kaswanud, mida praegugi weel Gestlaste juures Sakste wastu näha on. Nüüdgi näitab ta külm ja umbusklik Sakste wastu olema. Seda on need, kes juba aastate eest tagasi rahwa käest juttusid ja wanawara tahtsid korjata, ise näinud ja sellest kirjutanud. Üks nendest, kes ise sündimise poolest Sakslane on, kõneleb ühes Opet. Gestti Selti aastaraamatus järgmiselt: „Gestlane ei jutusta Sakslasele oma muinasjuttu. See on talle pühadus. Ta mäletab weel oma ilusamat minewikku, teab, et Saks ta priiuse ja õnne riisus, ja isade wiha jääb pojale päranduseks. Isa jutustab lastele isamaa õnnelisest minewikust, kangelaste töödest, kadunud jumalatest. — Sakslastele on ta suu kinni.“ Ja kuidawiisi üks Gestlane neist asjadest ja aegadest jutustab, sellest kirjutab üks teine Sakslane nii:

„Jutustamisel lähewad keele paelad lahti, sõnad woolawad kõrgemas kujus ilusal helil, mida igapäewane elu ei tunne. Silm särab õnneliselt; terve keha lerkib waimustuse jõuul. Ta on weel seesama Gestlane, aga siiski hoopis teine, kelle waimustatud waatel Wanemuine oma kandliga, Koit ja Umarik ja tuhat teist wana aja waimufogu läbi pimedada metsa ja üle tema latwade walgustawalt kõiguvad. Sakslasele ta oma laulusid ei laula. Meid võib ainult õitsetulel täies wabaduses kuulda, kus wärskke luule õht iseäralises waimus lehwib, mis kuuljat ilma tahtmata ärräakimata magusasse unesse kiigutab ja olse nõiduswõimuga täidab.“

V. G. G. II, 3 nr. 52

